

VIIDES KIRJA.

Nyt olemme saapuneet nuoruudenian viimeiseen kehityskauteen, mutta emme vielä ole päässeet vaikeuksien ratkaisuun.

Miehen ei ole hyvä olla yksin. Émile on mies; olemme luvanneet antaa hänelle naistoverin; meidän on pitäminen lupauksemme. Tämä toveri on Sophie. Mutta missä on hänen olopaikkansa? Mistä olemme hänet löytävät? Löytääksemme hänet, tulee meidän hänet tuntea. Kun ensin otamme selville millainen hän on, voimme saada paremman käsityksen hänen olopaikastaan. Ja kun viimein olemme hänet löytäneet, ei kaikki vielä siltä ole tehty. »Koska nuori jalosukuinen herramme», sanoo Locke, »on valmis naimaan, on aika jättää hänet lemmittynsä luo.» Tähän päättyy hänen teoksensa. Minulla puolestani ei ole kunnia kasvattaa nuorta jalosukuista herraa, ja varon siis tässä suhteessa noudattamasta Locken esimerkkiä.

Sophie

eli

Nainen.

Sophien tulee olla nainen, kuten Émile on mies; s. o. hänellä tulee olla kaikki ne ominaisuudet, jotka

ovat sopivat ja olennaiset hänen suvulleen ja suku-
puolelleen, niin että hän sekä aineellisessa että hen-
kisessä suhteessa kykenee täyttämään paikkansa. Tut-
tikaamme siis aluksi hänen ja meidän sukupuolen
yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia.

Kaikessa, mikä ei koske sukupuolta, nainen on
mies; hänellä on samat elimet, samat tarpeet, samat
kyvyt. Hänen ruumiinkoneistonsa on rakennettu sa-
malla tavoin, sen eri osat ovat samat ja niiden käyt-
täminen on sama; ääripiirteet ovat samat; ja tarkas-
tettakoon molempia miltä kannalta tahansa, eroavat
ne toisistaan ainoastaan enemmyyden tai vähemmyy-
den nojalla.

Kaikessa, mikä on yhteydessä sukupuolen kanssa,
naisessa ja miehessä on kaikkialla yhtäläisyyksiä ja
erilaisuuksia; vaikeus verrata niitä toisiinsa johtuu
vaikeudesta ratkaista mikä kummankin ominaisuuksis-
sissa koskee sukupuolta, mikä ei. Vertailevan ana-
tomian avulla, jopa pintapuolisen tarkastuksen jälkeen
huomaa yleisiä erilaisuuksia, jotka eivät ollenkaan
näy perustuvan sukupuoleen; mutta itse teossa ne
siihen perustuvat, vaikka tämä yhteys johtuu syistä,
joita emme kykene huomaamaan. Emme edes tiedä
kuinka pitkälle tämä yhteys voi ulottua; ainoa, minkä
voimme tietää, on se, että kaikki mikä heissä on yh-
denlaista, johtuu suvusta ja että kaikki, mikä heissä
on erilaista, johtuu sukupuolesta. Tarkastaessamme
miestä ja naista tältä kaksinaiselta näkökannalta huo-
maamme heissä niin paljon yhtäläisyyttä ja niin pal-
jon päinvastaisia ominaisuuksia, että kenties on luon-
non suurimpia ihmeitä, että se on tuottanut kaksi
niin yhtäläistä ja samalla niin erilaista olentoa.

On välttämätöntä, että nämä yhtäläisyydet ja erilaisuudet vaikuttavat moraaliiin. Tämä johtopäätös on selvä ja kokemuksen kanssa yhtäpitävä. Se osoittaa samalla miten mieletöntä on väitellä eri sukupuolien etevämmyydestä tai yhdenarvoisuudesta. Onhan kumpikin sukupuoli siinä suhteessa täydellisempi, että se noudattaen omaa omituista määräystänsä toteuttaa luonnon tarkoituksia, kuin siinä, että se koettaisi olla toisen sukupuolen kaltainen. Siinä, mikä niille on yhteistä, ne ovat yhdenveroiset, siinä, missä ne eroavat toisistaan, niitä ei ollenkaan voi verrata toisiinsa. Täydellinen nainen ja täydellinen mies eivät saa olla toistensa kaltaiset enempää henkisiltä lahjoiltaan kuin kasvoiltaanakaan; ja kun on täydellisyydestä kysymys, ei enemmyydestä eikä vähemmyydestä voi olla puhetta.

Yhdistyneinä kumpikin sukupuoli toimii yhteistä tarkoituserää varten, mutta kumpikin eri tavalla. Tästä erilaisuudesta johtuu ensimmäinen havaittava ero niiden siveellisten suhteiden välillä. Toisen tulee olla toimiva ja vahva, toisen vaikutuksenalainen ja heikko; on välttämätöntä, että toinen tahtoo ja voi panna tahtonsa täytäntöön, riittää, että toinen on myöntyväinen.

Jos hyväksyy tämän periaatteen, seuraa siitä, että nainen on luotu erityisesti miellyttämään miestä. Se seikka, että miehenkin puolestaan tulee miellyttää naista, ei ole niin suoranaisesti välttämätöntä. Miehen ansio on hänen voimansa, ja hän miellyttää yksinomaan sen nojalla. Tosin ei tässä vielä ilmaannu rakkauden laki, mutta sen sijaan luonnon laki, joka on rakkauttakin aikaisempi.

Jos nainen on luotu miellyttämään ja alistumaan,

tulee hänen tehdä itsensä rakastettavaksi miehelle eikä suinkaan häntä vastenmielisesti kiihottaa. Naisen mahti on hänen sulossaan, ja sulonsa avulla tulee hänen pakottaa miestä muistamaan ja käyttämään voimaansa. Varmin keino elähyttää tätä voimaa on kiihottaa sitä vastustuksen muodossa. Silloin itserakkaus yhtyy haluun, ja edellinen riemuitsee siitä voitosta, jonka jälkimäinen on sille tuottanut. Siitä johtuvat hyökkäys ja puolustus, toisen sukupuolen rohkeus ja toisen ujous ja lisäksi se siveys ja häveliäisyys, jonka luonto antoi heikolle aseeksi, jotta hän sillä voittaisi voimakkaan.

Kukapa voisi olla sitä mieltä, että luonto erotuksetta olisi kummallekin sukupuolelle määrännyt aivan samanlaisen lähenemisen ja että se sukupuoli, joka ensiksi on tuntenut halua, myöskin ensiksi sitä osottaisi? Tämä olisi hyvin nurinkurinen johtopäätös. Koska yrityksellä on niin erilaiset vaikutukset kumpaankin sukupuoleen nähden, niin olisiko luonnollista, että kumpikin siihen antautuisi yhtä rohkeasti? On otettava huomioon, että kummankin osanotto on niin erilainen, ja että, ellei pidättävyisyys velvottaisi toista samanlaiseen kohtuullisuuteen kuin mihin luonto velvottaa toista, molempien perikato olisi seurauksena ja ihmiskuku kuolisi sukupuuttoon juuri niiden keinojen vaikutuksesta, joiden on määrä sitä ylläpitää. Sitäpaitsi on naisten helppo kiihottaa miesten aistillisuutta ja puhaltaa heidän sydämessään liekki jo melkein sammuneen tunteen kipinästä. Jos nyt maan päällä olisi joku niin onneton ilmanala, jossa ajatteelijat olisivat karkottaneet tuon pidättävyisyyden, niin varsinkin kuumissa ilmanaloissa, missä syntyy

enemmän naisia kuin miehiä, miehet naisten orjuuttamina viimein joutuisivat heidän himonsa uhriksi ja huomaisivat heikkenevänsä ja syöksyvänsä kuolemaansa kohti, voimatta millään tavoin puolustautua.

Eläinten naarailta ei ole samaa häveliäisyyttä. Mutta niillä ei myöskään ole tuota rajatonta himoa, jonka ehkäisijänä tuo häpy on. Niiden himo johtuu vaan niiden tarpeesta; niin pian kuin tämä tarve on tyydytetty, himo lakkaa. Ne eivät karkota luotaan urosta teeskentelystä, ¹ vaan täydellä todella. Niiden menettely on vallan päinvastainen kuin Augustuksen tyttären, ne eivät enää ota laivaan ainoatakaan matkustajaa, kun laivalla jo on lastinsa. Kun ne ovat vapainakin, niiden myöntäväisyys on lyhytaikainen ja ohimenevä. Vaisto sekä niitä kiihottaa että pidättää. Mikähän naisissa korvaisi tätä negatiivista vaistoa, jos heiltä riistetään heidän kainoutensa? Jos rupeaisi odottamaan siksi, kunnes he eivät enää huolisi miehistä, saisi odottaa siksi, kun eivät miehet heidän suhteensa enää voisi aikaansaada mitään.

Korkein olento on tahtonut joka suhteessa antaa ihmissuvulle etusijan. Antaessaan miehelle rajattomia pyyteitä hän on samalla antanut hänelle niitä järjettävän lain, jotta hän olisi vapaa ja itse itseänsä hiltitsisi; rajattomiin intohimoihin se yhdisti hallitsevan järjen. Virittäessään naisessa suunnattomia himoja, on hän näiden himojen ohella antanut hänelle hävyn-

---

¹ Olen jo huomauttanut, että kiemailun ja kiusanteon aiheuttama kieltäytyminen on tavattavissa melkein kaikissa naaraisissa, eläimilläkin, vaikka ne tuntevat mitä suurinta antautumisen halua. Ken sitä ei myönnä, ei koskaan ole tarannut naisten tapoja.

tunteen, joka niitä hillitsee. Päällepäätteeksi hän vielä on määrännyt noiden taipumusten hyvästä käyttämisestä todellisen palkinnon, nimittäin sen mielihyvän, jonka siveellinen mieliala tuottaa, kun se on tullut tekojamme hallitsevaksi. Kaikki tämä mielestäni täydelleen vastaa eläinten vaistoa.

Joko sitten nainen tuntee samaa halua kuin mies tai ei, joko hän tahtoo sitä tyydyttää tai ei, niin hän kuitenkin aina työntää miestä luotaan ja puolustautuu joskohta tämä ei aina tapahdu yhtä voimakkaasti, eikä siis myöskään aina yhtä hyvällä menestyksellä. Jotta hyökkääjä pääsisi voitokkaaksi, täytyy hätyytetyn sitä sallia tai suorastaan käskeä. Sillä kuinka monta taitavaa keinoa naisella onkaan pakottaakseen hyökkääjää käyttämään kaikkia voimiaan. Vapain ja suloisin kaikista toimituksista ei siedä mitään todellista pakollisuutta; luonto ja järki sitä vastustavat: luonto siten, että se on antanut heikommalle riittävästi voimaa tekemään tarpeen vaatiessa vastarintaa, järki taas siten, että se pitää varsinaista väkivallantekoa mitä raaimpana tekona ja samalla tarkoituksiperäänsä vastustavimpana. Sillä sellaiseen ryhtyessään mies julistaa sodan naistoverilleen ja oikeuttaa häntä puolustamaan persoonaansa ja vapauttansa ahdistajan hengenkin uhalla, ja nainen toiselta puolen yksin on sen tilan arvostelija, jossa hän kulloinkin on. Ei yhdelläkään lapsella olisi isää, jos jokainen mies voisi vaatia itselleen isänoikeuksia.

Kolmas seuraus molempien eri sukupuolten ominaisuuksista on se, että vahvempi on näennäisesti valtiias, mutta että hän itse teossa on riippuvainen heikommasta. Ja tämä ei johdu säädyttömästä lieha-

koimishalusta eikä suojelijan ylpeämielisestä jalomielisyydestä, vaan luonnon muuttumattomasta laista, joka on tehnyt naiselle helpommaksi kiihottaa haluja kuin miehelle niitä tyydyttää ja sentähden saattaa jälkimäisen tahtoen tai tahtomattaan riippuvaiseksi edellisen suostuvaisuudesta, niin että miehen täytyy vuorostaan koettaa naista miellyttää, jotta nainen suostuisi siihen, että mies esiintyy vahvempana. Näin ollen on miehelle miellyttävintä hänen päästessään voitolle se epäily, onko heikkous väistynyt voiman edestä, vai onko naisen tahto todella alistunut. Tavallisesti nainen on niin viekas, että ylläpitää tätä epävarmuutta. Tämä naisten henkinen ominaisuus vastaa täydellisesti heidän ruumiinrakennettaan. Kaukana siitä, että punastuisivat heikkouttaan, he päinvastoin pitävät sitä kunnianaan. Heidän heikot lihaksensa ovat vastustusvoimaa vailla; he teeskentelevät etteivät voi nostaa mitä keveimpiä taakkoja. He häpeisivät jos olisivat vahvemmat. Miksi? Ei ainoastaan sentähden, että tahtovat näyttää hennoilta, vaan viekkaan varovaisuuden vuoksi. He tahtovat jo edeltäpäin hankkia itselleen puolustussyitä ja oikeuden tarvittaessa olla heikkoja.

Paheidemme kautta saavuttamamme kokemus on suuressa määrin tässä suhteessa muuttanut meidän vanhastaan vakaantuneet mielipiteemme, eikä kukaan enää puhu väkisinmakaamisesta, siitä perin kun se on käynyt niin vähän tarpeelliseksi ja kun miehet eivät sitä enää ota lukuun.¹ Sitä vastoin väkisinmakaaminen on

---

¹ Kuitenkin saattaa esiintyä niin suuri ero iässä ja voimissa, että todellinen väkisinmakaaminen tapahtuu. Mutta koska

hyvin tavallinen kreikkalaisten ja juutalaisten muinaisuudessa. Siihen aikaan näet vallitsi mielipiteissä luonnollinen yksinkertaisuus, jonka ainoastaan irstailun tuottama kokemus on voinut kukistaa. Se että meidän päivinäimme esiintyy harvemmin väkisinmaakaamisia ei suinkaan johdu siitä, että miehet olisivat pidättäytyvämpiä, vaan siitä, että ihmiset tätä nykyä ovat vähemmän herkkäuskoisia, niin että sellainen valitus, joka ennen muinoin olisi pannut yksinkertaisen kansan uskomaan valituksen aiheeseen, ei meidän päivinäimme voisi muuta kuin nostaa ivaajien naurun; senvuoksi on edullisempaa vaieta. Viidennessä Mosesen kirjassa mainitaan laki, joka määräsi että raiskattu tyttö oli rangaistava yhdessä viettelijän kanssa, jos rikos oli tapahtunut kaupungissa; mutta jos se oli tapahtunut maalla tai syrjäisissä paikoissa, oli mies yksin rangaistava. »Sillä», sanoi laki, »tyttö huusi apua, mutta häntä ei kuultu.» Tämä suosiollinen selitys opetti naisille, etteivät antaneet yllättää itseään julkisissa vilkasliikkeisissä paikoissa.

Tämä mielipiteiden erilaisuus ei ole ollut vaikuttamatta tapoihin. Uudenaikuinen mielistely on seuraus siitä. Kun miehet ovat huomanneet että heidän huvinsa on riippuvaisempi kauniin sukupuolen tahdosta, kuin mitä he olivat luulleetkaan, ovat he kietoneet tämän tahdon mielistelevällä kohteliaisuudella, josta kauniimpi sukupuoli on antanut heille runsaan korvauksen.

Näette miten aineellisista seikoista huomaa-

tässä tarkoitan luonnon järjestykseen perustuvaa molempien sukupuolten keskinäistä suhdetta, tarkastan tässä kumpaakin tämän tavallisen suhteen valossa.

mattaa johtuu siveellisiin seikkoihin ja miten sukupuolten aistillisesta yhtymisestä vähitellen syntyvät mitä viehkeimmät rakkaudenlait. Naiset eivät ole saavuttaneet valtaansa sentähden, että miehet sitä ovat tahtoneet, vaan sentähden, että luonto niin tahtoo; heillä oli jo tuo valta, ennenkuin näyttivät sitä harjottavankaan. Saman Herkuleksen, joka kuvitteli viettelevänsä Thespitiuksen viisikymmentä tytärtä, oli pakko kehrätä Omfalen luona, ja väkevä Simson ei ollut yhtä vahva kuin Delila. Tämä valta kuuluu naisille, eikä sitä saata heiltä riistää silloinkaan, kun he sitä väärinkäyttävät. Jos he yleensä voisivat sen menettää, olisivat he jo aikoja sitten sen menettäneet.

Mitä sukupuolen seurauksiin tulee, ei ole olemassa mitään yhtäläisyyttä eri sukupuolten välillä. Mies on mies ainoastaan muutamina hetkinä, nainen taas on nainen koko elämänsä ajan tai ainakin koko nuoruutensa ajan. Kaikki kiinnittää hänet lakkaamatta hänen sukupuoleensa, ja voidakseen hyvin täyttää sen vaatimukset, on hänellä tarpeen niitä vastaava ruumiinrakenne. Raskautensa aikana on hänen velvollisuutensa varoa itseään, lapsivuoteessa ollen hän tarvitsee lepoa, hänen tulee viettää mukavaa, paikallaolijan elämää voidakseen imettää lapsiaan. Voidakseen niitä kasvattaa hänen tulee olla kärsivällinen ja lempeä, hänellä tulee olla intoa ja kiintymystä, jota ei mikään voi masentaa. Hän on yhdyssiteenä lasten ja isän välillä, hän yksin saattaa isän lapsia rakastamaan ja luo häneen sen luottavaisuuden, että he todella ovat hänen omia lapsiaan. Kuinka paljon hellyyttä ja huolta pitää vaimolla olla ylläpitääkseen perheen yhteyttä! Ja päällepäätteeksi ei tämä kaikki

saa olla hyveestä johtunutta, vaan vapaasta taipumuksesta, jonka puuttuessa ihmissuku pian kuolisi sukupuuttoon.

Molempien sukupuolten velvollisuuksien ankaruus ei ole eikä voi olla sama. Kun vaimo valittaa miehen tässä suhteessa harjottamaa vääryyttä, hän on väärässä. Sillä tämä erilaisuus ei ole inhimillisen laitoksen tulos, tai ainakaan se ei johdu ennakkoluuloista, vaan johtuu järjestä. Sen sukupuolen, jolle luonto on uskonut lapset arvokkaana omaisuutena hoidettavaksi, tulee myös niistä vastata toiselle sukupuolelle. On kyllä totta ettei kenenkään ole lupa rikkoa uskollisuuttaan, ja jokainen aviomies, joka riistää vaimoltaan hänen ainoan palkkansa ankarista sukupuolensa velvollisuuksista, on vääryyden tekijä ja raaka mies. Mutta uskonon vaimo menettelee vielä pahemmin, hän hajottaa perheen ja katkaisee kaikki luonnon siteet; antamalla miehelleen lapsia, jotka eivät ole hänen omiaan, hän pettää molempia ja lisää uskottomuuttaan valapattoisuudella. On vaikeata huomata mikä epäsäännöllisyys ja rikos ei johtuisi mainitusta rikoksesta. Tuskin on olemassa kauheampaa tilaa maailmassa kuin onnettoman perheenisän tila, hänellä kun ei ole luottamusta vaimoonsa ja hän kun ei rohkene antautua sydämensä viehkeimpien tunteiden valtoihin, epäillen syleillessään lastansa syleilevänsä toisen lasta, toisen, joka on hänen häpeänsä takaaja ja hänen omien lastensa omaisuuden ryöstäjä. Mitä muuta silloin on perhe kuin salaisten vihollisten seura, jonka jäsenet rikollinen vaimo yllyttää toisiaan vastaan pakottaen heidät toisiaan muka rakastamaan.

Ei siis riitä, että vaimo on uskollinen, vaan on tärkeätä että myöskin hänen miehensä, hänen läheiset sukulaisensa ja kaikki ihmiset pitävät häntä uskollisena. On tärkeätä, että hän on huomaavainen, vaatimaton, säädyllinen, ja että hänellä muiden tietoisuudessa samoin kuin omassatunnossaan on todiste hyveestään. Jos isän tulee rakastaa lapsiaan, on välttämätöntä, että hän kunnioittaa heidän äitiään. Tästä syystä kuuluu hyveellisyyden ulkonainen mainekin naisen velvollisuuksiin, tehden kunniallisuuden ja hyvän huudon yhtä välttämättömiksi kuin siveydenkin. Näistä periaatteista sekä sukupuolten erilaisuudesta johtuu uusi velvollisuuden ja sopivan käytöstarvan aihe, joka etenkin naisille määrää käyttäymisen, tapojen ja ryhdin mitä huolellisinta noudattamista. Se, joka umpimähkään väittää, että molemmat sukupuolet ovat samanlaisia ja että niiden velvollisuudet ovat samat, eksyy turhiin laverteluihin eikä itse teossa väitä mitään pätevää, ellei ole vastannut yllä esitettyihin seikkoihin.

On varsin mukava tapa järkeillä, kun tuo esiin poikkeuksia vastauksena niin yleisiin ja hyvin perusteltuihin lakeihin. Eiväthän naiset aina synnytä lapsia, näin huomautetaan. Se on totta; mutta heidän varsinainen kutsumuksensa on lasten synnyttäminen. Kuinka! Koska maailmassa on satanen suuria kaupunkeja, joissa naiset irstaan elämänsä vuoksi synnyttävät ainoastaan vähän lapsia, väitätte naisten tehtävän yleensä olevan synnyttää vähän lapsia! Mitä tulisikaan kaupungeistamme, elleivät etäiset maaseudut, missä naiset elävät yksinkertaisemmin ja siveämmin, korvaisi kaupunkilaisnaisten hedelmättömyyttä?

Sangen monessa maakunnassa pidetään vaimoja, jotka ovat synnyttäneet ainoastaan neljä tai viisi lasta, varsin vähän hedelmällisinä.¹ Muuten se seikka ei muuta asiaa, että sillä tai sillä vaimolla on vähän lapsia. Nainen ei siltä ole vapautettu äidinvelvollisuudestaan ja luonnon ja tapojen tulee yleisten lakien muodossa tämän velvollisuuden täyttämystä edistää.

Vaikka naisen raskaudentilojen välillä kuluisikin niin pitkä aika kuin tavallisesti oletetaan, niin voisiko nainen vaaratta niin äkkiä muuttaa elintansa vallan päinvastaiseksi? Saattaako hän täuään olla imettäjä ja huomenna sotijatar? Saattaako hän muuttaa luonnonlaatuaan ja taipumuksiaan samoin kuin kameleontti muuttaa väriään? Voiko hän äkkiä hiljaisesta turvapaikastaan ja perheaskareistaan siirtyä pois ja panna itsensä alttiiksi raa'alle ilmalle, kovalle työlle, vaivoille, sodan vaaroille? Saattaako hän olla milloin pelokas,² milloin rohkea, milloin taas heikko, ja milloin vahva? Kun jo Parisissa kasvatetut nuoret miehet vaivoin voivat kestää sotapalvelusta, niin voivatko silloin naiset, jotka eivät koskaan ole sietäneet auringon paahtavia säteitä ja jotka tuskin osaat marssia, kestää sota-ammatin vaivoja, vietettyään

---

¹ Ellei näin olisi laita, ihmiskuku välttämättömästi kuolisi sukupuuttoon. Jotta se pysyisi yllä, tulee joka vaimon keskimäärin synnyttää neljä lasta. Sillä kaikista lapsista, jotka syntyvät, kuolee puolet, ennenkuin ne itse voivat synnyttää lapsia, ja kaksi täytyy ainakin jäädä eloon edustamaan isää ja äitiä. Kaupungit eivät kykene tällä tavoin asukaslukua lisäämään.

² Naisten pelokkuus on sekin luonnonvaisto, joka turvaa heitä kaksinaiselta vaaralta heidän raskautensa aikana.

viisikymmentä vuotta hemmoteltua elämää? Astuvatko he tähän raskaaseen ammattiin iässä, jolloin miehet jo sen jättävät?

On maita, joissa vaimot synnyttävät lapsia melkein ilman kipuja ja ravitsevat lapsiaan melkein vaivatta. Tämän myönnän; mutta näissä maissa miehet joka säällä käyvät puolialastomina, kaatavat villipe-toja, kantavat venettä kuin matkalaukkuja, kulkevat metsästysretkillään seitsemän tai kahdeksan sadan peninkulman päässä kodistaan, nukkuvat taivasalla ja paljaalla maalla, kestävät uskomattomia vaivoja ja ovat monta päivää syömättä. Kun naiset tulevat vahvoiksi, miehet tulevat vielä vahvemmiksi. Kun miehet veltostuvat, naiset veltostuvat vielä suuremmassa määrässä. Jos molemmat sukupuolet aina samalla tavoin muuttuvat, on ero aina sama.

Teoksessaan »Valtio» Plato määrää naisille samat ruumiinharjoitukset kuin miehille; tämän hyvin ymmärrän. Sillä kun hänen kuvittelemassaan valtiossa ei pitänyt olla mitään yksityisiä perheitä, ja kun hän ei enää tietänyt mitä tehdä naisilla, oli hänen pakko tehdä heistä miehiä. Tämä etevä nero oli kaiken laskenut ja edeltäpäin arvannut ja syrjäytti siten vastaväitteen, jota kenties ei kukaan olisi ajatellutkaan hänelle tehdä; mutta hän on huonosti kumonnut sen vastaväitteen, joka hänelle todella on tehty. En tässä puhu tuosta luullusta naisten yhteisomistamisesta. Tämä moite on usein lausuttu Platosta, mutta se ei todista muuta kuin että sen lausujat eivät koskaan ole lukeneet häntä. Minä puhun tässä tuosta yhteiskunnallisesta sekaannuksesta, joka kaikkialla toisiinsa sekoittaa eri sukupuolet kaikissa heidän toi-

missaan ja töissään ja joka epäilemättä synnyttää mitä sietämättöimpiä väärinkäytöksiä. Puhun mitä viehkeimpien luonnollisten tunteiden tukehuttamisesta, jotka uhrataan teennäiselle tunteelle, mikä ei ilman niitä ollenkaan voisi kestää. Onhan välttämätöntä että luonnolliset keinot solmivat sydämen sopimusten siteitä. Onhan se rakkaus, jota tunnemme omaisiamme kohtaan, sen rakkauden perustus, jota olemme velkapaat tuntemaan valtiota kohtaan. Kiintyyhän sydän tuon pienen isänmaan kautta, joka on perhe, suureen isänmaahan. Ovathan hyvä poika, hyvä aviomies ja hyvä isä myöskin hyviä kansalaisia!

Niin pian kuin on todistettu, etteivät mies ja nainen ole eivätkä voi olla samalla tavoin luodut, ei luonteen eikä ruumiinrakennuksen puolesta, seuraa tästä, ettei heillä pidä olla samanlaista kasvatusta. Noudattamalla luonnon ohjausta heidän tulee toimia sopu-suhtaisesti toistensa kanssa, mutta heidän ei pidä tehdä vallan samoja seikkoja. Heidän työnsä päämäärä on sama, mutta itse heidän työnsä ovat erilaiset ja siis myös niitä ohjaavat harrastukset. Koetettuamme kehittää luonnonmukaista miestä, koetta-kaamme nyt tarkastaa miten on kasvatettava se nainen, joka tälle miehelle sopii, jotta tehtävämme ei jäisi puolinaiseksi.

Se, joka aina tahtoo saada hyvää opastusta, seuratkoon aina luonnon viittauksia. Kaikkeaa, mikä on sukupuolelle olennaista, on pidettävä luonnon tekona ja sellaisena kunnioitettava. Toistatte yhtenäin: naisilla on se ja se vika, jota meillä ei ole; mutta ylpeytenne teitä pettää. Nuo ominaisuudet olisivat todella miehellä vikoja, naisilla ne ovat avuja. Kaikki

kävisi huonommin, ellei hänellä niitä olisi. Estäkää nämä luullut viat menemästä liiallisuuksiin, mutta varokaa niitä hävittämästä.

Naiset omasta puolestaan eivät väsy huutamasta että me miehet kasvatamme heidät turhamielisiksi ja keikaileviksi ja että koetamme alati huvitella heitä lapsellisuuksilla, ollaksemme helpommin heidän valti-aitaan. He tahtovat sälyttää meidän niskoillemme ne viat, joista heitä syytämme. Kuinka mieletöntä! Mistä ajasta alkaen siis miehet sekaantuvat tyttöjen kasvatukseen? Kukapa estää äitejä kasvattamasta tyttöjään niin kuin haluavat? Tyttöillä ei ole ylempiä oppikouluja: suuri vahinko! Suokoon Jumala ettei pojillakaan niitä olisi, silloin hekin saisivat järkeväm-
män ja kunniallisemman kasvatuksen. Kukapa pakottaa tyttäriänne menettämään aikansa turhaupäiväisyyksiin? Kuka pakottaa heitä vasten tahtoaan hukkaamaan puolet elämänsä pukuhommiin, samoin kuin heidän äitinsä tekevät? Kuka estää äitejä kasvattamasta heitä oman mielensä mukaan tai antamasta muiden heitä kasvattaa? Onko meidän syyimme, että he meitä miellyttävät, kun ovat kauniita, että heidän armaat katseensa meidät lumoavat, että heidän äideiltään oppimansa taito meitä kiehtoo ja miellyttää, että kernaasti näemme heidät maukkaasti puettuina, että vastustamatta annamme heidän käyttää niitä aseita, joiden avulla he meidät valtaavat? No hyvä, päättäkää sitten kasvattaa heitä samoin kuin miehiä; he siihen kyllä kernaasti suostuvat! Kuta enemmän he koettavat olla miesten kaltaisia, sitä vähemmän he miehiä voivat hallita; silloin vasta miehet tulevat olemaan oikeita valtiaita.

Kaikki ne ominaisuudet, jotka ovat yhteiset molemmille sukupuolille, eivät ole niille tasamääräisesti jaetut; mutta kokonaisuudessaan ne toisiansa täydentävät. Naisella on suurempi arvo naisena, vähempi arvo, kun hän tahtoo näytellä miestä. Hän on kaikkialla etusijassa, missä hän saattaa oikeutensa voimaan; kaikkialla, missä hän tahtoo anastaa miesten oikeudet, hän on miestä alempana. Tätä yleistä totuutta saattaa ainoastaan poikkeuksia esiintuomalla koettaa kumota, kuten kauniin sukupuolen ritarillisilla puolustajilla alituisesti on tapana tehdä.

Jos naisissa kehittää miehenominaisuuksia ja laiminlyö heille olennaiset ominaisuudet, ilmeisen selvästi heille tuottaa vahinkoa. Viekkaat naiset tämän huomaavatkin liian hyvin, antaakseen itseään tässä suhteessa pettää. Koettaessaan omistaa miesten eteviä ominaisuuksia he eivät luovu omista eduistaan. Mutta tästä seuraa, etteivät he voi hyväkseen käyttää kumpiakaan, ne kun eivät ole yhdistettävissä, joten naiset menettävät puolet arvoaan, kun eivät kehitä tarpeeksi omia hyviä ominaisuuksiaan, eivätkä täydelleen voi kohota miesten kehityskannalle. Usko minua, sinä arvostelukykyinen äiti, äläkä koeta tyttärestäsi kasvattaa kunnan miestä, ikäänkuin tahtoisit syyttää luontoa valheellisuudesta; kehitä hänet sitävastoin kunnialliseksi naiseksi, ja voit olla varma siitä, että tämä sekä hänelle että meille miehille on oleva edullisempaa.

Seuraako tästä, että nainen on kasvatettava tiedottomuudessa ja että hänen kasvatuksensa on yksinomaan rajoitettava taloudenhoidon tehtäviin? Onko mies ehkä naistoveristaan tekevä palvelijattaren ja

onko mies hänen seurassaan riistävä itseltään suloisimman yhteiskunnan tarjoaman viehätyksen? Onko mies ehkä, paremmin häntä hallitakseen, estävä hänet mitään tuntemasta ja tietämästä? Onko hän naisesta tekevä todellisen koneen? Ei suinkaan; näin ei luonto ole määrännyt, se kun on antanut naisille niin miellyttävän ja taipuisan älyn. Päinvastoin se tahtoo, että he ajattelevat, arvostelevat, rakastavat, että saavuttavat tietoja ja viljelevät henkisiä lahjojaan, samoin kuin hoitavat ulkomuotoaan. Nämä ovat ne aseet, jotka luonto antaa naiselle, jotta hän niiden avulla korvaisi puuttuvia voimiaan ja ohjaisi miehen voimia. Naisen tulee oppia paljon seikkoja, mutta yksinomaan sellaisia, joiden tunteminen on hänelle hyödyllinen.

Kiinnitinpä huomioni naisen sukupuolen erityiseen tehtävään, tarkastinpa sen taipumuksia, otinpa huomioon sen velvollisuudet, niin näen kaiken osottavan minulle sitä kasvatuksen muotoa, joka naiselle on sopiva. Nainen ja mies ovat luodut toinen toistaan varten, mutta heidän molemminpuolinen riippuvaisuutensa ei ole samanlainen. Miehet näet ovat riippuvaisia naisista halujensa tähden; naiset taas ovat riippuvaisia miehistä sekä halujensa että tarpeidensa tähden. Me miehet tulisimme pikemmin toimeen ilman heitä, kuin he ilman meitä. Jotta heillä olisi välttämättömät tarpeensa, jotta heillä olisi asemansa, täytyy meidän ne heille antaa, täytyy meidän olla halukkaat ne heille antamaan ja lisäksi täytyy meidän pitää heitä niiden arvoisina. He ovat riippuvaisia meidän arvostelustamme, siitä mielipiteestä, joka meillä on heidän arvostaan, heidän kauneudestaan ja hyveistään. Itse luonnonlain nojalla naiset, omasta puolestaan,

kuten myös lastensa puolesta, ovat alttiina miesten arvosteluille. Ei riitä, että he ovat kunnioitusta ansaitsevia, heidän tulee todella olla kunnioitettuja. Ei riitä, että he ovat kauniita, heidän tulee myöskin olla miellyttäviä. Ei riitä, että he ovat viisaita, on välttämätöntä, että he viisaiksi tunnustetaan. Heidän kunniansa ei piile yksinomaan heidän käytöstavassaan, vaan myöskin heidän maineessaan, eikä ole mahdollista, että se nainen, joka suostuu olemaan kunniaattomien naisten kirjoissa, koskaan voisi olla kunniallinen nainen. Mies tehdessään oikein on riippuvainen ainoastaan itsestään ja saattaa uhmata yleistä mielipidettä. Mutta nainen toimiessaan oikein on täyttänyt ainoastaan puolet tehtävästään, ja se, mitä hänestä ajatellaan, on hänelle yhtä tärkeätä kuin se, mikä hän todella on. Tästä seuraa, että naisen kasvatuksen tässä suhteessa tulee olla vastainen miehen kasvatukselle. Yleinen mielipide on hyveen hauta miehillä ja hyveen valtaistuimilla naisilla.

Äitien hyvästä ruumiinrakenteesta riippuu ensin lasten ruumiinrakenne. Naisten huolellisuudesta riippuu miesten ensi kasvat. Naisista vielä lisäksi riippuvat miesten tavat, intohimot, harrastukset, hovit, jopa onnikin. Koko naisten kasvatuksen tulee siis tarkoittaa heidän suhdettansa miehiin. Miesten miellyttäminen, heidän hyödyttämisenä, heidän rakkautensa ja kunnioituksensa saavuttaminen, heidän kasvattamisensa nuorina, heidän hoitamisensa suurina, heidän neuvomisensa ja lohduttamisensa, heidän elämänsä saattaminen miellyttäväksi ja suloiseksi — siinä naisten velvollisuudet kaikkina aikoina, ja tämä on heille lapsuudesta alkaen opetettava. Ellei pidetä silmällä

tätä periaatetta, poistetaan päämäärästä, eivätkä mitkään objeet, jotka naisille annetaan, vähintäkään edistä heidän eikä miesten onnea.

Vaikka jokainen nainen tahtoo miellyttää miehiä ja vaikka niin tulee olla, on suuri erotus, tahtooko hän miellyttää kunnan miestä ja todella rakastettavaa miestä, vai noita naisellisia miehiä, jotka häpäisevät omaa sukupuoltaan ja sitä sukupuolta, jota matkivat. Eipä luonto eikä järki saata johtaa naista pitämään miehissä esiintyvistä naisellisista piirteistä, eikä naisen myöskään omaksumalla miesten tapoja pidä koettaa saavuttaa heidän rakkauttaan.

Kun siis naiset hylkäävät sukupuolensa vaatimattoman ja säädyllisen käytöstavan ja omaksuvat noiden houkkiomaisten miesten tavat, niin he kaukana siitä että seuraisivat kutsumustaan, päinvastoin siitä luopuvat ja riistävät itse itseltään ne oikeudet, joita luulevat anastavansa. Jos me olisimme toiseltaiset — näin he sanovat — emme ollenkaan miellyttäisi miehiä. Mutta siinä he täydelleen erehtyvät. Täytyy itse olla houkkio, voidakseen pitää houkkioista. Halu miellyttää tuollaisia narreja todistaa sen naisen makua, joka pyrkii heitä miellyttämään. Ellei olisi olemassa kevytmielisen säädyttömiä miehiä, tuollainen nainen kiireisesti koettaisi sellaisia kehittää, sillä miesten kevytmielisyys on paljon suuremmassa määrin naisten aiheuttamaa, kuin päinvastoin. Se nainen, joka rakastaa oikeita miehiä ja joka tahtoo heitä miellyttää, valitsee tätä tarkoituseräänsä vastaavat keinot. Nainen on luonnostaan keikaileva, mutta hänen keikailunsa muuttaa muotoa ja esinettä hänen mielipiteidensä mukaan. Jos järjestämme nämä mielipiteet

luonnon mukaisiksi, on nainen saava sen kasvatuksen, joka hänelle sopii.

Pikkutyötöt pitävät jo melkein syntymästä alkaen koreista puvuista. He eivät tyydy siihen, että ovat sieviä, he tahtovat lisäksi, että heidät sieviksi tunnustettaisiin. Huomaa heidän pienimmistäkin ilmeistään, että tämä jo aikaisin on heidän huolensa esineenä. Ja tuskin he ovat päässeet siihen ikään, että kykenevät ymmärtämään mitä heille sanoo, kun heitä voi johtaa puhumalla heille siitä, mitä muut heistä ajattelevat. Jos tätä samaa vaikutinta koetettaisiin soveluttaa poikienkin kasvatukseen, kuten ajattelemattomasti kyllä on ehdotettu, ei se heihin vaikuttaisi yhtä voimakkaasti. Jos pojilla näet vaan on riippumattomuutensa ja huvinsa, he varsin vähän huolivat siitä, mitä heistä ajatellaan. Tarvitaan paljon aikaa ja vai-
vaa, ennenkuin taivuttaa heidät saman lain alaiseksi.

Saakoot tytöt miltä taholta tahansa tämän ensimmäisen opetuksen, niin se on hyvä. Sillä koska ruumis syntyy, niin sanoakseni, ennen sielua, on ensimmäinen kasvatus kohdistettava ruumiiseen. Tämä sääntö koskee tosin molempia sukupuolia, mutta kasvatuksen tarkoitus on kummallakin erilainen. Toisessa sukupuoleessa on kasvatettava voimaa, toisessa suloutta. Tosin ei ominaisuuksien siltä tule olla yksinomaisia kummallekin sukupuolelle; niiden tulee vaan esiintyä suhteellisesti suuremmassa määrässä toisessa kuin toisessa. Nainen tarvitsee niin paljon voimaa, että voi tehdä kaiken, minkä tekee sulokkaasti; mies taas tarvitsee niin paljon taitavuutta, että tekee kaiken tehtävänsä helposti.

Naisten ylenmääräisestä hemmottelusta saa mies-

tenkin veltostuminen alkunsa. Naisten ei tule olla niin vahvoja kuin miesten, mutta heidän tulee kuitenkin olla vahvoja voidakseen synnyttää vahvoja poikia. Tämän vuoksi on luostareille annettava etusija isänkodin rinnalla, edellisissä kun naisoppilaille on yksinkertainen ruoka, mutta paljon ruumiinliikettä, kävelyjä ja leikkejä taivasalla kedolla ja puitarhoissa, kun sitävastoin kodissa tytöillä on hieno ruoka, ja kun heitä siellä alati vuoroin imarrellaan, vuoroin moititaan, ja he kun alati istuvat äidin valvonnan alaisina hyvin suljetussa huoneessa, eivätkä rohkene nousta, kävellä, puhua, tuskin hengittää, eivätkä saa ainoatakaan vapaata hetkeä leikkiäkseen, hypelläkseen, juostakseen, huutaakseen ja antautuakseen ikänsä luonnollisen vilkkauden valtoihin. Aina heitä joko kohdellaan seurauksiltaan vaarallisella lempeydellä tai väärässä tilassa harjotetulla ankaruudella; ei koskaan menettellä luonnon mukaisesti. Siten nuorison ruumis ja sydän turmellaan.

Spartan tytöt harjottivat, samoin kuin pojat, sotilasleikkejä; heidän tarkoituksensa ei ollut mennä sotaan, vaan se, että kerran voisivat synnyttää poikalapsia, jotka kykenisivät kantamaan sodan vaivoja. Tätä menettelytapaa minä puolestani en hyväksy; ei näet sitä varten, että äidit synnyttäisivät valtiolle sotureita, ole tärkeätä, että he ovat kantaneet kivääriä ja äkseeranneet preussilaiseen tapaan. Mutta yleensä pidän kreikkalaista kasvatustapaa tässä suhteessa luontevana. Nuoret tytöt esiintyivät usein julkisesti, tosin eivät sekaantuneina poikiin, vaan erillään heistä muodostaen oman ryhmänsä. Ei vietetty juuri ainoatakaan juhlaa eikä toimeenpantu uhria eikä

muita juhlallisia menoja ilman että nähtiin joukot-
tain etevimpien kansalaisten tyttäriä kukkaseppeleet
päässä, laulaen hymnejä, muodostaen tanssi-kuoroja,
kantaen koreja, maljoja, uhriantimia, täten tarjoten
kreikkalaisten turmeltuneille aisteille viehättävän näyn,
joka oli omansa muodostamaan vastapainon heidän
säädyttömille voimisteluliikkeilleen. Minkä vaikutuk-
sen tämä tapa tekikään miesten sydämiin, niin se
ainakin oli hyödyllinen siinä suhteessa, että se antoi
naissukupuolelle hyvän ruumiinrakenteen nuoruuden-
iässä, tarjoten sille miellyttäviä, kohtuullisia ja ter-
veellisiä ruumiinliikkeitä, ja sen ohella terottaen ja
kehittäen sen makua alituisen miellyttämishalun kautta,
koskaan panematta sen tapoja alttiiksi.

Niin pian kuin nämä nuoret naiset joutuivat
naimisiin, ei heidän enää nähty julkisuudessa esiinty-
vän. Sulkeutuen koteihinsa he omistivat kaiken huo-
lensa taloudelleen ja perheelleen. Sellainen on se
elintapa, jonka luonto ja järki määrää naiselle. Näistä
äideistä syntyivätkin mitä terveimmät, vahvimmat ja
kaunismuotoisimmat miehet; ja lukuunottamatta muu-
tampia pahamaineisia saaria, on kumoamatonta, että
kaikista maailman kansoista, roomalaisetkin niihin
luettuina, ei tunneta ainoatakaan, jonka naiset samalla
olisivat olleet viisaammat, rakastettavimmat, ja suu-
remmassa määrin yhdistäneet tapojen puhtauden ruu-
miilliseen kauneuteen kuin muinaisen Kreikan naiset.

Tunnetaan, että avarat vaatteet, jotka eivät
vaivanneet ruumista, suuresti olivat omiaan säilyt-
tämään sen kauniin ruumiillisen tasasuhdan, joka
havaitaan kreikkalaisissa kuvapatsaissa, mitkä vielä
ovat taiteilijain malleina, kun runneltu luonto on

lakannut meidän aikoinamme tuollaisia sopusuhtaisia muotoja luomasta. Kaikkia noita goottilaisia siteitä ja noita monilukuisia kuristusvöitä, jotka joka puolelta pusertavat jäseniämme, he eivät laisinkaan tunteneet. Kreikkalaiset naiset eivät tunteneet kureliivien käyttämistä, jolla meidän naisemme pikemmin tarvelevät varjalonsa kuin sen oikeata muotoa osottavat. En saata käsittää kuinka tämä väärinkäytös, joka Englannissa on yltynyt vallan uskomattomaksi, ei siellä lopulta saata sukua huononemaan; on varmaa, ettei tämän tavan tuottama huvi todista mitään hyvää makua. Ei suinkaan ole miellyttävää nähdä naista, joka vyötäisiltään on hoikka kuin neuliainen; tämä loukkaa näköaistia ja mielikuvitusta. Vyötäisten hoikkuudella, kuten koko naisen ruumiilla, on suhtansa, mittansa, ja jos siitä poiketaan, se on varmaankin vika. Tämä vika epäilemättä pistäisi silmään alastomassa ruumiissa; kuinka se siis vaatteiden verhoamana voisi olla kaunis?

En rohkene ruveta tutkimaan niitä syitä, joiden nojalla naiset täten itseään panssaroivat. Riippuvat rinnat, pöhöttynyt vatsa j. n. e. on sangen epämiellyttävää kahdenkymmenvuotiaalla naisella. Mutta kolmenkymmenvuotiaalla se ei enää herätä yhtä suurta huomiota. Ja koska ihmisen vasten tahtoaankin joka iässään täytyy olla sellainen, joksi luonto hänet määrää, ja koska miehen silmä tässä suhteessa ei erehdy, nämä puutteellisuudet ovat vähemmän epämiellyttäviä, esiintykööt minkä ikäisessä henkilössä tahansa, kuin neljänkymmenen vuoden ikäisen naisen pyrkimys näyttää pikku tytöltä.

Kaikki, mikä vaivaa ja pakottaa luontoa, on

huonon maun merkki. Tämä pitää paikkansa niin hyvin vaatetukseen kuin henkiseen kehitykseen nähden. Elämän, terveyden, järjen ja hyvinvoinnin tunteen tulee käydä ennen kaikkea muuta. Sulo ei viihdy yhdessä pakollisuuden kanssa, hentous ei ole raukeutta, eikä sen tule olla sairas, joka tahtoo miellyttää. Kärsivä herättää sääliä, mutta ilo ja himotseva kiintymys kohdistuvat terveeseen ja kukoistavaan olentoon.

Erisukupuolisilla lapsilla on paljon yhteisiä huvituksia, ja tämä on luonnollista, sillä onhan aikaihmisilläkin samoja huvituksia. Mutta onpa niillä myöskin erilaiset harrastuksensa. Pojat hakevat liikkettä ja melua: rumpuja, hyrröjä ja pieniä rattaita. Tytöt taas pitävät enemmän silmän huvituksista ja sellaisesta, mikä kelpaa koristukseksi: peileistä, jalokivistä, korutavaroista ja etenkin nukeista. Nukke on naissukupuolen erityisen huvin esine. Täten tyttö selvästi osoittaa makuaan, joka on hänen tarkoituseränsä aiheuttama. Vastaiseksi se voi harjoittaa miellyttämisen taitoa ainoastaan ulkonaisen koristelun muodossa: lapset näet eivät kykene tätä taitoa muulla tavoin viljelemään.

Katsokaa miten pikkutyttö kuluttaa päivänsä häärien nukkensa ympärillä, miten hän lakkaamatta muuttaa sille uusia pukuja, pukee ja riisuu sen vaatteet sata kertaa, hakee alati uusia koru-yhdistelmiä, jotka ovat onnistuneita tai epäonnistuneita — vähät siitä. Hänen sormensa ovat vailla taitavuutta, hänen makunsa on kehittymätön, mutta taipumus näyttäyty nyt jo. Tämän alituisen hyörinän ohella aika kuluu pienokaisen huomaamatta, hetket kiitävät, hän vain

ei sitä huomaa, unhottaen ateriansakin. Hänellä näet on suurempi nälkä koristeluun kuin ruokaan. Mutta, sanonette, koristaahan hän nukkeensa eikä itseään. Epäilemättä, hän näkee nukkeensa, eikä itseään, hän ei voi tehdä mitään itseään varten; hän kun ei vielä ole kehittynyt naiseksi, ei hänellä ole taitoa eikä voimaa, hänellä ei sanalla sanoen ole itsellään vielä mitään etevyyksiä. Kaikki hänen harrastuksensa keskittyvät nukkeen, hän luo siihen kaiken keikailuhalsunsa, mutta ei ole jättävä sitä siihen ainaiseksi; hän näet odottaa sitä hetkeä, jolloin voi olla itse nukkeaan.

Tässä huomaamme siis ensi harrastuksen, joka on vallan selvä ja määrätty. Sitä tulee ainoastaan tutkia ja järjestää. On varmaa, että pienokainen mitä hartaimmin tahtois itse osata koristaa nukkeensa, tehdä hihojen nauharuusut, nukkehameen poimureunukset ja pitsit. Mutta kaikessa tässä hän on ankaraasti riippuvainen toisten hyvántahtoisuudesta, niin että hänelle olisi paljon mukavampaa turvautua yksistään omaan taitavuuteensa. Tästä johtuu sen opetuksen merkitys, joka hänelle aluksi annetaan; pikkutyttöle ei oikeastaan anneta mitään tehtäviä, hänelle päinvastoin osotetaan hyvántahtoista auttavaisuutta. Todellakin melkein kaikki pienet tytöt vasteumielisesti oppivat lukemaan ja kirjoittamaan; mutta neulaa käyttämään he aina oppivat mielellään. He jo edeltäpäin kuvittelevat olevansa suuria ja ajattelevat mielihyvällä, että heidän saavuttamaansa taito kerran on auttava heitä koristamaan itseään.

Kun tämä ensi tie on raivattu, on helppo kulkea eteenpäin: ompelu, koruompelu ja pitsien valmis-

taminen käy vallan itsestään. Mattojen valmistaminen ja koristeleminen ei ole yhtä suuressa määrin heidän mieleensä. Huonekalut ovat näet ulkopuolella heidän harrastuspiiriään, ne kun eivät liikuta heidän omaa persoonaansa, vaan ovat riippuvaiset muiden ihmisten mausta. Mattojen valmistus on naisten työtä; nuoria tyttöjä se ei koskaan ole suuresti huvittava.

Nämä vapaaehtoiset harrastukset helposti voidaan ulotuttaa piirustukseenkin, sillä piirustustaito ei ole vieras aistikkaan pukeutumisen taidolle. Minä puolestani vaan en kehottaisi heille opettamaan maisema- enkä muotokuvapiirustusta. Lehtien, hedelmien, kukkien, laskosverhojen piirustaminen, sanalla sanoen kaiken sellaisen kuvaaminen, joka on omansa koristamaan pukuja, ja lisäksi taito piirtää koristekuoseja, kun ei muita miellyttäviä ole tarjona — tämä piirustustaito mielestäni tytöille riittää. Onhan jo miehille tärkeätä rajoittaa tiedonhankintansa hyödyllisiin asioihin, mutta naisille se on vielä tärkeämpää. Naisten elämä näet, vaikka onkin vähemmän työlästä, on, tai ainakin sen pitäisi olla vielä enemmän kiintynyt heidän erityisiin tehtäviinsä ja erilaisten huolenpitojen täyttämä, niin ettei heidän sovi huvikseen antautua mihinkään mieliyrytykseen, joka on ristiriidassa heidän velvollisuuksiensa kanssa.

Sanokoot ilkkujat mitä tahansa, niin on terve järki molemmille sukupuolille tasan jaettu. Tytöt ovat yleensä oppivaisemmat kuin pojat, jopa heidän suhteensa on käytettävä enemmän auktoriteettia, kuten pian olen osottava. Mutta siitä ei seuraa, että heiltä pitäisi vaatia sellaista, minkä hyötyä he eivät käsitä. Äideiltä siis kysytään taitoa heille näyttää tuota hyötyä

kaikessa, minkä heidän tehtäväkseen määräävät. Tämä onkin helpompaa siihen nähden, että tytöissä kehittyä aikaisemmin äly kuin pojissa. Älköön siis tytöille älköönkään pojille opetettako mitään hyödyttöä, joka ei tuota mitään näkyviä hyviä tuloksia ja joka ei edes tee niitä, jotka sitä harjoittavat, muille ihmisille miellyttäväksi. Älköön myöskään opetettako sellaista, minkä hyötyä he eivät nuorena iässänsä kykene huomaamaan, kun lapsi näet ei voi edeltäpäin asettua myöhäisemmälle kehitysasteelle. Koska en tahdo, että poikien lukutaitoa joudutettaisiin, vielä vähemmän tahdon, että nuoria tyttöjä pakotetaan aikaisin lukutaitoa omistamaan. Ensin näet tulee heille tarkoin selittää mikä hyöty lukutaidosta on. Valitettavasti noudatetaan tätä selitystä annettaessa enemmän aika-ihmisten omaa käsitystä asiassa kuin lapsen käsityskykyä. Miksi muuten olisi välttämätöntä, että nuori tyttö niin aikaisin osaisi lukea ja kirjoittaa? Onko hänen heti ryhtyminen taloutta ohjaamaan? Varsin harvat tytöt ovat väärinkäyttämättä tätä arveluttavaa taitoa, ja kaikki tytöt ovat liiaksi uteliaita ollakseen sitä pakotta oppimatta, silloin kun heillä sen oppimiseen on aikaa ja tilaisuutta. Ehkä heidän ennen kaikkea tulisi oppia laskentaa, sillä ei mikään yleensä tarjoa tuntuvampaa hyötyä, ei mikään vaadi pitkäikäisempää harjaantumista, eikä mikään jätä enempää tilaa erehdyksille kuin laskut. Jos jollekin pikkutytölle annettaisiin kirsikkoja välipalaksi vasta silloin, kun hän olisi suorittanut aritmeettisen laskuesimerkkinsä takaan, että hän pian oppisi laskemaan.

Tunsin nuoren tytön, joka oppi kirjoittamaan aikaisemmin kuin lukemaan ja joka alkoi kirjoittaa

neulalla, ennenkuin osasi kirjoittaa kynällä. Hän ei alussa kirjoittanut mitään muuta kuin *O* kirjaimen. Hän kirjoitti lakkaamatta suuren ja pienen *o:n*, kaikenkokoisia *o* kirjaimia, jopa niinkin, että kirjoitti pienemmän *o:n* suuren *O:n* sisään, ja aina alkaen paperilehden oikeasta reunasta. Onnettomuudeksi hän eräänä päivänä, ollessaan tässä perin hyödyllisessä työssä, näki kuvansa peilissä ja huomasi, ettei tämä pakollinen asento hänelle sopinut, minkävuoksi hän, niinkuin mikäkin Minerva, heitti pois kynänsä eikä enää tahtonut kirjoittaa *O* kirjaimia. Hänen veljeänsä ei kirjoittaminen huvittanut enempää kuin häntä itseäänkään, mutta veljeä ei harmittanut ulkomuodolle epäedullinen asento, vaan kirjoittamisen tuottama vaiva. Ryhdyttiin siis toiseen keinoon tytön kirjoittamis-innon palauttamiseksi. Hän oli herkkä- ja turhamielinen eikä kärsinyt, että hänen sisarensa käyttivät hänen liinavaatteitaan. Näihin oli ennen merkitty hänen nimensä; nyt ne jätettiin merkitsemättä. Hänen täytyi siis itsensä oppia tämä taito. On selvää mihin suuntaan asia nyt kehittyi.

Perustelkaa aina ne toimet, jotka määrääte nuorten tyttöjen tehtäviksi, ja antakaa heille aina jotakin toimittamista. Toimettomuus ja itsepäisyys ovat heidän vaarallisimpia vikojaan, ja niistä heidät parannetaan ylen vaikeasti, jos ne kerran ovat päässeet juurtumaan. Tyttöjen tulee olla valppaita ja työteläitä; mutta tämä ei vielä riitä: heidän tulee aikaisin oppia mukautumaan. Tämä onnettomuus, jos sitä siksi voi sanoa, kun on kysymys naisista, on erottamaton heidän sukupuolestaan, eivätkä he koskaan voi siitä vapautua muuten kuin joutumalla paljon suurempiin

kärsimyksiin. Tulevathan he koko ikänsä olemaan mitä hellittämättömmän ja ankarimman pakkotilan alaisia, nimittäin säädyllisyysvaatimusten alaisia. Heitä tulee siis jo aikaisin harjottaa tähän pakkotilaan, jotta he helposti siihen voisivat mukautua. Tulee aikaisin totuttaa heidät hillitsemään oikkunsa, jotta he oppisivat alistumaan toisen tahtoon. Jos he esim. tahtoisivat alati tehdä työtä, tulisi joskus pakottaa heidät täydelliseen työttömyyteen. Hajamielisyys, kevytmielisyys ja huikentelevaisuus ovat vikoja, jotka helposti syntyvät siitä, että heidän lempiharrastuksensa saavat väärän suunnan ja että he aina niitä voivat tyydyttää. Jotta saataisiin tämä erehdys häädetyksi, tulee ennen kaikkea opettaa heidät voittamaan itsensä. Meidän aikamme mielettömien laitosten takia kunniallisen naisen on lakkaamatta taisteleminen itseään vastaan. Kuitenkin onkin oikein, että tämä sukupuoli saa osansa niistä kärsimyksistä, jotka se tuottaa meille miehille.

Tulee estää tyttöjä ikävystymästä töihinsä ja liiaksi innostumasta huvituksiinsa, kuten tavallista kasvatusta nauttivien tyttöjen laita aina on. He näet, kuten Fénelon sanoo, asettavat toiselle puolelle kaikki ikävät seikat, toiselle kaikki hauskat. Edellinen näistä epäkohdista esiintyy, jos noudatetaan edellämäinittuja ohjeita, ainoastaan silloin, kun ne henkilöt, joiden kanssa nuoret tytöt seurustelevat, heitä ikävyyttävät Pikkutyttö, joka rakastaa äitiään tai ystävätärtään, on koko päivän työskentelevä heidän läheisyydessään ollenkaan ikävystymättä. Pelkkä lörpöttely on korvaava hänelle hänen vaivannäkönsä. Mutta jos hänen kasvattajattarensa on hänelle vastenmielinen, on hän

kyllästynyt kaikkeen, minkä näkee edessään. On hyvin harvinaista, että ne tytöt, jotka eivät ihaile äitiään enempää kuin ketään muutakaan maailmassa, kehittyisivät hyvään suuntaan. Mutta sen, joka tahtoo saada selville heidän oikean ajatuksensa, tulee heitä tutkia eikä luottaa siihen, mitä he sanovat; sillä he ovat imartelevia, viekkaita ja osaavat jo aikaisin teeskennellä. Eipä myöskään pidä käskeä heitä rakastamaan äitiään; sillä kiintymys ei johdu velvollisuudentunteesta ja alistuu kaikista vähimmin pakkoon. Äidin kiintymys ja huolenpito ja luonnollinen tottumus saattavat tyttären äitiään rakastamaan, ellei tämä millään lailla herätä tyttäressään vihaa. Itse se pakollinen toimeliasuuden tila, jossa äiti sopivalla tavalla pitää tyttärtään, on vaan omansa tätä kiintymystä vahvistamaan, kun näet riippuvaisuus on naisille luonnollinen tila, ja kun jo tytöt tuntevat olevansa luodut tottelemaan.

Naisilla on tai ainakin tulee olla ainoastaan rajoitettu määrä vapautta. Samasta syystä he liioittelevat sitä vapautta, joka heille myönnetään. Ollen liioittelevia kaikessa he antautuvat huvituksiinsa vielä innokkaammin kuin pojat. Tämä on toinen niistä epäkohdista, joihin äsken viittasin. Tämä ylenmääräinen innostuminen on hillittävä; sillä se on syynä useimpiin naisille olennaisiin paheisiin, kuten esim. oikullisuuteen ja ylenmääräiseen ihailuun, jotka saattavat naisen tänään hehkuvasti halajamaan esinettä, jota huomispäivänä eivät enää katselekaan. Heidän mieltymyksensä häälyväisyys on yhtä turmiollinen kuin sen liiallisuus, ja kumpikin ominaisuus johtuu samasta alkusyystä. Älkää riistäkö heiltä heidän hil-

peyttään, nauruaan, meluamistaan ja vallattomia leikkejään, mutta estäkää heitä siitä, että kyllästyvät toiseen ja sitten täynnä häällyväisyyttä syöksyvät toiseen seikkaan. Älkää salliko, että he yhtenäkkään elämänsä hetkenä unhottavat kohtuuden rajoja. Totutakaa heidät siihen, että heitä keskellä heidän leikkjään keskeytetään ja että he silloin napisematta ryhtyvät johonkin muuhun. Pelkkä tottumus riittää tässä kohdin, sillä sehän vaan tukee luontoa.

Tästä pakollisuudesta, joka on tullut tottumuksiksi, johtuu alistuvaisuus, jota naiset tarvitsevat koko ikänsä, he kun eivät koskaan lakkaa olemasta joko miehistä tai heidän arvosteluistaan riippuvaisia ja kun heidän ei koskaan ole sallittu asettua yläpuolelle näitä arvosteluja. Naisen ensimmäinen ja tärkein ominaisuus on lempeys; ollen luotu tottelemaan niin epätäydellistä olentoa kuin mies, jolla lisäksi usein on niin paljon paheita ja aina ylen paljon vikoja, tulee naisen aikaisin oppia kärsimään vääryyttäkin ja valittamatta kestäämään miehensäkin tekemää vääryttä. Vaimon tulee olla lempeä vähemmän miehensä kuin itsensä vuoksi. Naisten katkeruus ja itsepäisyys aina vaan lisäävät heidän kärsimystään ja kiihottavat heidän miestensä pahaa menettelyä; nämä näet varsin hyvin huomaavat, ettei naisten tällaisilla aseilla tule heitä voittaa. Taivas ei ole tehnyt naisia kietoviksi ja vakuuttaviksi sen vuoksi, että he muuttuisivat toraisiksi; se ei ole tehnyt heitä heikoiksi siinä tarkoituksessa, että he sen avulla anastaisivat itselleen valan; se ei ole antanut heille heidän vienoa ääntänsä, jotta he sillä miestä parjaisivat; se ei ole muodostanut heidän piirteitään hennoiksi, jotta vihanpurkaus

niitä rumentaisi. Kun he suuttuvat, he menevät liian pitkälle; heillä on usein syytä valituksiin, mutta ovat aina väärässä, kun rupeavat torumaan. Jokaisen tulee käyttäytyä sukupuolensa arvoisella tavalla. Liian lempeä mies voi saattaa vaimonsa röyhkeäksi. Mutta ellei mies ole hirviö, niin hänen vaimonsa lempeys on saattava hänet jälleen järkiinsä ja ennemmin tai myöhemmin voittava hänet.

Tytärten tulee aina olla kuuliaisia, mutta äitien ei siltä pidä aina olla leppymättömän ankaroitu. Kun tehdään nuori tyttö tottelevaiseksi, ei samalla tarvitse tehdä häntä onnettomaksi. Kun hänet tehdään vaatimattomaksi, ei siltä tarvitse häntä saattaa typeräksi. Päinvastoin minä puolestani en suuttuisi, jos tyttö käyttäisi hieman viekkautta, jos ei suorastaan välttääkseen tottelemattomuutensa rangaistusta, niin ainakin taitavasti välttääkseen itse tottelemispakkoa. Ei ole tarkoitus saattaa hänelle hänen riippuvaisuustunnettaan tuskalliseksi; riittää, että hän tuntee riippuvaisuutensa. Tuollainen taitava viekkaus on luontainen naisille; ja kun olen varma siitä, että kaikki luontaiset taipumukset itsessään ovat hyvät ja oikeutetut, luulen sopivaksi viljellä tätä kuten kaikkia muitakin luontaisia taipumuksia. Tietysti tulee varoa, ettei se kehity liialliseksi.

Tämän huomautuksen oikeuteen nähden vetoan jokaisen tunnollisen havaittajan arvostelukykyyn. Tosin tässä suhteessa täysikäiset naiset eivät ole lukuun otettavat; sillä pakolliset yhteiskuntaolomme tekevät heille välttämättömäksi älynsä terottamisen. Tarkattakoon sen sijaan tyttöjä, pikkutyttöjä siinä iässä, jolloin he ikäänkuin vasta alkavat elää. Jos heitä

verrataan samanikäisiin poikiin, niin jälkimäiset epäilemättä edellisten rinnalla näyttävät kömpelöiltä, saamattomilta, jopa typeriltä. Sallittakoon minun tästä mainita vaan yksi ainoa esimerkki, joka osottaa kokonaan teeskentelemätöntä lapsellista menettelyä.

On yleistä, että kielletään lapsia ruokapöydässä mitään pyytämästä. Luullaan näet parhaaksi kasvatustavaksi sitä, että lasten päähän sullotaan koko joukko turhia käskyjä; ja kuitenkin kysymyksessä olevassa tapauksessa helposti joko myönnetään tai kielletään se ruokalaji, jota lapsi on pyytänyt.¹ Silloin ei tarvitsisi kuolettavasti kiusata lasta, jonka halu tuohon ruokalajiin on toivon kiihottama. Kaikki tuntevat miten taitavasti menetteli eräs nuori poika, joka oli tuon ankaran lain alaisena ja joka sai päähänsä pyytää suoloja, kun hänelle oli unhotettu antaa pöydässä ruokaa, j. n. e. En tahdo väittää, että häntä olisi pitänyt torua siitä, että hän suoraan pyysi suolaa ja epäsuorasti lihaa. Tuo vanhempien ihmisten laiminlyöminen oli niin julma, etten luule että häntä olisi rangaistu, vaikka hän olisi suorastaan rikkonut määräyksen ja peittelemättä sanonut, että hänen oli nälkä. Mutta mainitsenpa myöskin, miten minun läsnäollessani kuusivuotias tyttö menetteli paljoa vaikeammassa tapauksessa. Hänet näet oli ankarasti kielletty koskaan suoraan tai epäsuorasti mitään pyytämästä, eikä hänen tottelemattomuuttaan olisi lieventänyt se seikka, että hän oli syönyt kaikkia muita ruokalajeja, paitsi

¹ Lapsi tulee vaativaiseksi pyytäessään, jos se siten saavuttaa tarkoituksensa. Se ei kuitenkaan koskaan ole pyytävä kahta kertaa samaa, jos ensimmäinen vastaus on järkähtämättömästi kieltävä.

yhtä ainoata, jota oli unhotettu hänelle tarjota ja jota hän suuresti halusi syödä.

Saadakseen siis tämän laiminlyömisien korjauksi pikkutyttö menetteli niin, ettei häntä voitu syyttää tottelemattomuudesta. Hän osotti sormellaan kunkin ruokalajia, sanoen ääneen jokaista niistä näyttäessään: »olen syönyt tuota, olen syönyt tuota.» Mutta kun hänen olisi pitänyt osottaa sitä ruokalajia, jota hän ei ollut syönyt, jätti hän sen niin huomattavasti mainitsematta, että eräs pöydässäolijoista tämän poisjättämisen huomasi ja kysyi häneltä: »entä oletko syönyt tuota?» »En ollenkaan», virkkoi hiljaa pieni herkkusuu, luoden katseensa alas. Minun on tarpeetonta lisätä mitään. Verratkaa: tämä juoni on tytön viekkautta; edellä mainittu taas pojan viekkautta.

Kaikki olevainen on hyvää, eikä mikään yleinen laki ole huono. Tämä erityinen naissukupuolelle annettu viekkaus on varsin kohtuullinen korvaus hänen puuttuvista voimistaan, ja ilman sitä nainen ei voisi olla miehen toveri, vaan vajoaisi hänen orjakseen. Tässä suhteessa omistamansa etevämmyyden nojalla hän pysyy miehen vertaisena ja hallitsee häntä samalla kun häntä tottelee. Naisella on kaikki vastustamassa itseään: miesten viat, oma pelokkaisuutensa ja heikkoutensa; hänen ainoat aseensa ovat hänen viekkautensa ja kauneutensa. Onhan siis oikein ja kohtuullista, että hän niitä molempia kehittää. Mutta kauneus ei ole yleinen lahja; se kuihtuu lukemattomien syiden vaikutuksesta, häviää vuosien mukana, ja lisäksi tottumus heikontaa sen vaikutuksia. Älykkäisyys on yksin tämän sukupuolen oikea apukeino;

ei tuo turhamainen älykkäisyys, johon maailmassa pannaan niin paljon arvoa, ja joka ei kykene tekemään elämää onnelliseksi; vaan tuo hänen sukupuolensa henkevä älykkäisyys, taito käyttää hyväkseen miesten älykkäisyyttä ja etevyyksiä. Ei tiedetä kuinka hyödyllinen tämä naisten taito on meille miehillekin, kuinka paljon viehkeyttä se luo eri sukupuolten välisiin suhteisiin, kuinka suuressa määrin se on omansa ehkäisemään lasten vallattomuutta, kuinka paljon se hillitsee raakoja aviomiehiä, kuinka monta sellaista perhettä se pitää kunnossa, jotka muuten hajaantuivat eripuraisuudesta. Juonittelevat ja häijyt naiset sitä taitoa väärinkäyttävät, sen tiedän; mutta mitä pahe oikeastaan ei väärinkäyttäisi? Älkäämme siis hävittäkö onnenvälikappaleita sentähden, että häijyt ihmiset joskus käyttävät niitä vahingoittaakseen muita.

Naiset voivat loistaa kauneilla puvuilla, mutta he voivat miellyttää ainoastaan persoonallisilla ominaisuuksillaan. Kauneissa vaatteissa ei vielä ilmene ihmisen oikea arvo. Usein ne rumentavat sitä henkilöä, joka niihin on pannut liian paljon huolta, ja usein liian silmään pistävät vaatteet saattavat niiden kantajan vähimmin huomatuksi. Nuorten tyttöjen kasvatusta on tässä suhteessa vallan nurinkurinen. Heille luvataan korutavaraa palkinnoksi, heidät saatetaan rakastamaan huomiota herättäviä pukimia. »Kuinka hän on kaunis!» näin heille sanotaan heidän pukeututtuaan. Päinvastoin tulisi huomauttaa heille, että näin monet pukineet ja kaunistukset ovat tarpeelliset ainoastaan puutteellisuuksien peittämiseksi, ja että kauneuden oikea voittoriemu johtuu sen omasta, apukeinoista vapaasta säteilystä. Muotikiikko on huo-

non maun tunnusmerkki; sillä eihän muoti voi muuttaa kasvoja, ja vartalo pysyy aina samana, joten se mikä sille kerran sopii, aina sille sopii.

Jos näkisin nuoren tytön liiaksi koristelevan pukuaan, olisin näyttävinäni levottomalta hänen näin ylenmäärin pyntätyn vartalonsa suhteen ja siitä, mitä muut ihmiset hänestä saattaisivat ajatella. Sanoisin: kaikki nämä korupuvut kaunistavat sinua liiaksi, se on todella vahinko; tokkohan vartalosi sietäisikään yksinkertaisempaa pukua? Tokko olet tarpeeksi kaunis, ollaksesi vapaa tuosta ja tuosta pukineesta? Ehkäpä hän silloin on oleva ensimmäinen pyytämään, että häneltä riisuttaisiin nuo korupukineet, ja jos niin tapahtuu, luulen olevan syytä hänen menettelyään kiitoksella mainita. Minä puolestani en koskaan kiittäisi nuorta tyttöä niin, kuin silloin, kun hän olisi pukeutunut mitä yksinkertaisimmin. Kun hän on pitävä pukukoruaan ainoastaan miellyttäväisyytensä kohottimena ja ikäänkuin äänettömänä tunnustuksena siitä, että hän miellyttääkseen tarvitsee apukeinoja, hän ei ole oleva ylpeä puvustaan, vaan päinvastoin nöyrä. Ja jos hänellä on tavallista kauniimpi puku ja hän kuulee sanottavan: »Kuinka hän on kaunis!», on tämä arvostelu nostava paheksumisen punan hänen poskilleen.

Muuten on olemassa vartaloja, jotka vaativat pukukorua, mutta sellaisia vartaloja ei ole, jotka vaativat ylen upeita koristuksia. Sellaiset komeat puvut, jotka tuottavat vararikon, ovat säädyn eivätkä yksityisen henkilön turhamielisyydestä aiheutuneita ja ne johtuvat yksinomaan ennakkoluuloista. Todellinen keikailu tosin joskus hakee harvinaisia vaikutta-

vaisuuksia, mutta ei koskaan komeilua. Juno pukeutui paljoa komeammin kuin Venus. »Kun et ole voinut kuvata häntä kauniiksi, olet kuvannut hänet rikkaaksi», sanoi Apelles huonolle maalaajalle, joka oli maalannut Helenan ylen upeapukuisena. Minäkin olen huomannut, että mitä komeimmat puvut ovat usein verhonneet mitä rumimpia naisia; eipä turhamielisyys siis voine löytää sen epäonnistuneempaa kaunistuskeinoa. Antakaa nuorelle tytölle, jolla on makua ja joka halveksii muotia, nauhoja, harsokangasta, musliinia ja kukkia, ja hän on ilman hohdokiviä, koristimia ja pitsejä¹ valmistava itselleen pukineet, jotka saattavat hänet sata kertaa miellyttävämmäksi kuin kaikki muotikaupiaan loistavat koruvaatteet.

Koska se, mikä on hyvää, aina pysyttää arvonsa, ja koska aina tulee olla puettuna niin hyvin kuin suinkin, ne naiset, jotka ymmärtävät millaiset puvut heille sopivat, valitsevat itselleen tuollaiset sopivat puvut eivätkä niitä hevin hylkää. Ja kun he eivät muuta vaatetustaan joka päivä, eivät he alati sitä ajattele, kuten ne, jotka eivät tiedä, minkälaiset vaatteet heidän tulee valita. Oikea huolenpito vaatetuksesta vaatii varsin vähän pukuhnonetemppeja. Nuorilla neitosilla onkin tavallisesti varsin vähän pukuhuone-vehkeitä. Työ ja koulunkäynti täyttävät heidän päivänsä. Lukuunottamatta punaista ihomaalia, jota

---

¹ Ne naiset, joiden iho on tarpeeksi valkea, jotta he voivat olla vailla pitsejä, pian herättäisivät paheksumista toisissa naisissa, elleivät niitä käyttäisi. Melkein aina rumat naiset toimeenpaneavat uusia nruoteja, joihin kauniit typerästi kyllä alistuvat.

eivät käytä, ovat he kuitenkin yleensä yhtä huolellisesti, jopa usein aistikkaammin puettut kuin täysikäiset naiset. Pukeutumistaidon väärinkäyttämistä on tavallisesti väärä käsitys; se johtuu paljon useammin ikävistä kuin turhamielisyydestä. Nainen, joka viettää kuusi tuntia peilinsä edessä, tietää varsin hyvin, ettei hän ole paremmin puettu kuin se, joka siinä on hukannut ainoastaan puoli tuntia. Mutta hän on siten saanut kulumaan melkoisen osan ikävää aikaansa, ja on parempi hukata aikaa oman persoonansa hoitamiseen kuin tuntea ikävää kaikesta muusta. Ellei olisi pukuhommia, niin miten saataisiin kulumaan aika päivällisestä kello yhdeksään illalla? Koquamalla palvelijattaria ympärilleen pukeutumishommissa häärivä nainen huvittelee itseään tuskaannuttamalla heitä; onhan se jo jotakin. Siten hän myös pääsee näkemästä miestänsä, jota tapaa ainoastaan tuona iltahetkenä, ja tämä on jo jotakin enempiä. Tämän lisäksi tulevat kauppiat, harvinaisuuksien myyjät, ihailijat, pikkukirjailijat, runot, laulut ja lentokirjaset. Ilman pukuhommia ei koskaan näin taitavasti voisi yhdistää näitä kaikkia seikkoja. Ainoa varsinainen hyöty tästä hommasta on se, että tuollainen nainen saa tilaisuuden näyttää ruumistaan hie-
man enemmän kuin ollessaan puettuna. Mutta tämä etu ei kuitenkaan ole niin suuri, kuin luullaan, ja peilinsä edessä häärivä nainen ei esiinny niin edullisessa valossa kuin hän tavallisesti luulee. Antakaa siis naisille epäröimättä naisen kasvatus; antakaa heidän harrastaa sukupuolensa harrastuksia, mutta kasvattakaa heidät myös siveiksi; oppikoot hoitamaan talouttaan ja olemaan talossaan hyödyllisissä aska-

reissa. Silloin ylellisen upeat puvut itsestään joutuvat unhotuksiin, ja tällaiset naiset pukeutuvat muita aistikkaammin

Ensimmäinen seikka, jonka nuoret tytöt suuremmiksi kasvaessaan huomaavat on se, etteivät lainatut viehätyskeinot riitä, ellei heillä ole omia viehätyskeinoja. Kauneutta ei kukaan voi itselleen hankkia, eikä nuori ihminen heti kykene omistamaan miellyttävää käytöstapaa. Mutta hän saattaa ainakin koettaa omistaa miellyttäväisyyttä ulkonaisissa liikkeissään, panna ääneensä imartelevan kaiun, varoa ryhtiään, astua kevyesti, asettua siroihin asentoihin ja kaikkialla esiintyä edullisessa valossa. Ääni laajenee, varmistuu ja tulee sointuvaksi; käsivarret käyvät täyteläiksi, käynti tulee varmemmaksi, ja huomaa, että on olemassa taito tehdä itsensä huomatuksi, miten tahansa onkaan puettuna. Tästä alkaen eivät neula ja taidokkaisuus riitä; uudenlainen taito tulee esiin ja saattaa jo hyödyllisyytensä tuntuvaksi.

Tiedän, että ankarat opettajat eivät sallisi opettaa nuorille tytöille laulua, tanssia eikä mitään muuta miellyttävää taitoa. Tämä tuntuu minusta naurettavalta. Kelle he sitten tahtovat mainittuja seikkoja opetettavan? Ehkäpä pojille? Kummallehan on sopivampaa, miehelle vai naiselle, omaksua tällaista taitavuutta? Ei kummallekaan, näin he tulevat vastaamaan. »Kaikki maalliset laulut ovat rikoksia; tanssi on paholaisen keksintöä; nuorella työllä ei pidä olla muuta huvitusta kuin työnsä ja rukouksensa.» Omituista huvia kymmenvuotiaalle työlle! Minä puolestani suuresti pelkään, että kaikki nämä pienet pyhimykset, joita pakotetaan viettämään nuoruutensa

rukoilemalla Jumalaa, viettävät nuoruutensa ajan tekemällä kaikkea muuta ja että naituina parhaimpansa mukaan korvaavat sitä aikaa, jonka luulevat tyttöinä menettäneensä. Luulenpa, että tulee ottaa huomioon yhtä hyvin se, mikä sopii kullekin iälle, kuin se, mikä sopii kummallekin sukupuolelle, ja lisäksi ettei nuori tyttö voi elää kuten hänen isoäitinsä, vaan että hänen tulee olla vilkas, innostunut, vallaton, että hänen tulee laulaa, tanssia niin paljon kuin haluaa ja nauttia kaikkia ikänsä viattomia iloja. Liiankin pian on tuleva aika olla hillitty ja omaksua vakavampi ryhti.

Mutta onkohan edes tämä muutos todella välttämättömyyden vaatima? Vai liekö sekin ennakkoluulojemme hedelmä? Pakottamalla kunniallisia naisia täyttämään yksinomaan vakavia velvollisuuksia on karkotettu avioelämästä kaikki, mikä saattaisi tehdä sen miehille miellyttäväksi. Onko ihmeellistä, jos se hiljaisuus, jonka aviomiehet tuntevat vallitsevan ympärillään, heidät karkottaa perheen keskuudesta tai jos he osottavat varsin vähäistä halua astua niin ikävään säätyyn? Liioittelemalla kaikkia velvollisuuksia kristinuskosta saattaa ne mahdottomiksi täyttää ja turhiksi. Kieltämällä naisilta laulun, tanssin ja kaikki seuraelämän tarjoamat huvitukset se saattaa heidät nyrpeiksi ja toraisiksi, jopa sietämättömiksi perheeseensä. Ei ole ainoatakaan uskontoa, jonka tunnustajilla avioliitto olisi niin ankaroiden velvollisuuksien alaisena ja tämä pyhä liitto niin ylenkatsottu kuin kristinuskosta. On näet niin suuressa määrin estetty naisia tulemasta rakastettaviksi, että on saatettu miehet välinpitämättömiksi. »Näin ei pitäisi olla», kuulen vakuutettavan. Aivan oikein.

Mutta minä puolestani väitän, että niin pitää olla, koska kristitytkin ovat ihmisiä. Minä tahtoisin, että nuori englannitar yhtä huolellisesti viljेलisi miellyttäviä taipumuksiaan voidakseen viehättää tulevaa miestään, kuin nuori albanialaisnainen niitä viljelee Ispahauin haaremia varten. Miehet, näin huomautanee joku, eivät suuresti välitä kaikista näistä taipumuksista. Tämän todellakin uskon, jos näitä taipumuksia ei ollenkaan käytetä aviomiehen miellyttämiseksi, vaan viekoittelemiskeinona nuorille irstailijoille, jotka noita taipumuksia häpäisevät. Mutta luuletteko todella, ettei rakastettava ja viisas nainen, jota mainitunlaiset taipumukset kaunistavat ja joka niitä käyttää miehensä huvittamiseksi, lisäisi hänen elämänsä onnea ja ettei hän estäisi miestään, tämän astuttua ulos työhuoneestaan pää väsyneenä, menemästä hakemaan huvituksia ulkopuolella kotiaan? Onko ketään, joka ei olisi nähnyt täten koolla olevia onnellisia perheenjäseniä, joista jokainen osaa kantaa oman kortensa yhteisen hovin kekoon? Jos sellaisia ihmisiä on, sanokoot, eikö tuollaisiin perhehuviin yhdistynyt luottamus ja kodikkaisuus, niiden tarjoama viaton ja tyyni ilo täydelleen korvaa julkisten huvittelupaikkojen pauhaavinta huvinriehunaa!

On liiaksi muutettu taiteeksi miellyttäviä seurustelu-taipumuksia. Niitä on liiaksi yleisytetty; kaikki on puettu periaatteiden ja säädösten muotoon ja on nuorille tytöille tehty kovin ikäväksi kaikki se, jonka pitäisi olla pelkkää huvitusta ja vilkasta leikkiä. En voi kuvitella mitään naurettavamoa kuin vanhaa tanssin- tai laulunopettajaa, joka tyytymättömänä ryppistäen nenäänsä lähestyy nuoria tyttöjä, jotka jo muu-

tenkin ovat naurunhaluisia, ja koettaa opettaa heille vähäpätöistä taitoaan, käyttämällä pedanttisempaa ja koulumestarimaisempaa äänenpainoa kuin jos olisi kysymyksessä katkismuksen opettaminen. Onko esim. laulutaito riippuvainen kirjoitetusta musiikista? Eikö kenties voi tehdä ääntään taipuisaksi ja tarkaksi, oppia laulamaan aistikkaasti, jopa itseään säästämäänsäkin tuntematta ainoatakaan nuottia? Sopiiko kenties sama laulutapa kaikille äänille? Soveltuuko sama metodi jokaiselle kyvyille? Minua ei koskaan saada uskomaan, että samat asennot, samat askeleet, samat liikkeet, ilmeet ja tanssit sopivat pienelle, vilkkaalle ja pirteälle ruskeanverevälle naiselle ja pitkälle vaaleaveriselle kaunottarelle, jolla on haaveksivan kaihomieliset silmät. Kun siis näen opettajan näille molemmille antavan vallan samanlaista opetusta, sanon: tuo mies harjottaa ammattiaan koneellisesti, mutta oikeasta taidosta hänellä ei ole aavistusta.

Kysytään, tuleeko tytöillä olla mies- vai naisopettajia. Sitä en tiedä. Minä puolestani en soisi että heillä olisi kumpaakaan, vaan soisin, että he vapaasti oppisivat sen, mitä he niin halukkaasti tahtoisivat oppia, ja ettei nähtäisi alati kaupungeissamme niin paljon harhailevia korupukuisia tanssimestareita. Olen varma siitä että seurustelu näiden ihmisten kanssa nuorille tytöille on oleva yhtä vahingollinen kuin heidän antamansa opetus on hyödytön, ja että heidän kuluneet puhetapansa, heidän äänenpainonsa ja käytöksensä ovat heidän oppilaissaan herättävät ensi mieltymisen tuohon kevytmieliseen turhamaisuuteen, joka noille opettajille on niin tärkeä ja johon nuoret neitokset taas, noiden opettajiensa esimerkkiä

noudattaen, ennen pitkää yksinomaan kiinnittävät huomionsa ja harrastuksensa.

Siinä taidokkaisuudessa, jonka esineenä on pelkkä huvi, saattavat kaikki olla nuorten tyttöjen opettajia: heidän isänsä äitinsä, veljensä, sisarensa, ystävättärensä, ohjaajattarensa, peilinsä ja ennen kaikkea heidän oma aistinsa. Heille ei kuitenkaan pidä tarjota opetustaan, heidän itsensä tulee sitä pyytää. Siitä, minkä tulee olla palkintona, ei pidä tehdä säännöllistä ja velvollista tehtävää, ja etenkin tämänkaltaisessa opiskelussa ensimmäisen menestyksen tuottaa itse menestymisen halu. Jos muuten välttämättömästi halutaan sääntöjen muodossa annettua opetusta, en minä puolestani tahdo ratkaista, kumpaa sukupuolta noiden sääntöjen antajan tulee olla. En tiedä tuleeko tanssinopettajan tarttua oppilaansa, nuoren neitosen, valkeaan ja hienoon käteen, pitääkö hänen käskeä häntä sirosti nostelemaan hamettaan, kohottamaan katseitaan, ojentamaan käsivarsiaan ja panemaan povensa aaltoilemaan; sen vaan tiedän, etten mistään hinnasta tahdoisi olla tuo opettaja.

Utteruudella ja taipumusten kehittämällä aisti muodostuu; aistin avulla henki huomaamattaan aukenee käsittämään kaunista kaikilla aloilla sekä lopulta niitä siveellisiä käsitteitä, jotka ovat sen yhteydessä. Tässä kenties piilee eräs syy siihen, että säädyllyisyyden ja siveyden käsitteet aikaisemmin juurtuvat tyttöihin kuin poikiin. Se näet, joka luulee että nämä aikaisin syntyvät käsitteet ovat kotiopettajattarien ansioksi luettavat, hyvin huonosti tuntisi heidän opetustapaansa ja ihmishengen kehityskulkua. Puhumistaidolla on etusijansa miellyttämistaidossa.

Ainoastaan edellisen taidon avulla voi lisätä sitä miellyttäväisyyttä, johon tottumus jo puoleksi on kyllästyttänyt aistimme. Henki ei ainoastaan elähytä ruumista, vaan myös jossakin määrin sitä uudistaa; toisiaan seuraavien tunteiden ja ajatusten avulla se vilkastuttaa kasvot; ja puheen avulla, jota kannattavia ajatuksia henki herättää, se kiinnittää tarkkaavaisuuden pitkäksi ajaksi samaan esineeseen. Kaikki nämä syyt luullakseni vaikuttavat, että nuoret tytöt varsin pian omistavat tuon miellyttävän juttelemistaidon ja oppivat panemaan erityistä painoa puheeseensa, ennenkuin vielä edes täysin käsittävät, mitä puhuvat, ja että miehiä heti huvittaa heitä kuunnella, ennenkuin he edes kykenevät miehiä ymmärtämään. Miehet sitten tarkkaavasti odottavat heidän älykkäisyytensä heräämistä käyttääkseen sitä hyväkseen nuoren neitojen tunne-elämään syventyessään.

Naisilla on notkea kieli, he puhuvat aikaisemmin ja miellyttävämmin kuin miehet. Heitä moititaan siitä, että puhuvat enemmän kuin miehet; niin pitääkin olla, ja minä puolestani kernaasti muuttaisin tämän moitteen kiitokseksi. Naisilla näet suu ja silmät toimivat samaan aikaan, ja tämä tapahtuu samasta syystä. Mies sanoo sen, minkä tietää, nainen sen, mikä miellyttää; edellinen tarvitsee puhuakseen tietoja, jälkimäinen aistia; edellisen päämääränä tulee olla hyödylliset seikat, jälkimäisen taas miellyttävät seikat. Ainoa, minkä tulee olla yhteistä heidän puheissaan, on totuus.

Ei siis tule hillitä tyttöjen, eikä liioin poikien lörpötystä tällä ankaralla kysymyksellä: »mitä tuo hyödyttää?» vaan tällä, johon ei suinkaan ole hel-

pompi vastata: »minkä vaikutuksen tuo on tekevä?» Koska tytöt tässä aikaisessa iässä eivät vielä osaa erottaa hyvää ja pahaa, minkä vuoksi eivät kohoa kenenkään tuomareiksi, tulee heidän pitää lakinaan sanoa ainoastaan miellyttäviä seikkoja niille henkilöille, joiden kanssa puhuvat. Seikka, joka saattaa tämän säännön noudattamisen sangen vaikeaksi, on se, että sen aina tulee alistua pääsäännön alaiseksi, nimittäin sen säännön, ettei saa valehdella.

Huomaan muitakin vaikeuksia, mutta ne esiintyvät vasta varttuneemmassa iässä. Mitä kysymyksessä olevaan ikään tulee, on pääasia, että tytöt pitävät kiinni totuudesta olematta epäkohteliaita, ja kun on luonnollista että epäkohteliaisuus heille on vastenmielinen, he oppivat helposti kasvatuksen avulla sitä välttämään. Olen seurustelun suhteen yleensä tehnyt sen huomion, että miesten kohteliaisuus on etupäässä alttiutta palvelevaisuuteen, naisten taas hyväilevää laatua. Tämä ero ei ole seuraus kasvatuksesta, vaan perustuu luontoon. Mies näyttää parhaasta päästä koettavan tarjota palveluksiaan, nainen taas miellyttää. Tästä seuraa, olkoon naisten luonteen laita miten tahansa, että heidän kohteliaisuutensa on vähemmin viekas kuin miesten kohteliaisuus. Naisten kohteliaisuus näet vaan laajentaa heidän alkuperäistä vaistoaan. Mutta kun mies teeskentelee pitävänsä minun etuani omaa etuansa parempana, niin verhotkoon hän valhettaan millä väreillä tahansa, olen varma siitä, että hän valehtelee. Ei siis naisille ole ollenkaan vaikeata olla kohteliaita eikä siis myöskään tytöille oppia tulemaan kohteliaiksi. Ensimmäisen opetuksen tarjoaa luonto, taito sitä sitten vaan seuraa

ja ratkaisee tapojemme mukaisesti minkä muotoisena naisten kohteliaisuuden tulee ilmetä. Mitä tulee siihen kohteliaisuuteen, jota tytöt seurustelussa toistensa kanssa toisilleen osottavat, sen laita on vallan toinen. He näyttävät silloin niin väkinäisiltä ja ovat niin kylmän kohteliaita; koska tämä on kaikille toistensa seurassa oleville tytöille epämukavaa, he eivät edes suuresti vaivaa itseään väkinäistä mielialaansa peittämällä. Heidän teeskentelynsäkin tässä suhteessa vivahtaa vilpittömyyteen, he kun eivät ollenkaan koeta sitä salata. Kuitenkin nuorten tyttöjen kesken joskus syntyy aivan vilpittömiä ystävyysuhteita. Heidän iässään mielen hilpeys korvaa hyvää luonnonlaatua. Jos he ovat tyytyväisiä itseensä, he ovat tyytyväisiä koko maailmaan. On myöskin yleisesti tunnettu asia, että he miesten läsnäollessa suutelevat toisiaan sydämmellisemmin ja hyväilevät toisiaan miellyttävämmiin, he kun tuntevat jonkunmoista ylpeyttä siitä, että ilman rangaistusta voivat jaella hyväilyjä, joiden tietävät kiihottavan miesten halua ja siis herättävän heidän kateuttaan.

Koska ei tule sallia, että nuoret pojat tekevät sopimattomia kysymyksiä, sitä suuremmalla syyllä tulee kieltää ne nuorilta tytöiltä. Tyttöjen tyydyteyllä tai huonosti peitetyllä uteliaisuudella näet on vallan toiset seuraukset, heillä kun on hyvin tarkka äly arvaamaan heiltä kätkeytyjä salaperäisyyksiä, jopa taito päästä niiden perille. Vaikka siis ei pidä sallia heidän kyselyään, neuvaisin vanhempia ihmisiä tekemään heille paljon kysymyksiä, antamaan heille paljon aihetta keskustelemiseen, vaivaamaan heitä taivuttamalla heitä helposti puhumaan, jotta he saavuttai-

sivat taidon antaa nopeita ja sattuvia vastauksia, jotta he saisivat henkistä joustavuutta ja jotta heidän kielensä kävisi taipuisaksi, niin kauan kuin tämä vaaratta voi tapahtua. Tämäntapaiset keskustelut, jos ne parhaasta päästä ovat hilpeäluontoisia ja jos ne taitavasti valitaan ja ohjataan, tarjoisivat viehättävän huvin tälle iälle ja voisivat istuttaa näiden nuorten henkilöiden viattomiin sydämiin ensimmäiset ja ehkä hyödyllisimmät siveelliset opetukset, joita elämä heille voi antaa. Tämä tapahtuisi, jos hupaisuuden ja tyydytetyn miellyttämishalun muodossa heille huomauttettaisiin, mille ominaisuuksille miehet todella suovat kunnioituksensa ja mihin perustuu siveän naisen kunnia ja onni.

On luonnollista, että koska jo poikalapset ovat kykenemättömät muodostamaan itselleen oikeata käsitystä uskonnosta, tämä suuremmalla syyllä on yläpuolella tyttöjen käsityskykyä. Juuri tästä syystä tahotoisin aikaisemmin puhua tyttöjen kanssa uskonnosta. Sillä jos pitäisi odottaa kunnes he kykenevät perusteellisesti keskustelemaan näistä syvistä kysymyksistä, olisi se vaara tarjona, ettei heille koskaan voisi niistä puhua. Naisten järki on käytännöllistä laatua, ja se saattaa heidät hyvin helposti löytämään keinot saavuttaakseen tunnetun päämäärän, mutta se ei saata heitä itseään tuota päämäärää löytämään. Molempien sukupuolten yhteiskunnallinen suhde toisiinsa on ihmeteltävä. Tästä suhteesta muodostuu siveellinen henkilö, jonka silmä on nainen ja jonka käsivarsi on mies. Mutta molemmat ovat toisistaan sillä tavoin riippuvaiset, että nainen oppii mieheltä, mitä tulee nähdä ja että mies oppii naiselta, mitä tulee tehdä.

Jos nainen yhtä hyvin kuin mies voisi kohota alku-peruksiin ja jos miehellä olisi yhtä suuri yksityis-seikkojen älyäminen kuin naisella, olisivat he alati toisistaan riippumattomat ja eläisivät ainaisessa epäsovussa, eikä mitään yhteysuhdetta heidän välillään voisi olla olemassa. Mutta nytpä vallitseekin heidän välillään sopusointu, ja kaikki heissä pyrkii yhteiseen päämäärään. Ei tiedä kumman vaikutus tässä kohdin on tehoisampi. Kumpikin seuraa toisen mielivai-kutteita; kumpikin tottelee, ja kumpikin on hallitseva.

Yksistään sen nojalla, että naisen käytöstapa on yleisen mielipiteen alainen, tulee hänen uskonsa olla auktoriteetista riippuvainen. Jokaisella tytöllä tulee olla äitinsä ja jokaisella vaimolla miehensä uskonto. Jos tämä uskonto huomattaisiin vääräksi, niin se mu-kautuvaisuus, joka saattaa niin hyvin äidin kuin tyt-tären alistumaan luonnon järjestykseen, on Juma-lan edessä haihduttava tuon erehdyksen syynin. Koska naiset eivät kykene itse näitä asioita arvostelemaan, tulee heidän pitää isien ja puolisojen ratkaisua vallan kuin kirkon ratkaisuna.

Koska naiset eivät kykene itsestään muodosta-maan uskonsääntöjään, eivät he myöskään osaa pysyä määrätyn selvyuden ja järjen rajoissa, vaan antavat tuhansien vierasten vaikuttimien johtaa itseään, joten joko eivät saavuta sitä, mikä on totta, tai menevät toden päämäärästä ohi. Ollen aina liioittelevia he ovat joko vapaa-ajattelijoita tai ylen hurskaita; eipä tapaa naisia, joissa viisaus yhtyisi jumalisuuteen. Syy tähän epäkohtaan ei piile yksistään heidän sukupuolen-sa liioittelevassa luonteessa, vaan myöskin miesten luonteen huonosti järjestetyssä auktoriteetissa. Tapo-

jen irstaisuus saattaa miehen auktoriteetin halveksituksi, katumuksen aiheuttama pelko taas tekee sen tyrannimaiseksi. Tämän vuoksi mies auktoriteetillaan aina vaikuttaa joko liian paljon tai liian vähän.

Koska naisten uskonnollisuuden tulee nojata auktoriteettiin ei ole yhtä tärkeätä selvitellä heille uskon perusteita, kuin tarkoin esittää heille uskon sisälllys. Sillä usko epäselviin ja himmeihin aatteisiin on fanatismin alkulähde, ja usko, jota vaaditaan kokonaan järjettämiin seikkoihin, johtaa joko hulluuteen tai epäuskoon. En tiedä kumpaa meidän katkismuksemme suuremmassa määrin aiheuttavat, mutta tiedän varmasti, että ne välttämättömästi aiheuttavat jommankumman.

Ensimmäinen seikka, joka on huomioon otettava, kun nuorille tytöille opetetaan uskontoa, on se, ettei tämä opetus heille ole surunvoittoista ja pakollista henkistä työtä, ettei se koskaan esiinny heille varsinaisena tehtävänä ja velvollisuutena. Älköön heitä siis koskaan pantako mitään uskontoon kuuluvaa ulkoa lukemaan, älköön edes rukouksia. Kasvattaja tyytyköön heidän läsnäollessaan säännöllisesti lukemaan rukouksensa, heitä pakottamatta niihin osaa ottamaan. Olkoot rukoukset lyhyet, kuten Jeesus Kristus itse säätää. Suoritettakoon ne aina sopivalla hartaudella ja kunnioituksella. O+ettakoon huomioon, että, kun pyydämme korkeimmalta olenolta tarkkaavaisuutta kuuntelemaan meitä, hän voi sitä suuremmalla syyllä vaatia, että me kiinnitämme täyden tarkkaavaisuutemme siihen, mitä aiomme hänelle sanoa.

On vähemmän tärkeätä, että nuoret tytöt pian oppivat tuntemaan uskannon; paljon tärkeämpää ou,

että he oppivat sen hyvin tuntemaan ja että sitä rakastavat. Jos teette uskonnon opetuksen heille rasittavaksi, jos kuvittelette heille Jumalaa olennoiksi, joka alati on heille vihainen, jos hänen nimessään velvoitate heitä lukemattomiin vaivalloisiin velvollisuuksiin, joita eivät näe teidän itsenne koskaan täyttävän, niin mitä muuta he voivat ajatella, kuin että katkismuksen osaaminen ja rukoileminen ovat pikkutyttöjen velvollisuuksia, ja mitä muuta he voivat toivoa kuin että kasvaisivat suuriksi, päästäkseen vapaiksi kaikesta tästä pakollisuudesta! Näyttäkää ennen kaikkea hyvää esimerkkiä. Ilman sitä ei koskaan saavuta mitään lapsiin nähden.

Uskonkappaleita selittäessänne antakaa selityksenne suoranaisen opetuksen muodossa älkääkä suorittako opetustanne kysymysten ja vastausten muodossa. Tyttöjen tulee aina vastata ainoastaan sitä, mitä ajattelevat, eikä sitä, mitä heille on saneltu. Katkismuksen kysyvä muoto on järjetön, sillä vastauksillaan oppilas itse teossa opettaa opettajaa. Jopa nämä ovat valheita lasten suussa, he kun selittävät sellaista, mitä eivät ymmärrä, ja vakuuttavat sellaista, jota eivät kykene uskomaan. Näytettäköön minulle kaikkein viisaimmista miehistä vaan yksikin, joka ei valhettelisi lausueksaan katkismustaan!

Meidän katkismuksemme ensimmäinen kysymys kuuluu: »Kuka sinut on maailmaan synnyttänyt?» Tähän pieni tyttö, joka varsin hyvin tietää, että se on hänen äitinsä, kuitenkin epäröimättä vastaa: Jumala. Ainoa, mikä pienokaiselle tässä kohdin on selvää, on se, että hän kysymykseen, joka hänelle on

tuiki käsittämätön, antaa vastauksen, jota hän vielä vähemmin ymmärtää.

Minä toivoisin, että mies, joka hyvin tuntisi lapsen henkisen kehityskulun, kirjoittaisi katekismuksen lapsia varten. Tämä olisi kenties hyödyllisin kirja, joka koskaan on kirjoitettu, eikä se, luullakseni, tuotaisi kaikkein vähintä kunniaa tekijälleen. Aivan varmaa on, että jos tuollainen kirja olisi hyvä, se ei ollenkaan olisi meidän nykyisten katekismuksiemme kaltainen.

Sellainen katekismus olisi hyvä ainoastaan sillä ehdolla, että lapsi siinä asetettuihin kysymyksiin itseltään osaisi vastata, ilman että olisi oppinut ulkoa vastauksia. Luonnollisesti tulisi lapsella olla tilaisuus itsellään joskus tehdä vuorostaan kysymyksiä. Saatakseni ymmärrettäväksi mitä tässä tarkoitan, tulisi minun kirjoittaa mallikatekismus. Mutta tiedän varsin hyvin mitä minulta sitä tehdäkseen puuttuu. Koetan kuitenkin antaa siitä likimääräisen käsityksen.

Kuvittelen siis, että tekijän, tullakseen meidän katekismuksemme ensimmäiseen kysymykseen, olisi alkaminen jotenkin tähän tapaan:

Kasvattajatar.

Muistatko vielä sitä aikaa, jolloin äitisi oli tyttö?

Tyttö.

En muista.

Kasvattajatar.

Miksi et? Onhan sinulla niin hyvä muisti.

Tyttö.

Eihän minua silloin vielä ollut olemassa.

Kasvattajatar.

Et siis aina ole elänyt?

Tyttö.

En.

Kasvattajatar.

Tuletko aina elämään?

Tyttö.

Tulen.

Kasvattajatar.

Oletko nuori vai vanha?

Tyttö.

Olen nuori.

Kasvattajatar.

Entä isoäitisi, onko hän nuori vai vanha?

Tyttö.

Hän on vanha.

Kasvattajatar.

Onko hän ollut nuori?

Tyttö.

On.

Kasvattajatar.

Minkätähden hän ei enää ole nuori?

Tyttö.

Sentähden, että hän on vanhentunut.

Kasvattajatar.

Oletko sinäkin tuleva vanhaksi, kuten hän?

Tyttö.

En tiedä.¹

---

¹ Jos tyttö niissä kohdin, joihin minä olen pannut: *en tiedä* vastaa toisin, tulee epäillä hänen vastaustaan ja tulee käskeä hänen huolellisesti selittää se.

Kasvattajatar.

Missä ovat viimevuotiset hameesi?

Tyttö.

Ne on ratkottu rikki.

Kasvattajatar.

Ja miksi ne on ratkottu rikki?

Tyttö.

Sillä ne olivat minulle liian pienet.

Kasvattajatar.

Ja miksi ne olivat sinulle liian pienet?

Tyttö.

Siksi, että olen kasvanut.

Kasvattajatar.

Oletko vieläkin kasvava?

Tyttö.

Tietysti!

Kasvattajatar.

Mitä tulee suurista tytöistä?

Tyttö.

Heistä tulee rouvia.

Kasvattajatar.

Ja mitä tulee rouvista?

Tyttö.

Heistä tulee äitejä.

Kasvattajatar.

Millaisiksi äidit lopulta tulevat?

Tyttö.

He tulevat vanhoiksi.

Kasvattajatar.

Tuletko sinäkin siis vanhaksi?

Tyttö.

Tulen, kun minusta tulee äiti.

Kasvattajatar.

Ja miksi tulevat vanhat ihmiset?

Tyttö.

En tiedä.

Kasvattajatar.

Miten on käynyt isoisäsi?

Tyttö.

Hän on kuollut.¹

Kasvattajatar.

Minkätähden hän on kuollut?

Tyttö.

Sentähden, että hän oli vanha.

Kasvattajatar.

Miten siis käy vanhojen ihmisten?

---

¹ Pienokainen sanoo näin sen nojalla, mitä on kuollut muiden sanovan. Mutta tulee ottaa selville, onko hänellä oikea käsitys kuolemasta, sillä tämä käsite ei ole niin yksinkertainen ja lasten kehitysasteen mukainen, kuin luullaan. Pienessä »Abel» runossa voi nähdä esimerkin siitä, missä muodossa se on heille annettava. Tämä viehättävä runo huokuu miellyttävää yksinkertaisuutta, mitä ei koskaan voi olla liiaksi sillä, joka tahtoo keskustella lasten kanssa.

Tyttö.

He kuolevat.

Kasvattajatar.

Entä sinä itse, kun olet tullut vanhaksi, miten si . . . .

Tyttö (keskeyttäen).

Oh! Minä en tahdo kuolla!

Kasvattajatar.

Lapseni, ei kukaan tahdo kuolla, ja kuitenkin kaikki ihmiset kuolevat.

Tyttö.

Kuinka? Onko äitikin kuoleva?

Kasvattajatar.

On, kuten kaikki muutkin. Naiset tulevat vanhoiksi, samoin kuin miehetkin, ja vanhuus johtaa kuolemaan.

Tyttö.

Mitä tulee tehdä, että tulisi hyvin myöhään vanhaksi?

Kasvattajatar.

Elää ymmärtäväisesti niin kauan kun on nuori.

Tyttö.

Minä olen aina oleva ymmärtäväinen.

Kasvattajata.

Sen parempi sinulle. Mutta luuletko silti vovasi elää aina?

Tyttö.

Kun tulen hyvin, hyvin vanhaksi . . . . .

Kasvattajatar.

No siis?

Tyttö.

Kun on niin vanha, niin täytyy, kuten sanotte, kuolla.

Kasvattajatar.

Sinäkin olet siis kerran kuoleva?

Tyttö.

Oi sentään, olen kerran kuoleva!

Kasvattajatar.

Kuka eli siis ennen sinua?

Tyttö.

Isäni ja äitini.

Kasvattajatar.

Kuka eli ennen heitä.

Tyttö.

Ennen heitä elivät heidän vanhempansa.

Kasvattajatar.

Kuka on elävä sinun jälkeesi?

Tyttö.

Lapseni ovat elävät minun jälkeeni.

Kasvattajatar.

Ja kuka heidän jälkeensä?

Tyttö.

Heidän lapsensa, j. n. e.

Jatkamalla tätä menettelytapaa, tulee huomamaan, jos tekee selviä johtopäätöksiä, että ihmisuudella, kuten kaikilla muilla olioilla, on alkunsa ja loppunsa, s. o. että sillä on isä ja äiti, joilla ei ollut isää ja äitiä, ja että lopulta tulee olemaan lapsia, joilla ei ole lapsia.¹ Ainoastaan esittämällä pitkän sarjan tämäntapaisia kysymyksiä voi tarpeeksi valmistaa katkismuksen ensimmäistä kysymystä. Vasta silloin voi tehdä tämän kysymyksen ja silloin vasta lapsi kykenee sitä ymmärtämään. Mutta mikä ääretön harppaus siitä toiseen vastaukseen, joka, niin sanoakseni, antaa määritelmän Jumalan olemuksesta! Milloin tämä kuilu on täytettävä? Jumala on henki? Pitääkö minun upottaa lapsen ymmärrys tuohon himmeään metafysiikan mereen, joista miestenkin on niin vaikea upottuaan pelastua? Pikkutyttö tehtävä ei ole ratkaista näitä kysymyksiä; hänen tehtävänänsä on korkeintaan asettaa ne. Jos tämä tapahtuu, olen vastaava hänelle yksinkertaisesti: »Kysyt minulta, mikä Jumala on, mutta sitä ei ole helppo sanoa. Jumalaa ei voi kuulla, ei nähdä eikä koskettaa; hänet tunnetaan ainoastaan hänen teoistaan. Voidaksesi kuvitella millainen hän on, sinun tulee ensin tietää, mitä hän on tehnyt.»

Vaikka meidän dogmimme kaikki sisältävät yhtä paljon totuutta, eivät kuitenkaan kaikki siltä ole yhtä tärkeitä. Jumalalle on aivan yhdentekevää, tunnemeko hänen kunniansa joka suhteessa, mutta inhimilliselle yhteiskunnalle ja kaikille sen jäsenille on

¹ Järki ei saata hyväksyä sitä ajatusta, että ihmissuku olisi ikuinen. Jokainen todelliseksi muuttunut numerollinen järjestyssarja on yhteensopimaton tuon ajatuksen kanssa.

tärkeätä, että jokainen ihminen tuntee ja täyttää ne velvollisuudet, lähimmäistään ja itseään kohtaan, jotka Jumalan laki hänelle säätää. Tätä meidän tulee lakkaamatta toisillemme opettaa, ja etupäässä vanhemmat ovat velvolliset tätä opettamaan lapsilleen. Se, että muuan neitsyt on luojansa äiti, että tämä neitsyt on synnyttänyt Jumaian tai ainoastaan ihmisen, johon Jumala on yhtynyt, se että Isällä on sama tai erilainen luonne, että Pyhä henki vuotaa ulos heistä jommastakummasta, jotka ovat toistensa kaltaiset, tai molemmista yhteisesti — tämä kaikki on sellaista, joka tosin on näennäisesti olennaista, mutta jonka ratkaisu ei ole tärkeämpää ihmiskunnalle kuin mitä on tietää minä päivänä tulee viettää pääsiäistä, onko rukoiltava rukousnauhaa käyttämällä, tuleeko paastota, olla lihaa syömättä, puhua latinaa vai ranskaa kirkossa, koristaa seiniä kuvilla, lukea vai kuulla messua, ja saavatko katolilaiset papit naida. Ajatelkoon kukin näistä asioista mitä tahtoo, se ei mielestäni liikuta muita. Mitä minuun tulee, se on minulle vallan yhdentekevää. Mutta se, mikä minulle ja kaikille kanssaihmissilleni on tärkeätä, on, että jokaisen tulee tietää olevan olemassa inhimillisten kohtaloiden Ohjaajan, jonka lapsia me kaikki olemme ja joka kääkee meidän kaikkien olla oikeamielisiä, rakastaa toinen toistamme, olla avuliaita ja armeliaita, täyttää lupauksemme kaikille, omille ja hänen vihollisilleenkin. Lisäksi on tärkeätä tietää, että tämän elämän näennäinen onni ei ole minkäänarvoinen, että tätä elämää seuraa toinen elämä, jossa tämä ylin Olento on palkitseva hyviä ja tuomitseva pahoja. Nämä ja tämäntapaiset opinkappaleet ovat tärkeät opettaa nuorisolle ja juurrutetta-

vat kansalaisten vakaumukseen. Jokainen, joka niitä vastustaa, ansaitsee rangaistuksen, se on kieltämätöntä. Sillä hän on järjestyksen häiritsijä ja yhteiskunnan vihollinen. Se, joka sivuuttaa ne ja tahtoo istuttaa meihin omia yksityisiä mielipiteitään, joutuu samaan lopputulokseen, joskin seuraten päinvastaista tietä. Hän kun tahtoo omalla tavallaan ylläpitää järjestystä, hän itse teossa häiritsee rauhaa. Uhkamielisensä ylpeydessään hän esiintyy Jumaluuden tulkitsijana ja vaatii itselleen Jumalan nimessä ihmisten ylistystä ja kunnioitusta, täten itse tekeytyen Jumalaksi, mikäli hänen asemansa sallii.

Sivuuttakaa siis kaikki nuo salaperäiset dogmit, jotka meille ovat pelkkiä sanoja, ilman aatesisällystä, kaikki nuo omituiset opit, joiden turha tarkastaminen niiden harjottajissa korvaa hyvettä, saattaen heidät pikemmin mielettömiksi kuin hyviksi. Pysytelkää aina lapsianne siinä ahtaassa dogmien piirissä, joka on moraalin yhteydessä. Koettakaa heissä synnyttää se vakaumus, ettei meille mikään muu ole hyödyllistä kuin se, mikä opettaa meitä oikein ja hyvin toimimaan. Älkää suinkaan kasvattako tyttäriänne teologeiksi ja filosofeiksi. Opettakaa heille taivaallisista asioista ainoastaan sellaista, mikä edistää inhimillistä viisautta. Totuttakaa heitä tuntemaan alati olevansa Jumalan silmien edessä, pitämään häntä tekojensa, ajatustensa, hyveensä ja huvituksiensa todistajana. Opettakaa heitä lisäksi tekemään hyvää ilman huomionherättämisen halua ja yksistään siitä syystä, että Jumala hyvää rakastaa. Opettakaa heitä vielä napise-matta kestämaan kärsimystä ajatellen, että hän siitä on antava korvausta, sanalla sanoen aina elämässään

käyttämään tavalla, josta voivat iloita kun kerran astuvat hänen eteensä. Tämä on oikea uskonto; se on myös ainoa uskonnon muoto, joka ei siedä väärinkäytöstä ja joka ei aiheuta jumalattomuutta ja uskonnokiihkoa. Saarnattakoon kuinka monta ylevämpää uskontoa tahausa; minä puolestani eu kuitenkin tule tunnustamaan mitään muuta uskontoa.

Muuten on hyvä ottaa huomioon, että, siihen ikään asti, jolloin järki valistuu ja heräävä tunne-elämä panee omantunnon puhumaan, hyvä ja paha on nuorisolle se, mitä sitä ympäröivät henkilöt hyväksi ja pahaksi arvostelevat. Se, mikä nuorille tytöille käsketään, on hyvää, se, mikä heiltä kielletään, on paha; sen enempää heidän ei tarvitse tietää. Tästä huomaa, kuinka tärkeätä on — tytöille vielä tärkeämpää kuin pojille — millaisia ihmisiä valitaan heidän kanssaan seurustelemaan ja heihin vaikuttamaan. Lopulta saapuu se hetki, jolloin tytöt itsestään alkavat arvostella asioita, ja silloin on aika muuttaa heidän kasvatussuunnitelmaansa.

Olen kenties tästä tähän asti jo puhunut liiaksi. Millaisiksi kehittäisimmekään naiset, jos asettaisimme heidän laikseen yksinomaan yleiset ennakkoluulot! Älkäämme suinkaan siihen määrin alentako sitä sukupuolta, joka meitä hallitsee ja joka meille tuottaa kunniaa, ellemme ole sitä halventaneet. On olemassa koko ihmissukua koskeva laki, joka on aikaisempi yleistä mielistä. Tämän lain järkähtämättömään johtoon tulee kaikkien muiden lakien alistua. Se näet tuomitsee ennakkoluulotkin, ja ainoastaan siinä määrin kuin ihmisten kunnioitus on sopusoinnussa sen kanssa, tämä kunnioitus voi olla auktoriteettinamme.

Tämä laki on sisäinen tunteemme. En tässä toista mitä siitä aikaisemmin olen sanonut. Mainitsenhan vaan, että jos eivät nämä kaksi puheena olevaa lakia ole ohjaavina naisten kasvatuksessa, se on aina oleva puutteellinen. Tunne ilman yleistä mielihidettä ei ole heille antava tuota hengen herkkää hienoutta, joka hyvälle tavoille tuottaa maailman kunnioituksen, ja yleinen mielipide ilman tunnetta on saatava naiset petollisiksi ja siveettömiksi ja on paneva ulkokuoren todellisen hyveen sijaan.

On siis tärkeätä heissä viljellä henkistä kykyä, joka kelpaa ratkaisijaksi noiden molempien ohjaajien välillä, kykyä joka ei päästä omaatuntoa eksymään ja joka oikaisee ennakkoluulojen väävät päätelmät. Tämä kyky on järki. Mutta kuinka moni kysymys tunkee esiin tätä sanaa mainittaessa! Kykenevätköhän naiset vanckoja järkipäätelmiä tekemään? Onko siis todella tärkeätä, että he koettavat kehittää arvostelukykyään? Onko tämä kehittäminen todella saavuttava toivottua menestystä? Onko se hyödyllinen naiselle olennaisille tehtäville, soveltuuko se yhteen sen yksinkertaisuuden kanssa, joka hänelle sopii?

Näitä kysymyksiä pohditaan ja ratkaistaan eri tavoin, ja siinä joudutaan päinvastaisiin äärimäisyyksiin. Niinpä toiset säättävät, että naisen yksinomaan tulee perheessään ommella ja kehrätä palvelijattarien kanssa, ja täten he hänestä tekevät talonisännän ensimmäisen palvelijattaren. Toiset eivät taas tyydy lujentamaan naisen oikeuksia, vaan tahtovat, että he anastaisivat miestenkin oikeudet. Sillä jos heidän sukunsa olennaisissa oikeuksissa asetamme heidät yläpuolelle miehiä ja kaikessa muussa teemme naisen miehen ver-

taiseksi, niin mitä tämä muuta on kuin siirtää naiselle se ylemmyyden ja etevämmyyden asema, jonka luonto on aviomiehelle antanut?

Se järkevyys, jota mies tarvitsee tunteakseen velvollisuutensa, ei ole monimutkainen. Se järkevyys, joka johtaa naista tuntemaan omia velvollisuuksiaan, on vielä yksinkertaisempi. Se kuuliaisuus ja uskollisuus, jota hän on velkapää osottamaan miehelleen, se hellyys ja huolenpito, jota hän on velvollinen omistamaan lapsilleen, ovat niin luonnollisia ja ilmeisen selviä seurauksia hänen asemastaan, ettei hän, jos vaan on vilpittömän, voi vastustaa sitä sisäistä tunnetta, joka häntä ohjaa, eikä olla tuntematta velvollisuuttaan, jos hänen kiintymyksensä vielä on turmeltumaton.

Minä puolestani en erotuksetta moittisi sitä, että vaimo yksinomaan harrastaisi sukupuolensa töitä ja että hänet kaiken muun suhteen annettaisiin olla mitä suurimmassa tietämättömyydessä. Mutta tätä varten vaadittaisiin hyvin yksinkertaisia ja puhtaita julkisia tapoja ja hyvin syrjäisiä elintapoja. Suurissa kaupungeissa ja turmeltuneiden miesten seurassa tällainen nainen olisi liian helposti vieteltävissä. Usein hänen hyveensä jäisi pelkän sattuman varaan. Tällä filosofisella vuosisadalla naisella tulee olla hyve, joka kestää koettelemuksia. Hänen tulee edeltäpäin tietää sekä mitä hänelle voidaan sanoa, että mitä hänen siitä tulee ajatella.

Onhan nainen riippuvainen miesten arvosteluista, ja hänen tulee siis ansaita heidän kunnioituksensa. Hänen tulee ennen kaikkea saavuttaa miehensä kunnioitus. Hänen ei tule ainoastaan saattaa miestänsä rakastamaan hänen persoonaansa, vaan myös saamaan

hänet hyväksymään hänen käytöksensä. Hän tulee muiden silmissä saattaa tunnustetuksi miehensä valinta ja saattaa miehensä kunnioitetuksi sen kunnioituksen nojalla, jota osotetaan hänen vaimolleen. Mutta miten hän kaikessa tässä voi onnistua, jos ei tunne meidän laitoksiamme, ellei hän tiedä mitään tavoittamamme, seurustelusäännöistämme, ellei hän tunne ihmisten arvostelmien aiheuttajia eikä niitä intohimoja, jotka määräävät noita arvostelmia? Juuri sen vuoksi, että nainen on samalla kertaa riippuvainen omastatunnostaan ja toisten mielipiteistä, hänen tulee oppia toisiinsa vertaamaan näitä kahta ohjaajaa, niitä yhteen sovittamaan ja antamaan etusija edelliselle ainoastaan silloin, kun ne molemmat ovat keskenään ristiriidassa. Täten hänestä tulee omien tuomariensa tuomari, ja hän ratkaisee itse, milloin hänen tulee alistua niiden tuomioihin, milloin ne hylätä. Ennenkuin hän hylkää tai hyväksyy niiden ennakkoluulot, hän niitä punnitsee. Hän oppii hakemaan niiden alkujuren, niiden pahoja vaikutuksia välttämään ja antamaan niille edullisen käänteen. Hän pitää huolta siitä, ettei koskaan joudu moitteen alaiseksi, jos hänen velvollisuutensa sallii hänen sitä välttää. Mutta ei mitään kaikesta tästä voi tehdä, ellei kehitä hänen älyänsä ja järkeänsä.

Palaan aina perusaatteeseeni, ja se tarjoaa minulle kaikkien vaikeuksieni ratkaisun. Tutkin olevaista, etsin sen syitä ja huomaan lopulta, että kaikki, mikä on olemassa, myöskin on hyvin. Astun vieraanvaraiseen taloon, jonka isäntä ja emäntä yhdessä täyttävät kestiystävyyden velvollisuuksia. Kummallakin on ollut samanlainen kasvatus, kumpikin

on yhtä kohtelias, molemmilla on yhtä paljon aistia ja henkevyyttä, kumpaakin elähyttää sama halu hyvin vastaanottaa vieraitaan ja päästää heidät luotaan menemään tyytyväisinä isäntäväkeen. Mies ei laiminlyö ainoatakaan huolenpitoa, vaan tarkkaa kaikkea: hän kulkee edestakaisin, kiertelee huoneissa ja vaivaa itseään lukemattomilla tavoin. Hän tahtoisi olla pelkkää tarkkaavaisuutta. Vaimo pysyy paikallaan; pieni seurapiiri kokoontuu hänen ympärilleen ja näyttää häneltä peittävän muut vieraat. Kuitenkaan ei vierashuoneessa tapahdu mitään, jota hän ei huomaisi, sieltä ei lähde pois kukaan, jonka kanssa hän ei olisi puhunut. Hän ei ole laiminlyönyt mitään sellaista, joka on voinut huvittaa kaikkia, hän ei ole kellekään sanonut mitään sellaista, joka ei häntä olisi miellyttänyt. Ja ollenkaan häiritsemättä seuraelämän järjestystä hän muistaa yhtä hyvin huomaamattomimman vieraista kuin kaikkein huomatuimman. Pöytä on katettu, käydään ruualle. Isäntä, joka tietää mitkä vieraat hyvin soveltuvat yhteen, asettaa heidät istumaan pöydän ääreen, sen mukaan kuin katsoo sopivaksi. Emäntä, vaikka ei ollenkaan tuntisi noita seikkoja, ei erehdy vieraiden vieruskumppanien valinnassa. Hän näet jo on heidän silmistään ja koko esiintymisestään huomannut, kuka sopii kunkin pöytäkumppaniksi, ja kukin on saava sen paikan, jota haluaa. En väitä, että joku vieraista ruokia tarjottaessa unhotettaisiin. Onhan isäntä kiertänyt ympäri, eikä hän siis unhotakaan ketään. Mutta emäntä arvaa mitä ruokalajia kukin mielihyvällä katselee ja tarjoaa kullekin sitä. Vaikka hän puhuu naapuriensa kanssa, luo hän katseensa pöydän päähän asti. Hän näkee, kuka ei syö siitä syystä,

ettei hänellä ole nälkä ja kuka ei rohkene ottaa eteensä tai pyytää senvuoksi, että on kömpelö tai ujo. Noustessaan pöydästä jokainen luulee, että emäntä on ajatellut yksistään häntä. Ja kaikki luulevat, ettei hän ole itse ehtinyt syödä ainoatakaan palaa. Mutta itse teossa hän on syönyt enemmän kuin kukaan muu.

Kun kaikki vieraat ovat menneet, isäntäväki puhuu pitojen yksityiskohdista. Mies kertoo mitä hänelle on sanottu, mitä ovat sanoneet ja tehneet ne, joiden kanssa hän on keskustellut. Vaimo tosin ei tässä suhteessa aina tee tarkinta selkoa, mutta sen sijaan häneltä ei ole jäänyt huomaamatta mitä hiljaa on kuiskattu salin toisessa päässä. Hän tietää mitä se ja se ajatteli, mistä se tai se puhe tai kädenliike johtui. Tuskin on ollut ainoatakaan kuvaavaa ilmettä, jonka merkitystä hän ei heti osaisi selittää, melkein aina osuen oikeaan.

Sama älykäs taitavuus, joka saattaa hienon maailman naisen niin huomattavan etevällä tavalla emännän tehtäviä suorittamaan, saattaa myös keikailevan naisen ylen eteväksi taidossa huvittaa useita ihailijoita. Se viekkaus, johon keikailun on turvautuminen, vaatii vielä hienompaa taitoa kuin kohteliaisuus. Kun näet kohtelias nainen vaan on kohtelias kaikille, niin hän on täyttänyt kaikkien vaatimukset; mutta keikaileva nainen tällaisella taitamattomalla yksitoikkisuudella pian menettäisi kaiken valtansa. Jos hän osottautuisi yhtä ystävälliseksi kaikille ihailijoilleen, hän pian vierottaisi ne kaikki pois luotaan. Seura-elämässä se kohtelutapa, jota kaikille osotetaan, luonnollisesti miellyttää ja tyydyttää kaikkia. Kunhan vaan saa osakseen hyvän kohtelun, ei juuri välitä

siitä, että muutamia asetetaan etusijaan. Mutta rakkausasioissa suosio, joka ei ole yksinomainen, on solvaus. Arvonsa tunteva mies tahtoi sata kertaa enemmän että häntä yksinään pahoin kohdellaan, kuin että hänen osakseen tulevat samat hyväilyt kuin useille muille. Pahinta, mikä hänelle voi tapahtua on se, ettei hänelle osoteta yksinomaista huomiota. Naisen, joka tahtoo pysyttää useampia ihailijoita, tulee siis luulotella jokaiselle heistä, että hän hänet asettaa etusijaan, ja tulee luulotella hänelle sitä toisten läsnäollessa, joille hän taas hänen läsnäollessaan uskottelee heitä yksinomaan suosivansa.

Jos tahdotte nähdä pahassa pulassa olevaa miestä, niin asettakaa kahden naisen seuraan mies, jolla on salainen suhde kumpaankin, ja tarkatkaa miten nolon näköinen hän on. Asettakaa samoissa olosuhteissa oleva nainen kahden miehen seuraan (ja epäilemättä tällaiset tapaukset eivät ole harvinaisemmat). Silloin ihmettelette sitä taitavuutta, jolla hän vetää kumpaakin nenästä ja menettelee niin, että kumpikin asettaa toisen ivansa esineeksi. Jos tämä nainen osottaisi kummallekin rakastajalleen samaa luottamusta ja olisi kumpaakin kohtaan yhtä tuttavallinen, niin nämä eivät hetkeäkään antaisi itseään pettää. Jos hän kohtelisi heitä molempia yhtä hyvin, hän epäilemättä täten ilmaisisi, että heillä molemmilla on samat oikeudet hänen suhteensa. Mutta hänpä osaa tässä kohdin menetellä paljoa taitavammin. Kaukana siitä, että kohtelisi heitä samalla tavoin, hän teeskentelee tekevänsä eroa heidän välillään; hän tietää varsin hyvin, että se, jota hän imartele, luulee tämän tapahtuvan hellyydestä ja että se, jota hän kohtelee kylmäkiskoi-

sesti, luulee tämän kohtelun johtuvan loukatusta rakkaudesta. Täten kumpikin tyytyväisenä osaansa huomaan tuon naisen alati kääntävän huomionsa häneen, vaikka hän itse teossa koko ajan vaan ajattelee itseään.

Yleisessä miellyttämishalussaankin keikailu keksii vielä muita samanlaisia keinoja. Oikut herättäisivät pelkkää vastenmielisyyttä, ellei niitä osattaisi taitavasti käyttää. Mutta juuri senkautta, että keikaileva nainen niitä taitavasti käyttää tarkoituksiinsa, hän niistä tekee mitä vahvimmat kahleet orjilleen.

Usa ogn' arte la donna, onde sia colto
 Nella sua rete alcun novello amante;
 Ne con tutti, ne sempre un stesso volto
 Serba, ma cangia a tempo atto e sembiante.

Mihin muuhun perustuisikaan tämä taito kuin hienoon ja alituisen havaitsemiseen, joka saattaa naisen joka hetki huomaamaan, mitä liikkuu miesten sydämissä ja joka saattaa hänet jokaista salaista mielenliikutusta huomattessaan käyttämään tarvittavaa voimaa tuota mielenliikutusta ehkäistäkseen tai kiihottaakseen. Voidaanko tämä taito oppia? Ei; se on naisilla synnynnäinen; se on heillä kaikilla, eivätkä miehet koskaan voi sitä hankkia itselleen yhtä suuressa määrin. Se on naissukupuolen olennaisia omi-

¹ Torquato Tasso: *La Gerusalemme liberata* (Vapautettu Jerusalemi), 1:s Runo, 87 säkeistö. Suomeksi: Nainen käyttää kaikkia viekkaan taitavia keinoja, kietoakseen verkkoihinsa nuden rakastajan. Eikä hän kaikille eikä aina näytä samoja kasvoja, vaan muuttaa tilaisuuden mukaan menettelyään ja kasvojen ilmettä.

naisuuksia. Mielenmaltti, tarkka, terävä tajuaminen ja hieno huomiokyky — siinä naisen tiedot. Siinä, miten taitavasti he osaavat käyttää näitä tietojaan, ilmaantuu heidän kykynsä.

Näin on laita, ja olemme nähneet, miksi niin pitää olla. Naiset ovat viekkaita ja vilpillisiä, näin sanotaan; niin ei ole laita. Alunpitäen he eivät sellaisia ole, vaan muuttuvat sellaisiksi lopulta. Heille olennainen kyky on taitavuus eikä vilpillisyys. Seuratessaan sukupuolensa todellisia taipumuksia he eivät edes valehdellessaan ole vilpillisiä. Miksi vaaditte vastausta heidän suultaan, kun sen ei olekaan määrä tätä vastausta antaa? Kysykää heidän katseiltaan, heidän kasvoväriältään, heidän hengitykseltään, heidän heikolta vastustukseltaan — siinä se kieli, jonka luonto on antanut heille heidän vastatakseen miehille. Heidän suunsa sanoo aina: ei; ja niin sen tulee sanoa. Mutta siihen yhtynyt äänenpaino ei osaa valehdella. Eikö kenties naisella ole samoja tarpeita kuin miehellä, vaikka hänellä ei ole samoja oikeuksia niitä ilmaista? Hänen kohtalonsa olisi liian kova, ellei hän, halutessaan jotakin oikeutta, voisi toisella tavoin korvata sitä kieltä, jota ei rohkene käyttää. Pitääkö hänen kainoutensa saattaa hänet onnettomaksi? Eikö hän tarvitse taitoa ilmaista pyyteitään, niitä paljastamatta? Kuinka taitavasti hänen täytyykään menetellä jotta miehen olisi pakko häneltä ryöstäen ottaa sellaista, minkä hän itse teossa palavasti myöntäisi! Kuinka tärkeätä hänelle onkaan oppia liikuttamaan miehen sydäntä, ilman että näyttää häntä ajattelevan! Kuinka viehättävä on taru Galatean omenasta ja taitamattomasta paosta! Mitäpä Galatealla olisi ollut li-

sättävää? Olisiko hänen pitänyt sanoa paimenelle, joka seurasi häntä pajujen suojaan, että hän pakeni sinne ainoastaan siinä tarkoituksessa, että tahtoi houkutella häntä tulemaan perässä? Silloin hän oikeastaan olisi valehdellut, sillä silloin hän ei enää olisikaan houkutellut paimenta häntä seuraamaan. Kuta pidättyväisempi nainen on, sitä taitavampi hänen tulee olla, jopa suhteissaan mieheensäkin. Minä puolestani väitän, että pitämällä keikailua sopivien rajojen sisällä. saatamme sen siveäksi ja toden luonnolliseksi, jopa luomme siitä kunniallisuuden lain.

»Hyve muodostaa jakamattoman ykseyden», sanoi sattuvasti eräs vastustajistani. Eikä sitä saata jakaa, niin että hyväksyy toisen puolen ja hylkää toisen. Kun sitä rakastamme, rakastamme sitä kokonaisena ja eheänä. Tunteilta, joita emme saa tuntea, suljemme sydämemme, kun voimme, mutta aina suomme. Moraalinen totuus ei ole kaikki se, mikä on olevaista, vaan se, mikä on hyvää. Pahaa ei pitäisi olla olemassa, ainakaan sitä ei pidä tunnustaa, varsinkin kun se tämän tunnustuksen kautta saavuttaisi merkityksen, jota sillä muuten ei olisi. Jos joutuisin kiusaukseen varastaa, ja jos ilmaisemalla tämän kiusaukseni viekottelisin jotakin toista henkilöä rupeamaan rikostoverikseni, niin eikö kiusaukseni ilmaiseminen olisi samaa kuin joutuminen sen alaiseksi? Miksi sanotte, että häveliäisyys saattaa naiset vilpillisiksi? Ovatko ne naiset, jotka enimmin menettävät häveliäisyytensä, muita vilpittömämmät? Päinvastoin; he ovat tuhat kertaa vilpillisemmät. Tuollaiseen suureen turmeluksentilaan nainen vajoaa ainoastaan harjottamalla paheita, jotka kaikki luopumatta häneen juurtuvat ja

jotka saattavat hallita ainoastaan juonien ja valheen avulla.¹ Päinvastoin ne naiset, joilla vielä on hävyn-tunnetta, jotka eivät ylpeile vioistaan, jotka osaavat peittää pyyteensä niiltä miehiltä, mitkä heissä ovat he-rättäneet nuo pyyteet, jotka ainoastaan vaivoin ilmai-sevat sydämensä salaisuudet, ovat muissakin suhteissa vilpittömimmät, suorimmat, kaikissa sitoumuksissaan uskollisimmat ja sellaisia, joihin yleensä voi enimmin luottaa.

Minun tietääkseni on tässä suhteessa mainittu poikkeuksena ainoastaan neiti Lenclos. Häntä onkin pidetty ihmeenä. Hänen sanotaan vallan miesten ta-voin halveksineen sukupuolensa hyveitä. Kehutaan hänen avomielisyyttään, suoruttaan, varmaa seurus-telutapaansa, hänen uskollisuuttaan ystävytydessä. Hä-nen ylistelynsä taulu maalataan täydelliseksi sano-malla, että hän lopulta muuttui mieheksi. Olkoon menneeksi. Mutta minäpä vaan en olisi huolinut tuota miesmäistä olentoa ystäväkseni enkä rakastajat-tarekseni.

¹ Tiedän, että naiset, jotka eräässä suhteessa julkisesti ovat rikkoneet, avomielisyytensä vuoksi vaativat itselleen tun-nustusta ja että he vannovat, tuota yhtä seikkaa lukuun otta-matta, olevansa kaikin puolin kunnioitusta ansaitsevia. Mutta minä tiedän myöskin, etteivät he koskaan saa muita kuin houkkioita tätä uskomaan. Jos he kerran ovat vapautuneet sukupuolensa vahvimasta hillikkeestä, niin mikä sitten enää heitä pidättää? Ja mihin kunniaan he sitten enää panevat ar-voa, luovuttuaan siitä, joka heille on olennainen? Kun he kerran ovat päästäneet intohimonsa irti, eivät he enää ollen-kaan halua sitä vastustaa. *Nec femina amissa pudicitia alia abnuerit* (Tac. ann. IV, 3). Onko kirjailija koskaan tuntenut kummankin sukupuolen sydämiä paremmin kuin se, joka tuon lauseen on kirjoittanut?

Kaikki tämä ei ole ollenkaan niin vierasta ai-neelleni, kuin miltä saattaa näyttää. Näen hyvin minne tähtäävät nykyajan filosofian periaatteet, jotka ivaavat naissukupuolen häveliäisyyttä ja kuviteltua vilpillisyyttä. Huomaan myöskin, että tämän filoso-fian varmin vaikutus on oleva se, että se riistää vuo-sisatamme naisilta sen vähäisen kunniallisuuden, joka sille vielä on säilynyt.

Näiden mietteiden jälkeen luulen voitavan ylei-sesti määrätä, minkälainen kasvatussuunta sopii nai-sen hengelle, ja millaisiin tiedonesineisiin tulee nuo-ruudesta alkaen kääntää heidän huomionsa ja pun-niskelunsa.

Olen jo sanonut, että naissukupuolen velvolli-suuksia on helpompi huomata kuin täyttää. Ensi-mäinen seikka, joka naisten tulee oppia, on noiden velvollisuuksien rakastaminen sen nojalla, että niiden täyttäminen heitä hyödyttää. Tämä ainoa keino saat-taa ne heille helpoksi täyttää. Kullakin säädyllä ja iällä on omat velvollisuutensa. Jokainen oppii pian tuntemaan velvollisuutensa, jos hän vaan niitä rakas-taa. Naiset, kunnioittakaa ennen kaikkea naissää-tyänne; mihin asemaan tahansa taivas teidät asettaa-kin, niin teistä silloin tulee hyviä aviovaimoja. Pää-asia on se että tulemme sellaisiksi, joiksi luonto mei-dät on määrännyt. Liian usein tulemme sellaisiksi, joiksi ihmiset meitä määräävät.

Abstraktisten ja teoreettisten totuuksien etsintä, tieteiden perustet ja aksiomit, sanalla sanoen kaikki mikä pyrkii yleistämään käsitteitä ja aatteita, ei kuulu naisten alaan. Heidän opintonsa tulee koko-naan rajoittua käytännöllisyyden alaan. Naisen tulee

panna käytäntöön ne periaatteet, jotka mies on löytänyt, ja hänen tulee tehdä ne huomiot, jotka johtavat miestä toteuttamaan periaatteitaan. Kaikkien naisten älyllisten harrastusten, jotka eivät välittömästi liity heidän velvollisuuksiinsa, tulee kohdistua miehen tutkimiseen ja sellaisten mieluisten tietojen hankkimiseen, jotka yksinomaan koskevat makuasioita. Sillä mitä nerontuotteisiin tulee, ne käyvät yli heidän käsityskykynsä. Heillä ei myöskään ole tarpeeksi sääntillisyyttä ja tarkkaavaisuutta, voidakseen onnistua eksaktisten tieteiden alalla. Ja mitä tulee luonnontieteisiin, niin ne soveltuvat sille sukupuolelle, joka on toimivampi, enemmän ulkoilmassa liikkuva, joka näkee enemmän esineitä, jolla on enemmän voimaa ja joka tätä voimaansa enemmän harjottaa — tälle sukupuolelle soveltuu tehtävä arvostella aisteilla havaittavien esineiden suhteita ja luonnoulakeja. Nainen, joka on heikko ja joka ei kykene oikeassa valossa näkemään ulkomaailmaa, pitää tärkeinä ja arvostelee ainoastaan niitä käytinvoimia, jotka hän voi saada vaikuttamaan, korvatakseen heikkouttaan, ja nämä vaikuttimet ovat miehen intohimot. Hänen koneistonsa, jota hän tähän tarkoitukseen käyttää, on vahvempi kuin miehillä, kaikki hänen vaikuttimensa tähtäävät ihmissydämen järkyttämiseen. Kaikkea sitä, mitä hänen oma sukupuolensa ei kykene omin voimin aikaansaamaan, mutta mikä hänelle on tärkeätä tai miellyttävää, hänen tulee osata saada miehet tekemään. Hänen tulee siis perinpohjin tutkia miehen henkisiä ominaisuuksia, ei abstraktisesti näitä ominaisuuksia yleensä, vaan niiden miesten henkisiä ominaisuuksia, jotka häntä ympäröivät, joista

hän on riippuvainen joko lain tai mielipiteen nojalla. Hänen tulee oppia tunkemaan heidän tunteisiinsa heidän puheidensa, tekojensa, katseidensa ja liikkeidensä avulla. Omien puheidensa, tekojensa, katseidensa ja liikkeidensä avulla hänen tulee osata ilmaista mitä tunteita tahansa, ilman että edes näyttää sitä ajattelevan. Miehet filosofeeraavat paremmin ihmis sydämen ominaisuuksia; mutta nainen lukee paremmin miesten sydämen tunteita. Naisten tehtävä on, niin sanoakseni, löytää kokeileva moraalii, miesten tehtävä on muodostaa se järjestelmäksi. Naisella on enemmän henkevyyttä, miehellä enemmän neroa. Nainen tekee huomioita, mies järkeilee. Tästä yhteisvaikutuksesta johtuu mitä selvin tieto ja mitä täydellisin tiede, jonka ihmisjärki itsensä suhteen saattaa saavuttaa, sanalla sanoen varmin itsensä ja muiden ihmisten tuntemus, joka sukumme tajuntakyvyllä on mahdollinen. Täten taito lakkaamatta voipi pyrkiä täydellisemmäksi tekemään luonnon tarjoamia välikappaleita.

Maailma on naisten kirja. Jos he sitä väärin lukevat, se on heidän vikansa, tai joku intohimo heitä sokaisee. Kuitenkin oikea perheenäiti, kaukana siitä, että olisi seuramaailman nainen, on talossaan yhtä suljettuna pois maailmasta kuin nunna luostarissaan. Tulisi siis niiden nuorten naisten suhteen, jotka naitetaan, menetellä samoin, kuin menetellään tai pitäisi menetellä niiden nuorten neitosten suhteen, jotka suljetaan luostareihin. Heille pitäisi näet osottaa ne huvitukset, joita vailla tulevat olemaan, ja pitäisi osottaa ne heille, ennenkuin heidät pakotetaan niistä luopumaan, jotta ei heille tuntemat-

tomien huvien väärä kuva sittemmin vie harhaan heidän sydämiään ja häiritse heidän syrjäisen tyysijansa onnea. Ranskassa nuoret naiset elävät luostarissa, mutta mentyään naimisiin he esiintyvät kaikkialla julkisuudessa. Muinaiskansoilla laita oli valan päinvastainen. Tyttöillä oli, kuten olen sanonut, paljon pelejä ja julkisia juhlia; vaimot elivät syrjässä. Tämä tapa oli järkevämpi ja ylläpiti paremmin tapoja. Jonkunmoinen keikailu on sallittu naimaikäisille neitosille, huvittelemisen on heille varsin tärkeä asia. Vaimoilla on kotonaan toisia huolia, heidän kun ei enää tarvitse hakea itselleen miestä. Mutta tällaiseen reformiin he eivät olisi tyytyväiset, ja valitettavasti he määräävät käytöstävän. Äidit, ottakaa ainakin tyttärensä mukaanne niihin seuroihin, joissa liikutte. Antakaa heille ensin suora mieli ja kunniallinen sielu älkääkään sitten salatko heiltä mitään, mitä siveä silmä voi nähdä. Viekö heidät tanssiaisiin, juhliin, pelejä harjottamaan, jopa teatteriinkin. Kaikkea, mikä puutteellisen tiedon vallitessa voi kietoa kokematonta nuorisoa, saattavat viattomat silmät vaaratta nähdä. Kuta lähempää nuoret näkevät näitä meluavia huveja, sitä pikemmin he niihin kyllästyvät.

Aavistan jo mitä paheksumishuutoja nostetaan minua vastaan. »Mikä nuori nainen saattaa vastustaa näin vaarallista esimerkkiä? Tuskin he ovat nähneet seuraelämän, kun heidän kaikkien pää menee pyörälle; eikä yksikään enää tahdo siitä luopua.» Tämä on kylläkin mahdollista. Mutta ennenkuin tarjoatte heille nämä pettävät kuvat, olettekohan valmistaneet heitä niitä näkemään ilman mielenliikutusta? Oletteko näyttäneet ne heille sellaisina kuin ne to-

della ovat? Oletteko tarpeeksi varustaneet heidät turhamielisyyden harhaluuloja vastustamaan? Oletteko heidän nuoriin mieliinsä istuttaneet todellisten huvien harrastuksen, jota ei koskaan tavata tämän maailman melussa? Mihin varokeinoihin, mihin toimenpiteisiin olette ryhtyneet suojellaksenne heitä siltä väärältä maulta, joka heitä vie harhaan? Kaukana siitä, että heidän mielissään olisitte panneet jotakin vastapainoksi julkisille ennakkoluuloille, olette päinvastoin noita ennakkoluuloja heissä ravinneet. Olette edeltäpäin saattaneet heitä rakastamaan kaikkia niitä kevyenlaisia huveja, joita ovat kohdanneet. Vielä silloinkin, kun he niihin antautuvat, olette lisänneet heidän kiintymystään niihin. Nuorilla neitosilla, jotka astuvat seuraelämään, ei ole muuta ohjaajatarta kuin äitinsä, joka usein on heitä itseään hurjempi ja joka ei voi heille näyttää asioita muussa valossa kuin missä niitä itse näkevät. Äidin esimerkki, joka on järkeäkin vahvempi, oikeuttaa tyttären menettelytavan hänen omissa silmissään, ja äidin auktoriteetti on tyttären mielestä vastustamaton puolustus. Kun kehotan äitiä viemään tytärtään seuraelämään, edellytän, että hän sen hänelle näyttää sellaisena kuin se todella on.

Kosketteleman epäkohta alkaa vielä aikaisemmin. Luostarit ovat todellisia keikailun kouluja. Eivät tuon kunniallisen keikailun, josta olen puhunut. vaan tuon keikailun, joka synnyttää kaikki naisten nurinkuriset ominaisuudet ja kaikki hienon maailman naisten oikullisuudet. Päästessään ulos luostarikoulusta siirtyäkseen äkkiä meluaviin seurapiireihin nuoret naiset heti alusta alkaen tuntuvat niissä olevan paikallaan. Onhan heidät kasvatettu niissä liikkumaan;

tarvitseeko ihmetellä, että he siellä hyvin viihtyvät? Sitä, mitä tässä nyt aion sanoa, en mainitse vapaana pelosta, että voin pitää pelkkää ennakkoluuloa todellisen havainnon tuottamana kokemuksena. Mutta minusta näyttää, kuin protestanttisissa maissa olisi enemmän kiintymystä perheeseen, enemmän arvokkaita aviovaimoja ja hellempää äitejä kuin katolisissa maissa. Ja jos tämä on totta, ei tarvitse epäillä, että tämä ero osaksi johtuu luostarikasvatuksesta.

Jotta voisi rakastaa rauhallista ja kotoisaa elämää, tulee tuntea se, on täytynyt lapsuudesta asti tuntea sen viehkeyttä. Ainoastaan synnyinkodissaan oppii kiintymään omaan kotiinsa, ja kukaan nainen, jota ei hänen oma äitinsä ole kasvattanut, ei ole pitävä omien lastensa kasvattamista mieluisena tehtävänä. Pahaksi onneksi ei suurissa kaupungeissa enää ole mitään yksityiskasvatusta. Yhteiskunta on siellä kokoonpantu niin erilaisista aineksista ja on niin sekoitettua, ettei kukaan voi edes hankkia itselleen syrjäistä tyyssijaa, vaan elää omassa talossaankin kuin julkisuudessa. Kun on pakko elää niin monenlaisten ihmisten parissa, vieraantuu vallan pois omasta perheestään; tuskin lopulta tuntee oman perheen jäseniä. Nämä muuttuvat vieraksi, ja kotoisten tapojen yksinkertaisuus haihtuu sen suloisen tutunomaisuuden mukana, joka muodosti sen pääviejätyksiä. Näin äidinmaidon mukana imetään vuosisadan huvien ja siinä vallitsevien periaatteiden makua.

Nuoret naiset velvotetaan näennäisen pakon alaisiksi, jotta saataisiin kiedotuiksi typeriä miehiä, jotka naivat heidät heidän ulkonaisesti säädyllisen käytöstopansa vuoksi. Mutta tarkatkaapa hieman noita nuo-

ria naisia. Pakollisen ulkonaisen levollisuuden verholla he varsin huonosti peittävät sitä himoa, joka heitä kalvaa, ja heidän silmissään saattaa huomata palavan halun matkia äitejään. Heidän pyyteidensä päämäärä ei ole aviomies, vaan avioliiton tuottama hillitsemätön vapaus. Mitä hyötyä olisikaan aviomiehestä, kun on niin paljon keinoja olla häntä vailla! Tuota miestä tarvitaan ainoastaan sitä varten, että paremmin voitaisiin peittää noita keinoja.¹ Siveys verhoaa heidän kasvojaan, mutta hillitön irstaus leppää heidän sydämensä pohjalla. Tämä teeskennelty siveys ei ole muuta kuin lisätodistus tuosta irstailusta. He teeskentelevät siveyttä ainoastaan kahta pikemmin voidakseen siitä vapautua. Te Parisin ja Lontoon naiset, antakaa minulle anteeksi! Onhan totta, ettei mikään paikka maan päällä sulje pois ihmisiä, minä vaan en ole sellaista paikkaa tavannut. Ja jos yhdelläkin ainoalla teistä on todella siveä sydän, en minä ollenkaan ymmärrä meidän laitoksiamme.

Kaikki tällaiset eri kasvatustavat ovat yhtä suuressa määrin syynä siihen, että nuoret naiset mieltyvät suuren maailman huvituksiin ja että he kiintyvät niihin intohimoihin, jotka pian syntyvät tuosta mieltymyksestä. Suurissa kaupungeissa turmelus alkaa syntymästä, ja pienissä kaupungeissa se alkaa järkevyyden iästä. Maaseudulta kotoisin olevat nuoret naiset, joita on totutettu halveksimaan tapojensa

¹ Nuoren miehen tiet hänen nuoruudessaan olivat yksi noista neljästä seikasta, joita viisas Salomo ei sanonut ymmärtävänsä. Viides hänelle ymmärtämätön seikka oli avionrikkojavaimon hävyn puute, hän kun ahmii, pyyhkii suunsa ja sanoo: En ole tehnyt mitään pahaa. Sal. Sananl. XXX, 20.

onnellista yksinkertaisuutta, rientävät kilvan Pariisiin, yhtyäkseen parisittarien turmelukseen. Paheiden omaksuminen, joille annetaan tuo kaunis nimi: *kyvykkäisyys* on heidän matkansa ainoa päämäärä. Saapuessaan he häpeävät vielä olevansa niin kaukana hienon maailman naisten tapojen vapaudesta; he niin pian kuin suinkin koettavat muuttua suurkaupunkilaisiksi. Missä nyt mielestänne alkaa paha? Sielläkö, missä sen toteuttamista suunnitellaan, vai siellä, missä se pannaan täytäntöön?

En pidä sopivana, että järkevä äiti maaseudulta tuo tyttärensä Pariisiin hänelle näyttääkseen noita muille niin turmiollisia kuvia. Mutta luulen, että jos tämä tapahtuukin, niin eivät nämä kuvat ole tuolle tytölle juuri vaarallisia, ellei hän ole huonosti kasvatettu. Se, jolla on makua, hyvää aistia ja rakkautta kunniallisuuteen, ei pidä noita kuvia niin puoleensa vetävinä kuin ne, jotka antavat niiden vallata itsensä. Näkeehän Parisissa nuoria arvostelukyvottomia naisia, jotka kiireisesti omaksuvat tämän paikkakunnan tavat ja jotka kuuden kuukauden ajan herrättävät ihailua muotinuukkeina, ollakseen loppuikänsä maailman ivan esineenä. Mutta kukapa huomaa niitä naisia, jotka tuntien vastenmielisyyttä kaikkea tätä melua kohtaan kääntävät sille selkänsä ja ovat tyytyväisiä kohtaloonsa, verrattuaan sitä siihen kohtaloon, jota muut kadehtivat? Olen nähnyt useita nuoria vaimoja, jotka heidän miehensä heitä huvittaakseen ovat tuoneet Pariisiin, koska heidän varansa ovat sallineet heidän asettua sinne asumaan. Mutta nämä vaimot ovat itse kehottaneet miehiään tästä tuumasta luopumaan ja ovat palanneet sieltä kernaammin kuin sinne

matkustivat ja ovat liikutetuin mielin sanoneet lähtöpäivänsä aattona: oi, palatkaamme maalaistaloomme; siellä elää onnellisempana kuin tämän kaupungin palatseissa! Ei tiedetä kuinka paljon kunniallisia naisia vielä on olemassa, jotka eivät ole notkistaneet polveansa tuon epäjumalan edessä ja jotka ylenkatsovat sen järjetöntä palvelusta. Ainoastaan narrimaiset naiset pitävät suurta melua; järkevät naiset eivät pyri herättämään huomiota.

Jos huolimatta yleisestä turmeluksesta, yleisistä ennakkoluuloista ja tyttöjen huonosta kasvatuksesta useat heistä kuitenkin säilyttävät taatun arvostelukyvyyn, niin kuinka paremmalla kannalla olisivat asiat, jos tuota arvostelukykyä olisi ravittu sopivalla ohjauksella, tai oikeammin sanottuna, ellei sitä olisi himmennetty väärällä ohjauksella. Sillä tärkeintä on aina säilyttää tai palauttaa luonnolliset tunteet. Silti ei pidä ikävystyttää tyttöjä pitkillä saarnoilla eikä laudella heille kuivia siveellisiä ohjesääntöjä. Moraalisaarnat tuottavat kummallekin sukupuolelle kaiken hyvän kasvatuksen surman. Tuollaiset surullisen ikävät opetukset ovat omansa saattamaan vihatuiksi sekä niiden jakajat että kaikkeen, mitä he sanovat. Kun ohjaa nuoria tyttöjä, ei pidä saattaa heitä pelkäämään velvollisuuksiaan eikä tehdä raskaammaksi sitä iestä, jonka luonto heidän hartioilleen on laskenut. Kun heille selvitätte näitä velvollisuuksia, niin olkaa lyhyen säntilliset ja selvät puheessanne. Älkää herättäkö heissä sitä luuloa, että niiden täyttäminen on jotakin vaivalloista. Pois kaikki happamet ilmeet, pois kaikki koulumestari-arvokkaisuus! Kaiken, minkä tulee liikuttaa sydämiä, tulee lähteä sydäimestä. Tyt-

töjen moraali-katkismuksen tulee olla yhtä lyhyt ja selvä kuin heidän uskonto-katkismuksensa, mutta se ei saa olla niin vakava. Osottakaa heille, miten heidän ilojensa ja heidän oikeuksiensa perustus piilee juuri heidän velvollisuuksiensa täyttämyksessä. Onko tukalaa rakastaa, jotta itse saavuttaisi muilta rakkautta, onko tukalaa olla rakastettava ollakseen onnellinen tehdä itsensä kunnioitetuksi, saavuttaakseen kuuliaisuutta, kunnioittaa itseään saavuttaakseen muiden kunnioitusta? Kuinka kauniit nämä oikeudet ovat! kuinka kunnioitettavia ne ovat! Kuinka rakkaita ne ovat miehen sydämelle, kun nainen osaa niitä käyttää hyväkseen. Ei naisen pidä odottaa vuosien liisääntymistä ja vanhuutta niistä nauttiakseen. Naisen valta alkaa hänen hyveistään. Tuskin hänen sulonsa vielä on kehittynyt, kun hän jo hallitsee luonteensa lempeyden nojalla ja herättää siveydellään kunnioitustamme. Mikä muuten tunnoton ja raaka mies ei hillitsisi rajua luonnettaan eikä osottautuisi sävyisemmäksi ja tarkkaavaisemmaksi kuusitoistavuotiaan neitosen seurassa, joka on rakastettava ja ymmärtäväinen, joka puhuu vähän, joka kuuntelee, joka on siveä käytöksessään ja hillitty puheissaan, jonka kauneus ei saata unhottamaan sukupuoltaan eikä nuoruuttaan, joka herättää mielenkiintoa ujoudellaankin ja saavuttaa kunnioitusta, mitä itse kaikille osottaa?

Joskosta nämä merkit ovat ulkonaisia, ne eivät silti ole arvoa vailla. Ne eivät suinkaan perustu yksinomaan aistien viehätyskseen. Ne johtuvat tuosta sisäisestä vakaumuksesta, joka meillä on kaikilla, että naiset ovat miesten arvon luonnollisia tuomareita. Kukapa tahtoisikaan olla naisten halveksima? Ei kukaan;

ei edes se mies, joka on päättänyt olla heitä enää rakastamatta. Ja luuletteko että minulle, joka sanon heille niin katkeria totuuksia, heidän arvostelunsa ovat välinpitämättömiä? Eivät suinkaan, ne ovat minulle tärkeämmät kuin teidän arvostelunne, lukijat, jotka monasti olette paljon suuremmassa määrässä naisia kuin he. Joskohta en kunnioita naisten tapoja, tahdon kuitenkin pitää heidän oikeuttaan kunniaassa. Minulle on yhdentekevää, vihaavatko he minua, kunnan vaan pakotan heidät minua kunnioittamaan.

Kuinka paljon suurta voisi näillä keinoilla aikaansaada, jos vaan osaisi niitä oikein käyttää! Onneton se vuosisata, jolloin naiset menettävät kaiken vaikutusvaltansa ja jolloin heidän mielipiteensä eivät enää miehistä merkitse mitään. Tämä on turmeluksen viimeinen aste. Kaikki kansat, joilla on ollut hyvät tavat, ovat kunnioittaneet naisia. Muistelkaa vaan Spartaa, germaaneja ja Roomaa — tuota Roomaa, joka oli kunnian ja hyveen kehto, minkä veroista ei toista ole ollut maan päällä. Siellä naiset osottivat kunniaa suurten sotapäällikköjen urotöille, siellä he julkisesti itkivät isänmaan isien kuolemaa, siellä tasavalta piti pyhinä ja mitä juhlallisimpina arvosteluina heidän toivomuksiaan ja surunosotuksiaan. Kaikki Rooman suuret vallankumoukset olivat naisen aiheuttamia; naisen kädestä Rooma sai vapautensa, naisen kautta plebejit saavuttivat konsulaatin, naisen vaikutuksesta loppui decemvirien tyrannius, naisten avulla piiritetty Rooma pelastettiin maanpakoon ajetun käsistä. Te hienot ranskalaiset, mitä olisittekaan sanoneet nähdessänne tuon kulkueen, joka teidän ilkkuville katseillenne olisi ollut niin nauret-

tava? Olisitte seuranneet sitä ivanauruin. Kuinka eri lailla katselemmekaan samoja seikkoja; ja kenties olemme kaikki oikeassa. Jos tuon kulkueen muodostaisivat kauniit ranskalaiset naiset, niin en voisi kuvitella sen vastenmielisempää näkyä. Mutta kuvitella sitä roomalaisnaisten muodostamaksi, ja teillä on kaikilla oleva volskien silmät ja Coriolanuksen sydän.

En vielä pysähdy tähän, vaan väitän, että hyve tuottaa yhtä paljon etua rakkaudelle kuin muille luonnon oikeuksille ja että rakastajattaren arvo sen kautta kohoaa yhtä paljon kuin aviovaimojen ja äitien. Ei ole olemassa oikeata rakkautta ilman innostusta eikä innostusta ilman todellista tai kuviteltua täydellisyyden esinettä, joka ainakin on olemassa rakastavan mielikuvituksessa. Mistä innostuisivatkaan rakastajat, joiden mielestä täydellisyys on haihtunut ja jotka rakkautensa esineessä näkevät pelkkää aistillisen nautinnon antajaa? Ei, sillä lailla sydän ei lämpene eikä antaudu noiden ylevien innonpurkausten valtoihin, jotka saattavat rakastajat autuaalliseen huumaukseen ja luovat hänen intohimoonsa sen viehättyksen. Tosin kaikki rakkaudessa on harhaluuloa, sen myönnän. Mutta todellista siinä ovat ne tunteet, jotka innostavat meitä ihailemaan sitä tosikaunetta, mitä ne panevat meitä rakastamaan. Tämä kauneus ei piile rakkauten esineessä, vaan on erehdyksiemme tulos. Vähät siitä! Uhraammeko silti vähemmän kaikki alhaiset tunteemme tuolle kuvitellulle täydellisyyden esikuvulle? Täytyykö sydämemme silti vähemmän niiden hyveiden tietoisuudella, joita oletamme lemmityissä olevan? Vapaudummeko vähemmin inhi-

millisen minän alhaisuudesta? Missä olisi se rakastaja, joka ei olisi valmis uhraamaan henkeänsä lemmittynsä puolesta, ja missä huomaa aistillista ja raakaa intohimoa miehessä, joka on valmis kuolemaan? Ivaamme vaeltavia ritareja! He kuitenkin tunsivat rakkauden, kun me sitävastoin emme enää tunne muuta kuin irstailua. Kun noita romanttisia periaatteita ruvettiin pitämään naurettavina, tämä muutos aiheutui vähemmän järkevyydestä kuin huonoista tavoista.

Tarkastettakoon mitä vuosisataa tahansa, niin luonnolliset suhteet eivät muutu. Niistä johtuvat epäkohdat ja sopusuhtaisuudet ovat aina samat; ennakkoluulot, vaikka anastavatkin järkevyyden kauniin nimen, muuttavat ainoastaan ulkokuorta. Itsehillitsemys on aina oleva jotakin suurta ja kaunista, vaikka se ei johtaisikaan muuhun kuin haaveellisten vakuumusten toteuttamiseen. Ja todet kunniallisuuden vaikuttimet valtaavat aina jokaisen arvostelukykyisen naisen sydämen, joka osaa asemastaan hakea onneaan. Siveys epäilemättä on suloinen hyve kauniille naiselle, jolla on vähänkin sielun ylevyyttä. Nähdessään koko maailman jalkojensa juuressa hän viettää riemuvoittoa kaikesta ja itsestään. Hän pystyttää omaan sydämeensä valtaistuimen, jonka eteen kaikki tulevat kunnioittaen kumartamaan. Hellyyden tai mustasukkaisuuden tunteet, jotka kuitenkin aina ovat kunnioitettavaa laatua, ollen molempien sukupuolten tuntemia, yleinen ja oma arvonpano suorittavat hänelle lakkamatta korvausverona kunniaa, joka yllin kyllin palkitsee muutamien hetkien taistelun. Kieltäytymisen aiheuttama haikeus on hetkellinen, mutta sen palkka on pysyvä. Mikä nautinto jalolle sielulle, kun hy-

veen aiheuttama itsetietoisuus yhtyy kauneuteen. Miten yleviksi romaanisankarittaria kuvattaneenkin, niin tuollainen jalo nainen on tunteva puhtaampaa iloa kuin Lais ja Kleopatra. Ja kun hänen kauneutensa on haihtunut, on hänen kunniansa ja ilonsa kuitenkin vielä pysyvä. Ainoastaan sellainen nainen saattaa nauttia menneisyydestäänkin.

Kuta suuremmat ja vaivalloisemmat velvollisuudet ovat, sitä selvemmät ja painavammat tulee niiden järkisyiden olla, joihin ne perustetaan. Käytetään usein jonkunlaista jumalista puhetapaa, kun käsitellään mitä vakavimpia kysymyksiä, ja tuolla puheta- valla väsytetään nuorten naisten korvat, voimatta heissä herättää toivottua vakaumusta. Tällaisesta puh- etavasta, joka varsin vähän vastaa heidän ajatus- maailmaansa, sekä siitä, että he itsekseen panevat sii- hen niin vähän arvoa, johtuu heidän herkkyytensä seuraamaan omia pyyteitään, heiltä kun puuttuu itse asiaan perustuvia järkisyitä. Nuorella naisella, joka on kasvatettu järkevästi ja hurskaasti, on epäilemättä vahvoja aseita viettelemyksiä vastaan. Mutta sellai- nen nuori nainen, jonka sydäntä tai oikeammin kor- via yksinomaan ravitaan mystillisillä laverruksilla, joutuu aivan varmaan ensimmäisen taitavan viettelijän uhriksi, jonka tielle sattuu. Eipä nuori ja kaunis nai- nen koskaan ole halveksiva ruumistaan, eikä hän kos- kaan ole toden teolla sureva niitä suuria syntejä, joihin hänen kauneutensa on saattanut hänet lankeamaan, hän ei koskaan ole vilpittömästi ja Jumalan edessä itkevä sitä, että on himon esineenä, hän ei koskaan ole itsekseen uskova että sydämen viehkein tunne on saatanan keksintö. Antakaa hänelle toisia sisäisiä pe-

rusteita, joita hän käsittää, sillä nuo tuollaiset perusteet eivät häneen vaikuta. Vielä pahemmalla kannalla ovat asiat, jos hänen käsitteensä saatetaan toisilleen ristiriitaisiksi, kuten varsin usein tapahtuu, ja jos, sittenkuin on nöyryytetty häntä kuvaamalla hänen ruumistaan ja kaupeuttaan synnin saastuttamiksi, koetetaan saada häntä kunnioittamaan ruumistaan Jeesuksen Kristuksen temppeleinä — tuota samaa ruumista, joka hänelle on saatettu niin halveksittavaksi. Liian ylevät ja liian alhaiset käsitteet ovat molemmat yhtä tehottomat, eivätkä ne voi soveltua yhteen. Tulee käyttää järkisyitä, jotka soveltuvat naisukupuolelle ja nuorelle iälle. Velvollisuudelle myönnetty kunnioitus on voimakas ainoastaan siinä määrin, kuin siihen yhdistetään vaikuttimia, jotka inostavat meitä sitä täyttämään!

*Quae quia non liceat non facit, illa facit.*¹

Eipä luulisi Ovidiuksen langettavan näin ankaraa arvostelua.

Jos siis tahdotte nuorissa naisissa herättää rakautta hyviin tapoihin, niin älkää lakkaamatta sanoko heille: olkaa siveitä, vaan synnyttäkää heissä suuri harrastus siveyteen, saattakaa heidät täydelleen tajumaan sen arvo; siten saatatte heidät sitä rakastamaan. Ei riitä herättää tätä harrastusta vasta kaukaisen tulevaisuuden varalle. Osottakaa jo nykyhetkellä, miten tärkeä se on heille heidän ikäsuhteisiinsa ja heidän

¹ Ovidius, Amor, III, 4. Suomeksi: Se, joka ainoastaan kiellon vuoksi on jotakin tekemättä, tekee sen kuitenkin.

ihailijoidensa luonteeseen nähden. Kuvatkaa heille kunnan miestä, ansiokasta miestä, opettakaa heitä häntä tuntemaan ja rakastamaan, ja rakastamaan omasta puolestaan. Todistakaa heille, että tuollainen mies yksin voi tehdä heidät onnellisiksi, olkoot he sitten hänen ystävättäriään, vaimojaan tai rakastajattariaan. Lähentäkää heihin hyvettä järkevyyden tietä pitkin: saattakaa heidät huomaamaan, että heidän sukupuolensa valta ja kaikki edut eivät perustu ainoastaan heidän hyvään käytöstapaansa ja hyviin tapoihinsa, vaan myöskin miehen samoihin ominaisuuksiin, että heillä on varsin vähän vaikutusvaltaa halpoihin ja alhaisiin mieliin, että mies vasta silloin oikein osaa kunnioittaa ja ihaila lemmittyään, kun hän kunnioittaa hyvettä. Silloin voitte olla varma siitä, että kuvailemalla heille meidän päiviemme tapoja, heissä herätätte todellista inhoa niitä kohtaan. Näyttämällä heille millaiset muoti-ihmiset ovat, saatatte ne heille halveksituiksi. Jos vierotatte heidät pois tuollaisten ihmisten periaatteista, jos esitätte heidän tunteensa niiden vastenmielisessä valossa ja herätätte ylenkatsetta heidän turhamaiseen kohteliaisuuteensa, viritätte heissä eloon jalomman kunnianhimon, nimittäin halun hallita suuria ja vahvoja sieluja, Spartan naisten kunnianhimon, joka tavoitteli miesten johtamista. Rohkea, julkea, juonitteleva nainen, joka houkuttelee rakastajiaan ainoastaan keimailullaan ja osaa pysyttää heitä luonaan ainoastaan suosionsa lahjottamisella, saa heitä tottelemaan ainoastaan palvelijoiden tavoin, kun on kysymys halpojen ja alhaisten palvelusten täyttämisestä; mutta tärkeissä ja vakavissa asioissa hän on vailla vaikutusvaltaa heidän suhteensa. Mutta nainen,

joka samalla on kunniallinen, rakastettava ja viisas, nainen, joka pakottaa ihailijansa häntä kunnioittamaan sanalla sanoen nainen, joka kunnioituksen nojalla ylläpitää rakkautta, lähettää yhden ainoan merkin annettuaan rakastajansa maailman ääriin, taisteluun, kunniaan, kuoloon, minne vaan tahtoo. Tämä hänen hallitsemisensa on mielestäni kaunis ja ansaitsee kyllä, että sen saavuttamiseksi tehdään uhrauksia.¹

Tähän henkeen on Sophie kasvatettu, ja hänen kasvatuksensa on vaatinut enemmän huolellisuutta kuin vaivaa, kun näet pikemmin on seurattu hänen harrastuksiaan, kuin häntä on vaivattu. Mainitkaamme nyt sananen hänen persoonastaan sen kuvan mukaisesti, jonka hänestä olen Émilelle tarjonnut ja jonka hän itse mielikuvituksessaan on luonut puoliosasta, joka voi tehdä hänet onnelliseksi.

Mainitsen yhä vielä toistamiseen, että jätän syrjään kaikki ihmeet. Émile ei ole mikään ihme eikä Sophie liioin. Émile on mies ja Sophie on nainen;

¹ Brantôme kertoo, että Frans I:n aikana eräällä nuorella naisella oli hyvin puhelias rakastaja, jonka hän velvotti ehdottomaan ja rajattomaan vaiteliaisuuteen. Rakastaja pyysi niin uskollisesti vaiti kahden vuoden ajan, että luultiin hänen sairauden takia tulleen mykäksi. Eräänä päivänä keskellä seurapiiriä tuo nainen, jonka siihen aikaan ei tiedetty olevan nuoren miehen rakastajatar, heidän suhteensa kun vielä oli salainen, kehui heti paikalla voivansa parantaa nuoren miehen mykkyyn ja teki sen lausumalla ainoastaan: *puhu*. Eikö tässä rakkaudessa ole jotakin suurta ja sankarillista? Mitähän suurempaa Pythagoraan filosofia kaikkine muhkeine oppineen olisi voinut aikaansaada? Mikä nykyajan nainen voisi toivoa saavuttavansa rakastajaltaan yhdenkään ainoan päivän vaiteliaisuutta, vaikka hän koettaisi sitä saavuttaa mitä korkeimmalla mahdollisella ponnistuksella?

siinä koko heidän kunniansa. Siinä sukupuoli-ominaisuuksien sekaannuksessa, joka meidän päivinämme vallitsee, on melkein ihme, jos joku kaikilta ominaisuuksiltaan kuuluu omaan sukupuoleensa.

Sophiella on hyvät taipumukset ja hyvä luonne. Hänellä on hyvin tunteellinen sydän, ja tämä suuri tunteellisuus antaa hänen mielikuvitukselleen joskus vilkkauden, jota on vaikea hillitä. Hänen älynsä ei ole niin terävä kuin se on asioiden ytimeen tunkeva, hänen mielialansa ovat hilpeät, mutta kuitenkin vaihtelevat, hänen kasvonsa ovat tavalliset, mutta samalla miellyttävät. Hänen kasvojensa ilmeet todistavat henkevyyttä, eivätkä ne valehtele. Saattaa lähestyä häntä välinpitämättömänä, mutta ei voi lähteä hänen luotaan saamatta hänestä syvää vaikutusta. Toisilla naisilla saattaa olla sellaisia hyviä ominaisuuksia, jotka häneltä puuttuvat; toisilla taas on vielä suuremmassa määrin hänen hyviä ominaisuuksiaan. Mutta ei yhdelläkään ole parempaa ominaisuuksien yhtymää, joka muodostaa onnellisen luonteen. Hän osaa käyttää edukseen vikojansakin, ja jos hän olisi täydellisempi, hän miellyttäisi paljon vähemmän.

Sophie ei ole kaunis, mutta hänen seurassaan miehet unhottavat kauniit naiset, ja nämä ovat hänen seurassaan tyytymättömät itseensä. Ensi näkemältä hän tuskin on sievä, mutta kuta useammin häntä näkee, sitä kauniimmalta hän tuntuu. Hänen persoonansa voittaa siinä, missä niin monet muut menettävät, ja sitä, minkä hän kerran on voittanut, hän ei enää menetä. Toisella naisella saattaa olla kauniimmat silmät, kauniimpi suu, voimakkaamman vaikutuksen tekevä vartalo; mutta eipä toisella ole sen

miellyttävämpää kasvua, kauniimpaa ihoa, valkeampaa kättä, sirompaa ja pienempää jalkaa, lempeämpää katsetta, liikuttavampia kasvonpiirteitä. Häikäisemättä hän herättää mielenkiintoa ja hurmaa, ja vaikeata on sanoa miksi.

Sophie pitää sievistä puvuista ja ymmärtää niitä hankkia. Hänen äidillään ei ole muuta kamarineittä kuin hän. Hänellä on sangen hyvä pukeutumisaisti, mutta hän vihaa upeita pukimia. Hänen vaatteissaan huomaa aina yksinkertaisuuden yhtyneen hienouteen; hän ei rakasta mitään loistokasta, vaan ainoastaan sellaista, mikä pukee. Hän ei tunne muo-
dissa olevia värejä, mutta tietää erinomaisen hyvin, mitkä värit hänelle sopivat. Ei ole ainoatakaan nuorta naista, joka näyttäisi panevan vähemmän huolta pukuunsa kuin hän ja jonka puku olisi valitumpi. Joskohta ei yksikään hänen pukunsa osa ole sattumalta hankittu, ei se kuitenkaan ilmaise kuinka suurta taidokkaisuutta on käytetty sen valinnassa. Hänen pukimensa on näennäisesti hyvin vaatimaton, mutta itse teossa hyvin soma ja miellyttävä. Hän ei paljasta sulouksiaan, vaan päinvastoin verhoaa niitä, mutta hän verhoaa niitä siten, että näkee niiden haamoittavan esiin verhon takaa. Kun hänet näkee, huudahtaa: »tuossa on siveä ja viisas tyttö!» Jos kauemmin vii-
pyy hänen seurassaan, silmät ja sydän tarkastavat koko hänen persoonaansa, ilman että niitä voi kääntää hänestä pois, ja tekisi mieli sanoa, että koko tämä niin yksinkertainen vaatetus verhoaa häntä ainoastaan sitä varten, että mielikuvitus sen kappale kappaleelta riis-
täisi pois.

Sophiella on luontaisia taipumuksia. Hän on

tietoinen niistä eikä ole niitä laiminlyönyt. Mutta kun hänellä ei ole ollut tilaisuutta niitä erityisen taiteellisesti kehittää, hän on tyytynyt harjottamaan somaa ääntänsä laulamaan puhtaasti ja tarkasti sekä aistikkaasti, pieniä jalkojaan astumaan kevyesti, helposti, notkeasti, ja on lisäksi opetellut kumartamaan vapaan sulavasti ja ilman kömpelyyttä, tehden sen kaikenlaisissa eri tiloissa. Muuten hänellä ei ole ollut muuta laulunopettajaa kuin isänsä, ei muuta tanssinopettajaa kuin äitinsä, ja läheisyydessä asuva urkuri on antanut muutamia pianotunteja säästystä varten; tätä taitoa hän sittemmin on omin päin viljellyt. Alussa hän koetti vaan saattaa valkean käntensä näyttämään sievältä mustilla koskettimilla. Sitteen hän huomasi että pianon kuiva ja terävä ääni teki ihmisäänen kaiun pehmeämmäksi, ja vähitellen hänen korvansa tottui erottamaan soinnoksia. Tullessaan vanhemmaksi hän on alkanut tuntea esityksen tunteellisuuden viehätystä ja rakastaa musiikkia sen itsensä tähden. Mutta tämä on enemmän taideharrastusta kuin todellista taipumusta; hän näet ei osaa nuottien mukaan soittaa sävelmää.

Parhaiten Sophie osaa, parhaiten hänelle on opettettu hänen sukupuolensa töitä, jopa sellaisiakin, joihin tavallisesti ei kiinnitetä huomiota, kuten hameidensa leikkaamista ja ompelemista. Ei ole ainoataan ompelutyötä, jota hän ei osaisi, ja jota hän ei tekisi mielellään. Mutta enimmin kaikista käsitöistä hän pitää pitsien solmustelemisesta, sillä ei mikään muu käsityö aiheuta niin miellyttävää asentoa eikä niin siroa ja kevyttä sormienliikettä. Hän on myös perehtynyt taloudenhoitoon yksityiskohtia myöten. Hän

osaa hallita keittiötä ja ruokakomeroa. Hän tuntee ruokatavaroiden hinnan ja laadun; hän osaa sangen hyvin kirjanpitoa, hän on äitinsä hovimestari. Koska hänen kutsumuksensa on kerran itse tulla perheenäidiksi, hän ohjateksaan synnyinkotiaan oppii ohjaamaan omaa kotiaan. Hän osaa auttaa palvelijoita heidän töissään ja tekee sen aina kernaasti. Ainoastaan sitä voi hyvin neuvoillaan ohjata, minkä itse osaa toimittaa. Tämän vuoksi hänen äitinsä näin pitää häntä työssä ja toimessa. Sophien ajatukset eivät tosin vielä ulotu niin kauas tulevaisuuteen. Hänen ainoana päämääränään on hänen äitinsä palveleminen ja hänen huolitaakkansa huojentaminen. On kuitenkin totta, ettei hän kaikkia tehtäviään suorita yhtä suurella mielihyvällä. Niinpä hän, vaikka onkin herkkusuu, ei pidä keittiötoimista. Ruuanvalmistamiseen yhtyvät askareet ovat hänelle vastenmieliset, hänen mielestään ne eivät koskaan ole tarpeeksi puhtaat. Hän on tässä suhteessa äärettömän herkkä, ja tästä hänen herkkämielisyydestään, joka on kehittynyt liiallisuuteen, on tullut eräs hänen vikojaan. Kernaammin hän antaisi koko päivällisruuan pudota tulleen, kuin antaisi hihapitsiensä likaantua. Samasta syystä hän on aina tuntenut vastenmielisyyttä puutarhanhoidon ohjausta kohtaan. Multa on hänen mielestään likaista. Niinpian kuin hän näkee lantaläjän, luulee hän tuntevansa sen pahan hajun.

Tähän hänen vikaansa on syynä hänen äitinsä opetus. Äidin mielestä ensimmäisiä naisen oikeuksista on puhtaus; se on erityinen, välttämätön, luonnon asettama velvollisuus. Ei ole maailmassa mitään inhottavampaa kuin likainen vaimo, ja mies, joka sel-

laista vaimoa inhoaa, on aina oikeassa. Sophien äiti on niin paljon saarnannut tätä velvollisuutta tyttärelleen, hän on häneltä vaatinut niin suurta siisteyttä mitä omaan persoonaansa tulee, mitä tulee hänen vaatteisiinsa, huoneeseensa, työhönsä, pukentumiseensa, että hänen tarkkaavaisuutensa tässä suhteessa on muuttunut tavaksi ja anastaa suuren osan hänen aikaansa ja muutenkin melkoisen sijan hänen huomiossaan. Sentähden kaikessa, minkä hän tekee, hänen ensimmäinen huolensa on tehdä se puhtaasti; se, että hän sen hyvin tekee, astuu toiseen sijaan.

Kuitenkaan kaikki tämä ei ole muuttunut turhaksi teeskentelyksi ja heikoksi ylellisyyskiihkoksi. Komeilun hienostelu ei suinkaan ole hänen pyyteidensä päämäärä. Hänen huoneeseensa ei koskaan tule muuta kuin yksinkertaista raitista vettä; hän ei tunne muuta hyvää hajua kuin kukkien tuoksua, eikä hänen miehensä koskaan ole vetävä sieraimiinsa suloisempaa tuoksua, kuin hänen henkäyksensä. Lopuksi on mainittava, ettei se tarkkaavaisuus, jonka hän omistaa persoonansa ulkonaiseen hoitoon, saata häntä unhottamaan, että hän on velkapää omistamaan elämänsä ja aikansa jalommille toimille. Hän ei tunne tai halveksii tuota ylenmääräistä ruumiillista puhtautta, joka saastuttaa sielun. Sophie ei ainoastaan ole ruumiillista puhtautta harrastava, hänen sielunsa-kin on puhdas.

Sanoin, että Sophie on herkkusuu; se hän oli luonnostaan, mutta hän on totuttanut itsensä kohtuulliseksi ruuassa, ja nyt hän harjottaa tätä kohtuullisuutta hyveenä. Tyttöjen laita ei ole sama kuin poikien, joita melkoisessa määrin voi heidän herkulli-

suuttaan tyydyttämällä hallita. Jos tämän taipumuksen sallitaan jäädä tyttölapsiin, sillä on arveluttavat seuraukset; on suorastaan vaarallista olla sitä poistamatta. Kun Sophie pienenä yksin meni äitinsä huoneeseen, ei hän aina sieltä palannut tyhjin käsin, eikä hänen omatuntonsa ollut vallan puhdas makeisiin nähden. Hänen äitinsä yllätti hänet, nuhteli ja ranskaisi häntä ja antoi hänen paastota. Lopulta sai hän tyttärensä käsittämään, että makeiset turmelevat hampaat ja liika syöminen pöhöttää ruumiin. Näin Sophie teki parannuksen; tultuaan suuremmaksi on hänessä herännyt toisenlainen maku, joka on vierottanut hänet tästä alhaisesta aistillisesta mausta. Herkutteleminen menettää heti valtansa sekä naisiin että miehiin nähden, kun sydämen jalot tunteet alkavat paisua. Sophie on, mitä ruokalajeihin tulee, säilyttänyt sukupuolelleen ominaisen maun, hän pitää maitoruuista ja makeista ruokalajeista; hän pitää leivoksista ja väliruuista, mutta varsin vähän lihasta. Hän ei koskaan ole maistanut viiniä eikä väkeviä liköörejä. Muuten hän kaikkea syö varsin kohtuullisesti. Toimittaahan hänen sukupuolensa paljon vähemmän työläitä askareita kuin me miehet, ja hänen voimansa tarvitsevat siis vähemmän korvausta. Yleensä hän pitää kaikista hyvistä ruuista ja panee niihin arvoa; mutta hän osaa myös tyytyä vähemmän hyviin ruokiin, ilman että tämä puute häntä vaivaa.

Sophiella on miellyttävät, vaikei loistavat henkiset kyvyt; hänen älykkäisyytensä on varma, joskaan ei syvä; sanalla sanoen hänen kyvyistään ei sanota mitään erityistä, sillä ne ovat samat kuin tavallisilla ihmisillä yleensä. Hänen henkensä, kykynsä miellyt-

tävät aina niitä henkilöitä, jotka puhuvat hänen kanssaan, joskohta niissä ei ole mitään kaunistelevaa, mikä meidän käsityksemme mukaan kuuluu naisten henkiseen kasvatukseen. Hänen sivistyksensä näet ei ole muodostunut kirjojen luvusta, vaan hänen keskusteluitaan vanhempiensa kanssa, hänen omista mietteistään ja niistä havainnoista, jotka hän on tehnyt siinä vähäisessä seurustelupiirissä, jonka yhteyteen hänellä on ollut tilaisuutta tulla. Sophie on luonnostaan iloinen; lapsena hän oli vallatonkin, mutta hänen äitinsä on vähitellen onnistunut hillitsemään hänen rajun luontonsa, peläten, ettei liian äkillinen käänne aavistamatta olisi tehnyt selväksi, että tuollainen hillitseminen oli välttämätön. Sophie on siis tullut siveäksi ja ennen aikaa hiljaiseksi; ja nyt kun tuo aika on tullut, on hänen helpompi säilyttää omaksumansa ryhti, kuin mitä olisi ollut, jos ei olisi annettu hänen käsitteä muutoksensa syytä. Nyt on miellyttävää nähdä kuinka hänessä joskus vielä heräävät vanhat tavat ja kuinka hän antautuu lapselliseen vilkkauteen, mutta sitten heti äkkiä muuttuu miettiväksi, vaikenee, luo alas katseensa ja punastuu. Onhan luonnollista, että hän ollessaan tällä kahden iän rajalla, jossakin määrin omistaa kummankin ominaisuuksia.

Sophie on liian tunteellinen, jotta hänen mielialansa aina voisivat olla samanlaiset, mutta hänen mielensä on liian lempeä, jotta tämä tunteellisuus voisi muille tuottaa ikävyyksiä; ainoastaan hänelle itselleen tuo tunteellisuus tuottaa ikäviä hetkiä. Yksi ainoa loukkaava sana riittää tekemään hänen mielensä rasakaaksi, joskohta hän ei näytä mielipahaansa; hän näet silloin koettaa päästä muiden seurasta mennäkseen

itkemään. Jos keskellä hänen itkemistään isä tai äiti häntä kutsuu yhdelläkin ainoalla sanalla, hän tulee heti leikkimään ja nauramaan, taitavasti pyyhkien kyynleet silmistään ja koettaen tukahuttaa nyyhkytyksensä.

Hän ei liioin ole kokonaan vapaa itsepäisyydestä. Jos hänen paha tuulensa kiihottuu, se muuttuu uhkamielisyydeksi, ja silloin hän saattaa unhottaa maltinsa. Mutta jos antaa hänen tyyntyä, niin saa nähdä, että se tapa, jolla hän taas koettaa hyvittää ikävän tekonsa, on melkein luettava hänelle ansioksi. Jos häntä rangaistaan, hän on taipuisa ja nöyrä ja huomaa, ettei hänen häpeänsä niin paljoa johdu rangaistuksesta kuin hänen vikansa tietoisuudesta. Jos ei hänelle sano mitään, ei hän koskaan ole itsestään vikaansa katumatta, ja tämän hän tekee niin vilpittömästi ja niin miellyttävästi, että on mahdotonta olla hänelle suuttunut. Hän olisi valmis alhaisimmankin palvelijan läsnäollessa suutelemaan maata, eikä tämä alentuminen häntä ollenkaan surettaisi, ja niin pian kuin hän on saanut anteeksi, hänen ilonsa ja hyväilynsä osottavat, mistä taakasta hänen sydämensä on vapautunut. Sanalla sanoen, hän kestää kärsivällisesti toisten väärät teot, ja hyvittää alttiisti omat vinkansa. Tällainen on hänen sukupuolensa rakastettava luonne, ennenkuin me olemme sen turmelleet. Nainen on luotu alistumaan miehen tahtoon, jopa kestämään vääryyttäkin hänen puoleltaan. Nuoria poikia taas ei koskaan voi samanlaiseen taivuttaa. Sisäinen tunne heissä nousee ja kapinoi vääryyttä vastaan; luonto ei ole tehnyt heitä sellaisiksi, että he sitä sietäisivät.

gravem

Pelidæ stomachum cedere nescii.¹

Sophie on uskonnollinen, mutta hänen uskonnollisuutensa on järkevä ja yksinkertainen; siinä on vähän dogmeja ja vielä vähemmän hartaudenharjoituksia, tai oikeammin sanoen: hän ei tunne muuta olennaista uskollisuuden ilmausta kuin moraalin harjoittamiseen, ja senvuoksi hän omistaa koko elämänsä palvellakseen Jumalaa tekemällä hyvää. Koko se opetus, jonka hänen vanhempansa ovat hänelle tässä suhteessa antaneet, on tähdännyt siihen, että he totuttaisivat hänet kunnioittavaan alistumiseen, minkä vuoksi he alati ovat sanoneet: »Tyttäremme, nuo tiedot eivät ole ikäsi kehityksen mukaiset; miehesi on ne sinulle selvittävä, kun sopiva aika tulee.» Muuten he eivät pidä hänelle pitkiä saarnoja jumalaisuudesta, vaan tyytyvät saarnaamaan sitä hänelle esimerkillään, ja tämä esimerkki on syvälle painunut hänen sydämeensä.

Sophie rakastaa hyvettä; tämä rakkaus on muuttunut hänessä vallan hallitsevaksi intohimoksi. Hän rakastaa hyvettä, koska ei ole mitään niin kaunista kuin se on; hän sitä rakastaa, se kun on naisen kunnia ja kun hyveinen nainen hänen mielestään on melkein enkelin arvoinen; hän rakastaa sitä onnen oikeana tienä ja sentähden, että hän näkee pelkkää kurjuutta, avuttomuutta, onnettomuutta ja häpeää siveettömän naisen elämässä. Hän rakastaa sitä vihdoin sentähden, että se on rakas hänen kunnianarvoiselle isälleen, hänen hellälle ja arvokkaalle äidilleen. Hänen vanhempansa näet eivät tyydy tuntemaan on-

¹ Horatius, Od., lib. I, od. 6. Suoment. huom.

nellisuutta omista hyveistään, vaan tahtovat sitä tuntea tyttärensäkin hyveellisyyden nojalla, ja tyttären ensimmäinen onnen ehto on saattaa vanhempansa onnellisiksi. Kaikki nämä tunteet herättävät hänessä innostuksen, joka ylentää hänen mieltänsä ja joka alistaa kaikki hänen pikku pyyteensä niin jalon intohimon alaisiksi. Sophie on oleva sievä ja kunniallinen viimeiseen henkäykseensä asti; sen hän on vannonut sydämessään, ja tämän valan hän on vannonut iässä, jolloin hän jo käsitti, miten vaikeata on sellaista valaa täyttää; hän on sen vannonut silloin, kun hänen olisi pitänyt pidättäytyä sellaisesta sitoumuksesta, jos hänen aistillisuutensa olisi näyttänyt vaativan heruutta hänen ylitsensä.

Sophie ei ole tuollainen rakastettava ranskatar, joka on luonnonlaadultaan kylmä ja turhamielisyydestä kiemaileva, tahtoen enemmän loistaa kuin miellyttää, hakien enemmän huvittavaa ajanvietettä kuin todellista iloa. Sôphien mieltä kalvaa ainoastaan rakastamisen halu; se tunkeutuu hänen mieleensä ja tekee hänet levottomaksi keskellä kemuja. Hän on menettänyt entisen hilpeytensä; vallattomat leikit eivät enää häntä miellytä. Kaukana siitä, että hän pelkäisi yksinäisyyden häntä ikävystyttävän, hän sitä päinvastoin hakee. Hän siellä ajattelee sitä miestä, joka on saattava sen hänelle suloiseksi. Kaikki hänelle välinpitämättömät henkilöt ovat hänen vastuksenaan. Hän ei halua ihailijoita, vaan lemmittyä. Hän tahtoo kernaammin miellyttää yhtä ainoata kunnan miestä, ja häntä aina miellyttää, kuin saavuttaa muotinaisen maineen, jota kestää päivän, mutta joka seuraavana päivänä saattaa ivanaurun alaiseksi.

Naisten arvostelukyky kehittyy aikaisemmin kuin miesten. Koska näet naiset melkein lapsuudesta alkaen ovat puolustautumistilassa ja koska heille on uskottu niin kalliin aarteen vaikea hoitaminen, heidän välttämättömästi tulee aikaisemmin tuntea hyvä ja paha. Sophie on joka suhteessa aikaisin kehittynyt, koska hänen luonnonlaatunsa tätä kehitystä jouduttaa, ja sentähden hänen arvostelukykynsäkin muodostuu aikaisemmin kuin muilla hänen ikäisillään työllä. Tämä ei ole ollenkaan kummallista: eihän henkinen kypsyys kaikissa esiinny samaan aikaan.

Sophie tuntee hyvin oman sukupuolensa kuten myös miesten velvollisuudet. Hän tuntee miesten viat ja naisten paheet. Hän tuntee myöskin yhtä hyvin päinvastaiset ominaisuudet ja hyveet, ja on painanut ne kaikki syvälle sydämeensä. Ei saata olla sen korkeampaa luuloa kunniallisesta naisesta kuin mikä hänellä on, eikä tämä käsitys häntä pelota. Mutta tietenkin hän suuremmalla mielihyvällä kiinnittää huomionsa kunnan mieheen. Hän näet tietää olevansa luotu sellaista miestäarten, että hän on hänen arvoisensa, että hän hänelle voi antaa samantyyppistä onnea, jota itse häneltä saa. Hän tietää varsin hyvin, että hän tuollaisen miehen on oikeaksi tunteva, kunhan hän vaan hänet kohtaa.

Naiset ovat miesten ansioiden luonnollisia tuomareita, samoin kuin miehet ovat naisten ansioiden arvostelijoita. Tämä seikka perustuu molemminpuolisiin oikeuksiin, ja kumpikin puoli sen hyvin tietää. Sophie tuntee tämän oikeutensa ja käyttää sitä, mutta vaatimattomasti, kuten sopii hänen ikäiselleen nuorelle naiselle, hänen kokemattomuudelleen ja asemal-

leen. Hän arvostelee ainoastaan sellaisia seikkoja, joita kykenee käsittämään, ja harjottaa arvosteluansa ainoastaan silloin, kun siitä voi kehittää jotakin hyödyllistä periaatetta. Poissaolevista hän puhuu mitä varovaisimmin, varsinkin naisista. Hän tietää että naiset tulevat parhaaviksi ja purevan ivallisiksi, kun he rupeavat puhumaan omasta sukupuolestaan. Niin kauan kuin he rajoittuvat arvostelemaan miehiä, he ovat aina tasapuolisia. Sophie rajoittaa siis arvostelunsa miehiin. Mitä naisiin tulee, hän puhuu heistä vaan kaiken sen hyvän, minkä heistä tietää. Hän arvelee olevansa velkapää osottamaan tätä kunniaa omalle sukupuolelleen. Niistä naisista taas, joista hänellä ei ole mitään hyvää sanottavaa, hän ei sano mitään, ja tämän hänen menettelynsä hyvin ymmärtää.

Sophiella on varsin vähän hienon maailman seurustelutottumusta; mutta hän on kohtelias ja tarkkaavainen ja on käyttäymisessään aina miellyttävä. Onnellinen luonto häntä auttaa paljon paremmin kuin kaikki taidot. Hänellä on oma omituinen kohteliaisuutensa, joka ei johdu mistään kaavamaisista säännöistä, joka ei ole muodin orjuuden alainen, joka ei vaihtele eri muotien mukaan, joka ei tee mitään totutun tavan nojalla, vaan joka johtuu todellisesta halusta miellyttää ja joka miellyttääkin. Hän ei ollenkaan tunne kuluneita jokapäiväisiä kohteliaisuuksia eikä myöskään itse keksi harvinaisempia. Hän ei sano, että on »syvästi kiitollinen», että »on hänelle suuri kunnia», »älkää vaivatko itseänne», j. n. e. Vielä vähemmän hän käyttää korupuhetta. Kun hänelle osotetaan huomaavaisuutta ja kohteliaisuutta, hän vastaa kumartamalla tai sano-

malla yksinkertaisesti: kiitos; mutta tämä sana hänen lausumanaan korvaa useita muita sanoja. Kun hänelle tehdään todellinen palvelus, hän antaa sydämensä puhua, eikä tämä ilmaise tunteitaan kohteliaisuuksien muodossa. Hän ei koskaan ole ranskalaisen tavan mukaan alistuva sievisteleviin kujeisiin, kuten esim. mennessään toisesta huoneesta toiseen laskemaan käntensä kuusikymmenvuotisen miehen käsivarrelle, kun hänellä päinvastoin olisi halu tuota vanhusta tukea. Jos imelän kohtelias nuori keikari tarjoaa hänelle samaa tungettelevaa palvelusta, hän jättää tämän palvelukseen alttiin herran portaisiin, keikahtaa parilla askeleella huoneeseen ja sanoo, ettei hän ole ontuva. Vaikka hän ei ole kasvultaan pitkä, hän ei koskaan ole huolinut korkeista koroista; hänen pienet jalkansa ovatkin tarpeeksi somat, niin ettei hänen tarvitse turvautua korkeihin korkoihin.

Hän ei pysy hiljaisena ja kunnioittavana ainoastaan naisten seurassa, vaan myöskin naineiden tai häntä paljon vanhempien miesten seurassa. Hän ei koskaan ole asettuva heitä ylemmälle sijalle muun vaikuttimen kuin tottelevaisuuden nojalla, ja on niin pian, kuin suinkin voi, taas asettuva alemmalle sijalleen. Hän näet tietää, että iän oikeudet käyvät sukupuolen edellä; sillä vanhuudella on viisaus, jota on kunnioitettava ennen kaikkea muuta.

Toisin hän taas käyttäytyy ikäistensä nuorten miesten seurassa. Siinä hänen on tarpeellista noudattaa toisenlaista käytöstapaa, saavuttaakseen heidän kunnioituksensa, ja hän osaa sitä noudattaa, luopumatta siitä vaatimattomasta sävystä, joka hänelle sopii. Jos nuo nuoret miehet itse ovat vaatimattomia ja hil-

jaisia, on hän kernaasti seurustellessaan heidän kanssaan osottava nuoruuden rakastettavaa tutunomaisuutta. Heidän leikkisäu vallattomat puheensa ovat kuitenkin viattomat ja pysyvät säädyllyisyyden rajoissa. Jos heidän keskustelunsa saa vakavan käänteän, hän tahtoo, että se samalla on hyödyllinen. Jos se taas muuttuu mauttomaksi, hän on pian lopettava sen. Sillä hän halveksii etenkin tuota mitätöntä keikailevan kohteliaisuuden lavertelua, pitäen sitä hyvin loukkaavana sukupuolelleen. Hän tietää varsin hyvin, ettei se mies, jota hän etsii, käytä tuollaista lavertelua, eikä hän koskaan kernaasti kärsi toisen miehen puolelta sellaista kohtelua, johon ei tekisi itseään syy-pääksi se mies, jonka kuva on syvälle painunut hänen sydämeensä. Se korkea ajatus, joka hänellä on sukupuolensa oikeuksista, se henkinen itsetietoisuus, jonka hänessä herättää hänen tunteidensa puhtaus, se hyveen voimakkuus, jota hän itsessään tuntee, ja joka tekee hänet varmaksi siitä, että hän ansaitsee kunnioitusta, saattavat häntä paheksuen kuuntelemaan niitä imeliä puheita, joilla luullaan voitavan häntä huvittaa. Hän ei kuuntele niitä ilmeisellä vihastuksella. vaan ivallisella myönnetyksellä, joka saattaa hämille, tai välinpitämättömän kylmäkiskoisesti, ja tätä viimemainittua menettelyä vähimmin odotetaan. Jos joku kaunis salonki-leijona latelee hänelle kohteliaisuuksiaan, jos hän sukkelasti ylistää hänen älykkäisyyttään, kauneuttaan, suloaan, ja arvaamatonta onnea saada häntä miellyttää, niin Sophie hyvin rohkenee häntä keskeyttää, sanoen hänelle kohteliaasti: »Hyvä herra, luulenpa tietäväni nuo seikat paremmin kuin te; jollei meillä ole toisillemme mitään merkillisempää

sanottavaa, luulen, että voimme tähän päättää keskustelumme.» Silmänräpäyksessä hän sitten tämän sanottuaan kumartaa ja on kahdenkymmenen askeleen päässä hänestä. Kysykääpä nyt noilta salonki-leijonilta, onkohan helppoa ladella kohteliaita laverruksia näin vastahakoiselle henkilölle!

Silti ei pidä luulla, ettei hän pitäisi toisten kiitoksesta, jos se vaan on vilpittöntä ja jos hän voi uskoa että todella ajatellaan hänestä sitä hyvää, mitä sanotaan. Sillä, joka tahtoo näyttää ilailevansa hänen etevyyksiään, tulee itselläänkin niitä olla. Sellainen kunnioituksen osotus, joka perustuu todelliseen arvontoon, saattaa tehdä miellyttävän vaikutuksen hänen arvostaan tietoiseen sydämeensä, mutta jokainen kohtelias ivailu vaikuttaa häneen vastenmielisesti. Sophie ei ole luotu autamaan houkkiolle aihetta kehittää taipumuksiaan.

Koska Sophiella on näin kypsynyt arvostelu-kyky ja koska hän joka suhteessa on niin kehittynyt kuin kaksikymmenvuotias nainen, eivät hänen vanhempansa kohtele häntä lapsena viisitoistavuotiaanaan. Tuskin he hänessä huomaavat tuota nuoruuden levottomuutta, kun he sen ehkäisevät, ennenkuin se on ehtinyt yltyä. He puhuvat hänelle silloin hellästi ja järkevästi. Tällaiset hellät ja järkevät puheet soveltuvat erityisesti hänen iälleen ja luonteelleen. Jos tämä luonne on sellainen, joksi minä sitä kuvittelen, niin miksi hänen isänsä ei saattaisi puhua hänelle jotenkin seuraavasti:

»Nyt sinä, Sophie, olet jo suuri tyttö. Iän karttuessa et aina voi pysyä neitosena. Me, vanhempasi, tahdomme, että tulisit onnelliseksi; meidän itsemme

tähden sitä tahdomme, sillä meidän onnemme riippuu sinun onnestasi. Kunniallisen nuoren naisen onni on siinä, että hän perustaa kunnan miehen onnen. Meidän tulee siis ajatella sinun naittamistasi. Sitä tulee ajatella hyvissä ajoin, sillä aviosta riippuu elämän kohtalo, eikä koskaan ole liiaksi aikaa sitä ajatella.»

»Ei mikään ole vaikeampaa kuin hyvän aviomiehen valinta, — jollei kenties hyvän aviovaimon valinta. Sophie, sinä olet oleva tällainen harvinainen nainen, sinä olet oleva elämämme kunnia ja vanhojen päiviemme onni. Mutta olkoon sinulla mitä avuja tahansa, ei maailmasta puutu miehiä, joilla niitä on vielä enemmän kuin sinulla. Ei ole ainoatakaan miestä, jolle sinun saavuttamisesi ei tuottaisi kunniaa, on paljon sellaisia, jotka tuottaisivat sinulle vielä suurempaa kunniaa. Nyt tulee löytää sellainen mies, joka sinulle sopii, tulee tutustua häneen ja saattaa hänet tutustumaan sinuun.»

»Korkein avio-onni riippuu niin monista asiahaaroista ja ehdoista, että olisi mielettöntä toivoa niitä kaikkia. Tärkeintä on ensin saada varmuutta niistä, jotka ovat välttämättömiä. Jos nuo muutkin ehdot sen ohella täyttyvät, on etu mahdollisimman suuri; jos ne taas eivät täyty, niin voipi olla niitä vailla. Täydellistä onnea ei ole maan päällä. Mutta suurin onnettomuus ja samalla se, jota aina voimme välttää, on onnettomuus, joka on itsemme aiheuttama.»

»On olemassa luonnollisia suhteita, on sellaisia, jotka perustuvat inhimillisiin laitoksiin ja lopuksi pelkkään yleiseen mielipiteeseen perustuvia. Molempia jälkimäisiä saattavat vanhemmat arvostella ja ratkaista, edellisiä taas lapset yksin. Niitä avioita solmittaessa,

jotka aiheutuvat vanhempien määräyksestä, noudatetaan yksinomaan inhimillisiin laitoksiin ja yleiseen mielipiteeseen perustuvia suhteita. Tällöin ei itse teossa naiteta itse henkilöitä, vaan sovitetään yhteen olosuhteita ja omaisuuksia. Mutta kaikki tämä saattaa muuttua, ainoastaan henkilöt pysyvät samoina, kaikkialle he vievät perusominaisuutensa mukaansa. Huolimatta omaisuudesta avio saattaa olla onnellinen tai onneton persoonallisten suhteiden nojalla.»

»Äitisi oli ylhäistä sukua, minä olin rikas; nämä olivat ainoat vaikuttimet, jotka aiheuttivat meidän vanhempiamme meitä liittämään toisiimme. Minä olen menettänyt omaisuuteni, hän on menettänyt nimensä. Mitä häntä hyödyttää, että on syntynyt aatelisneitosena, kun hänen sukunsa hänet nyt kuitenkin on unhottanut? Sydäntemme yhteys on kuitenkin lohuttanut meitä kaikissa onnettomuuksissamme. Harrastustemme yhtäläisyys ja sopusuhtaisuus on saattanut meidät valitsemaan itsellemme tämän syrjäisen olopaikan. Täällä elämme onnellisina köyhyydessä, saamme toinen toisestamme korvausta kaikesta. Sophie on meidän yhteinen aarteemme. Siunaamme taivasta siitä, että se on antanut meille tämän aarteen ja että se on riistänyt meiltä kaikki muut. Katso, lapseni, minne kaitselmus on meidät johdattanut. Ne suhteet, jotka aiheuttivat avioliittomme, ovat kadonneet. Onnemme perustuu ainoastaan sellaiseen, johon silloin ei pantu mitään arvoa.»

»Naimisiin menevien tulee valita oikea puoliso itselleen. Molemmipuolisen kiintymyksen tulee olla heidän ensimmäinen yhdyssiteensä; heidän silmänsä ja sydämensä tulee olla heidän ensimmäisiä oppaitaan.

Heidän ensimmäinen velvollisuutensa heidän avionsa solmittuaan on toistensa rakastaminen, ja rakastaminen tai sen puute ei riipu meistä itsestämme, minkä vuoksi tuo ensimmäinen velvollisuus välttämättömästi edellyttää toista velvollisuutta, nimittäin sitä, että molempien tulee rakastaa toisiaan jo ennen avion solmimista. Tämä on luonnon oikeus, jota ei mikään voi kumota. Ne, jotka tuota oikeutta ovat supistaneet niin monilla yhteiskunnallisilla laeilla, ovat enemmän pitäneet silmällä näennäistä järjestystä kuin avio-onnea ja kansalaisten tapoja. Huomaat, tyttäreni, ettemme saarnaa sinulle mitään vaikeata moraalii. Se tähtää vaan siihen, että sinä pääsisit kokonaan omaksi valtijattareksesi ja että meidän olisi mahdollista laskea omiin käsiisi puolisosi valinta.»

»Mainittuani sinulle meidän syymme ja perustemme, antaakseni sinulle täyden vapauden, on sopivata ja kohtuullista myöskin puhua sinun omista perusteistasi, jotta voisit tuota vapauttasi viisaasti käyttää. Tyttäreni, olet hyvä ja ymmärtäväinen, olet vilpitön ja hurskas, sinulla on sellaisia taipumuksia, jotka sopivat kunnialliselle naiselle, eikä sinulta puutu miellyttäviä ominaisuuksia. Mutta olet köyhä, sinulla on mitä kunnioitettavinta omaisuutta, mutta sinulta puuttuu sellaista omaisuutta, jota pidetään suurimmassa arvossa. Tavoittele siis ainoastaan sellaista, mikä sinulle on saavutettavissa, äläkä aseta kunnianhimosi päämäärää oman mielipiteesi tai meidän mielipiteidemme, vaa ihmisten mielipiteiden mukaan. Jos olisi kysymys ainoastaan etevyyksien yhdenarvoisuudesta, en tietäisi, en tahtoisin panna toiveillesi mitään rajoja; mutta älä ulota niitä varojesi rajoja ulommaksi,

äläkä unhota että ne ovat mitä ahtaimmat. Vaikka ei sinun arvoisesi mies ole pitävä tätä varattomuuttasi esteenä, tulee sinun tehdä äitisi tavoin ja astua perheen jäseneksi, joka pitää kunnianaan vastaanottaa sinut keskuuteensa. Sinä et ole nähnyt varallisuutemme päiviä, olet syntynyt köyhdyttyämme; sinä saatat sen meille helpoksi ja jaat sitä keveällä mielellä meidän kanssamme. Usko minua, tyttäreni, äläkä tavoittele sellaista omaisuutta, jonka menettämisestä me siunaamme taivasta. Olemmehan nautinneet onnea vasta menetettyämme rikkautemme.»

»Olet liiaksi rakastettava, jotta et miellyttäisi ketään. Sinun aineellinen tilasi ei myöskään ole sellainen, että kunnan mies pitäisi sitä esteenä naimatuumilleen. Sinua tullaan moneltakin taholta kosimaan, jopa saattaa ilmestyä kosijoita, jotka eivät ole sinun arvoisiasi. Jos nämä näyttäytyisivät sinulle sellaisina kuin he todella ovat, näkisit heidän oikean arvonsa, eikä koko heidän ulkonainen upeutensa sinuun tekisi kauan vaikutusta. Mutta joskohta sinulla on hyvä arvostelukyky ja vaikka tunnet omat avusi, olet vaillo kokemusta etkä tiedä missä määrin miehet saattavat teeskennellä. Joku viekas konna voi tutkia makuasi ja harrastuksiasi sinua viehättääkseen ja teeskennellä sinun edessäsi hyveitä, joita hänellä ei ole. Hän syöksisi sinut turmioon, ennenkuin olisit vaaraa huomannutkaan, ja sinä huomaisit erehdyksesi vasta sitä itkeäksesi. Vaarallisin kaikista ansoista ja ainoa, jota järki ei voi välttää, on aistillisuuden ansa. Jos joskus olet niin onneton, että siihen lankeat, et enää ole näkevä ympärilläsi muuta kuin harhaluuloja ja pettymyksiä, silmäsi häikäistyvät, arvostelukykysi

himmenee, tahtosi turmeltu, erehdyksesikin käy sinulle rakkaaksi, ja kun viimein kykenet sitä huomamaan, et enää tahdo siitä luopua. Tyttäreni, jätän sinut järkevyytesi varaan enkä sydämesi pyyteiden ohjattavaksi. Niin kauan kuin tunteesi lepäävät, voit olla oma ohjaajasi; mutta niin pian kuin alat tuntea rakkautta, niin antaudu äitisi ohjattavaksi.»

»Ehdotan sinulle sopimusta, joka sinulle osottaa meidän kunnioitustamme ja joka on saattava tasapainoon meidän välillämme vallitsevan luonnollisen suhteen. Tavallisesti vanhemmat valitsevat tyttärensä tulevan puolison ja kysyvät ainoastaan muodon vuoksi tyttärensä mielipidettä; tällainen on yleinen tapa. Me taaskin menettelemme sinun suhteesi vallan päinvastoin. Sinä saat valita ja kysyt sitte meidän mielipidettämme. Käytä hyväksesi tätä oikeuttasi, käytä sitä vapaasti ja järkevästi. Sen puolison, joka on oleva sinulle sovelias, tulee olla sinun valitsemasi eikä meidän valitsemamme. Mutta meidän tehtävämme on arvostella, etkö sinä mahdollisesti erehdy vallitseviin asianhaaroihin ja suhteisiin nähden ja etkö tietämättäsi tee muuta, kuin mitä pohjalta tahdot. Syntyperä, omaisuus, yhteiskunnallinen asema, yleinen mielipide eivät vähääkään määrää meidän perustettamme. Valitse kunnan mies, jonka persoonallisuus sinua miellyttää ja jonka luonne vastaa vaatimuksiasi, olkoon hän sitten muuten kuka tahansa, niin me hyväksymme hänet vävyksemme. Hänen omaisuutensa on aina oleva riittävä, jos hänellä on lujat käsivarret, hyvät tavat ja jos hän rakastaa perhettänsä. Hänen säätynsä on meidän mielestämme aina oleva tarpeeksi ylhäinen, jos hän sitä aateloit hyveellä. Me emme

huoli, vaikka koko maailma moittisi valintaamme. Me näet emme tavoittele yleistä hyväksymistä; meille riittää, että sinä tulet onnelliseksi.»

Lukijat, en tiedä minkä vaikutuksen tällainen puhe tekisi teidän tavallanne kasvatettuun nuoreen neitoseen. Mitä Sophiehin tulee, ei hän ole löytävä sanoja siihen vastataksaan. Häpy ja helymys eivät salli hänen vapaasti ilmaista ajatuksiaan. Mutta olen aivan varma siitä, että tuo puhe on painuva syvälle hänen sydämeensä ja pysyvä siinä koko hänen elämänsä ajan ja että, jos yleensä voi luottaa inhimillisiin päätöksiin, voimme olla varmat siitä, että Sophie on koettava olla vanhempiensa kunnioituksen arvoinen.

Olettakaamme kaikkien pahinta tapausta, nimitäin että Sophiella on hehkuva luonnonlaatu, joka saattaa hänelle pitkän odotuksen tuskalliseksi. Mutta silloinkin väitän, että hänen arvostelukykynsä, hänen tietonsa, harrastuksensa, hänen hienotunteisuutensa, ja ennen kaikkea ne tunteet, joilla hänen sydäntään on ravittu nuoruudesta alkaen, ovat muodostaneet aistillisuudelle vastapainon, joka on auttava häntä sitä voittamaan tai ainakin kauan vastustamaan. Hän kuolisi ennemmin tilansa marttyyrina, kuin saattaisi surua vanhemmilleen, kuin menisi vaimoksi arvottomalle miehelle ja panisi itsensä alttiiksi epäonnistuneen avion tuottamille onnettomuuksille. Yksin se vapaus, joka hänelle on annettu, on lisäävä hänen sielunsa ylevyyttä ja on saattava hänet vaativaisemmaksi miehensä ja valtiaansa valinnan suhteen. Italialaisen naisen luonnonlaadun ja englantilaisen naisen tunteellisuuden ohella hänellä on sydämensä ja aistillisuutensa hillitsemiskeinona espanjattaren ylpeys,

joka hakiessaan lemmittyä ei helposti löydä arvois-
tansa miestä.

Tosin ei jokainen voi käsittää, mitä innostusta rakkaus siveyteen voi luoda sieluun ja mitä sisäistä voimaa se voi itsessään löytää, joka tahtoo vilpittömästi harjottaa hyvettä. On ihmisiä, joista kaikki, mikä on suurta, näyttää harhaluulolta ja jotka alhaisessa ja halpamaisessa järkeilemisessään eivät koskaan käsitä, mitä ylenmääräinen rakkaus hyveeseen voi vaikuttaa inhimillisiin intohimoihin. Tuollaisille ihmisille tulee puhua ainoastaan esimerkkien muodossa; he ovat surkuteltavia, jos ovat niin itsepäiset, etteivät niitäkään usko. Jos heille sanoisin, ettei Sophie ole mikään kuviteltu olento, että ainoastaan hänen nimensä on minun keksimäni, että hänen kasvatuksensa, hänen siveytensä, hänen luonteensa ja hänen kasvo- jensa piirteet ovat jotakin, joka todella on ollut ole- massa, ja että hänen muistonsa vielä saattaa koko kunniallisen perheen vuodattamaan kyyneleitä, niin he epäilemättä eivät usko siitä sanaakaan. Mutta mitä vahinkoa voi olla siitä, että minä rehellisesti kerron loppuun asti erään nuoren neitosen tarun, joka oli niin suuresti Sophien kaltainen, niin että tämä taru yhtä hyvin voisi olla Sophien elämäntaru, ilman että se ollenkaan herättäisi ihmetystä. Uskot- takoon sitä todelliseksi tai ei, se on minulle yhden- tekevää. Jos välttämättömästi niin tahdotaan, olen kertonut jotakin kuviteltua, mutta olen joka tapauk- sessa selvittänyt metodiani ja olen kulkenut alati pää- määrääni kohti.

Sillä nuorella neitosella, jonka luonnonlaadun olen omistanut Sophielle, oli muuten joka suhteessa

Sophien kaltainen luonne, niin että hän ansaitsee tuon nimen, jonka yhä edelleen hänelle annan. Tuon keskustelun jälkeen, jonka yllä esitin, hänen isänsä ja äitinsä, jotka käsittivät, ettei aviotarjousta heidän tyttärelleen tultais tekemään siihen majaan, jossa asuivat, lähettivät hänet viettämään talven kaupungissa erään tädin luo, jolle salaa ilmaisivat matkan tarkoituksen. Sillä tuo ylpeä Sophie kantoi sydämessään sitä jaloa itsetietoisuutta, että osasi voittaa itsensä; ja vaikka hän kaihosikin puolisoa, olisi hän ennemmin kuollut neitsyenä kuin mennyt miestä haeskelemaan.

Täyttääkseen Sophien vanhempien toivomukset hänen tätinsä esitti hänet perheissä, vei hänet seuraelämään ja juhliin ja antoi hänen nähdä hienoa maailmaa tai pikemmin näytti häntä sille, sillä Sophie varsin vähän välitti kaikesta tästä komeudesta. Huomattiin kuitenkin, ettei hän paennut miellyttävän näköisiä nuoria miehiä, jotka näyttivät säädyllisiltä ja hyvántapaisilta. Hänellä oli varovan hiljaisessa esiintymisessäänkin jonkunmoinen viehätyivoima, joka veti puoleensa, ja se vivahti keikailuun. Mutta keskusteltuaan noiden nuorten miesten kanssa pari kolme kertaa, hän tunsu heitä kohtaan vastenmielisyyttä. Pian hän vaihtoi tämän vaativaisen käytöstavan, joka näyttää vastaanottavan ylistelyä, nöyrempään ryhtiin ja kohteliaisuuteen, joka pitää ihailijat matkan päässä. Ollen aina tarkkaavainen itsensä suhteen ei hän enää antanut heille tilaisuutta tehdä hänelle vähintäkään palvelusta. Täten hän tarpeeksi osotti, ettei tahtonut olla heidän rakastajattarensa.

Tunteelliset sydämet eivät koskaan voi rakastaa

meluavia huveja; nämä näet ovat tylsätunteisten ihmisten turhamaisia ja tehottomia onnen aiheita, he kun luulevat, että elämän huumaaminen on elämän nauttimista. Kun Sophie ei löytänyt mitä etsi ja kun hän oli hylännyt kaiken toivon löytää sitä täältä kaupungista, hän kyllästyi elämään siellä. Hän rakasti hellästi vanhempiansa, ei mikään hänelle korvannut heidän seuraansa eikä mikään ollut omansa saattamaan häntä heitä unhottamaan. Hän palasikin heidän luokseen paljon ennen sitä aikaa, joka oli hänen paluutansa varten määrätty.

Tuskin hän oli jälleen ryhtynyt askareisiinsa synnyinkodissaan, kun huomattiin hänen, huolimatta siitä, että käyttäytyi kuten ennen, muuttuneen mielialoiltaan. Milloin hän oli hajamielinen, milloin kärsimätön, milloin surullinen ja haaveileva; toiste hän taas piilottautui itkemään. Luultiin alussa, että hän oli rakastunut ja että hän tätä häpesi. Mainittiin hänelle tämä, mutta hän kielsi niin olevan laidan. Hän väitti, ettei ollut nähnyt ketään, joka olisi voinut liikuttaa hänen sydäntään, eikä hän koskaan valehdellut.

Tällävälän hänen alakuloisuutensa lisääntymistään lisääntyi, ja hänen terveytensä rupesi horjumaan. Hänen äitinsä, joka tämän muutoksen johdosta oli käynyt levottomaksi, päätti viimein ottaa selville sen syyt. Hän vetäytyi kahden kesken hänen kanssaan syrjään ja puhui hänelle tuota vakuuttavan hellää kieltä ja peitti hänet noilla vastustamattomilla hyväilyillä, joita ainoastaan äidin hellyys osaa käyttää. »Tytttäreni, sinä, jota olen kantanut kohdussani ja jota lakkaamatta kannan sydämässäni, vuodata sydämesi salaisuudet äitisi helmaan. Mitkä siis ovat nuo

salaisuudet, joita ei äiti saa tietää? Kukapa säälisi tuskiasi, kuka niihin ottaisi osaa? Kuka muu tahtoisii niitä huojentaa kuin isäsi ja minä? Oi, lapseni, tahdotko että minä menehdyn sinun suruusi, sitä edes tuntematta!»

Kaukana siitä, että olisi äidiltään salannut surunsa, nuori neitonen ei halunnut mitään hartaammin kuin saada äidistään lohduttajan ja uskotun. Mutta häveliäisyys esti häntä puhumasta, ja hienotunteisuudessaan hän ei löytänyt sanoja kuvaillakseen tilaa, joka hänen mielestään oli hänelle niin arvoton, nimitäin sitä mielenliikutusta, joka vasten hänen tahtoansa pani hänen aistinsa kuohuksiin. Viimein hänen häveliäisyytensäkin oli hänen äidilleen osviittana, ja äidin onnistui lopulta saada häneltä tuo nöyryyttävä tunnustus. Äiti ei suinkaan häntä masentanut kohtuuttomilla soimauksilla, vaan päinvastoin lohdutti ja sääli häntä ja vuodatti kyneleitä hänen tähtensä. Äiti oli liian älykäs sanoakseen rikokseksi kärsimystä, jonka ainoastaan tyttären hyveisyys saattoi esiintymään niin räikeänä. Mutta miksi pakotta kestää kärsimystä, jonka parannuskeino oli niin helppo ja oikeutettu? Miksi Sophie ei käyttänyt hyväkseen sitä vapautta, joka oli hänelle annettu? Miksi hän ei hyväksynyt itselleen miestä, miksi hän ei häntä valinnut? Eikö hän tietänyt, että hänen kohtalonsa riippui yksinomaan hänestä itsestään ja että, millainen hänen valintansa tulikaan olemaan, se hyväksyttäisiin, koska hän ei kuitenkaan voinut valita kunniatonta puolisoa? Hänet oli lähetetty kaupunkiin, mutta hän ei ollut tahtonut jäädä sinne. Useita naimatarjouksia oli tehty, mutta hän oli hylännyt kaikki. Mitä hän

siis odotti? Mitä hän halusi? Mikä selittämätön risti-riitaisuus!

Vastaus oli yksinkertainen. Jos vaan olisi tarvinnut valita nuoruuden ajan ihailija, olisi valinta pian tapahtunut; mutta elämänaikuisen valtiaan valitseminen ei ole yhtä helppo tehtävä. Ja koska ei näitä kahta valitsemista voi toisistaan erottaa, täytyy odottaa ja usein menettää nuoruutensa, ennenkuin löytää sen miehen, jonka rinnalla tahtoo viettää elämänsä päivät. Näin oli Sophien laita. Hän kaipasi lemmittyä, mutta tämän lemmityn tuli olla hänen puolisonsa. Ja kun piti löytää sellainen sydän, joka olisi vastannut hänen vaatimuksiansa, oli yhtä vaikea löytää lemmitty kuin aviomies. Kaikilla noilla niin hienoilla nuorilla miehillä ei ollut muuta sopivaa ominaisuutta kuin samanikäisyys hänen kanssaan, muut ominaisuudet aina puuttuivat. Heidän pinta-puolisuutensa, heidän turhamielisyytensä, lavertelunsa, hillittömät tapansa, heidän säädyttömät matkimisensa saattoivat heidät hänelle inhottaviksi. Hän haki miestä ja löysi pelkkiä apinoita. Hän haki sielua, mutta ei löytänyt ainoatakaan.

»Kuinka olen onneton», hän sanoi äidilleen. »Minun on tarvis rakastaa, enkä kohtaa ainoatakaan miestä, joka todella minua miellyttäisi. Sydämeni sysää luotaan kaikki ne, joita aistillisuuteni vetää puoleensa. En näe ainoatakaan miestä, joka ei kiihottaisi aistillista himoani, enkä myöskään ainoata, joka ei sitä jälleen karkottaisi. Intohimoinen kiintymyksen tunne, joka ei perustu kunnioitukseen, ei ole pysyvää laatua. Oi, tuollainen ei ole se mies, jota tyttärenne kaippaa. Tämän miehen ihannekuva on

liian syvälle syöpynyt hänen sydämeensä. Sophie voi rakastaa ainoastaan häntä, ainoastaan hänet hän voi tehdä onnelliseksi, ja itse hän voi olla onnellinen ainoastaan hänen kauttansa. Kernaammin Sophie tahtoo riutua ja lakkaamatta tukahuttaa tunteitaan, kernaammin hän tahtoo kuolla onnettomana ja vapaana, kuin epätoivoisena elää yhdessä miehen kanssa, jota ei rakasta ja jonka hän päällepäätteeksi tekisi onnettomaksi. Parempi olisi lakata elämästä kuin elää ainoastaan tällaista kärsimystä kantaakseen.»

Hänen äitinsä tyrmistyi näin omituisesta tunnustuksesta ja piti sitä liiaksi eriskummaisena, jotta olisi voinut olla epäilemättä sen alla piilevän jonkun salaperäisen seikan. Sophie ei ollut sievistelevä eikä liioin mikään hupsu. Miten olikaan selitettävissä tämä hänen ylenmääräinen herkkätunteisuutensa, hänen, jolle lapsuudestaan asti ei oltu muuta sen hartaammin opetettu kuin mukautumaan niiden henkilöiden mukaan, joiden kanssa hänen oli eläminen sekä tekemään välttämättömyydestä hyveen? Tuo rakastettavan miehen ihannekuva, johon Sophie oli niin hurmaantunut ja joka niin usein ilmeni kaikissa hänen puheissaan, saattoi hänen äitinsä arvaamaan, että tyttären oikullisuudella oli joku toinen syy, jota äiti ei vielä tuntenut, ja ettei Sophie vielä ollut kaikkea tunnustanut. Tämä onneton neitonen, ollen salaisen tuskansa ahdistamana, ei toivonut mitään hartaammin kuin sydämensä keventämistä. Hänen äitinsä häntä kehoittelee; tytär epäröi, mutta myöntyy viimein, poistuu huoneesta mitään sanomatta ja palaa hetken kulluttua kirja kädessään. »Surkutelkaa onnetonta tyttärsenne, hänen surunsa on parantamaton, hänen

kyyneleensä ovat kuivumattomat. Tahdotteko tietää syyn tähän: no hyvä! tuossa se on. Näin sanoen hän heittää kirjan pöydälle. Äiti ottaa kirjan ja avaa sen. Se oli teos »Telemakhoksen seikkailut».¹ Ensin hän ei ollenkaan ymmärrä tätä arvoitusta. Tehytään useita kysymyksiä ja saatuaan himmeitä vastauksia, hän viimein älyää suuresti hämmästyen, kuten saattaa ymmärtää, että hänen tyttärensä on Euchariksen² kilpailijatar.

Sophie rakasti Telemakhosta ja hänen rakkautensa oli niin intohimoinen, ettei mikään voinut sitä parantaa. Niinpian kuin hänen isänsä ja äitinsä saivat tietää tämän hänen mielettömän tunteensa, he nauroivat häntä ja koettivat järkisyillä saada hänet siitä luopumaan. Mutta he erehtyivät; oikeus ei ollut kokonaan heidän puolellaan. Sophie oli puolestaan hänkin oikeassa ja osasi oikeuttaan perustella. Monasti hän sai vanhempansa vaikenemaan käyttämällä todistusperusteinaan perussyitä, joita vanhemmat itse aikaisemmin olivat käyttäneet ja näyttämällä, että he itse olivat aiheuttaneet koko onnettomuuden, etteivät olleet kasvattaneet häntä hänen aikansa miehiä varten, että hänen välttämättömästi tuli omaksua miehensä katsantotapa tai saada miehensä omaksumaan hänen katsantotapansa; että he kasvatustavallaan olivat saattaneet hänelle mahdottomaksi edellisen näistä keinoista ja että jälkimäinen keino juuri oli se, jota hän tavoitteli. »Antakaa minulle mies, joka on mi-

¹ Fénelonin kirjoittama kreikkalaisaiheinen romaani.
Suoment. huom.

² Mainitussa kirjassa esiintyvä keijukainen.
Suoment. huom.

nun periaatteideni läpituunkema,» hän sanoi, »tai mies, johon voi ne juurruttaa, ja minä olen rupeava hänen vaimokseen; mutta miksi minua soimaatte, ennenkuin sellainen on löydetty? Säälikää minua. Olen onneton enkä mieletön. Ovatko sydämen tunteet riippuvaiset tahdosta? Onhan isäni itse sen sanonut. Onko minun vikani, että rakastan sellaista, mitä ei ole olemassa? En ole mikään haaveilija, en halua miehekseeni ruhtinasta enkä hae Telemakhosta. Tiedänhän, että hän on pelkkä mielikuvitukseni luoma. Haen miestä, joka olisi hänen kaltaisensa. Ja miksi ei sellaista miestä voisi olla olemassa, koska minäkin olen olemassa, minä, joka tunnen sydämeni olevan niin suuresti hänen sydämensä kaltaisen? Älkäämme siihen määrään halventako ihmiskunnan arvoa. Älkäämme luulko, että rakastettava ja hyveinen mies on pelkkä harhaluulon tuote. Hän on olemassa, hän elää, hän ehkä minua hakee; hän etsii sielua, joka voisi häntä rakastaa. Mutta kuka häu on? Missä hän on? Sitä en tiedä; ainakaan hän ei ole kukaan näkemistäni miehistä; epäilemättä en koskaan ole häntä näkevä. Oi, äitini! Miksi olette saattanut minut liiaksi rakastamaan hyvettä? Jos en voi rakastaa muuta kuin hyvettä, se on vähemmin minun kuin teidän syynne.»

Olenko nyt johtava tämän surullisen tarinan loppuun saakka? Kerronko ne pitkät taistelut, jotka kävivät tuon lopun edellä? Olenko kuvaava tuskaantuneen äidin, joka muuttaa alussa antamansa hyväilyt ankaruudeksi? Olenko näyttävä narkästyneen isän, joka unhottaa alussa tekemänsä sopimukset ja kohtelee mielettömänä kaikkein hyveisintä tytärtä? Olenko lopuksi kuvaileva tätä onnetonta, joka kärsimästään

kovistelusta yhä enemmän kiintyy harhaluuloonsa ja ja joka hitain askelin astuu kuoloansa kohti ja vai-puu hautaansa sinä hetkenä, kun luullaan häntä vie-tävän alttarille? En, syrjäytän tällaiset synkät ku-vaukset. Minun ei tarvitse mennä niin pitkälle näyt-tääkseni tarpeeksi kuvaavalla esimerkillä, kuten luu-len, että, huolimatta vuosisadan tapojen synnyttämistä ennakkoluuloista, rakkaus ja into kunniallisuuteen ja kauneuteen ei ole vieraampi naisille kuin miehillekään ja ettei ole mitään, jota ei luonnon järjestystä seura-ten voisi saada heitä toteuttamaan.

Joku saattaa tässä keskeyttää minut kysyen, mää-rääköhän luonto meitä niin suuresti vaivaamaan it-seämme voidaksemme tukahuttaa ylen rajuja aistillisia pyyteitä. Minä vastaan kielteisesti, mutta huomautan samalla, ettei luonto myöskään istuta meihin niin ra-juja himoja. Kaikki, millä ei ole juuriaan luonnossa, on luonnon vastaista; tämän olen monta monituista kertaa kokenut.

Mutta palatkaamme Émilemme Sophiesta puhu-maan. Luokaamme mielikuvituksessamme uudestaan tämä rakastettava neitonen ja kuvitelkaamme, että hä-nellä on vähemmin vilkas mielikuvitus ja että onnel-lisempi kohtalo häntä odottaa. Alkuperäinen tarkoi-tukseni oli kuvata tavallinen nainen; mutta kun olen antanut hänen sielulle ylen suuren aateluuden, olen pimittänyt hänen järkensä. Minä itse olen erehtynyt. Palatkaamme siis ensimmäiseen lähtökohtaan. Sophiella ei ole muuta kuin hyvä luonnonlaatu, mutta muuten vallan tavallinen henki. Kaikki ne ominaisuudet, jotka hänellä ovat etevämmät muiden naisten ominai-suuksia, hän on saanut kasvatuksen kautta.

Tarkoitukseni on ollut tässä kirjassa esittää kaikki, mikä kasvatukseen nähden on toteutettavissa, jättäen itsekullekin vapaus valita siitä, mikä mahdollisesti esityksessäni on hyvää, se, mikä kullekin on sopivaa. Alustapitäen oli tarkoitukseni ollut varhaisesta iästä alkaen kasvattaa Émilien naistoveria, kasvattaa heidät toinen toistaan varten ja kasvattaa heidät molemmat yhdessä. Mutta asiaa lähemmin punnittuani olen huomannut että kaikki nämä liian varhaiset toimenpiteet eivät vastaa tarkoitustaan ja että on järjetöntä määrätä kaksi lasta tulevaisuudessa kuulumaan toisilleen, ennenkuin saattaa tietää, onko tällainen liitto luonnon järjestyksen mukainen ja onko noilla molemmilla yksilöillä tuollaiseen liittoon soveltuvat ominaisuudet. Ei pidä sekoittaa sitä, mikä on luonnollista raakalaisasteella ja sitä, mikä on luonnollista sivistysasteella. Edellisellä kehitysasteella näet kaikki naiset sopivat kaikille miehille, sillä niin hyvin naisilla kuin miehillä on alkuperäinen yhteinen kehitysmuoto. Mutta jälkimäisellä asteella on jokainen luonne muodostunut yhteiskuntalaitosten vaikutuksesta, ja jokainen henki on saanut oman omituisen ja määrätyn kehitysmuotonsa sekä kasvatuksesta että hyvin tai pahoin kehittyneen luontaisen kyvyn ja kasvatuksen yhteisvaikutuksesta. Eri yksilöitä ei siis voi toisiinsa liittää muuten kuin tutustuttamalla ne toisiinsa, jotta saisi varmuutta siitä, sopivatko he toisilleen joka suhteessa, tai jotta tässä suhteessa ainakin voisi tehdä sellaisen valinnan, joka mitä useimmissa kohdin tarjoaa yhteen soveltuvia ominaisuuksia.

Suuri epäkohta on siinä, että yhteiskuntaolot luonnefta kehitettäessä tekevät eroa eri säätyarvojen

välillä. Ja koska nämä molemmat seikat ovat niin erisuhtaiset, on vaikutus luonteen kehitykseen sitä turmiollisempi, kuta enemmän eroa tehdään säätyjen välillä. Tästä johtuvat epäonnistuneet aviot ja kaikki niistä syntyvät siveelliset häiriöt. Siitä huomaa ilmeisen selvästi, että kuta enemmän poistutaan yhdenarvoisuudesta, sitä enemmän tylsistyvät luonnolliset tunteet; kuta avarammaksi ylhäisiä ja alhaisia erottava kuilu tulee, sitä enemmän aviositeet höllenevät. Kuta enemmän rikkaita ja köyhiä on olemassa, sitä vähemmän on isiä ja aviomiehiä. Ei herralla eikä orjalla ole oikeata perhettä, kumpikin näkee ainoastaan oman säätynsä.

Jos tahdotte välttää näitä epäkohtia ja solmia onnellisia avioliittoja, niin tukahuttakaa ennakkoluulo, unhottakaa inhimilliset laitokset ja kysykää neuvoa luonnolta. Älkää liittäkö toisiinsa henkilöitä, jotka soveltuvat yhteen ainoastaan määrättyjen olosuhteiden vallitessa, mutta jotka eivät enää sovi toisilleen, jos nämä olosuhteet muuttuvat; vaan liittäkää toisiinsa henkilöitä, jotka soveltuvat yhteen missä elämän tilassa tahansa, missä maassa tahansa ja missä säädyssä tahansa. En väitä, että sovinnaiset suhteet olisivat merkitystä vailla avioliittoon nähden, mutta sanon, että luonnollisten suhteiden vaikutus siihen määrään vie edellisiltä voiton, että se yksin ratkaisee elämän kohtalon ja että on olemassa niin suuri harastuksien, luonnonlaatujen, tunteiden ja luonteiden sopusuhtaisuus, että sen pitäisi velvottaa viisasta isää, oli hän sitten vaikka ruhtinas tai hallitsija, empimättä antamaan pojalleen se nainen, jolla olisi kaikki nuo sopusuhtaiset ominaisuudet, vaikka tämä nainen olisi

syntyisin epäkunniallista ammattia harjottavasta perheestä, vaikka hän olisi pyövelin tytär. Väitän lisäksi, että, vaikka kaikki mahdolliset kärsimykset lankeaisivat kahden sopusointuiseksi aviopariksi liittyneen puolison niskoille, he nauttisivat suurempaa onnea itkiessään yhdessä, kuin mitä voivat tuntea eläessään mitä onnellisimmissa oloissa, joita kuitenkin myrkyttäisi sydänten ristiriitainen eroavaisuus.

Siis sen sijaan, että olisin lapsuudesta alkaen määrännyt Émilelleni puolison, olen odottanut siksi, kunnes olen oppinut tuntemaan hänelle soveltuvan naisen. Minä en tätä seikkaa määrää, vaan luonto. Minun tehtäväni on vain löytää luonnon tekemä valinta Minun tehtäväni, sanon *minun*, eikä Émilen isän. Sillä uskomalla poikansa minun huostaani hän on luovuttanut minulle paikkansa, hän on myöntänyt minulle omat oikeutensa. Minä olenkin Émilen oikea isä, minä olen kasvattanut hänestä miehen. Olisin kieltäytynyt häntä kasvattamasta, ellei minulla olisi ollut valta antaa hänen solmia avioliittoa oman valintansa, s. o. minun valintani mukaan. Ainoastaan se mielihyvä, jota tunnemme siitä, että saatamme toisen ihmisen onnelliseksi, voi korvata siitä näkemämme vaivan, kun olemme koettaneet tehdä hänet kykeneväksi onnestaan nauttimaan.

Mutta älkää myöskään luulko minun viivytelleeni Émilen puolison hankkimista siihen asti, kunnes olen häntä velvottanut sellaista itselleen hakemaan. Tämä teennäinen hakeminen on pelkkä tekosyy, jotta hän sen kautta oppisi tuntemaan naiset ja huomaisi sen naisen arvon, joka hänelle on sovelias. Jo aikoja sitten Sophie on löydetty Ehkä Émile jo

on hänet nähnytkin; mutta hän on hänet huomaava tuoksi oikeaksi vasta silloin kun on aika.

Joskohta säädyn yhtäläisyys ei ole välttämätön avioliitolle, niin tämä yhtäläisyys, liittyessään muihin sopusuhtaisiin ominaisuuksiin, lisää niiden arvoa. Sen tulee olla kaikkia huomioon otettavia seikkoja vähempiarvoinen, mutta on lisäetu siitä, että kaikki muut ominaisuudet ovat sopusuhtaiset.

Mies, ellei hän ole hallitsija, ei voi ottaa itselleen vaimoa mistä säädystä tahansa. Sillä joskohta hän itse on vapaa ennakkoluuloista, hän on kohtaava niitä muissa. Ja niin olisi mahdollista, että monikin neitonen hänelle sopisi, mutta ettei hän siltä saa häntä vaimokseen. On siis varovaisuussyitä, joiden tulee rajoittaa arvostelukykyisen isän tekemää valintaa. Hänen ei pidä koettaa solmia lapselleen aviota, joka on yläpuolella tämän säätyä, sillä tämä ei riipu hänen vapaasta tahdostaan. Jos hän sen voisikin tehdä, niin ei hänen sittenkään pitäisi sitä katsoa suotavaksi. Sillä mitä nuori mies, ja ainakin minun kasvattamani, huolii säätyarvosta? Jos hän kuitenkin kohoaa yläpuolelle säätyään, panee hän itsensä alttiiksi tuhansille epäkohdille, joita on tunteva koko ikänsä. Väitänpä lisäksi, ettei hänen pidä koettaa keskenään tasoittaa eriluontoisia arvoseikkoja, kuten jalosukuisuutta ja rikkautta, sillä kumpikin näistä paljon vähemmän lisää toisen arvoa, kuin mitä se kadottaa omasta arvostaan. Vielä väitän, etteivät ihmiset yhteisessä arvonpanossa koskaan voi olla täysin yksimieliset ja että kumpikin panee suuremman arvon pesään tuomaansa omaisuuteen, mistä aiheutuu eripuraisuus kahden perheen, jopa kahden aviopuolisonkin välillä.

Avioliittoon nähden on vielä suuri ero siinä, naiko mies ylemmästä vai alemmasta säädystä. Edellinen tapaus on vallan järjetön, jälkimäinen taas on järkevempi. Perhe liittyy yhteiskuntaan ainoastaan perheenisän kautta, joten tämän sääty ja asema määrää koko perheen aseman. Kun mies siis ottaa vaimon alemmasta säätyluokasta, ei hän itse alennu, vaan kohottaa puolisonsa. Jos hän taas ottaa vaimon ylemmästä säätyluokasta, hän alentuu, voimatta itseään ylentää. Siis edellisessä tapauksessa hänellä on etua, ilman vahinkoa, jälkimäisessä vahinkoa, ilman etua. Lisäksi on luonnon järjestyksen mukaista, että vaimo tottelee miestä. Kun siis mies ottaa alempisäätyisen vaimon, luonnon järjestys ja yhteiskuntajärjestys ovat sopusuhtaiset ja kaikki on kuin olla pitää. Mutta päinvastoin on laita, kun mies ottaa aviovaimon ylemmästä säädystä, sillä silloin mies joko loukkaa oikeuttaan tai kiitollisuuttaan, osottautuu kiittämättömäksi tai tekee itsensä halveksittavaksi. Silloin vaimo, vaatién itelleen auktoriteetin, kohoaa miehensä tyranniksi: ja mies muuttuneena orjaksi on mitä naurettavin ja kurjin olento. Tämä on niiden onnettomien suosikkien kohtalo, joita Aasian hallitsijat kunnioittavat ja kiduttavat aviositeillä perheensä jäsenten kanssa. Nämä suosikit, niin kerrotaan, saavat maataksaan vaimojensa vuoteessa, nousta niihin ainoastaan jalkapuolesta.

Odotan useiden lukijoiden, muistaen minun väittäneen naisella olevan luonnollisen kyvyn hallita miestä, syyttävän minua ristiriitaisten mielipiteiden esilletuomisesta tässä suhteessa; mutta jos he näin tekevät, he erehtyvät. On suuri ero, anastaako itselleen käs-

kyvällän, vai hallitseeko itse käskijää. Naisen valta on lempeyden, taitavuuden ja ystävällisyyden valta. Hänen käskynä ovat hyväilyjä, hänen uhkauksensa ovat kyyneleitä. Hänen tulee hallita talossa kuin ministerin valtiossa; tämä näet asettaa niin, että hänelle annetaan käsky tehdä se, mitä hän tahtoo tehdä. Tässä suhteessa saattaa pitää kieltämättömänä, että onnellisimmat perheet ovat ne, joissa vaimolla on enimmin sanottavaa. Mutta kun hän ei tunnusta perheenisän mielipidettä, jos hän tahtoo anastaa hänen oikeutensa ja itse käskeä, tällaisesta nurinkurisuudesta ei koskaan johdu muuta kuin onnettomuutta, pahennusta ja häpeää.

Meidän on siis vielä kosketteleminen sitä tapusta, jolloin mies ottaa vaimon samasta tai alemmasta säädystä, ja mitä jälkimäiseen tapaukseen tulee, luulen olevan vähäisen rajoituksen tehtävänä. On näet vaikea alimmista kansankerroksista löytää vaimo, joka voisi tehdä kunnan miehen onnelliseksi. Tällä en väitä, että näissä kansankerroksissa olisi enemmän paheellisuutta kuin ylhäisissä, mutta kieltämätöntä on, että niissä on varsin vähän käsitystä kauneudesta ja kunniallisuudesta ja että ylempien kansankerrosten vääryydet saattavat alhaisia kansanluokkia näkemään ylhäisempien paheitakin oikeuden valossa.

Luonnostaan ihminen ei ollenkaan ole taipuvainen ajattelemaan. Ajatteleminen on taito, jonka hän oppii kuten kaikki muutkin taidot, jopa hän sen oppii vaikeamminkin. Molempien sukupuolten ihmiset minä puolestani jaan kahteen luokkaan, nimittäin henkilöihin, jotka ajattelevat, ja henkilöihin, jotka eivät ajattele. Ja tämä ero johtuu melkein yksinomaan

kasvatuksesta. Miehen, joka kuuluu edelliseen luokkaan, ei tule ottaa itselleen vaimoa jälkimäisestä. Sillä seurustelun suurin viehätyks puuttuu hänen yhdyselämästään vaimonsa kanssa, jos hänen on pakko yksin ajatella. Henkilöillä, jotka viettävät koko elämänsä tehden työtä toimeentuloa varten, ei ole muita ajatuksia kuin sellaisia, jotka koskevat heidän työtänsä tai etuansa, ja koko heidän henkevyytensä ja älykkäisyytensä tuntuu piilevän heidän käsivarsissaan. Tämä tiedottomuus ei vahingoita rehellisyyttä eikä siveellisyyttä, päinvastoin se usein niitä hyödyttääkin. Usein näet tinkii velvollisuuksista, kun niitä liiaksi pohtii, ja lopulta panee sovittelevia puheita itse velvollisuuden täyttämysten sijaan. Omatunto on kaikkein valistunein filosofeista. Ei ole tarpeellista tuntea Ciceron kirjoittamaa velvollisuuksien tutkistelua voidakseen olla kunnan mies. Ja maailman kunniallinen nainen tietää kenties itse kaikkein vähimmin mitä kunniallisuus on. Mutta kuitenkin on yhtä totta, että ainaostaan sivistynyt henkilö saattaa seurustelun miellyttäväksi; ja surullista on perheenisälle, joka viihtyy kotonaan, jos hänen on pakko sulkeutua itseensä ja jos häntä hänen kodissaan ei kukaan ymmärrä.

Miten muuten nainen, jolla ei ole mitään kykyä ajatella, voisi kasvattaa lapsiaan? Miten hän saattaa ratkaista, mikä heille on soveliaista? Miten on hän valmistava heitä omistamaan hyveitä, joita hän ei tunne, ja avuja, joista hänellä ei ole mitään käsitystä? Hän on osaava käyttää kasvatukseen ainoastaan imartelua tai uhkauksia ja siten tehdä heidät joko julkean röyhkeiksi tai pelokkaiksi. Hän on tekevä heistä

joko koreilevia apinoita tai hurjia veitikoita, mutta ei koskaan ole kasvattava heistä älykkäitä tai rakastettavia lapsia.

Ei siis sovi miehelle, jolla on hyvä kasvatus, ottaa vaimo, jolla ei ole mitään kasvatusta, eikä siis myöskään hakea itselleen vaimoa säädystä, jossa yleensä ei voi olla hyvää kasvatusta. Mutta minä puolestani pitäisin sata kertaa parempana yksinkertaista ja tavalisen kasvatuksen saanutta neitosta kuin oppinutta naista, kaunosielua, joka kotiinsa asettaisi kirjallisen tuomioistuimen, minkä ylituomariksi hän itse tekeytyisi. Tällainen kaunosieluinen nainen on miehensä, lastensa, ystäviensä, palvelijoidensa, sanalla sanoen kaikkien vitsaus. Kauniin neronsa ylevistä korkeuksista hän katsoo alas halveksien kaikkia naisenvelvollisuuksiaan ja pääseikka on hänelle aina tekeytyä miesmäiseksi olennoksi, kuten neiti de Lenclos. Ulkopuolella taloan hän on aina naurettava ja syystä häntä ankarasti asvostellaan, eikä tätä voi välttää niin pian kuin hylkää oman säätynsä eikä ole luotu sitä säätyä varten, johon tahtoo astua. Kaikki nuo suuri-lahjaiset naiset saattavat herättä ihailua ainoastaan houkkioissa. Tunnetaan aina se taiteilija tai ystävä, joka on ohjannut kynää tai sivellintä, kun he ovat jonkun taideteoksen valmistaneet. Tunnetaan, että joku hienotunteisen hiljainen kynäilijä on heille sanellut heidän oraakkeliennustuksensa. Koko tämä tyhjänkierskuruus on arvotonta kunnialliselle naiselle. Vaikka hänellä olisikin oikeita taipumuksia, niin niiden esilletuominen ei olisi hänen arvonsa mukainen. Hänen arvokkaisuutensa on olla huomaamaton; hänen kunniansa piilee hänen miehensä kunnioituksessa;

hänen ilonsa perustuu perheensä onneen. Lukija, vetoan sinuun itseesi; ollos vilpítőn. Mikä antaa sinulle paremman ajatuksen naisesta ja saattaa sinut lähestymään häntä kunnioittavammin; sekö, että astuessasi hänen huoneeseensa näet hänen harrastavan sukupuolensa töitä ja kaikenlaisia talousaskareita ja olevan lastensa vaatteiden ympäröimänä, vai se, että huomaat hänen kirjoittavan runoja peilipöytänsä ääressä, ollen kaikennäköisten lentokirjasten ja pienten eriväristen paperilehtien ympäröimänä? Kukaan oppinut ja kirjallisuutta harrastava nainen ei koskaan saisi miestä, jos maan päällä olisi pelkkiä järkeviä miehiä:

quæris cur nolim te ducere, Galla? Diserta es.¹

Näiden näkökohtien jälkeen seuraa kysymys ulkomuodosta. Tämä on ensimmäinen seikka, joka kiinnittää huomion, ja sen pitäisi olla viimeinen; mutta sitä ei myöskään tule pitää vallan mitättömänä. Suurta kauneutta minun mielestäni pikemmin tulee aviota varten karttaa kuin hakea. Kauneus kuluu pian omistuksesta; kuuden viikon kuluttua se ei enää merkitse omistajalle mitään, mutta sen tuottamat vaarat kestävät yhtä kauan kuin se itse. Ellei kaunis vaimo samalla ole enkeli, on hänen puolisonsa maailman onnettomin mies. Ja vaikka hän olisikin enkeli, niin miten hän voisi karkottaa ne vihamiehet, jotka alati ympäröivät hänen miestään? Ellei äärettömän suuri rumuus herättäisi inhoa, pitäisin sitä harvinaista kau-

¹ Martialis, IX, 20; suomeksi: Kysyt, Galla, miksi en tahdo sinua naida. Olet oppinut.

neutta parempana. Sillä lyhyen ajan kuluttua ei niistä kumpikaan merkitse aviomiheestä mitään, vaan kauneus muuttuu hankaluudeksi, rumuus eduksi. Mutta rumuus, joka herättää inhoa, on mitä suurin onnettomuus. Tämä tunne näet, kaukana siitä, että haihtuisi, kiihtyy lakkaamatta ja muuttuu lopulta vihaksi. Moinen avio on sula helvetti; parempi olisi kuolla kuin elää sellaista yhdyselämää.

Halutkaa kaikessa sitä, mikä on keskinkertaista, samoin kauneuteenkin nähden. Miellyttävä ja puoleensa vetävä ulkomuoto, joka ei herätä kiihkeätä rakkauden tunnetta, vaan tasaista kiintymystä, on asetettava etusijaan. Siitä ei ole miehelle vahinkoa, päinvastoin etua, joka tulee molempien aviopuolisojen hyväksi. Miellyttäväisyys ei kulu, kuten kauneus; se uudistuu lakkaamatta, ja kolmekymmenvuotisen avion kuluttua kunniallinen vaimo, joka samalla on miellyttävä, tekee mieheensä saman vaikutuksen, kuin heidän avionsa alussa.

Tällaiset ovat ne näkökohdat, jotka ovat saattaneet minut valitsemaan Émilen vaimoksi Sophien. Ollen luonnon oppilas, samoin kuin Émile, hän on soveliaampi Émilelle kuin kukaan muu; hän on oleva oikean miehen vaimo. Hän on Émilen vertainen syntyperäänsä ja avuihinsa nähden, mutta on häntä varattomampi. Hän ei ensi katseella herätä mielmystä, mutta miellyttää päivä päivältä yhä enemmän. Hänen suurin suloutensa vaikuttaa ainoastaan asteittain; se näyttäytyy vasta läheisessä seurustelussa, ja hänen miehensä on sen huomaava enemmän kuin kukaan muu. Hänen kasvatuksensa ei ole loistava, mutta ei myöskään laiminlyöty. Hänellä on makua,

ilman että on lukenut, taipumuksia, ilman että on taiteilija, arvostelukykyä, ilman että omistaa tietoja. Hänellä ei siis ole mitään oppineisuutta, mutta hänen älynsä on valmis vastaanottamaan tietoja. Se on hyvin muokattu maaperä, joka vaan odottaa siementä, kantaakseen runsasta satoa. Hän ei koskaan ole lukenut muita kirjoja kuin Barrêmen lastenkirjan ja »Télémaque»n, joka jälkimäinen sattumalta joutui hänen käsiinsä. Mutta koska hän on neitonen, joka kykenee innostumaan »Télémaque»een, niin voiko hänen sydämensä olla kuivatunteinen ja hänen älynsä kömpelö? Oi tätä rakastettavaa tietämättömyyttä. Onnellinen se mies, jonka on määränä häntä opettaa! Hän ei suinkaan ole oleva miehensä opettaja, vaan hänen oppilaansa. Kaukana siitä, että tahtois pakottaa miestänsä alistumaan hänen makuunsa, hän päinvastoin on omaksuva miehensä maun. Hän on oleva miehelleen suurempiarvoinen, kuin jos olisi oppinut; sillä hänen miehellään on oleva huvi opettaa hänelle kaikki. Onpa vihdoin aika, että he tutustuvat toisiinsa. Koettakaamme lähentää heitä toisiinsa.

Lähdemme Parisista surullisina ja haaveillen. Tämä alituisen lavertelemisen kotipaikka ei ole meille mieluinen asuinsija. Émile luo ylenkatseellisen silmäyksen tähän suureen kaupunkiin ja sanoo närkeäntyneenä: kuinka monta päivää olemme siellä hukanneet turhaan etsintään. Oi! siellä ei ole sydämeni puoliso; ystäväni, te sen hyvin olette tietäneet; mutta minun hukkaamani aika ei teitä ollenkaan liikuta, ja minun kärsimykseni teissä herättävät varsin vähän kärsimystä. Katson häntä suoraan silmiin ja sanon kiivastumatta: Émile, ajatteletko todella, mitä sanot?

Heti paikalla hän vallan häpeissään kavahtaa kaulaani ja sulkee minut syliinsä mitään vastaamatta. Tällainen on aina hänen vastauksensa, kun hän on väärässä.

Nyt kuljemme siis maita mantereita kuin todelliset harhailevat ritarit. Tosin emme heidän tavoin hae seikkailuja; päinvastoin niitä pakenemme lähtiesämme Parisista. Mutta matkustamistapamme vivahdtaa heidän harharetkiinsä; matkustelemisemme näet on epätasaista, milloin annamme hevosen kulkea täyttää laukkaa, milloin taas käymäjalkaa. Ken on tarkoin seurannut minun metodiani, on epäilemättä jo älynnyt sen hengen. Enkä luule ainoankaan lukijoistani olevan niin suuresti voimassa olevien tapojen kahlehtimana, että olettaisi meidän molempien torkkuvan hyvin suljetuissa kyytivaunuissa, matkustavan mitään havaitsematta, kokonaan jättävän huomioon ottamatta lähtöhetken ja saapumisen välisen ajan ja nopeasti matkustaen luulevan ajan säästyvän, kun sen itse teossa hukkaamme.

Ihmiset sanovat, että elämä on lyhyt, ja minä puolestani huomaan heidän tekevän kaiken tehtävänsä saattaakseen sen lyhyeksi. Kun he eivät osaa sitä oikein käyttää, he valittavat ajan nopeutta, ja kuitenkin se heidän mielestään kuluu liian hitaasti. Alati kiihkeästi tavoitellen pyrkimyksensä esinettä he mielipahakseen huomaavat sen välin, joka heidät siitä erottaa. Toinen tahtois, että jo huomispäivä, toinen, että tuleva kuu olisi käsissä, ja vielä toinen, että kymmenen vuotta jo olisi kulunut. Ei kukaan tahdo elää tänään; ei kukaan ole tyytyväinen nykyhetkeen, jokaisesta se tuntuu kuluvan liian hitaasti. Kun ihmiset valittavat, että aika

kuluu liian nopeasti, he eivät puhu totta. He maksaisivat kernaasti mitä tahansa, kunhan saisivat sen joutuisasti rientämään eteenpäin. He tuhlaisivat koko omaisuutensa, jos voisivat näin palotellen lyhentää elämänsä, eikä kenties ole yhtään ihmistä, joka ei olisi täten supistanut ikäänsä hyvin harvaan tuntiin, jos olisi ollut hänen vallassaan poistaa iästään ikävät ja tuskalliset hetket tai ne, jotka saattavat hänet karsimättömänä odottamaan haluamaansa hetkeä. Niinpä joku kuluttaa puolet iästään matkustaakseen Parisista Versailles'iin, ja Versailles'ista Pariisiin, kaupungista maalle, maalta kaupunkiin ja toisesta kaupunginosasta toiseen. Tällainen ihminen ei tietäisi, miten saisi aikansa kulumaan, ellei hänellä olisi tuota suurta salaista taitoa sitä hukata tällä tavoin; ja hän poistuu toimistaan vaan senvuoksi, että saisi ajan kulumaan niihin jälleen palaamalla. Hän pitää ajanvoittona niitä hetkiä, jotka täten itse teossa häneltä menevät hukkaan, hän kun ei tiedä miten muuten saisi ne kulumaan. Tai sitten hän pitää kiirettä pelkämästä kiirehtimisen halusta ja saapuu kyydillä ajaen johonkin paikkaan, taas samalla tavoin palatakseen. Kuolevaiset, ettekö koskaan lakkaa parjaamasta luontoa? Miksi valitatte elämän lyhyyttä, kun se kuitenkin mielestänne ei ole tarpeeksi lyhyt? Jos teistä vaan yksikin osaisi hillitä halunsa niin, ettei koskaan toivoisi ajan kuluvan nopeammin, niin hän ei suinkaan pitäisi elämää liian lyhyenä. Eläminen ja elämästä nauttiminen on hänestä oleva samaa; ja vaikka hän kuolisi nuorena, on hän ummistava silmänsä tyytyväisenä elämänsä aikaan.

Vaikka minun metodistani olisi tämä ainoa etu,

niin vaan tästäkin syystä pidän sitä kaikkia muita metodeja parempana. Minä en ole kasvattanut Émileäni haluamaan ja odottamaan, vaan nauttimaan. Ja kun hänen halunsa tavoittelee jotakin tulevaa, ei se tapahdu niin intohimoisen rajusti, että ajan hitaus häntä tuskaannuttaisi. Hän ei ole yksistään tunteva mielihyvää jonkun seikan toivomisesta, vaan myöskin etenemisestä sen saavuttamista kohti. Ja hänen intohimonsa ovat siihen määrin maltilliset, että hän aina enemmän on kiintynyt nykyhetkeen kuin tulevaisuuteen.

Me emme siis matkustele pikakyydillä, vaan tavallisina matkailijoina. Emme ainoastaan kiinnitä huomiotamme matkamme molempiin äärikohtiin, vaan myöskin siihen mikä on näiden kohtien välillä. Itse matkustaminen tuottaa meille huvia. Emme näet matkusta surullisina istuen vankien tavoin pienissä häkintapaisissa suljetuissa vaunuissa. Emme myöskään matkusta hemmotellun mukavasti kuten naiset. Emme suojele itseämme vapaalta ilmalta emmekä ummista silmiämme ympäröiviltä esineiltä, vaan katselemme niitä mieliksemme niin kauan kuin meitä suinkin haluttaa. Émile ei koskaan nouse postikyytivauhuihin, eikä koskaan turvaudu tähän matkustamistaan, ellei hänellä ole kiirettä. Mutta mikä yleensä voisi Émilelle tuottaa kiirettä? Yksi ainoa seikka, se nimittäin, että hän tahtoo nauttia elämästä. Tähän voin lisätä vielä yhden seikan: hyvän tekeminen, kun tilaisuus siihen tarjoutuu. Mutta tämän juuri onkin nauttimista elämästä.

Minä voin kuvitella ainoastaan yhden matkustamistavan, joka on miellyttävämpää kuin hevosella

matkustaminen, nimittäin jalan kulkeminen. Jalan matkustava lähtee milloin häntä haluttaa, pysähtyy milloin tahtoo, kulkee niin kauas kuin haluaa. Hän havainnoi koko seutua, hän kääntyy oikealle ja vasemmalle ja tutkii kaikkea, mikä hänen mielenkiintoansa herättää; hän pysähtyy joka paikkaan, mistä vaan avautuu näköalaa. Jos hän näkee joen, hän seuraa sen rantoja, jos huomaa tuuhean metsän, hän vetäytyy sen siimekseen. Jos hän kohtaa luolan, hän käy sitä tarkastamassa, jos taas kivilouhimo sattuu hänen tielleen, hän tutkii siinä olevia kivennäisiä. Joka paikkaan, missä viihtyy, hän pysähtyy. Niin pian kuin hänellä on ikävä, hän jatkaa matkaansa. Hän ei ole riippuvainen hevosista eikä kyytimiehistä. Hänen ei tarvitse valita valtateitä eikä mukavia maanteitä, vaan kulkee kaikkialla, missä ihminen suinkin pääsee kulkemaan. Hän näkee kaiken, minkä ihminen voi nähdä, ja koska hän on riippuvainen yksinomaan itsestään, hän nauttii niin täydellistä vapautta, kuin mikä suinkin voi ihmisen osaksi tulla. Jos huono sää häntä pidättää ja jos hänet silloin ikävä valtaa, hän ottaa hevosien. Jos hän on väsynyt . . . mutta Émile ei ollenkaan väsy; hän on vahva. Ja miksipä hän väsyisi? Eihän hänellä ole kiirettä. Vaikka hän keskeyttääkin vaelluksensa, ei hänelle tule ikävä. Hänellä on kaikkialla keinonsa huvitella itseään. Hän menee esim. jonkun mestarin luo ja ottaa häneltä työtä. Hän harjottaa käsivarsiaan, antaessaan jalkojensa levätä.

Jalan matkustaminen on filosofien, sellaisten kuin Thaleksen, Platonin ja Pythagoraksen matkustamistapa. Minä en voi käsittää miten filosofi voisikaan

suostua toisin matkustamaan ja riistää itseltään kaikkien niiden rikkauksien näkemisen, joiden yli hän astuu ja joita maa tuhlailleen levittää hänen eteensä. Kukahan ihmisen, joka hiemankin harrastaa maanviljelystä, ei tahtoisi tutustua niiden seutujen ilmanalassa kasvaviin maantuotteisiin, joissa kulkee, sekä niiden viljelemistapaan? Kukahan ihminen, jota luonnonhistoria vähänkin huvittaa, malttaisi kulkea paikkakunnan kautta, tutkimatta sitä, kiivetä kallioiden yli, niistä paloja lohkomatta, kulkea vuorien yli, kasveja keräämättä, nähdä kiviä, tutkimatta onko niissä kivettyymiä. Pikkutieteilijät tutkivat luonnonhistoriaa työhuoneessaan; heillä on kyllä kaikenmoisia pieniä kokoelmia, he tuntevat nimiä, mutta heillä ei ole mitään käsitystä luonnosta. Mutta Émilien kokoelmahuone on rikkaampi kuin kuninkailla; se on nimitäin koko maanpinta. Jokainen esine on siinä oikealla paikallaan. Se luonnontieteilijä, joka sitä hoitaa, on pannut siinä kaikki hyvin kauniiseen järjestykseen; d'Aubenton¹ ei tässä suhteessa olisi taitavampi.

Kuinka monta erilaista hauskuutta saavuttaa tämän miellyttävän matkustamistavan kautta! Lisäksi terveys vahvistuu ja mieli käy hilpeäksi. Olen aina huomannut, että ne, jotka matkustavat hyvissä ajoneuvoissa, ovat olleet hiljaisia, haaveksivia, surullisia, riidanhaluisia tai sairaita; jalanastujat taas olen huomannut alati hilpeiksi, huolettomiksi, kaikkeen tyytyväisiksi. Kuinka jalkamiehen sydän ilosta va-

¹ d'Aubenton oli etevä luonnontutkija; hän oli kuuluisan Buffonin avustaja.

vahtelee, kun hän lähestyy yömajaansa! Kuinka yksinkertainenkin ateria tuntuu maukkaalta! Kuinka suloista on asettua lepäämään pöydän ääreen! Kuinka makeasti nukkuu huonossakin vuoteessa! Ken tahtoo kiireesti päästä perille, matkustakoon kyytivuonnuissa; mutta ken tahtoo todella matkustella, kulke-
koon jalan.

Jollei Émile, ennenkuin olemme kulkeneet viisikymmentä Ranskan penikulmaa tällä kuvittelemallani tavalla, ole unhottanut Sophieta, olen joko minä perin taitamaton, tai Émile varsin vähäisessä määrin utelias. Koska hänellä on niin paljon alkeistietoja, on varsin luultavaa, että hän haluaa kartuttaa tietojaan. Olemme tiedonhaluiset siinä määrin, kuin meillä jo on tietoja; ja Émile tietää juuri niin paljon, että oppimishalu hänessä on herännyt.

Tällävälän toinen seikka toisensa jälkeen vetää huomiomme puoleensa, ja me jatkamme yhä matkaamme. Olen asettanut ensimmäisen retkemme päämäärän etäiseksi. Syy siihen on selvä. Kun lähtee pois Parisista, tulee mennä etsimään naista kaukaa.

Eräänä päivänä olemme eksyneet tavallista kauemmaksi laaksoihin ja vuoristoon, missä ei ole nähtävissä yhtään tietä, emmekä enää tiedä mitä tietä palata. Tämä ei meitä huolestuta, sillä kaikki tiet ovat hyvät, kun ne vaan johtavat jonnekin perille. Mutta kun on nälkä, pitää päästä jonnekin, missä on syötävää. Onneksi kohtaamme talonpojan, joka vie meidät majaansa. Syömme hyvin halukkaasti hänen niukkaa ja yksinkertaista ruokaansa. Nähdessään meidät niin väsyneinä ja nälistyneinä, hän sanoo: »Jos hyvä Jumala olisi johdattanut teidät toiselle

puolelle kukkulaa, niin olisi teidät otettu paremmin vastaan... olisitte löytäneet niin ihmisystävällisiä ja hyviä ihmisiä!... Tosin he eivät ole hyväsydämissempiä kuin minä, mutta he ovat rikkaammat, joskohta sanotaan, että he ennen olivat vielä rikkaammat... He eivät, Jumalan kiitos, kärsi puutetta; ja koko seutu saa nauttia siitä, mikä heidän varoistaan ylettyy muille jaettavaksi.»

Kuullessaan mainittavan näitä hyviä ihmisiä, Émile tuntee sydämensä ilosta paisuvan. »Ystäväni», sanoo hän katsoen minuun, »menkäämme tähän taloon, jonka isäntiä ympäristö siunaa. Minua suuresti ilahuttaisi nähdä heidät; ehkäpä hekin mielellään tahtoisivat tutustua meihin. Olen varma siitä, että he ottaisivat meidät hyvin vastaan. Jos he ovat meidän aateveljiämme, me epäilemättä olemme liittyvät heihin.»

Saatuamme selvät ohjeet siitä, missä tuo talo sijaitsee, lähdemme liikkeelle ja rupeamme harhailemaan metsässä. Rankka sade yllättää meidät tiellä ja hidastuttaa matkaamme, kuitenkin pysäyttämättä meitä. Viimein huomaamme olevamme oikealla tolalla, ja illalla saavumme osotettuun taloon. Siinä kylässä, jonka keskellä tämä talo kohoaa, se yksin, joskohta onkin yksinkertainen, on ulkomuodoltaan jossakin määrin huomattava. Esitämme itsemme ja anomme vieraanvaraisuutta. Viedään meidät puhumaan isännän kanssa. Hän tekee meille kysymyksiä, mutta aivan kohteliaasti. Emme sano hänelle matkamme tarkoitusta, mutta mainitsemme hänelle tämän polvekkeemme aiheen. Entisiltä varakkailta päiviltään hän on säilyttänyt kyvyn helposti tuntea ihmisten säädyn heidän esiintymisestään. Jokainen, joka on

elänyt suuressa maailmassa, harvoin tässä suhteessa erehtyy. Tämä passi päästää meidät sisälle.

Meille annetaan hyvin pieni, mutta puhdas huone; takkaan sytytetään tuli; täällä on liinavaatteita ja tarpeelliset huonekalut, sanalla sanoen kaikki, mitä tarvitsemme. »Mitä!» sanoo Émile, »luulisi että meitä oli odotettu. Olipa talonpoika oikeassa! Mikä hyvyys, huomaavaisuus ja kohteliaisuus! Ja kaikki tämä tuntemattomille! Luulenpa siirtyneeni Homeroksen aikoihin.» »Tunnusta kiitollisena kaikki tämä», sanoi hänelle, »mutta älä sitä oudoksu; kaikkialla missä vieraita käy harvoin, he ovat tervetulleet; ei mikään tee sen vieraanvaraisemmaksi kuin se seikka, ettei tarvitse usein osottaa vieraanvaraisuutta. Liika vierastulva tappaa vieraanvaraisuuden. Homeroksen aikana ei paljoa matkusteltu, ja sentähden otettiin matkamiehet kaikkialla hyvin vastaan. Me olemme ehkä ainoat matkustajat, jotka tänä vuonna on nähty täällä.» »Se on yhdentekevää», virkkaa Émile, »sekin on isäntäväkemme ansioksi luettava, että he tulevat toimeen ilman vieraita ja että kuitenkin ottavat tulijoita hyvin vastaan.»

Kuivattuumme vaattemme ja saatettuumme ne joltiseen kuntoon ja järjestykseen, palaamme talonisännän luo; hän esittää meille vaimonsa. Tämä vastaanottaa meidät ei ainoastaan kohteliaasti, vaan sydämellisesti. Päähuomionsa hän kiinnittää Émileen. Hänen oloissaan oleva äiti harvoin näkee levottomutta tai ainakin uteliaisuutta tuntematta tämänikäisen nuoren miehen astuvan taloonsa.

Meidän tähtemme tarjotaan illallista aikaisemmin.. Astuessamme sisään ruokasaliin näemme viisi lau-

tasta pöydällä. Istumme pöytään, yksi lautasista jää tyhjäksi. Nuori neitonen astuu sisään, kumartaa syvään ja istuu vaatimattomasti, mitään puhumatta. Émile, jonka huomio kääntyy syömiseensä tai vastauksiinsa, tervehtii häntä, puhuu edelleen ja syö. Hänen matkansa päätarkoitus on niin kaukana hänen mielestään, että hän itse vielä luulee olevansa etäällä päämäärästä. Keskustelu koskettelee meitä eksyneitä matkailijoita. »Hyvä herra», sanoo Émilelle isäntä, »te näytätte minusta olevan miellyttävä ja älykäs nuori mies; ja tämä panee minut ajattelemaan, että te olette saapunut tänne, te ja teidän kasvattajanne, väsyneinä ja kastuneina, vallan kuin Telemakhos ja Mentor Kalypson saareen.» »On totta», virkkaa Émile, »että täällä kohtaamme yhtä suurta kestiystävyyttä, kuin mitä Kalypso osotti.» Ja Émilen seuralainen huomautti: »Ja Eukhariksen suloa.» Mutta Émile, joka tuntee Odysseian, ei ole lukenut »Télémaque» kirjaa; hän ei tiedä kuka Eukharis oli. Mitä nuoreen neitoeseen tulee, huomaan hänen punastuvan hiusrajaan asti, luovan katseensa lautaselleen ja tuskin rohkenevan hengittää. Äiti, joka huomaa hänen pulansa, antaa isälle merkin, ja jälkimäinen muuttaa puheaihetta. Puhuessaan nykyisestä yksinäisyydestään hän huomamattaan kertoo mitkä tapaukset ovat sen aiheuttaneet, nimittäin hänen elämänsä onnettomuudet, hänen vaimonsa järkähtämätön uskollisuus, heidän avioelämänsä tarjoamat lohdutukset, syrjäisessä olopaikassa viettämänsä miellyttävä ja rauhallinen elämä. Kaiken tämän hän kertoo, sanomatta sanaakaan nuoresta tyttärestään. Kaikki tämä muodostaa miellyttävän ja liikkuttavan kertomuksen, jota ei voi kuunnella ilman

mielenkiintoa. Émile, joka tulee liikutetuksi ja heltyy, lakkaa syömästä kuunnellakseen. Lopuksi hän sinä hetkenä, jolloin tuo miesten jaloin mitä suurinta mielihyvää osottaen kuvaa vaimonsa, tuon naisten parhaimman, kiintymystä, nuori matkailija vallan suunniltaan ihastuksesta tarttuu isännän toiseen käteen ja puristaa sitä ja samoin hänen vaimonsa käteen, jota kohti hän kumartuu, kastellen sitä kyynelillään. Nuoren miehen luonteva vilkkaus saa kaikki ihastumaan. Mutta nuori neitonen on kaikista enimmin liikutettu tästä hänen hyvän sydämensä ilmauksesta ja luulee näkevänsä edessään Telemakhoksen, joka heltyy Filoktetoksen onnettomuudesta. Salaa neitonen luo häneen katseensa tarkemmin tutkiakseen hänen kasvojaan; hän ei niissä huomaa mitään, joka ei oikeuttaisi tuota vertailua. Émilen pakollisuudesta vapaat kasvot ilmaisevat avomielisyyttä, mutta eivät röyhkeyttä; hänen käytöstapansa on vilkasta, kuitenkin olematta ajattelemattoman kevytmielistä. Hänen tunteellisuutensa saattaa hänen katseensa lempeäksi ja hänen kasvojenilmeensä liikuttaviksi. Kun tuo nuori neitonen näkee hänen itkevän, hän on valmis niinikään vuodattamaan kyyneleitä. Mutta salainen häpy saattaa hänet ne pidättämään. Ja jo hän soimaa itseään siitä, että on ollut vähällä puhjeta itkemään, ikäänkuin olisi väärin itkeä oman perheensä tähden.

Neitosen äiti, joka aterian alusta pitäen koko ajan on häntä pitänyt silmällä, huomaa hänen pakollisen tilansa ja vapauttaa hänet siitä lähettämällä hänet jollekin asialle. Hetken kuluttua neitonen palaa, mutta on niin huonosti osannut hillitä itseään, että

kaikki ilmeisen selvästi huomaavat hänen hämmennys-tilansa. Äiti sanoo hänelle lempeästi: Sophie, toinuhan toki; etkö siis ollenkaan voi lakata itkemästä vanhempiesi onnettomuutta? Sinä, joka heitä siitä lohdutat, et saa antautua enemmän surun valtaan, kuin he itse.

Kuullessaan mainittavan Sophien nimeä, Émile ilmeisesti vavahtelee. Kun näin rakas nimi tunkee hänen korvaansa, hän kavahtaa pystyyn ikäänkuin unesta ja luo siihen henkilöön, joka uskaltaa tuota nimeä pitää, uteliaan katseen. Sophie, oi Sophie! Sinuako sydämeni hakee, sinuako sydämeni rakastaa? Émile katselee häntä ja tarkastelee häntä jonkunmoisen pelon ja epäluulon valtaamana. Hän ei selvästi näe, ovatko nuo kasvot sellaiset, joiksi hän niitä on kuvitellut. Hän ei tarkoin tunne onko tämä todellisuudessa esiintyvä muoto hänen kuvittelemaansa ylempi vai alempi. Hän tutkii jokaista piirrettä, hän tähystelee joka liikettä, hän keksii kaikelle tuhat eri sekavaa selitystä. Hän antaisi puolet elämänsä, jos Sophie vaan puhuisi ainoan sanan. Hän katselee minua levottomana ja hämmästyneenä. Hänen silmänsä tekevät minulle samalla kertaa sata kysymystä, lausuvat sata soimausta. Hän näyttää sanovan minulle joka katseellaan: »Ohjatkaa minua, niin kauan kuin vielä on aikaa. Jos sydämeni antautuu ja jäljestäpäin huomaa erehtyneensä, en saata koskaan tointua tästä onnettomuuden iskusta.»

Émile on mies, joka kaikkein vähimmin osaa teeskennellä. Mitenkä hän voisikaan peittää tunteitaan elämänsä suurimman hämmennyksen hetkenä, ollen neljän havaitsijan välissä, jotka häntä tähystelevät ja

joista se, joka näyttää hajamielisimmältä, itse teossa häntä kaikkein tarkkaavaisimmin havainnoi? Émilien pulmallinen hämmennys ei jää Sophien tarkoilta katseilta huomaamatta; Émilien silmät muuten ilmaisevat, että Sophie on niiden esineenä. Sophie huomaa, ettei tämä levottomuus vielä ole rakkautta, mutta siitä ei ole väliä. Hän kiinnittää huomionsa Sophiehen ja ja ajattelee häntä, tämä riittää. Sophie tuntisi itsensä hyvin onnettomaksi, jos Émile rankaisematta näin kiinnittäisi huomionsa häneen.

Äideillä on yhtä tarkat silmät kuin tyttärillä, ja lisäksi heillä on kokemus. Sophien äiti hymyilee tyytyväisenä juonemme onnistumiselle. Hän lukee molempien nuorten sydänten tunteet; hän tietää, että on aika ainaiseksi voittaa tämän uuden Telemakhoksen sydän, minkä vuoksi hän antaa tyttärelleen aihetta puhua. Tämä vastaa luonnollisen vienosti, tehden sen pelokkaalla äänellä, joka vaan tekee paremman vaikutuksen. Kuullessaan tämän äänen ensi kajahtuksen Émile on ainaiseksi kiedottu. Tuo neitonen on todella Sophie, sitä hän ei enää epäile. Vaikka niin ei olisikaan laita, niin nyt olisi liian myöhäistä näistä kahleista vapautua.

Silloin tämän hurmaavan nuoren naisen sulo tulvien valtaa hänen sydämensä, ja hän alkaa pitkin siemauksin imeä sisäänsä tuota myrkkyyä, jolla hän hänet huumaa. Émile ei enää puhu, hän ei enää vastaa; hän kuulee ainoastaan Sophien puhetta. Jos Sophie sanoo yhdenkin sanan, hänkin aukaisee suunsa; jos Sophie luo katseensa alas, hänkin luo silmänsä maahan. Jos hän näkee hänen huokaavan, hänkin huokaillee. Sophien sielu näyttää häntä elähyttävän. Kuinka

suuresti hänen sielunsa muutamassa hetkessä on muuttunut! Nyt ei enää ole Sophien vuoro vavista, vaan nyt on Émilen vuoro. Hyvästi nyt vapaus, luonteva yksinkertaisuus ja avomielisyys. Émile on hämillään, pulassa ja peloissaan, hän ei enää rohkene katsoa ympärilleen, peläten että häntä katsellaan. Häveten sitä, että hänen tunteitaan arvataan, hän tahotoisi muuttua kaikille näkymättömäksi, voidakseen kylläkseen katsella Sophieta, ilman että häntä itseään pidettäisiin silmällä. Sophie puolestaan tulee varmemmaksi nähdessään Émilen pelokkuuden; hän näet on tietoinen omasta voitostaan ja nauttii tästä tietoisuudesta.

*Nol mostra gia, ben che in suo cor ne rida.*¹

Sophie ei ole muuttanut ryhtiään; mutta huolimatta hänen vaatimattomasta ilmeestään ja maahan luoduista katseistaan, hänen hellä sydämensä sykkii ilosta ja sanoo hänelle, että Telemakhos on löydetty

Jos tässä lähemmin kuvaan heidän viattoman rakkautensa ehkä ylen luontevaa ja yksinkertaista tarinaa, pidetään tätä yksityiskohtaista selontekoa kenties turhanpäiväisenä laverteluna; mutta mielestäni siinä ollaan väärässä. Silloin näet ei tarpeeksi oteta huomioon mikä vaikutus miehen ensi suhteella naiseen tulee olla kummankin koko elämänjuoksuun. Ei huomata, että ensimmäinen syvä tunne, joka on yhtä voimakas kuin rakkaus tai sitä korvaava kiintymys,

¹ Torquato Tasso: Gerusalemme liberata, IV, 33.

Suomeksi: Hän ei sitä vielä näytä, vaikka hänen sydämensä riemuiten siitä hymyilee.

ulotuttaa vaikutuksensa varsin kauas, joskohta ei havaita sen vuosien karttuessa jatkuvaa ketjua, joka ei kuitenkaan katkea ennen kuolemaa. Kasvatusopillisissa tutkielmissa meille annetaan suuria, tehotomia ja turhantarkkoja selontekoja lasten velvollisuuksista; eikä sanota sanaakaan koko kasvatuksen tärkeimmästä ja vaikeimmasta osasta, nimittäin siitä tähdellisestä kehityskohdasta, joka muodostaa sillan lapsuudenistä miehuudenikään. Jos minun on onnistunut tällä tutkistelullani jossakin suhteessa aikaansaada jotakin hyödyllistä, niin se on tapahtunut sen nojalla, että olen perinpohjin käsitellyt tätä tärkeätä kasvatuksen kohtaa, jonka muut ovat jättäneet huomioon ottamatta, ja etten ole tässä yrityksessäni antanut turhanpäiväisen hienotunteisuuden enkä kielten tarjoomien vaikeuksien itseäni säikyttää. Jos olen saanut sanotuksi sen, mikä on sanottava, olen tehnyt velvollisuuteni; vähät siitä, olenko kirjoittanut romaanin. Romaani, joka käsittelee ihmisluontoa, on epäilemättä luettava arvokkaihin romaaneihin. Jos ei se toteudu muualla kuin tässä minun kirjassani, niin onko syy minun? Sen pitäisi esittää sukuni historia. Te, jotka nurjalla kasvatuksellanne turmellette ihmissuvun, te tahdotte kirjastani välttämättömästi tehdä romaanin.

Toinen näkökohta, joka vielä vahvistaa ensimmäistä, on se, ettei tässä ole kysymys nuorukaisesta, joka lapsuudestaan alkaen on ollut alttiina pelolle, himoille, kateudelle, ylpeydelle ja kaikille niille intohimoille, joita käytetään tavallisten kasvatustietojen välikappaleina, vaan että tässä on kysymys nuoresta miehestä, joka nyt tuntee ei ainoastaan ensimmäisiä

rakkaudentunteitaan, vaan yleensä ensimmäisiä intohimontunteitaan, ja että tästä intohimosta, joka kenties on oleva ainoa hänen elämässään kokemansa voimakas tunne, riippuu se viimeinen muoto, jonka hänen luonteensa on saava. Hänen katsantokantansa, hänen tunteensa ja hänen pysyvän kiintymyksen vakaannuttamat harrastuksensa tulevat saavuttamaan järkähtämättömän vakavuuden, jota ei mikään saa horjumaan.

Saattaa helposti käsittää, että Émile ja minä tällaisen illan jälkeen emme voi kuluttaa yötämme pelkkään nukkumiseen. Kuinka? Voiko pelkkä samannimisyys vaikuttaa näin vahvasti ymmärtäväiseen ihmiseen? Onko olemassa yksi ainoa Sophie maailmassa? Ovato he kaikki toistensa kaltaiset niin hyvin sielultaan kuin nimeltään? Ovato kaikki Sophienimiset naiset, jotka hän kohtaa, hänen Sophiensa? Onko Émile hullu, kun näin innostuu tuntemattomaan naiseen, jonka kanssa ei koskaan ennen ole puhunut? Odota, nuori mies, tutki ja havaitse. Ethän edes vielä tiedä, kenen talossa olet. Kun sinun kuulee puhuvan, luulisi sinun jo olevan omassa talossasi.

Mutta nyt ei ole sopiva aika antaa opetuksia; kaikkein vähimmän tällaiset ohjeet ovat omansa vakuuttamaan Émileä. Ne päinvastoin herättävät hänessä uutta mielenkiintoa Sophiehen nähden, hän kun näet haluaa perustella ja puolustaa kiintymystään. Tämä samannimisyys, tämä kohtaaminen, jota hän pitää satunnaisena, minun epäröivä varovaisuuteni — kaikki tämä vaan kiihottaa hänen levottomia pyyteitään. Sophie tuntuu jo hänestä liian arvokkaalta ja kunnioitusta ansaitsevalta, jotta hän ei olisi varma siitä, että saa minutkin hänestä pitämään.

Tiesin jo edeltäpäin aivan varmaan, että Émile seuraavana aamuna oli koettava pukeutua huonoon matkapukuunsa niin huolellisesti kuin suinkin. Tämä tapahtuikin. Minä itsekseni nauran hänen innolleen koettaa käyttää hyväkseen talon liinavaatteita. Arvaan hänen ajatuksensa; huomaan mielikseni, että hän lainaamalla näitä vaatekappaleita ja ajattelemalla niiden palauttamista tarkoittaa kirjevaihdon alkamista tämän talon asukkaiden kanssa, täten saadakseen ai-
hetta lähetyksiin, ehkäpä itsekin palaamaan tänne.

Olin odottanut, että Sophiekin puolestaan olisi pukeutunut hieman huolellisemmin; mutta siinäpä erehdyin. Tällainen jokapäiväinen kiemailu kelpaa niille, jotka tahtovat ainoastaan miellyttää. Todellinen rakkaus käyttää hienompia keinoja, sillä kun on val-
lan toiset vaatimukset. Sophie on pukeutunut vielä yksinkertaisemmin kuin edellisenä iltana, jopa huolimattomammin, joskohta nyt kuten aina noudattaen mitä tarkkatuntoisinta puhtautta. Tässä huolimattomuudessa näen vaan sen verran kiemailua, kuin se on jotakin tavatonta. Sophie tietää hyvin, että huolellisempi puku on jonkunmoinen tunteiden ilmaisu, mutta hän ei näy tietävän, että huolimattomampi puku niinkään on tunteiden ilmaisua. Hän näet sen muodossa osottaa, ettei tyydy miellyttämään puvullaan, vaan että tahtoo herättää mieltymystä persoonallaan. Mitä muuten rakastava mies välittää puvuista, kunhan vaan huomaa, että häntä ajatellaan. Ollen jo varma vallastaan Sophie ei huoli sulollaan kahlehtia Émileä, vaan antaa Émilen itsensä sitä hakea. Sophielle ei enää riitä, että Émile sen ilmeisesti huomaa, hän tahtoo, että hän muutenkin olettaa sitä

olevaksi. Onhan Émile muuten siitä tarpeeksi nähnyt voidakseen arvata muun.

On luultavaa, että Sophie ja hänen äitinsä meidän viimeisen keskustelumme aikana eivät myöskään ole pysyneet ääneti. Epäilemättä siinä on saatu tunnustuksia ja annettu neuvoja. Seuraavaana aamuna kaikki kokoontuvat hyvin valmistuneina. Nuoret ystävämme eivät vielä ole nähneet toisiaan kokonaista päivää eivätkä vielä ole sanoneet toisilleen sanaakaan, ja jo näkee, että he toisiaan ymmärtävät. Heidän seurustelunsa ei ole tuttavallista; päinvastoin se on pakollista, pelokasta. He eivät puhu toisilleen; heidän alas luodut katseensa näyttävät välttävän toisiaan, ja tämäkin on vaan molemminpuolisen ymmärtämyksen merkkejä. He välttävät toinen toistaan, mutta se tapahtuu kummankin suostumuksesta. He tuntevat jo salaperäisyyden välttämättömyyden, ennenkuin ovat toisilleen sanoneet mitään. Lähtiessämme pyydämme lupaa itse saada tuoda takaisin lainaamamme vaatteet. Émilen suu pyytää tätä lupaa isältä ja äidiltä, mutta hänen tyttäreen kääntämänsä katseet pyytävät sitä häneltä paljon rukoilevammin. Sophie ei sano mitään, ei anna mitään merkkiä; mutta hän punastuu, ja tämä punastuminen on vielä selvempi vastaus kuin hänen vanhempiensa antama.

Meidän sallitaan palata, mutta meitä ei pyydetä tällä kertaa viipymään. Tämä menettely on luonteva; tarjotaan vieraanvaraisuutta yömajaa vailla oleville matkustajille, mutta ei ole sopivaa, että rakastaja on yötä lemmittynsä kodissa.

Tuskin olemme lähteneet tästä rakkaasta talosta, kun Émile ajattelee asettumista lähistöön; läheisinkin

maja tuntuu hänestä jo liian etäiseltä. Hän tahtois olla yötä linnan vallihaudassa. »Nuori houkkio!» sanou hänelle surkuttelevalla äänenpainolla, »kuinka, joko intohimo sinut sokaisee? Etkö enää huomaa, mikä on soveliasta ja järkevää? Sinä poloinen, luulet rakastavasi ja tahdot saattaa lemmittysi häpeään! Mitä sanottaisikaan hänestä, jos saataisiin kuulla, että nuori mies, joka poistuu hänen kodistaan, on yötä lähistössä? Sinä sanot häntä rakastavasi. Aiotko siis pilata hänen maineensa? Onko tämä palkka siitä vieraanvaraisuudesta, jota hänen vanhempansa ovat meille osottaneet? Tahdotko sinä tuottaa häpeää sille, jolta odotat onneasi?» »Vähät minä», näin hän vastaa, »välitän ihmisten turhista puheista ja heidän vääristä epäilyistään. Olettehan itse opettanut minua niitä halveksimaan. Kukapa paremmin tietää kuin minä itse, että kunnioitan Sophieta ja kuinka suuresti tahdon panna häneen arvoa? Minun kiintymykseni ei ole tuottava hänelle häpeää, vaan kunniaa, se on oleva hänen arvoisensa. Kun sydämeni ja huomavaisuuteni kaikkialla osottavat hänelle sitä kunnioitusta, jota hän ansaitsee, niin miten siis voin hänen mainettaan himmentää?» »Rakas Émile», vastaan minä häntä syleillen, »sinä puhut omasta puolestasi; opihan puhumaan hänenkin puolestaan. Älä vertaa toisen sukupuolen kunniaa toisen sukupuolen kunniaan, niillä on vallan eri perusteensa. Nämä perusteet ovat yhtä vahvat ja järkevät, ne kun samalla tavoin johtuvat luonnosta; ja sama hyve, joka saattaa sinut mitä itseesi tulee halveksimaan ihmisten puheita, velvottaa sinua ottamaan ne huomioon rakastamaasi naiseen nähden. Sinun kunniasi riippuu itsestäsi,

mutta hänen kunniansa ja hyvä maineensa on myös riippuvainen muista. Jos sinä sen arvon ylläpitämistä laiminlöisit, solvaisit omaakin kunniaasi. Ja sinä et toimisi niin kuin olet velvollinen toimimaan, jos olet syynä siihen, ettei häntä kohdella niin kuin sopii ja tulee.»

Silloin selitän hänelle syyt tähän eroon ja saan hänet käsittämään, kuinka väärin olisi luulla, että ne ovat kokonaan vailla merkitystä. Kuka muuten on Émilelle sanonut, että hänestä on tuleva Sophien puoliso, Sophien, jonka tunteita hän ei tunne, jonka sydän tai vanhemmat ehkä ovat tehneet aikaisempia sitoumuksia, jota hän ei sanalla sanoen ollenkaan tunne ja jolla kenties ei ole ainoatakaan niistä ominaisuuksista, mitkä tekevät avioliiton onnelliseksi? Eikö hän tiedä, että pieninkin pahennus on nuorelle tytölle poispyyhkimätön häpeäpilkku, jota ei poista edes avio sen aiheuttajan kanssa? Kukapa tunteellinen mies tahtois syöstä turmioon sen naisen, jota rakastaa? Kuka kunnan mies tahtois saattaa sen onnettoman naisen alati itkemään sitä onnettomuutta, että on häntä miellyttänyt?

Nuori mies, pelästyneenä esittämistäni johtopäätöksistä, hän, joka aina liikkuu äärimäisyyksissä, luulee jo, ettei hän voi poistua tarpeeksi kauas Sophien kodista. Hän jouduttaa askeleitaan, nopeasti rientääkseen pois täältä. Hän katselee ympärilleen, eikö kukaan meitä kuuntele. Hän uhraisi tuhat kertaa oman onnensa sen henkilön kunnialle, jota rakastaa. Hän kernaammin olisi häntä koko elämässään näkemättä, kuin tuottaisi hänelle ainoatakaan mielipahaa. Tämä on ensimmäinen hedelmä siitä huolenpidosta,

jolla olen koettanut hänen nuoruudestaan alkaen kehittää hänen sydäntään sellaiseksi, että se kykenisi oikealla tavoin rakastamaan.

Meidän on siis löytäminen olopaikka, joka on tarpeeksi kaukana ja tarpeeksi lähellä. Etsimme, tiedustelemme. Viimein saamme tietää, että runsaasti parin Ranskan peninkulman päässä sijaitsee kaupunki. Menemme sieltä etsimään itsellemme asuntoa, sillä jos asettuisimme lähellä oleviin kyliin, voisi olomme tuntua epäiltävältä. Tuohon kaupunkiin saapuu viimein nuori rakastaja täynnä lempeä, toivoa, iloa ja ennen kaikkea hyviä tunteita. Ja täten vähitellen ohjaten hänen heräävää intohimoaan sellaiseen, mikä on hyvää ja kunniallista, valmistan kaikille hänen muillekin taipumuksilleen samaan suuntaan menevän kehityksen.

Lähestyn tavoittelemaani päämäärää; se haamoittaa jo edessäni. Kaikki suuret vaikeudet on voitettu, kaikki suuret esteet poistettu. Minulla ei ole muuta jäljellä tehtävää kuin se, että varon pilaamasta työni hedelmiä, ennenaikaisesti jouduttamalla sen päättymistä. Koska ihmiselämän kulku on jotakin niin epävarmaa, niin välttäkäämme ennen kaikkea tuota väärää varovaisuutta uhrata nykyisyys tulevaisuudelle: tämä on usein samaa kuin uhraisi sellaiselle, mitä ei koskaan tule olemaan. Jos joku aika on sovelias elämän nauttimiseen, niin se varmaan on nuoruuden loppu, jolloin ruumiin- ja sielunvoimat ovat saavuttaneet suurimman joustavuutensa ja jolloin ihminen, ollen keskitiessä elämänuraansa varsin kaukaa näkee ne molemmat äärikohtat, jotka saattavat hänet huomaamaan elämän lyhyiden. Jos varomaton nuo-

riso erehtyy, se ei johdu nautinnonhimosta, vaan siitä, että se hakee nautintoa sieltä, missä sitä ei ole löydettävissä, ja että se valmistaa itselleen onnetonta tulevaisuutta ei edes osaa käyttää hyväkseen nykyisyyttä.

Tarkastakaapa nyt Émileäni, joka on täyttänyt kaksikymmentä vuotta. Hänellä on hyvä kasvu, hänellä on hyvä ruumiillinen ja henkinen kehitys, hän on vahva, terve, kätevä, taitava, roteva, täynnä tunteellisuutta, järkevyyttä, hyvyttä, ihmisrakkautta; hänellä on hyvät tavat ja aistia; hän rakastaa kaunistaa, tekee hyvää, hän on vapaa julmien intohimojen orjuudesta, lisäksi vapaa yleisen mielipiteen ikeestä, mutta viisauden lainalainen, herkkä ystävyden äänelle, omistaa kaikki hyödylliset taidot, jopa hänellä on monta miellyttävää seurustelutaipumusta. Hän välittää varsin vähän rikkauksista, hänellä on toimeentulonsa mahdollisuus omissa käsissään, eikä hänen tarvitse pelätä, että häneltä puuttuisi leipää, minne tahansa hän tulee. Nyt häntä hurmaa alkava intohimo; hänen sydämensä aukee rakkauten ensi liekeille. Hänen suloiset harhaluulonsa aukaisevat hänelle uuden ihanuuden ja nautinnon maailman. Hänen rakkautensa esine on miellyttävä, ja vielä suuremmassa määrin miellyttävä luonteensa kuin persoonansa puolesta. Émile toivoo ja odottaa vastarakkautta, jota hän tuntee ansaitsevansa. Sydänten sopusoinnusta, kunniallisten tunteiden yhtäläisyydestä on syntynyt tämä ensi kiintymys. Se on oleva pysyvää laatua. Émile antautuu luottamuksella jopa järkevällä punniskelulla tämän mitä ihanimman hurmauksen valtoihin; hän on vapaa pelosta, katumuksesta ja

tunnonvaivoista, eikä hänellä ole muuta levottomuudentunnetta kuin se, josta onni on erottamaton. Mitäpä muuten puuttuisi hänen onnestaan? Tutkikaa, mieltikää ja kuvitelkaa, mikä häneltä vielä puuttuu ja mitä vielä voisi lisätä siihen, mitä hänellä jo on. Onhan hänellä kaikki se hyvä, mitä voi saavuttaa. Siihen ei voi lisätä mitään toista hyvää muuten kuin jonkun hänen jo omistamansa hyvän kustannuksella. Hän on niin onnellinen kuin ihminen suinkin voi olla. Lyhentäisinkö nyt näin suloista onnellisuuden aikaa? Himmentäisinkö niin puhdasta hurmaustilaa? Oi, koko elämän arvo on hänen mielestään siinä onnessa, jota hän nyt nauttii. Mitä muuta voisין hänelle antaa, joka korvaisi hänelle tätä onnea, jos sen häneltä riistäisin? Vaikkapa nyt johtaisin hänen onnensa sen huippuun, karkottaisin sen suurimman vihätyksen. Tuota ylintä onnea on sata kertaa suloisempi toivoa kuin saavuttaa; siitä nauttii enemmän sitä odottaessaan kuin siitä osallisena ollessaan. Oi, hyvä Émile! rakasta ja ollos rakastettu! Nauti kauan ennenkuin omistat; nauti samalla kertaa lemmeistä ja viattomuudesta. Luo itsellesi paratiisi maan päällä odottaessasi toista paratiisia. Minä en suinkaan ole lyhentävä tätä elämäsi onnellista aikaa. Olen päinvastoin verhoava sen lumouksen harsolla ja olen sitä pidentävä niin kauan kuin suinkin. Oi! täytyyhän sen kuitenkin loppua, jopa piankin. Mutta olen ainakin tekevä sen pysyväiseksi muistissasi, ja menettelevä niin, ettet koskaan ole katuva sitä nauttineesi.

Émile ei unhota, että meidän tulee viedä takaisin lainaamamme vaatekappaleet. Heti kun ne ovat kunnossa, otamme hevoset ja lähdemme matkaan

hyvää vauhtia. Tällä kertaa Émile matkaan lähties-
sään tahtoisi jo olla perillä. Kun sydän aukenee into-
himoille, se samassa herää kärsimään elämän vastuk-
sista ja ikävyyksistä. Ellen minä ole aikaani turhaan
hukannut, ei Émile ole kuluttava elämäänsä tällä
tavoin.

Pahaksi onneksi tie on hyvin mäkinen ja vai-
keakulkuinen. Eksymme, hän sen ensiksi huomaa, ja
tulematta kärsimättömäksi ja valittamatta hän pon-
nistaa kaiken tarkkaavaisuutensa jälleen löytääkseen
oikean tien. Hän harhailee kauan, ennenkuin tämä
onnistuu, mutta on yhä vaan yhtä kylmäverinen.
Tämä ehkä lukijan mielestä on vailla kaikkea merki-
tystä; mutta minun mielestäni sillä on suuri merki-
tys, minä kun tunnen hänen hehkuvan luonteensa.
Tässä nyt huomaan hedelmät niistä ponnistuksista,
joita hänen lapsuudestaan asti olen tehnyt karaistak-
seni häntä kestävään välttämättömyyden kolhauksia.

Viimein saavumme perille. Meidät otetaan pal-
jon yksinkertaisemmin mutta myöskin paljon ystäväl-
lisemmin vastaan kuin ensi kerralla; olemmehan nyt
vanhoja tuttavია. Émile ja Sophie tervehtivät toisiaan
hieman nolon näköisinä eivätkä yhä vielä puhu tois-
tensa kanssa; mitäpä he juuri voisivatkaan toisilleen
sanoa meidän läsnäollessamme? Se keskustelu, joka
heillä tulisi olla, ei siedä kuulijoita. Mennään käve-
lemään puutarhaan. Tässä puutarhassa on pengere-
mällä laaja vihannestarha ja puistona hedelmätarha,
johon on istutettu kaikenlaisia suuria ja kauniita he-
delmäpuita. Tämän puutarhan läpi virtaa eri tahoille
somia puroja ja siinä on kukkasarkoja täynnä kukkia.
»Mikä kaunis paikka!» huudahtaa Émile, jolla aina

on Homeros mielessään ja jonka innostus on ylimillään. »Luulempa näkevänä edessäni Alkinouksen puutarhan.» Neitonen tahtoi tietää, mikä tuo Alkinous on, ja äiti sitä kysyy. »Alkinous», sanon minä heille, »oli Korkyran kuningas. Homeros on kuvannut hänen puutarhaansa; ja henkilöt, joilta odotaisi hyvää aistia, ovat arvostelleet sitä liian yksinkertaiseksi ja koruttomaksi.¹ Tällä Alkinouksella oli rakastettava tytär, joka sen päivän edellisenä yönä, jolloin muukalainen otettiin kestiystävällisesti vastaan

¹ »Astuessaan ulos linnasta näkee edessään avaran, neljän tynnyrinalan suuruisen puutarhan, joka yltympäriinsä on muurin sulkema; siihen on istutettu suuria kukkivia puita, jotka kantavat päärynöitä, granaattiomenia ja muita vielä kauniimpia hedelmäpuita, viikunapuita makeine hedelmineen ja vihreitä oliivipuita. Nämä kauniit puut eivät yhtenäkkään vuodenaikana ole ilman hedelmiä: talvella ja kesällä länsituulen lempeä huokaus panee toiset hedelmät puhkeamaan, toiset kypsymään. Huomaa päärynän ja omenan vanhenevan ja ja kuivuvan puussa, samoin viikunan viikunapuussa ja rypäleen köynnöksessä. Tyhjentyvätön viiniköynnös ei lakkaa tuottamasta uusia rypäleitä. Toisia rypäleitä kuivatetaan avoimella paikalla auringonpaisteessa, sillävälän kuin toisia korjataan ja jätetään köynnökseen kukat, raakilot ja ne, jotka alkavat kypsyä. Toisessa puutarhan päässä on kaksi hyvin hoidettua kukkalavaa, joita kukat peittävät pitkin vuotta ja joita koristaa kaksi lähettä, joista toinen vuodattaa vettänsä koko puutarhaan ja toinen, virrattuaan linnan läpi, kokoaa vetensä korkeaan kaupungin rakennukseen sammuttaakseen kansalaisten janoa.»

Tämäntapainen on kuvaus Alkinouksen puutarhasta ja se on luettavana Odysseian seitsemännessä kirjassa. Siinä puutarhassa ei ollut nähtävänä, häpeä kyllä tuolle vanhalle haaveilijalle Homerokselle ja hänen aikansa ruhtinaille, ristikkokoristeita, ei kuvapatsaita, ei vesiputouksia eikä nurmikkoja.

hänen kodissaan, näki unta, että hän pian oli saava itselleen miehen.» Sophie hämmästyty suuresti; pu-nastuu ja luo katseensa alas, puree kieltänsä; hänen hämmennystilaansa ei voi kuvailla. Isää huvittaa sitä vielä lisätä, hän puuttuu puheeseen ja sanoo, että nuori kuninkaantytär itse pesi vaatteita joessa. »Uskotteko, että hän ei edes pitänyt arvoansa alen-tavana kosketella likaisia pöytäliinoja, vaikka ne le-vittivät pahaa ruuan hajua?» Sophie, johon tämä isku osuu, unhottaa luontaisen ujoutensa ja puolus-tautuu iinnokkaasti; hänen isänsä muka hyvin tietää, ettei pientä liinavaatteiden pesua varten tarvittaisi ketään muuta kuin häntä, jos vaan olisi annettu tämä toimi hänelle¹ ja että hän kernaasti tekisi vielä enemmänkin, jos hänelle vaan sitä uskottaisiin. Tätä sanoessaan Sophie katsoo minuun salaa ja osottaen levottomuutta, jolle en malta olla nauramatta, koska luen hänen viattomassa sydämessään sitä pelokasta kuo-huntaa, joka on saattanut hänet puhumaan. Hänen isänsä on niin armoton, että paljastaa tämän hänen ajattelemattomuutensa kysymällä häneltä ivallisesti mistä syystä hän oikeastaan kääntää puheen itseensä ja mitä yhteistä hänellä on Alkinouksen tyttären kanssa. Häveten ja vavahdellen hän vaikenee eikä juuri enää rohkene hengittää tai luoda kehenkään katseitaan. Suloinen neitonen! Nyt ei enää ole aika teeskennellä; vasten tahtoasikin olet paljastanut tunteesi.

Sophien onneksi tämä vähäinen kohtaaminen pian

¹ Myönnän, että olen Sophien äidille kiitollinen siitä, ettei hän ole antanut Sophien pilata saippualla hienoja kä-siään, joita Émile niin usein on suuteleva.

on unhotettu; Émile on ainoa, joka siitä ei ole ymmärtänyt mitään. Kävelyä jatketaan, ja nuo nuoret ihmiset, jotka ensin olivat meidän rinnallamme, väkivoimalla mukautuvat meidän hitaaseen astuntaamme. Huomaamattaan he astuvat meistä edelle, he lähestyvät toisiaan ja rupeavat viimein puhelemaan keskenään, ja viimein huomaamme heidät hyvän matkan päässä itsestämme. Sophie näyttää tarkkaavaiselta ja vakavalta; Émile puhuu ja viittoon käsillään innokkaasti ja vilkkaasti. Heidän keskustelunsa ei suinkaan näytä heitä ikävystyttävän. Runsaasti tunnin kestäneen kävelyn jälkeen palataan; heitä kutsutaan, he tulevat, mutta vuorostaan hitaasti, ja huomaamme, että he käyttävät tätä aikaa hyväkseen. Lopulta heidän keskustelunsa äkkiä lakkaa, ennenkuin ovat niin lähellä, että voisimme heidän puhettaan kuulla, ja he jouduttavat askeleitaan saapuakseen luoksemme. Émile puhuttelee meitä avomielisesti ja ystävällisesti; hänen silmänsä säteilevät ilosta. Kuitenkin hän levottomana kääntää katseensa Sophien äitiin nähdäkseen, miten hän on häntä kohteleva. Sophie ei osaa käyttäytyä yhtä huolettoman vapaasti. Lähestyessään meitä hän näyttää olevan vallan häpeissään siitä, että kävelee kahden kesken nuoren miehen kanssa; ja kuitenkin hän usein näin on ollut muiden nuorten miesten seurassa, siitä olematta hämillään ja ilman että sitä olisi pidetty sopimattomana. Hän rientää äitinsä luo hieman hengästyneenä, virkkaen muutaman sanan, joilla ei ole suurta merkitystä, jotta näyttäisi siltä, kuin olisi hän jo kauan ollut meidän muiden seurassa.

Siitä tyytyväisyyden säteilystä, joka välkkyi

näiden rakastettavien lapsukaisten otsilla, huomaa, että tämä keskustelu on vapauttanut heidän nuoret sydämensä raskaasta painosta. He ovat tosin yhtä vaiteliaat toistensa seurassa kuin ennen, mutta heidän vaiteliaisuutensa on vähemmin pakollinen. Se johtuu nyt enää vaan Émilen kunnioituksesta ja Sophien kainoudesta ja molempien kunniallisuudesta. Joskus kuitenkin Émile rohkenee hänelle virkkaa jonkun sanan, joskus hän siihen vastaa. Mutta Sophie ei koskaan tätä tehdäkseen aukaise suutansa katseillaan tutkistelematta äitinsä silmiä. Enimmin näyttää hänen käytöstapansa muuttuneen minuun nähden. Hän osottaa minulle hartaampaa kunnioitusta, hän katselee minua mielenkiinnolla, hän puhuu minulle sydämellisesti. Hän tarkkaa sitä, mikä voi minua miellyttää. Huomaan, että olen saavuttanut hänen kunnioituksensa ja että hän varsin mielellään tahtoisi saavuttaa minun kunnioitukseni. Ymmärrän, että Émile on hänelle puhunut minusta. Luulisi melkein heidän tehneen salaliiton voittaakseen minut puolelleen. Näin ei kuitenkaan ole laita, ja Sophieta itseään ei ole niin helppo voittaa. Émile kenties enemmän tarvitsee minun vaikutusvaltaani Sophiehen nähden, kuin Sophien vaikutusvaltaa minuun nähden. Oi tuota miellyttävää paria!... Ajatellessani että nuoren ystäväni tunteellinen sydän on suonut minulle huomatuksen sijan ensi keskustelussaan lemmittynsä kanssa, nautin vaivojeni palkkaa. Hänen ystävyytensä on minulle kaiken maksanut.

Meidän käyntimme toistuvat. Nuorten keskustelut käyvät laajemmiksi. Émile, ollen lempensä hurmaama, luulee jo pian saavuttavansa onnensa. Mutta

hän ei saa mitään suoranaista tunnustusta Sophieltä; tämä häntä kuuntelee, mutta ei sano mitään. Émile tuntee täydelleen hänen kainoutensa; sellainen varovainen vaiteliaisuus ei häntä ollenkaan ihmetytä. Hän tietää miellyttävänsä Sophieta. Hän tietää, että isä näyttää lapsensa. Hän siis olettaa Sophien odottavan vanhempiensa käskyä. Hän pyytää Sophieltä luvan tuota käskyä anoakseen hänen vanhemmiltaan; Sophie ei tätä vastusta. Émile puhuu minulle asiasta, minä puhun siitä Sophien vanhemmille Émilen nimessä, jopa hänen läsnäollessaankin. Mikä yllätys hänelle kuulla, että Sophie on riippuvainen yksistään omasta tahdostaan ja että hänen, tehdäkseen Émilen onnelliseksi, ainoastaan tarvitsee sitä tahtoa. Nyt ei Émile enää ollenkaan ymmärrä Sophien menettelyä. Hänen luottamuksensa heikkenee. Hän käy levottomaksi, hän huomaa vähemmän edistyneensä, kuin mitä on luullut. Ja silloin hän käyttää mitä hellimmän rakkauden liikuttavimpia sanoja Sophieta taivuttaakseen.

Émile ei ole kykenevä arvaamaan sitä, mikä häntä vahingoittaa. Ellei sitä hänelle sanota, ei hän sitä koskaan ole tietävä, ja Sophie on liian ylpeä sitä hänelle sanoakseen. Ne vaikeudet, jotka Sophieta estävät päätöstään tekemästä, saattaisivat toisen mitä innokkaimmin suostumaan; hän ei ole unhottanut vanhempiensa opetusta. Hän on köyhä; Émile on rikas, sen hän tietää. Kuinka paljo siis on tarpeen, jotta Émile voisi saavuttaa hänen kunnioituksensa ja luottamuksensa! Kuinka paljo avuja häneltä vaaditaan, jotta tämä epätasaisuus poistettaisiin? Mutta mitenkä Émile tulisi ajatelleeksi näitä esteitä? Tietäkö hän edes olevansa rikas? Huoliiko hän edes

siitä ottaa selkoa? Kiitos taivaan, hänen ei ollenkaan tarvitsisi olla rikas, hän kun on hyväntekeväinen muutenkin. Sen hyvän, minkä hän tekee, hän luo esiin sydämestään eikä kukkarostaan. Hän uhraa onnettomille aikansa, huolenpitonsa, hellyytensä, koko persoonansa. Ja arvostellessaan omia hyviä tekojaan hän tuskin rohkenee otta lukuun sitä rahaa, jota hän tarvitseville jakelee.

Kun hän ei tiedä miten selittää Sophien epäsuosiota, hän lukee sen omaksi syykseen, sillä kuka rohkeneisi syyttää oikullisuudesta ihailunsa esinettä? Hänen itserakkautensa nöyryytys kiihottaa tyytymättömän lemmen tuottamia tuskia. Hän ei enää lähesty Sophieta sen sydämen miellyttävällä luottamuksella, joka pitää itseään hänen sydämensä arvoisena; hän on pelokas ja epäröivä Sophien seurassa. Hän ei enää toivo häntä taivuttavansa hellyydellä, vaan herättämällä hänessä sääliä. Joskus hänen kärsivällisyytensä väsy; närkästys on vähällä astua sen sijaan. Sophie näyttää arvaavan uhkaavaa rajuilmaa ja katsoo häneen. Tämä ainoa katse lauhduttaa ja masentaa hänet; hän on entistään nöyrempi.

Ollen suunniltaan tämän itsepäisen vastahakoisuuden ja voittamattoman vaiteliaisuuden tähden Émile avaa sydämensä ystävälleen. Hänelle hän uskoo epätoivoisesti alakuloisen sydämensä surut; hän rukoilee häneltä apua ja neuvoja. Mikä läpitunke-maton mysteerio! »Sophie harrastaa minun kohtaloani, sitä en voi epäillä: kaukana siitä, että hän minua välttäisi, hän viihtyy minun seurassani. Tullessani hän osottaa iloa, mennessäni surua. Hän vastaanottaa ystävällisesti huomaavaisuuteni. Palvelukseni

näyttävät häntä miellyttävän. Hän suvaitsee antaa minulle neuvoja, joskus käskyjäkin. Siitä huolimatta hän hylkää kiihkeät pyyntöni ja rukoukseni. Kun rohkenen puhua aviosta, hän ankarasti vaatii minua vaikenemaan, ja jos vielä sanon sanankin, hän jättää minut heti paikalla. Minkä kummallisen syyn perustuksella hän saattaakaan tahtoa, että minä olisin hänen omansa? Te, jota hän kunnioittaa, josta hän pitää ja jota hän ei rohkene käskeä vaikenemaan, puhukaa te hänelle ja saattakaa hänet puhumaan. Auttakaa ystäväännne, kruunatkaa työnne; älkää antakaa näkemänne huolenpidon kääntyä oppilaanne onnettomuudeksi. Oi, se, minkä hän on teiltä saanut, on oleva syynä hänen onnettomuuteensa, ellette auta häntä onneansa saavuttamaan.»

Puhun Sophien kanssa ja vähällä vaivalla saan häneltä houkutelluksi salaisuuden, jonka jo tiesin ennenkuin hän sen oli minulle sanonut. Vaikeampi on minun saada häneltä lupa ilmaista se Émilelle. Viimein hän siihen suostuu, ja minä käytän tätä lupaa hyväkseni. Ilmaisuni saattaa Émilien hämmästykseen, josta hän ei tahdo voida tointua. Hän ei ollenkaan käsitä sellaista hionotunteisuutta. Hän ei voi ymmärtää, mitä muutama markka enempi tai vähempi voi vaikuttaa luonteeseen ja avuihin. Kun huomautan hänelle, kuinka paljon ne vaikuttavat ennakkoluuloihin, hän purskahtaa nauruun. Ja ollen ilmi ihastuksissaan hän tahtoo heti paikalla lähteä repimään rikki kaiken, heittämään pois kaiken ja luopumaan kaikesta, mitä hän omistaa, jotta hänellä olisi kunnia olla yhtä köyhä kuin Sophie ja jotta voisi palata

hänen luokseen sen arvoisena, että kelpaisi hänelle puolisoiksi.

»Mitä» sanon hänelle pysäyttäen hänet ja vuorostani nauraen hänen kiivauttaan; »Eikö nuori älysi koskaan ole kypsä, ja etkö koskaan opi tulemaan järkeväksi, kun olet filosofeerannut koko ikäsi? Etkö huomaa, että toteuttamalla mielettömän tuumasi vielä pahennat asiaasi ja teet Sophien vallan taipumattomaksi? Se on vaan vähäinen etu, että olet häntä varakkaampi, mutta se olisi liian suuri etu, jos hänen tähtensä olisit uhrannut koko omaisuutesi. Ja jos ei hänen ylpeytensä ole sallinut häneä vastaanottaa sinulta edellistä, miten hän voisi suostua jälkimäistä vastaanottamaan? Jos hän ei saata sietää sitä, että hänen miehensä voisi moittia häntä siitä, että häneltä on saanut rikkautensa, niin voineeko hän sen paremmin kärsiä, että hänen miehensä on hänen tähtensä köyhtynyt? Sinä poloinen, vapise pelosta, ettei hän epäilisi sinulla olleen tätä tuumaa. Rupea päinvastoin säästäväiseksi ja huolelliseksi rakkaudesta häneen, jotta hän ei syyttäisi sinua siitä, että koetat häntä viekkauksella saavuttaa ja että tahallisesti muka tahoisit hänelle uhrata sen, minkä kuitenkin oman huolimattomuutesi kautta menettäisit.»

»Luuletko muuten että suuri omaisuus häntä pelottaa ja että hänen vastahakoisuutensa johtuu itse, sinun rikkaudestasi? Ei, rakas Émile; sillä on vanhempi ja painavampi syynsä siinä, että rikkaus painaa leimansa omistajansa sydämeen. Hän tietää että rikkaat aina antavat etusijan varallisuussuhteiden eduille. Kaikki rikkaat pitävät kultaa sisäisiä avuja parempana. Verratessaan toisiinsa rahaa ja palveluksia he

eivät luule jälkimäisten koskaan korvaavan edellistä ja arvelevat, että se on heille suuressa kiitollisuuden velassa, joka koko ikänsä on heitä palvellut, syöden heidän leipäänsä. Mitä sinun siis on tekeminen, Émile, rauhottaaksesi Sophien näiden epäilyksien suhteen? Saata hänet hyvin tuntemaan itsesi; mutta se ei ole yhden päivän työ. Näytä hänelle, että jalossa sielussasi omistat aarteita, jotka täysin saattavat hänet tyyntymään niiden aineellisten aarteiden suhteen, jotka onnettomuudeksi omistat. Voita hänen vastustuksensa kestävyydellä ja mieltäsi malttamalla; pakota hänet suurten ja jalomielisten tunteidesi avulla unohdamaan rikkautesi. Rakasta häntä, palvele häntä ja palvele hänen kunnianarvoisia vanhempiansa. Todista hänelle, ettei kiintymyksesi ole mielettömän ja haihtuvan intohimon tulos, vaan sydämeesi häviämättömästi painuneiden tunteiden tulos. Anna onnenjumalattaren suosiollaan solvaiseman arvoisi täysin päästä oikeuksiinsa. Ainoastaan täten sisäinen arvoisi ja varallisuutesi tulevat sopusointuisiksi!

On helppo arvata kuinka iloiseksi tämä puheeni saattaa nuoren miehen, kuinka suuresti se lisää hänen itseluottamustaan ja toivoaan, kuinka tyytyväinen hän on ajatellessaan, että hänen, tehdäkseen Sophielle mieliksi, tarvitsee tehdä aivan samaa, minkä hän tekisi, jos Sophieta ei olisi olemassa, tai jos hän ei häntä rakastaisi. Sen, joka vaan on oikein ymmärtänyt Émilen luonteen, on varsin helppo kuvitella, miten hän tässä tapauksessa meneftele.

Näin olen siis päässyt molempien kelpo nuorten ihmisten uskotuksi ja heidän rakkautensa välittäjäksi. Mikä kaunis tehtävä kasvattajalle! niin kaunis, ettei

minulla elämässäni ole ollut mitään muuta tehtävää, joka niin suuresti olisi minua kohottanut omissa silmissäni ja joka olisi tehnyt minut niin tyytyväiseksi itseeni. Muuten tämä tehtävä ei ole vailla miellyttäviä puoliaan: olen aina tervetullut taloon; minuun luotetaan täydellisesti, kun näet toivotaan, että minä järjestelen rakastavien asiat. Émile ollen alati peloisaan siitä, että voisi minua pahottaa, ei koskaan ole ollut niin nöyrä. Nuori neitonen on minulle ylen ystävällinen; minä vaau en anna tämän ystävällisyyden itseäni pettää enkä siitä itselleni omaksu muuta kuin minkä tiedän minun persoonani tarkoittavan. Siten hän välillisesti hankkii itselleen korvausta siitä pelonsekaisesta kunnioittavuudesta, jota hän Émilessä ylläpitää. Minun persoonani muodossa hän antaa Émilelle tuhansia helliä hyväilyjä; hän ennemmin kuolisi, kuin jakaisi niitä itse Émilelle. Ja tämä, joka tietää, etten minä hänen asiaansa tahdo vahingottaa, on ilmi ihastuksissaan siitä, että minun välini Sophiehen ovat niin hyvät. Émile siis lohduttaa itseään kun Sophie kävelymatkalla kieltäytyy antamasta hänelle käsivarttansa, kun tämä tapahtuu sen nojalla, että hän mieluummin vastaanottaa minun tarjoamani käsivarren. Émile poistuu napolisematta ja puristaen kättäni, sanoen minulle matalalla äänellä ja katseellaan: ystävä, puhukaa minun puolestani. Hartaasti hän katsein meitä seuraa; hän koettaa kasvoistamme lukea tunteemme ja liikkeistämme arvata puheemme sisällyksen. Hän tietää, ettei mikään siitä, mitä me kaksi puhumme, ole hänelle yhdentekevää. Oi, hyvä Sophie! kuinka vilpitön sydämesi iloitsee, kun voit Telemakhoksen kuulematta keskustella hänen Mentorinsa

kanssa! Kuinka rakastettavaa suoruutta osottaen annat hänen lukea tuossa hellässä sydämessä kaiken mikä siinä tapahtuu. Kuinka suurella mielihyvällä paljastat kaiken kunnioituksesi hänen oppilastansa kohtaan! Kuinka liikuttavan luontevasti annat hänen tarkoin tutustua kaikkein hellimpiin tunteisiisi! Kuinka teeskennellyn vihaisena lähetät luotasi tuon tungettelevan nuoren miehen, kun kärsimättömyys pakottaa hänet meitä keskeyttämään. Kuinka viehättävän närkästyneenä sinä häntä soimaat hänen kömpelyydestään, kun hän tulee estämään sinua sanomasta hänestä hyvää ja minua sitä kuulemasta sekä sinua minun vastauksistani saamasta yhä uutta aihetta häntä rakastaaksesi.

Émile, viimein päästyään niin pitkälle, että häntä siedetään ilmeisenä kosijana, osaa myöskin panna voimaan kaikki oikeutensa tässä suhteessa; hän puhuu, on kärsimätön, rukoilee, muuttuu rasittavan kehoittelevaksi. Vaikka Sophie puhuu hänelle ankarasti ja kohtelee häntä tylästi, hän ei siitä välitä, kunhan hän vaan saa sanoa sanottavansa. Viimein hän suurella vaivalla saa Sophien taipumaan siihen, että hän puolestaan julkisesti asettuu Émileen nähden lemmityn hallitsevaan asemaan, että määrää hänelle mitä hänen tulee tehdä, että käskee sen asemesta että pyytäisi, että ottaa vastaan, sen sijaan että kiittäisi, että määrää Émilen käyntien luvun ja ajan, että kieltää häntä tulemasta ennen määräpäivää ja viipymästä määrähetkeä kauemmin. Tätä kaikkea hän ei tee pilalla, vaan hyvin vakavasti. Vaikka hän hyvin vastahakoisesti otti itselleen nämä oikeudet, hän sen sijaan niitä pannessaan käytännössä täytöntöön osottaa an-

karuutta, joka usein saattaa Émile paran katumaan, että hän on ne hänelle myöntänyt. Mutta mitä tahansa Sophie käskeekin, Émile ei pane vastaan, ja usein hän poistuessaan saamaansa käskyä täyttämään luo minuun ilosta säteileviä katseita, jotka minulle sanovat: huomaatte, että hän on ottanut minut valtoihinsa. Tälläväläin tuo ylpeä nuori nainen katsoo häneen salaviihkaa ja nauraa itsekseen orjansa ylpeyttä.

Albano ja Rafael, lainatkaa minulle siveltimenne kuvatakseni lemmenhurmausta. Jumalallinen Milton, opeta minun karkealle kynälleni taito kuvata lemmen ja viattomuuden tuottamaa iloa. Mutta ei niin; peittääkää ennemmin valheellinen taitonne luonnon pyhään totuuden edessä! Kunhan vaan sydämenne ovat tunteelliset ja sielunne vilpittömät, niin antakaa mielikuvituksenne pakotta leijailta kahden nuoren rakastavan lemmenonnen ympärillä, jotka vanhempiensa ja ohjaajiensa silmien edessä häiritsemättä antautuvat tuon heitä hurmaavan suloisen harhaluulon valtoihin ja jotka pyyteidensä huumauksessa hitaasti lähestyvät päämäärää, palmikoiden kukista ja kiehkuroista ne onnelliset siteet, jotka ovat yhdistäneet heidät kuolemaan asti. Niin monet viehkeät kuvat huumaaavat minutkin; minä kokoan ne ilman järjestystä ja yhtenäisyyttä, sillä niiden minussa aiheuttama ihasutus estää minua niitä yhtenäisesti esittämästä. Oi, kukapa ihminen, jolla on sydäntä, ei mielessään osaisi luoda eteensä kuvia niistä eri tiloista, joissa ovat isä, äiti, tytär, kasvattaja, kasvatti, ja heidän kaikkien yhteisvaikutuksesta tuon parin avion solmimiseksi, parin,

joka on mitä suloisin ja joka rakkautensa ja hyveensä vuoksi mitä parhaiten ansaitsee onnensa!

Nyt kun Émile ponnistaa kaikki voimansa miellyttääkseen, hän alkaa tuntea niiden huvittavien taitojen arvoa, jotka on itselleen hankkinut. Sophie laulaa mielellään; Émile laulaa hänen mukanaan. Hän tekee vielä enemmän, hän opettaa hänelle soitantoa. Sophie on vilkas ja notkea ja hyppelee mielellään. Émile tanssii hänen kanssaan. Hän muuttaa hänen hyppelelynsä tanssiaskeliksi, hän kehittää hänen tanssitaitoaan. Nämä oppitunnit ovat miellyttäviä; vallaton iloisuus niitä elähyttää ja lieventää rakkauden pelokasta kunnioitusta. Rakastajan on sallittu hurmaantuneena antaa tällaista opetusta; hänen on lupa esiintyä valtijattarensa valtijaana.

Talossa on vanha vallan rappiolla oleva piano. Émile korjaa ja virittää sen. Hän on yhtä taitava soitinten tekijä kuin puuseppä. Hän on aina pitänyt periaatteenaan oppia olemaan vailla toisen apua kaikessa, minkä itse suinkin voi tehdä. Talo sijaitsee kauniissa seudussa. Émile piirtää paikkakunnalta monen näköalan, joiden piirustamiseen Sophie joskus ottaa osaa ja joilla hän koristaa isänsä työhuoneen seiniä. Nähdessään Émilen piirustavan, Sophie jäljittelee häntä ja kehittyy täten hänen taidostaan. Näin hän viljelee kaikkia kykyjään, ja hänen sulonsa kaunistaa niitä kaikkia. Hänen isänsä ja äitinsä muistavat entisen varallisuutensa nähdessään jälleen ympärillensä taiteiden kukoistavan, jotka yksin saattoivat heille tuon varallisuuden rakkaaksi. Lempi on kaunistava koko heidän talonsa; lempi yksin siinä saattaa kuluitta ja vaivatta vallitsemaan samat huvit,

joita ennen olivat sinne koonneet ainoastaan rahoilla ja ikävyyksillä.

Samoin kuin epäjumalanpalvelija aarreantimilla kunnioittaa palveluksensa esinettä ja koristaa ihailemansa jumaluuden alttaria, rakastaja ei tyydy lemmittynsä etevyyksiin, vaan tahtoo lakkaamatta hänelle lisätä uusia kaunistuksia. Tuo lemmitty tosin ei niitä tarvitse häntä miellyttääkseen, mutta rakastajan on tarve häntä kaunistaa. Täten hän luulee osottavan hänelle uutta kunnioitusta; täten hänen nautintonsa katsella lemmittyään saa uuden viehätyksen. Hänen mielestään ei mikään kauneus ole paikallaan, ellei se korista ylintä kauneutta. Se tarjoaa samalla liikuttavan ja naurettavan näyn, että huomaa Émilen innokkaasti hommaavan opettaakseen Sophielle kaiken sen, minkä itse tietää, kysymättä, tokko se, mitä aikoo opettaa, on hänen mielensä mukaista tai hänelle sopivaa. Émile puhuu Sophielle kaikesta, hän selittää hänelle kaikki lapsellisella innolla. Hän luulee, että hänen vaan tarvitsee jotain sanoa, jotta Sophie sen heti ymmärtäisi. Jo edeltäpäin hän kuvittelee sitä huvia, jonka hänelle on tuottava järkeileminen, filosofeeraaminen Sophien kanssa. Hän pitää turhana jokaista saavuttamaansa tietovarastoa, jota ei voi levittää Sophien eteen. Hän melkein punastuu, kun tietää jotakin, jota Sophie ei tiedä.

Nyt siis Émile opettaa Sophielle filosofiaa, fyysikkää, matematiikkaa, historiaa, sanalla sanoen kaikkea. Sophie seuraa mielellään hänen innokasta opetustaan ja koettaa siitä hyötyä. Kuinka tyytyväinen Émile on, kun hänellä on tilaisuus polvistuneena Sophien edessä jaella opetustaan. Hänen mielestään

silloin taivas on auennut hänen eteensä. Kuitenkin tämä asento, joka on oppilaalle vielä epämurkavampi kuin opettajalle, ei ole edullinen opetukselle. Silloin näet ei tiedä minne on kääntäminen silmänsä, välttääkseen niitä seuraavia katseita, ja kun molempien katseet kohtaavat toisensa, ei opetus silti luista paremmin.

Ajattelemisen taito ei ole vieras naisille, mutta heidän tulee kosketella ainoastaan järkiperaisiä tietoja. Sophie käsittää kyllä kaiken, mutta vaan vähän painuu hänen mieleensä. Enimmin hän edistyy moralin ja aistia kysyvien aineiden alalla. Mitä fysiikkaan tulee, hän siitä painaa mieleensä ainoastaan jonkunmoisen käsityksen yleisistä luonnonlaeista ja maailmanjärjestelmästä. Joskus, kävelyillä tarkastaessaan luonnonihmeitä, heidän viattomat ja puhtaat sydämensä rohkenevat kohota sen luojaan asti. He eivät pelkää hänen läsnäoloon, vaan paljastavat yhdessä sydämensä hartauden hänen edessään.

Kuinka! tuhlaako kaksi rakastavaa kukoistavan ikänsä aikana kahdenolonsa uskonnollisten kysymysten pohtimiseen? Viettävätkö he aikaansa lausumalla katkismustaan? Mitäpä hyödyttäisi halventaa sitä, mikä on ylevää! Epäilemättä he sitä tavallaan lausuvat siinä harhалуulon hurmauksessa, joka viehättäen heidät valtaa; he näet huomaavat toinen toisensa täydelliseksi, he rakastavat toisiaan, he keskusteleivat innostuneina siitä, mikä antaa hyveelle sen arvon. Se uhraus, jonka he sille tekevät, saattaa sen heille rakkaaksi. Niissä intohimon puuskauksissa, jotka heidän on voittaminen, he joskus yhdessä vuodattavat kyyneleitä, jotka ovat puhtaammat kuin taivaan kaste,

ja nämä vienot kyynleet tarjoavat heidän elämälleen sen lumouksen. He ovat ihanimman hurmaustilan alaiset, jota ihmissielut koskaan ovat kokeneet. Heidän kieltämyksensäkin lisää heidän onneaan ja saattaa heitä itseänsä kunnioittamaan uhrautumisensa takia. Te aistilliset ihmiset, te ruumit ilman sielua, kerran hekin tuntevat teidän nautintoanne, ja tulevat koko ikänsä kaihoamaan sitä onnellista aikaa, jolloin tuon nautinnon itseltään kielsivät.

Huolimatta tästä nuorten hyvästä sovusta ja toistensa ymmärtämyksestä, esiintyy kuitenkin joskus erimielisyyttä, jopa kinaakin. Neitonen näet ei ole vailla oikkuja eikä nuorukainen vailla kiivautta. Mutta nämä pienet rajuilmat menevät pian ohi ja ovat omansa vielä enemmän vahvistamaan heidän kiintymystään. Kokemus lisäksi opettaa Émilelle, ettei hänen niitä enää tarvitse suuresti pelätä, kun näet sopiminen hänelle aina on enemmän hyödyllinen kuin mitä itse epäsopeu on vahingollinen. Ensimmäisen sovintokohtauksen hyvä menestys panee hänet seuraavistakin samaa toivomaan. Siinä hän erehtyy, mutta jos ei menestys aina olekaan yhtä tuntuva, tuottaa hänelle mielihyvää se kokemus, että Sophien vilpittömä harrastus hänen sydämensä suhteen yhä vaan lisääntyy. Joku kysyneee mikä varsinainen hyöty tästä siis on. Kernaasti tähän vastaan, oletikkin sentähden, että tämä esimerkki antaa minulle tilaisuuden esittää hyvin hyödyllisen perusohjeen ja vastustaa toista hyvin turmiollista.

Émile rakastaa, hän ei siis ole huimapää; ja vielä paremmin käsitämme, ettei tuo hallitseva Sophie ole nainen, joka hänelle myöntää vapauksia. Mutta

kun varovaisella viisaudella kaikissa seikoissa on rajansa, olisi taipuvampi syyttämään häntä liiasta ankaruudesta kuin liiasta lempeydestä; hänen isänsäkin joskus pelkää että hänen liiallinen ylpeytensä voi muuttua kopeudeksi. Heidän salaisimmissa kohtauksissaan Émile ei rohkenisi pyytää pienintäkään suosiota, ei edes sitä toivoakaan; ja kun Sophie joskus heidän kävelyllään suvaitsee tarttua kädellään hänen käsivarteensa, niin Émile tuskin joskus rohkenee huoaten painaa hänen kättään poveansa vastaan. Kuitenkin hän kauan epäröityään rohkenee salaa suudella hänen hamettaan, ja monasti hän on niin onnellinen, ettei Sophie ole tätä huomaavinaan. Eräänä päivänä, kun Émile hieman julkisemmin tahtoo harjottaa samaa vapautta, Sophie siitä suuresti pahastuu. Émile on itsepäinen, Sophie ärtyy; närkästys saattaa jälkimäisen lausumaan muutamia pisteleviä sanoja, joita Émile ei siedä niihin vastaamatta. Lopun päivästä he kulkevat nyrpeinä huuli lerpassa ja eroavat toisistaan hyvin tyytymättöminä.

Sophie on pahalla tuulella. Hänen äitinsä on hänen uskottunsa; mitenkä Sophie voisikaan häneltä peittää suruaan? Tämähän on hänen ensimmäinen epä-sopunsa ja kinastelunsa. Ja vaikka se on vaan tunnin kestävä, se on silti niin vakavaa laatua. Hän katuu vikaansa. Äiti antaa hänelle luvan sen hyvittää, isä häntä siihen suorastaan käskee.

Seuraavana päivänä Émile, ollen levoton, palaa tavallista aikaisemmin. Sophie on auttamassa äitiään pukeutumaan; isäkin on samassa huoneessa. Émile astuu sisään kunnioittavana, mutta surullisen näköisenä. Tuskin isä ja äiti ovat häntä tervehtineet, kun

Sophie kääntyy; ja ojentaen hänelle kätensä hän kysyy hymyilevällä äänenpainolla, miten hän voi. On selvää, ettei hän ojenna tätä sievää kättä täten muussa tarkoituksessa, kuin että sitä suudeltaisiin. Émile tarttuu siihen, mutta ei sitä suutele. Sophie, hieman hämillään, vetää kätensä pois, tehden sen niin sulavasti kuin suinkin. Émile, joka ei ole perehtynyt naisten juoniin ja joka ei käsitä mitä oikut hyödyttävät, ei niin pian unhota eikä rauhoitu. Huomatesaan Sophien pulan hänen isänsä ivallaan saattaa hänen pulmallisen tilansa kahta vaikeammaksi. Tyttö parka, ollen häpeissään ja nöyryytetty, ei enää tiedä mitä tehdä ja antaisi mitä tahansa, jos vaan voisi itkeä. Kuta enemmän hän koettaa itseään hillitä, sitä raskaammaksi käy hänen sydämensä. Hänen silmistään valuu viimein vastoin hänen tahtoaankin kyynel. Émile huomaa tämän kyynelen, lankee polvilleen, tarttuu hänen käteensä ja suutelee sitä moneen kertaan palavasti. »Hiisi vieköön, olettepa liian hyvä», sanoo isä purskahtaen nauruun; »minä puolestani olisin ankarampi noille hupakoille ja rankaisisin sitä suuta, joka olisi minua loukannut.» Émile, jota tämä puhe on rohkaissut, luo äitiin rukoilevan katseen; ja luullen hänen antavan suostumuksen merkin, hän lähestyy vavisten Sophien kasvoja, joka kääntää pois päänsä ja joka pelastaakseen suunsa, kääntää ruusunpunaisen poskensa häntä kohti. Mutta nyt Émile käy tungettelevaksi; Sophie tekee ainoastaan heikkoa vastarintaa. Mikä suudelma, ellei se olisi ryöstetty äidin nähden! Ankara Sophie, ole varuillasi. Hän on usein pyytävä saada suudella hamettasi toivoen, että joskus kiellät tämän pyynnön.

Tämän perin ankaran rangaistuksen jälkeen isä lähtee huoneesta jollekin asialle, äiti lähettää jollakin verukkeella Sophien pois; sitten hän kääntyy Émile'in puoleen ja sanoo hänelle jotenkin vakavalla äänenpainolla: »Hyvä herra, minä luulisin, että nuori mies, joka on niin hyvästä perheestä ja niin hyvin kasvatettu kuin te, joka on sekä jalotunteinen että hyvätapainen, ei tahtoisi palkinnoksi syöstä häpeään perhettä, joka on hänelle osottanut ystävyttään. Minä en vaadi liiallista jäykkyyttä ja pidättäytyväisyyttä; tiedänhän mitä tulee antaa anteeksi vilkkaalle nuorisolle, ja se, minkä silmiäni edessä olen kärsinyt, teille sen tarpeeksi todistaa. Kysykää ystävänne mieltä velvollisuuksienne suhteen, ja hän on teille sanova mikä ero on isän ja äidin läsnäolon hyväksymän leikkilisyyden ja sen vapauden välillä, joka anastetaan kaukana heistä, väärinkäyttämällä heidän luottamustaan ja tehden ansaksi sama suosio, joka heidän silmiensä edessä on kokonaan viatonta laatua. Hän on sanova teille ettei tyttäreni ole menetellyt väärin teitä kohtaan muussa kuin siinä, ettei ole heti ensi kerralla huomannut mitä hänen ei olisi pitänyt koskaan kärsiä. Hän on sanova teille että kaikki se mitä suosiona pidetään, todella siksi muuttuu ja että on kuunon miehen arvolle alentavaa, hyväkseen käyttää nuoren neitosen yksinkertaisuutta ja salaisesti omaksua itselleen ne oikeudet, joita hänen sitten täytyy kärsiä kaikkien nähden. Sillä vaikka tiedetäänkin mitä säädyllisyys ja hyvä tapa voi julkisuudessa sietää, niin ei tiedetä mihin salaperäisyyden varjossa pysähtyy se, joka yksin on päähänpistojensa arvostelija ja tuomari.»

Tämän oikeutetun nuhdesaarnan jälkeen, joka paljon enemmän on suunnattu minuun kuin oppilaaseeni, tämä viisas äiti jättää meidät, ja minä jään ihailemaan hänen harvinaisen viisasta varovaisuuttaan, joka katsoo vähäpätöiseksi sitä, että hänen nähtensä painetaan suutelo hänen tyttärensä huulille, mutta joka pelästyy sitä, että rohjetaan kahden kesken ollen suudella hänen hamettaan. Kun tämän johdosta ajattelen inhimillisten periaatteiden mielettömyyttä, käsittän, miksi kieli on kahta siveämpi, kuta turmeltu-neempi sydän on, ja kuinka ihmiset kahta tarkemmin noudattavat ulkonaista säädyllisyyttä, kuta vilpillisemmät he pohjaltaan ovat.

Tässä tilaisuudessa terottaessani Émileen mieleen velvollisuuksia, joihin minun jo aikaisemmin olisi pitänyt häntä tutustuttaa, minussa herää uusi miete, joka kenties tuottaa Sophielle enimmin kunniaa, mutta jota kuitenkin varon ilmaisemasta häntä rakastavalle miehelle. Tämä miete on se, että Sophien niin sanottu ylpeys ilmeisen selvästi ei ole muuta kuin hyvin viisasta varovaisuutta, jonka muodossa hän turvaa itsensä omilta pyyteiltään. Hänellä kun onnetonta kyllä on hyvin herkästi leimahtava luonne, hän pelkää ensimmäistä kipinää ja koettaa kaikin voimin sitä itsestään poistaa. Sophie ei ole ylpeydestä ankara, vaan nöyryydestä. Hän anastaa Émileen nähden vallan, jota ei toivo voivansa ylläpitää itseensä nähden; hän siis ikäänkuin turvautuu Émileen hillitäkseen itseään. Jos hänellä olisi enemmän luottamusta itseensä, hän olisi paljon vähemmän ylpeä. Jos ei siis ota lukuun tätä yhtä ainoata seikkaa, niin hän olisi mitä sovinnollisin ja lempein nainen. Kukapa

kärsivällisemmin sietää loukkausta? Kukapa enemmän pelkää loukkaavansa muita? Kellä on joka suhteessa vähemmän vaatimuksia, paitsi hyveeseen nähden? Eikä hän edes ole ylpeä itse hyveestään, vaan on ylpeä ainoastaan sitä varjellakseen; ja kun hän vaaratta voi antautua sydämensä tunteiden valtoihin, hän hyväilee rakastajaansakin. Mutta hänen varovainen äitinsä ei edes miehelleen ilmaise kaikkia näitä yksityisyyseikkoja; ei miesten pidä kaikkea tietää.

Kaukana siitä, että Sophie olisi ylpeä valloituksesta, hän siitä on päinvastoin tullut entistään ystävällisemmäksi ja vaatimattommaksi kaikkia kohtaan, lukuunottamatta ehkä yhtä ainoata, joka on tämän muutoksen aiheuttanut. Riippumattomuuden tunne ei enää paisuta hänen jaloa sydäntään. Hän riemuitsee vaatimattomana voitosta, joka häneltä riistää vapauden. Hänen käytöksensä on pakollisempi ja hänen puhetapansa pelokkaampi siitä perin kun hän ei enää punastumatta kuule mainittavan rakastajan nimeä. Mutta tyytyväisyys pilkottaa esiin tämän hänen pakollisuutensa alta, eikä edes hänen häpynsä ole tuskallinen tunne. Etenkin silloin hänen käytöstapansa erilaisuus pistää silmään, kun äkkiarvaamatta nuorta väkeä tulee vieraksi. Nyt kun hän ei enää heitä pelkää, se ylenmääräinen varovaisuus, jota hän heidän suhteensa ennen noudatti, on suuressa määrin kadonnut. Kun hän nyt on tehnyt ratkaisevan päätöksensä, hän epäröimättä osottautuu kohteliaaksi niille miehille, jotka hänelle ovat yhden tekevät. Koska hän ei ole niin vaativainen heidän avujensa suhteen, hänellä kun ei enää ole harrastuksia heihin nähden, hän pitää heitä tarpeeksi rakastet-

tavina henkilöinä, jotka eivät koskaan tule hänelle olemaan mitään.

Jos todellinen rakkaus yleensä voi turvautua keikailuun, niin luulisinpa näkeväni siitä merkkejä siinä tavassa, jolla Sophie käyttäytyy heidän seurassaan lemmittynsä läsnäollessa. Luulisi ettei hän tyydy siihen palavaan intohimoon, jonka hehkua hän hänessä ylläpitää viehättävällä kylmäkiskoisuuden ja hyväilyn sekaisella menettelyllä, vaan että hän lisäksi katsoo soveliaaksi kiihottaa tätä samaa intohimoa herättämällä lemmityssään hieman levottomuutta. Olisi taipuvainen luulemaan, että hän tahallaan saattaen nuoret vieraansa iloisiksi tahtoisi kiusata Émileä antautumalla itseensä niin pukevaan hilpeydenpurkaukseen, johon hän ei rohkene antautua Émilen seurassa. Mutta Sophie on liian tarkkaavainen, liian hyvä ja ymmärtäväinen todella Émileä kiusatakseen. Tätä vaarallista kiihotuskeinoa kuitenkin hänen rakkautensa ja kunniallisuutensa lieventävät, korvaten viisasta varovaisuutta. Sophie osaa tehdä Émilen levottomaksi ja jälleen rauhoittaa häntä silloin, kun tämä on paikallaan. Jos hän joskus saattaakin hänet hieman levottomaksi, hän ei kuitenkaan koskaan tuota hänelle surua. Antakaamme siis hänelle anteeksi se vähäinen huoli, jota hän tuottaa lemmitylleen, kun otamme huomioon, että hän sen tekee pelosta, ettei voisi tarpeeksi lujasti kiinnittää häntä itseensä.

Mutta minkä vaikutuksen on tämä pieni juonitelu tekevä Emileen? Onko hän oleva mustasukkainen, vai ei? Tätä kysymystä meidän tulee tarkastaa. Tällaiset poikkeamukset sisältyvät myöskin kirjani

tarkoitukseen ja vievät minua varsin vähän pois itse aineestani.

Olen aikaisemmin osottanut miten sellaisissa seikoissa, jotka riippuvat yksinomaan yleisestä mieliteestä, kateus valtaa ihmissydämen. Mutta rakkauksen laita on toinen; sen herättämä mustasukkaisuus näyttää niin läheisesti perustuvan luontoon, että on hyvin vaikea olla uskomatta, ettei se johtuisi siitä, ja eläintenkin tarjoama esimerkki, joista monet ovat valtan raivokkaan mustasukkaiset, tuntuu kumoamatta sitä todistavan. Ihmistenkö mielipide kenties opettaa kukkoja tappelussa toisiaan raatelemaan ja härkiä puskemaan toisensa kuoliaaksi?

Vastenmielisyys kaikkea kohtaan, mikä häiritsee ja vastustaa meidän mielihyvätunteitamme, on luonnollinen, sitä ei voitane kieltää. Jossakin määrin halu yksinomaan omistaa sellaista, mikä meitä miellyttää, niinkään perustuu luontoon. Mutta kun tämä halu muuttuneena intohimoksi kiihtyy raivoksi tai epäluuloiseksi ja riuduttavaksi päähänpistoksi, jota sanotaan mustasukkaisuudeksi, silloin on laita toisin. Tällä intohimolla voi olla perustansa luonnossa, mikä kuitenkin ei aina tapahdu; tässä suhteessa tulee siis tehdä eroa.

Eläinmaailmasta noudettua esimerkkiä olen aikaisemmin tarkastanut tutkistelussani »Discours sur l'inégalité». Ja kun nyt sitä uudestaan punnitsen, näyttää tarkastukseni tulos tarpeeksi vankalta, jotta voin kiinnittää siihen lukijan huomion. Siinä teke miini erotuksiin lisäksi tässä ainoastaan, että luontoon perustuva mustasukkaisuus suuressa määrin aiheutuu sukuvietin voimakkaisuudesta, joten tämän vietin ol-

lessa tai näyttäessä olevan rajaton mustasukkaisuus on ylimmillään. Silloin näet koiras mittaa oikeuksiaan tarpaidensa mukaan eikä koskaan voi nähdä toista koirasta pitämättä sitä julkeana kilpailijana. Tällaisissa eläinlajeissa naaraat antautuvat aina ensin eteen sattuvalle koiralle, joten ne kuuluvat niille ainoastaan valloituksen oikeuden nojalla, aiheuttaen alituisia taisteluja koirasten välillä.

Niissä lajeissa taas, joissa koiras yhtyy yhteen ainoaan naarakseen, joissa parittelu muodostaa jonkunmoisen moraalisen siteen, jonkunmoisen avioliiton, naaras kuuluu oman valitsemuksensa nojalla sille koiralle, jolle se on antautunut, ja kieltäytyy kaikilta muilta. Ja koska koiralla on takeena naaraan uskollisuudesta se seikka, että se kiintymyksestä on tehnyt valintansa, se on vähemmin levoton nähdesään muita koiraita ja elää levollisemmin niiden kanssa. Tällaisiin eläinlajeihin kuuluvat koiraat myöskin hoitelevat poikasia. Ja yhden tuollaisen luonnonlain nojalla, jota emme voi havaita ilman heltyä, näyttää naaras koiralle korvaavan sitä hellyyttä, jota se osottaa poikasille.

Kaikki tehdyt havainnot siis yhdessä todistavat, ettei muutamien eläinlajien koirasten raivokkaasta mustasukkaisuudesta voi tehdä sitä johtopäätöstä, että se muka olisi luonnollinen ihmisiin nähden. Ja vaikka ottaakin huomioon kuumat ilmanalat, joissa monivaimoisuus on vallalla, tämä seikka vaan vahvistaa juuri lausumaani mielipidettä. Monivaimoisuudesta näet johtuu noissa ilmanaloissa elävien aviomiesten tyrannillinen varovaisuus, koska näet heidän oman heikkoutensa tietoisuus saattaa heidät tur-

vautumaan pakkokeinoihin, kiertääkseen luonnonlakeja.

Meidän ajan ihmisissä, jotka tosin tässä suhteessa vähemmin kiertävät näitä lakeja, mutta jotka sen tekevät päinvastaisessa ja inhottavammassa suhteessa, saa mustasukkaisuus alkunsa enemmän yhteiskunnassa vallitsevista intohimoista kuin alkuperäisestä luonnonvaistosta. Useimmissa liehakoitsevissa lemmissuhteissa rakastaja enemmän vihaa kilpailijoita kuin mitä rakastaa lemmittyään. Hän pelkää, ettei saavuta yksinomaista suosiota; tämä on sen itserakkauden vaikutusta, jonka synnyn olen osottanut ja hänen turhamielisyytensä kärsii siitä enemmän kuin hänen rakkautensa. Muuten meidän nurinkuriset yhteiskuntaolomme ovat saattaneet naiset niin teeskenteleviksi ¹ ja ovat niin suuressa määrin kiihottaneet heidän himojaan, että tuskin voi luottaa mitä enimmäin koeteltuun naisikiintymykseen ja että he tuskin enää voivat antaa sellaista uskollisuudentodistetta, joka poistaisi pelon kilpailijoiden suhteen.

Oikean rakkauden laita on toinen. Olen äsken mainitussa tutkistelussani osottanut, ettei tämä tunne ole niin luonnollinen kuin luullaan. On suuri ero miehen lemmittyänsä kohtaan tunteman tavaksi muut-

---

¹ Se teeskentelyn laji, jota tässä tarkoitan on vallan päinvastainen sille teeskentelylle, joka naisille sopii ja jonka he ovat oppineet itse luonnolta. Jälkimäinen on siinä, että he peittävät niitä tunteita, jotka heillä todella on, edellinen siinä, että luulottelevat omistavansa sellaisia tunteita, joita heillä ei ole. Kaikki hienon maailman naiset koreilevat koko ikänsä niin sanotulla tunteellisella sydämellään, mutta itse teossa he rakastavat ainoastaan itseään.

tuneen viehkeän kiintymyksen ja tuon hillittömän intohimon välillä, joka huumautuu esineensä luulotellusta suloudesta, niin ettei tämä esine enää näyttäy sellaisena kuin se todellisuudessa on. Tällainen intohimo, joka vaatii itselleen yksinomaista etusijaa ja suosiota, eroaa tässä suhteessa turhamielisyydestä ainoastaan siinä, että jälkimäinen vaatii kaikkea, itse mitään myöntämättä, aina on kohtuuton, kun sitä vastoin rakkaus, antaen yhtä paljon kuin vaatii, on itsessään kohtuutta täynnä oleva tunne. Kuta enemmän rakkaus antaa, sitä herkkäluuloisempi se on. Sama harhaluulo, joka sen aiheuttaa, saattaa sen myös helposti herkkäuskoiseksi. Jos rakkaus onkin levoton, kunnioitus on täynnä luottamusta, eikä kunniallisessa sydämessä koskaan ole ollut rakkautta ilman kunnioitusta, sillä ei kukaan rakasta lemmityssään muita ominaisuuksia kuin sellaisia, joihin paanee arvoa.

Sittenkuin kaikki tämä on tarkoin selvillä, saattaa varmasti sanoa, minkälaista mustasukkaisuutta Émile kykenee tuntemaan. Sillä koska tällä intohimolla tuskin on ituja ihmissydämessä, määrää yksinomaan kasvatus sen muodon. Kun Émile rakastaa ja jos silloin mustasukkaisuus hänet valtaa, hän ei ole oleva äkkipikainen, äreä ja epäluuloinen, vaan hiljainen, tunteellinen ja pelokas. Hän on tunteva itsensä enemmän levottomaksi kuin kiihottuneeksi. Hän on paljon enemmän koettava voittaa lemmitynsä kuin uhata kilpailijaansa. Hän on syrjäyttävä tämän kilpailijansa, jos voi, kuten esteen ainakin, häntä kuitenkaan vihamiehenään pitämättä. Jos hän häntä kuitenkin todella vihaisi, tämä viha ei johdu kilpailijan

rohkeudesta koettaa riistää häneltä sydäntä, jota hän tavoittelee, vaan siitä todellisesta tuon sydämen menettämisen vaarasta, johon tuo kilpailija hänet saattaa. Eipä hän ole niin mieletön, että tuntisi epäoikeutetun ylpeyden itsessään loukatuksi siitä, että joku rohkenee hänen kanssaan kilpailla. Hän näet ymmärtää, että lemmityn yksinomaisen suosion saavuttaminen perustuu yksistään ansioon ja että sen on kunuia, jonka onnistuu tuo suosio saavuttaa; tämän vuoksi hän on paneva parastaan ollakseen rakastettava, ja luultavasti hän on onnistuva. Vaikka tuo jalomielinen Sophie on kiihottanut Émilen rakkautta saattamalla hänet hieman levottomaksi, niin hän varsin taitavasti osaa asettaa niin, ettei tuo levottomuus pääse yllymään ja että hän siitä saa korvausta. Ja kilpailijoille, joita Sophie kärsi ainoastaan pannakseen Émilen koetukselle, ennen pitkää toimitetaan läksijäiset.

Mutta minne olenkaan huomaamattani joutunut? Oi Émile! Mikä sinusta onkaan tullut? Tunnenko sinua enää oppilaakseni? Kuinka syvälle näytätkään vajonneesi? Missä onkaan tuo ankarasti kasvatettu nuorukainen, joka uhmaili vuodenaikojen ankaruutta, joka karkaisi ruumistaan mitä raskaimmilla töillä ja joka alistui sielunsa yksinomaan viisauden lakien alaiseksi, joka oli ennakkoluuloille ja intohimoille voittamaton, joka ei rakastanut muuta kuin totuutta, joka väistyi ainoastaan järjen edestä ja joka ei huolinut mistään muusta kuin siitä mikä oli hänen omaansa? Nyt kun toimeton elämä on häntä hemmotellut, hän antaa naisten ohjata itseään! Heidän huvinsa ovat hänen harrastuksensa esineenä, heidän tahtonsa on hänen lakinsa. Nuori neiton on hänen

kohtalonsa ratkaissut. Émile makaa tomussa häneen edessään ja nöyryyttää itsensä. Vakava Émile on lapsen leikkikaluna.

Näin vaihtelevat elämän näyt. Joka elämäniällä on omat vaikuttimensa, jotka panevat sen liikkeelle. Mutta ihminen on aina sama. Kymmenvuotiaana häntä johtavat makeat leivokset; kaksikymmenvuotiaana häntä ohjaa hänen lemmittynsä, kolmenkymmenvuotiaana hänen huvinsa, neljäkymmenvuotiaana kunnianhimo, viisikymmenvuotiaana saituus. Mutta milloin hän yksinomaan tavoittelee viisautta? Onnellinen se, joka vasten tahtoaankin saatetaan viisauden ohjattavaksi! Vähät siitä, mikä tässä on oppaana, kunhan päämäärä vaan saavutetaan. Sankarit, jopa viisaatkin ovat maksaneet tämän veron inhimilliselle heikkoudelle. Onpa olemassa esimerkki miehestä, jonka kädet ovat kehrävartta kääntäneet ja josta kuitenkin on tullut suuri mies.

Jos tahdotte saada hyvän kasvatuksen ulotuttamaan vaikutuksensa koko elämään, niin ylläpitäkää nuoruudenaikana lapsen hyviä tapoja. Ja kun oppilaanne on kehittynyt sellaiseksi, kuin hänen tulee olla, niin pitäkää huolta siitä, että hän on sellainen kaikkina aikoina. Tämä on viimeinen täydellisyyden leima joka teidän on painaminen työhönne. Etenkin tästä syystä on tärkeätä jättää nuorille miehille edelleen heidän ohjaajansa; sillä muuten ei tarvitse pelätä, etteivät he ilman häntäkin löytäisi vastinetta rakkautelleen. Kasvattajat ja etenkin isät erehtyvät siinä, että toinen elintapa estää toista ja että, niinpiankuin on varttunut suureksi, heti tulee luopua kaikesta mitä teki pienenä ollessaan. Jos näin olisi laita, niin mitä

hyödyttäisi huolellisesti kasvattaa lapsia, koska ne hyvät tai huonot tavat, jotka niihin istutettaisiin, häviäisivät lapsuuden mukana, ja koska muuttamalla elintapaa vallan toiseksi, välttämättömästi myöskin ajatustapa muuttuisi?

Samoin kuin ainoastaan suuret taudit heikontavat muistikykystä, niin ainoastaan suuret intohimot löyhentävät tapoja. Vaikka makumme ja harrastuksemme vaihtuvat, niin tätä vaihtumista, joskohta se joskus onkin sängen pikainen, voi vähitellen tapahtuva tottumattomuus saattaa vähemmin tuntuvaksi. Ohjaajan tulee menetellä harrastustemme vaihtumisen suhteen samoin kuin taitavan taiteilijan väri- ja muotuvärien vaihtelun suhteen, nimittäin, että siirtyminen toisesta toiseen tapahtuu huomaamatta; hänen näet tulee niin hyvin sekoittaa ja levittää värit, ettei mikään liian räikeänä pistä esiin, ja lisäksi tulee hänen levittää useita värejä yli koko maalauksensa. Tämän säännön vahvistaa kokemus. Kohtuuttomien ihmisten pyyteet, harrastukset ja tunteet vaihtuvat joka päivä; heidän ainoa pysyvä ominaisuutensa on juuri tämä vaihtelevaisuus. Mutta säännöllinen ihminen palaa aina vanhoihin tapoihinsa eikä edes vanhuudessaan menetä mieltymystä niihin huvituksiin, joista hän lapsena piti.

Jos menettelette niin, että nuorukaiset astuesaan varttuneempaan ikään eivät ylenkatso edellistä ikäänsä, etteivät he omistaessaan uusia tapoja hylkää entisiä tapojaan ja että he aina mielellään tekevät sitä, mikä on hyvää, lukuunottamatta aikaa, jolloin ovat sitä alkaneet, niin siten ainoastaan olette pelastanut työnne ja voitte olla varmat kasvattienne suhteen

heidän kuolipäiväänsä asti. Sillä vaarallisin mullistus ja muutos tapahtuu juuri siinä iässä, jota teidän nyt tulee valvoa. Aina kaihoamme tätä ikää, ja sentähden emme myöhemmin hevin menetä niitä taipumuksia ja harrastuksia, jotka tuossa iässä olemme saaneet; mutta jos ne keskeytyvät, eivät ne koko elämässä enää palaa.

Suurin osa niistä tottumuksista, joita luulette juurruttavanne lapsiin ja nuorukaisiin, eivät ole todellisia tottumuksia, koska he ovat ainoastaan pakollisesti niihin alistuneet ja koska he, noudattaen niitä vastahakoisesti, ainoastaan odottavat hetkeä, jolloin voivat niistä vapautua. Olemalla vankeudessa ei totu siellä mielellään olemaan. Silloin tottumus, kaukana siitä, että vähentäisi vastenmielisyyttä, sitä päinvastoin lisää. Näin ei ole Émilen laita, joka on tehnyt lapsuudessaan kaiken vapaaehtoisesti ja huvikseen ja joka mieheksi vartuttuaan vaan tuntee tottumuksen valtaan liittyvän salaisen vapaudentunteen. Toime-lias elämä, kätten työ, ruumiin harjotukset ja liike ovat hänelle käyneet niin tärkeiksi, ettei hän kärsimättä voisi niistä luopua. Jos hänet äkkiä pakottaisi hemmoteltuun ja paikallaolijan elämään, se olisi samaa kuin hänet vangitsisi, kählehtisi ja saattaisi pakolliseen ja luonnottomaan tilaan. Epäilemättä siitä kärsisi yhtä paljon hänen mielialansa kuin hänen terveytensä. Tuskin hän voi vapaasti hengittää hyvin suljetussa huoneessa; hän tarvitsee vapaata, raitista ilmaa, liikettä, väsyttävää työtä. Silloinkin, kun hän on polvillaan Sophien edessä, hän ei malta olla joskus katsahtamatta ulos kentille ja haluamatta samoilla niiden halki Sophien seurassa. Kuitenkin hän pysyy

alallaan, silloin kun hänen tulee pysyä; mutta hän on levoton, kiihottunut, ja näyttää taistelevan itsensä kanssa. Sittenkin hän jää paikoilleen, sillä hän on kahləhdittu. »Siinä sen nyt näkee», huomauttane joku »millaisten tarpeiden orjaksi olette hänet saattanut, millaisiin rajoituksiin olette hänet pakottanut.» Kaikki tämä on totta; olen saattanut hänet alistumaan ihmistä rajoittavaan tilaan.

Émile rakastaa Sophieta, mutta mitkä jälkimäisen viehättävät ominaisuudet ovat etupäässä hänet vallanneet? Tunteellisuus, hyve ja siveyden rakkaus. Pannessaan arvoa tähän lemmittynsä siveyden rakkauteen, ei hän suinkaan itse siitä ole luopunut. Mihin Sophie puolestaan on kiintynyt? Kaikkiin niihin tunteisiin, jotka ovat hänen lemmittynsä sydämelle luontaiset, nimittäin todellisen hyvän kunnioitukseen, kohtuullisuuteen, yksinkertaisuuteen, jaloon epäitsekkyuteen, komeilun ja rikkauksien halveksumiseen. Émilellä oli nämä hyveet, ennenkuin rakkaus oli voinut häntä niihin innostaa. Missä suhteessa Émile siis oikeastaan on muuttunut? Hän on vaan saanut lisäsyitä ollakseen sellainen kuin hän on; ainoastaan tässä suhteessa hän on entisestään erilainen.

En saata kuvitella, että se, joka jotenkin tarkkaavasti on lukenut tätä kirjaa, voisi luulla kaikkien Émilen nykyiseen tilaan yhtyvien asianhaarojen olevan sattuman kokoamia. Koska nyt kaupungeissa on kosolta rakastettavia neitosisä, niin onko se pelkkä sattuma, että juuri se, joka häntä miellyttää, elää kaudena syrjäisessä tyyssijassa. Sattumaltako Émile on hänet kohdannut? Sattumaltako he toisilleen ovat sopivat, sattumaltako he eivät voi asua samalla paikka-

kunnalla? Sattumaltako Émile löytää olopaikan ainoastaan kaukana hänestä, sattumaltako Émile kohtaa Sophieta niin harvoin ja sattumaltako hänen on pakko nähdä niin paljon vaivaa joskus häntä tavataksseen? Hän veltostuu, näin väittänee joku. Päinvastoin hän karaistuu. Hänen täytyy olla niin vahva, kuin miksi olen hänet kehittänyt, voidakseen vastustaa niitä rasituksia, jotka Sophie hänelle aiheuttaa.

Émile asuu runsaasti kahden Ranskan peninkulman päässä Sophien kodista. Tämä matka on kuin ahjon palkeet; sen avulla minä karkaisen lemmen nuolia. Jos he asuisivat naapureina tai jos Émile voisi käydä häntä katsomassa, mukavasti istuen hyvissä vaunuissa, hänen rakkautensakin olisi hyvin mukavaa laatua, ja hän rakastaisi häntä kuten parisi-lainen. Olisikohan Leander tahtonut kuolla Heron puolesta, ellei meri olisi heitä toisistaan erottanut? Lukija, päästä minut tästä enempää puhumasta. Jos oikein ymmärrät oppiani, niin voit hyvin yksityisseikkoja myöten seurata ohjeitani.

Ensi kertoina, jolloin kävimme Sophieta katsomassa, vuokrasimme ratsuhevoset, päästäksemme pikemmin perille. Pidämme tätä matkustustapaa mukavana, ja vielä viidennelläkin käynnillämme käytämme yhä vaan samaa tapaa. Nyt on meitä odotettu. Yli puolen peninkulman päässä matkamme päämäärästä huomaamme ihmisiä tiellä. Émile katselee, hänen sydämensä sykkii kiihkeästi; hän tuntee Sophien muiden joukosta, hän syöksyy alas ratsunsa selästä, lähtee juoksemaan, rientää hurjasti eteenpäin ja saapuu tuon rakastettavan perheen luo. Émile pitää kuneista hevosista; hänen ratsunsa on hurja, ja huoma-

tessaan olevansa vapaa se lähtee kiitämään karkuun halki kentän. Minä lähden sen jälkeen ja saan sen vaivoin kiinni ja tuon sen saapuville. Pahaksi onneksi Sophie pelkää hevosia, minä en siis hevosineni rohkene häntä lähestyä. Émile ei huomaa mitään, mutta Sophie kuiskaa hänelle korvaan, minkä vai- van hän on tuottanut ystävälleen. Nyt Émile rien- tää vallan häpeissään luokseni, tarttuu hevosten suit- siin ja jää meistä jäljelle; on vallan oikein, että kummalla kin on vuoronsa. Hän ratsastaa edelleen vapauttaak- seen meidät hevosista. Kun hänen näin on pakko jättää Sophie, ei hän enää pidä ratsastamista niin mukavana matkustuskeinona. Hengästyneenä hän jalan palaa luoksemme ja kohtaa meidät puolitiessä.

Kun teemme seuraavan matkamme Sophien ko- tiin, Émile ei enää huoli hevosista. »Miksi?» kysyn häneltä. »Voimmehan ottaa mukaamme rengin niistä pitämään huolta.» »Oi», sanoo hän, »tuottaisimmeko niin paljon vaivaa tälle arvoisalle perheelle? Huo- maattehan, että se tahtoo ravita sekä vieraita että heidän hevosiaan.» »On totta», sanon minä, »että he ovat jalomielisen vieraanvaraisia, kuten köyhänpuo- leiset ihmiset ainakin. Rikkaat, jotka kaikessa ko- meilussaan ovat itaroita, ottavat vastaan ainoastaan ystäviään, kun sitävastoin köyhät suovat vieraanva- raisuutta ystäviensä hevosillekin.» »Menkäämme siis sinne jalan», hän sanoi; »tottakai te sen uskallatte tehdä, te, joka niin mielellänne otatte osaa lapsenne väsyttäviin huvituksiin.» »Hyvin kernaasti», minä heti virkain; »mielestäni ei lemmittynsä luo kulkevan sovikaan mennä niin muhkean meluavasti.»

Tullessamme lähemmäksi kohtaamme äidin ja

tyttären vielä kauempana kuin ensi kerralla. Nuolen nopeudella riennämme heidän luokseen. Émile on vallan kuin hikeen uitettu; rakas käsi suvaitsee nänälinalla pyyhkiä hänen poskiaan. Ja vaikka kaikki maailman hevoset olisivat käytettävänämme, ei meitä enää haluttaisi niitä käyttää.

Kuitenkin on sangeu haikeata, ettemme koskaan voi viettää iltaa yhdessä. Kesä kuluu, päivät alkavat käydä lyhyemmiksi. Mitä tahansa sanonemmekin, ei meidän koskaan anneta palata kotiimme yöllä, ja ellemme saavu jo varhain aamulla, täytyy meidän kohta tulomme jälkeen taas lähteä matkaan. Kun meitä sitten suuresti säälitään ja surkutellaan, äiti arvelee viimein, että kun ei sovi meitä pitää yötä taossa, saattaa samasta kylästä löytää yömajan, jota joskus voimme käyttää. Tämän kuultuaan Émile paukuttaa käsiään ja vavahtelee ilosta. Ja Sophie vallan huomaamattaan sinä päivänä, jolloin hänen äitinsä on saanut tämän onnellisen tuuman, suutelee häntä tavallista enemmän.

Vähitellen ystävyyden viehkeys ja viattomuuden aiheuttama tuttavallisuus vakautuu meidän välillämme. Sophien tai hänen äitinsä määrääminä päivinä minä tavallisesti tulen ystäväni kanssa; välistä annan hänen mennä yksin. Luottamus ylentää mieltä, eikä enää sovi kohdella miestä lapsena. Mitä olisinkaan kasvatuksellani saavuttanut, ellei oppilaani ansaitsisi kunnioitustani? Joskus sattuu niinkin, että minä menen ilman häntä; silloin hän on alakuloinen, mutta ei napise. Mitäpä muuten hänen napinansa hyödyttäisi! Sitäpaitsi hän tietää, etten minä suinkaan hänen etujansa vahingoita. Jos menemme yhdessä tai eriksemme, ou

luonnollista, ettei mikään sää meitä pidätä; me näet olemme ylen ylpeät saapuessamme surkuteltavassa tilassa perille. Valitettavasti Sophie meiltä riistää tämän kunnian, kieltämällä meitä tulemasta huonolla säällä. Ainoastaan tässä suhteessa huomaan hänet hänelle salassa antamilleni ohjeille vastahakoiseksi.

Eräänä päivänä, kun Émile on mennyt yksin ja jolloin odotan häntä palaavaksi vasta seuraavana päivänä, hän kuitenkin saapuu jo samana iltana. Minä saun hänelle häntä syleillen: »Kuin ka, rakas Émile, sinä jo palaat ystäväsi luo!» Mutta sen sijaan että hän vastaisi hyväilyyni, hän sanoo minulle hieman nyrpeänä: »Älkää luulko minun tulevan niin pian vapaasta tahdosta; se tapahtuu toisen tahdosta. Sophie käski minun palata; palaan siis tehden Sophielle enkä teille mieliksi.» Liikutettuna tästä luontevasta avomielisyydestä minä häntä uudelleen syleilen, sanoen: »Sinä suora sielu ja vilpitön ystävä, älä salaa minulta sitä mikä minulle kuuluu. Jos tuletkin hänen tahdostaan, niin sen kuitenkin tunnustat minun tähdeni. Paluusi on hänen aikaansaannostaan, mutta sinun suorutesi ja vilpittömyytesi on minun aikaansaannostani. Säilytä aina tuo jalojen sielujen ylevä vilpittömyys. Saatamme antaa välinpitämättömien ihmisten ajatella mitä tahtovat. Mutta olisi rikollista antaa ystävän pitää hyveellisenä ansiona sellaista, mitä ei häntä varten ole tehnyt.»

Varon tarkoin hänen silmissään alentamasta tämän tunnustuksen arvoa, nimittäin huomauttamalla, että se osottaa suuremmassa määrin hänen rakkauttaan kuin jalomielisyyttään ja että hän vähemmin tahtoo itseltään riistää ansion tästä paluusta kuin lu-

kea sitä Sophien kunniaksi. Mutta hänen palaamisensa laatu paljastaa hänen huomaamattaan minulle hänen sydämensä luonteen. Jos hän saapuu levollisesti ja hitain askelin, uneksien lemmestään, hän ei sinä hetkenä ole ollut muuta kuin Sophien rakastaja. Jos hän taas saapuu pitkin askelin, hikisenä, joskin olien hieman huonolla tuulella, niin hän on Mentorinsa ystävä.

Kaikesta tästä huomaa, että nuori ystävä ei suinkaan vietä koko elämänsä Sophien luona ja ettei hän käy häntä katsomassa niin usein kuin tahtoisi. Yksi tai pari matkaa viikossa — siihen rajoittuu hänen saamansa lupa. Ja hänen käyntinsä, jotka usein kestävät ainoastaan puoli päivää, jatkuvat harvoin seuraavaan päivään asti. Hän käyttää paljon enemmän aikaa toivoessaan Sophieta jälleen näkevänsä tai iloitessaan hänen näkemisestään kuin yhdessäoloon hänen kanssan. Siitäkin ajasta, jonka hän panee noihin matkoihinsa, hän viettää vähemmän Sophien luona, kuin meno- ja paluumatkalla. Hänen tuntemansa ilo on tosi, puhdas ja suloinen, mutta versoo enemmän mielikuvituksessa kuin todellisuudessa, ja se kiihottaa hänen rakkauttaan, veltostuttamatta hänen sydäntään.

Niinä päivinä, jolloin hän ei käy Sophien luona, hän ei ole toimeettomana eikä istu huoneessa paikallaan. Noina päivinä hän on entinen Émile; silloin hän ei ole entisestään ollenkaan muuttunut. Silloin hän useimmiten samoilee läheisellä maaseudulla, jatkaen luonnonhistoriallisia tutkimuksiaan. Hän havaitsee ja tutkii maanlaatua, sen tuotteita, sen viljelystä. Hän vertaa täten kokemiensa uusia maatöitä

jo tuntemiinsa; hän hakee erilaisuuksien syitä. Kun hän huomaa toisenlaisen menettelytavan näille seu-
duille sopivammaksi, hän sen ilmaisee maanviljeli-
jöille. Niinpä hän ehdottaa paremmanmuotoista au-
raa ja teettää sellaisen omien piirustustensa mukaan.
Jos hän löytää höystösavi-kerroksia, hän opettaa heille
tällä paikkakunnalla tuntemattoman höystösaven käy-
tännön. Usein hän itse ryhtyy raatamaan. Kaikki
hämmästyvät nähdessään hänen käyttävän heidän
työaseitaan taitavammin kuin hän itse, kyntävän sy-
venpiä ja suurempia vakoja kuin he itse, kylvävän
tasaisemmin ja valmistavan taitavammin kevättaimi-
lavoja. He eivät tee hänestä pilaa kuten sellaisista,
jotka ainoastaan pitävät kauniita esitelmiä maanvilje-
lyksestä. He näet huomaavat, että hän sitä todella
itse osaa harjottaa. Sanalla sanoen, Émile ulotuttaa
intonsa ja harrastuksensa kaikkeen, mikä tuottaa olen-
naista ja yleistä hyötyä. Tähänkään hän ei pysähdy.
Hän käy talonpoikien taloissa, ottaa selkoa heidän
tilastaan, heidän perheistään, heidän lastensa luvusta,
heidän viljelysmaidensa alasta, maantuotteiden laa-
dusta, näiden menekistä, heidän varallisuudestaan, ve-
roistaan, veloistaan, j. n. e. Hän ei jakele paljoa ra-
haa, tietäen, että sitä tavallisesti käytetään huonosti;
mutta hän osottaa miten heidän tulee rahojaan käyt-
tää, ja saattaa rahojen käyttämisen huolimatta heidän
kokemattomuudestaan raha-asioissa, heille hyödylli-
seksi. Hän hankkii heille työväkeä ja maksaa heille
usein heidän päivätyönsä omista töistään. Yhdelle
hän korjauttaa tai katattaa hänen puoleksi rappeutu-
neen majansa, toiselle hän muokkauttaa hänen pel-
tonsa, joka varojen puutteessa on jätetty kesannoksi;

toiselle hän ostaa lehmän, hevosen ja kaikenlaista karjaa hänen menettämänsä karjan sijaan. Kaksi naapuria on vähällä alkaa käräjöidä keskenään, hän voittaa heidän luottamuksensa ja saa heidät sopimaan. Muuan mies sairastuu; hän hankkii hänelle lääkärinhoitoa, jopa hoitaa häntä itse.¹ Toinen joutuu mah-tavan naapurinsa sorron alaiseksi; Émile häntä suojelee ja rupeaa hänen välittäjäkseen. Köyhille kihlauille hän valmistaa tilaisuuden mennä naimisiin. Muuan hyvä vaimo on menettänyt rakkaan lapsensa; hän menee hänen luokseen, lohduttaa häntä eikä heti lähde pois tultuansa. Hän ei ylenkatso köyhiä, hän ei kiireisesti lähde onnettomien luota. Usein hän syö niiden talonpoikaisihmisten luona, joita auttaa; hän jää myöskin niiden luo aterioimaan, jotka eivät hänen apuansa tarvitse. Ollen toisten hyväntekijä ja toisten ystävä hän ei unhota, että pitää itseään heidän vertaisenaan. Sanalla sanoen, hän tekee aina omalla persoonallaan yhtä paljon hyvää kuin rahoillaan.

Joskus hän suuntaa retkensä tuon onnellisen olopaikan tienoille. Onhan se toivo tarjona, että hän

---

¹ Sen joka tahtoo hoitaa sairasta talonpoikaa, ei pidä antaa hänelle ulostavia aineita eikä muita lääkkeitä eikä lähettää hänen luokseen haavalääkäreitä. Kaikkea tätä nuo ihmisparat eivät tarvitse sairaaksi tultuaan. Sitävastoin he tarvitsevat parempaa ja runsaampaa ravintoa. Paastotkaa, te val-lashenkilöt, kun teillä on kuume; mutta kun rahvaan miehellä on kuume, niin antakaa hänelle lihaa ja viiniä. Melkein kaikki rahvaan taudit johtuvat köyhyydestä ja uupumuksesta. Heidän paras lääkejuomansa on viinikellareissanne; heidän ainoa rohdoskauppiansa tulee olla teidän teurastajanne.

salavihkaa saisi nähdä Sophien, nähdä hänet hänen kävelyllään, ilman että hän Émileä näkisi. Mutta Émile vihaa kaikkea kieroutta käytöksessään, eikä hän osaa eikä tahdo mitään saavuttaa vilpillisesti. Hänessä on tuota rakastettavaa hienotunteisuutta, joka hyväilee ja ravitsee itserakkautta omantunnon antamalla hyvällä itsetodistuksella. Hän noudattaa ankarasti maanpakolaisuuttaan, eikä koskaan tule niin lähelle Sophien kotia, että hän sattumalta saisi sellaista, josta tahtoo kiittää yksinomaan Sophieta. Sen sijaan hän täynnä iloa harhailee lähistössä, etsien lemmittynsä jälkiä, heltyen hänen näkemästään vaivasta ja niistä pitkistä kävelyretkistä, jotka hän on tehnyt häntä miellyttääkseen. Käyntiensä edellisinä päivinä Émile usein menee johonkin läheisyydessä olevaan meijeritaloon tilaamaan ruokatavaroita seuraavan päivän aamiaista varten. Hän kääntää meidän kävelymme vallan kuin sattumalta tuohon suuntaan; sattumalta astumme sisälle ja huomaamme hedelmiä, leivoksia ja kermaa. Sophie, tuo herkkusuu, ei suinkaan ole kiittämätön tällaisesta huomaavaisuudesta ja tuottaa kernaasti kunniaa hankkimillemme herkuille. Minäkin aina saan osani hänen kiitoksistaan, vaikka en niitä ollenkaan olisi ansainnut. Tämä on pikku tytön sota-juonta, jotta hän kiittäessään olisi vähemmin hämillään. Isä ja minä syömme leivoksia ja juomme viiniä. Mutta Émilellä on naisten maku; hän vaanii aina jotakin kermalautasta, johon Sophie on kastellut lusikkaansa.

Kun leivoksia tarjotaan, puhun Émilelle niistä kilpajuoksuista, joihin hän lapsena otti osaa. Tahdotaan tietää mitä kilpajuoksuja ne olivat. Minä teen

selkoa asiasta, ja se herättää hilpeyttä. Kysytään Émileltä, vieläkö hän osaa juosta. »Paremmiin kuin koskaan ennen», hän vastaa. »Olisinpa kovin pahoillani, jos olisin unhottanut tämän taidon.» Joku seuraan kuuluvista henkilöistä mielellään haluaisi nähdä hänen juoksevan, mutta ei rohkene sitä hänelle sanoa. Joku toinen ottaa sen sanoakseen. Émile suostuu. Käsketään saapuville pari kolme lähiseudun nuorta miestä. Määrätään palkinto, ja paremmiin matkiaksemme noita entisiä kilpaleikkejä, panemme leivoksen määräkohtaan. Kaikki kilpailevat ovat valmiina. Isä antaa lähtömerkin lyöden kätensä yhteen. Nopsajalkainen Émile halkoo ilmaa ja on määrämatkan päässä, ennenkuin nuo kolme kömpelystä tuskin ovat lähteneet liikkeelle. Émile vastaanottaa palkinnon Sophien käsistä, ja yhtä jalomielisenä kuin Eneas hän jakelee siitä kaikille voitetuille.

Keskellä suosionosotuksia ja voitonriemua Sophie rohkenee vaatia voittajaa kilpailemaan ja kehuu juoksevansa yhtä hyvin kuin hän. Émile ei kieltäydy astumasta kilpakentälle hänen kanssaan. Ja sillävälillä kun neitonen valmistautuu kilpailuun, kun hän molemmilta kupeilta kiinnittää ylös hameensa ja kun hän, ollen halukkaampi paljastamaan Émilin katseille pienen siron jalkansa kuin voittamaan häntä kilpajuoksussa, katselee ovatko hänen hameensa tarpeeksi lyhyet, Émile kuiskaa jotakin äidille korvaan; tämä hymyilee ja antaa suostumuksen merkin. Silloin Émile asettuu kilpailijattaren viereen. Tuskin on lähtömerkki annettu, kun Sophie lähtee juoksemaan ja kiittää eteenpäin nopeana kuin lintu.

Naiset eivät osaa juosta. Kun he lähtevät pa-

koon, saa heidät aina kiinni. Juoksu ei ole ainoa urheilu, jota he harjottavat taitamattomasti, mutta se on ainoa, jota he suorittavat vailla suloutta. Heidän kyynäspäänsä kohoavat silloin taaksepäin ja ovat kiinni vyötäisissä; tämä saattaa heidät naurettavan näköisiksi. Ja heidän korkeat korkonsa, joilla he harppailevat eteenpäin, saattavat heidät heinäsiirkkojen kaltaisiksi, jotka tahtovat juosta eteenpäin hyppi-mättä.

Émile, joka ei luule, että Sophie juoksee paremmin kuin muut naiset, ei viitsi edes liikkua paikaltaan, vaan antaa ivallisesti hymyillen hänen lähteä juoksemaan. Mutta Sophie on ketterä, ja hänellä on matalat korot. Hänen ei tarvitse turvautua mihinkään keinotekoiseen, jotta hänen jalkansa näyttäisivät pieniltä. Hänen ehätyksensä on niin suuri, että Émilin, saavuttaakseen tämän uuden Atalantan, on kii-reisesti lähtemiin juoksemaan: niin kaukana hän jo näkee Sophien edessään. Émile lähtee siis vuorostaan liikkeelle, kiitäen edelleen kotkan tavoin, joka hyökkää saaliinsa kimppuun. Hän ajaa häntä takaa, on jo vallan hänen kintereillään ja saavuttaa viimein tuon vallan hengästyneen neitosen, panee varovasti vasemman käsivartensa hänen vyötäryksensä ympärille, nostaa hänet ilmaan kuin höyhenen, ja painaen tätä suloista taakkaa sydämelleen hän täten päättää kilpajuoksun ja antaa hänen ensin kosketella päämäärää. Sitten hän huutaa: Sophie on voittanut, ja notkistaen toisen polvensa hänen edessään, hän tunnustaa itsensä voitetuksi.

Näihin moninaiisiin toimituksiimme liittyy oppimamme ammatin harjottaminen. Ainakin kerran vii-

kossa ja kaikkina niinä päivinä, jolloin huono sää ei salli meidän samoilla ulkona, menemme me, Émile ja minä, tekemään työtä käsityöläis-mestarin luo. Emme siellä työskentele muodon vuoksi, henkilöinä, jotka ovat yläpuolella tätä ammattia, vaan täydellä todella ja kuin oikeat käsityöläiset ainakin. Kerran Sophien isä tulee meitä tervehtimään ja tapaa meidät työssä eikä jätä ihastuneena kertomatta vaimolleen ja tyttarelleen mitä on nähnyt. Menkääpä katsomaan tuota nuorta miestä työpajassa, ja saatte nähdä halveksiiko hän köyhälistön oloja. Saattaa kuvitella kuinka iloisena Sophie kuuntelee tätä puhetta. Asiasta puhutaan vielä toistamiseen, ja muutkin tahtoisivat yllättää Émileä hänen työssään. Minulta kysellään asiata kuitenkin niin, kuin ei tarkoitettaisi mitään erityistä, ja sittenkuin äiti ja tytär ovat saaneet tietää työpäivämme, he tulevat sinä päivänä vaunuilla kaupunkiin.

Astuessaan sisään verstaaseen Sophie huomaa sen toisessa päässä nuoren miehen paitahihassillaan ja hiukset epäjärjestyksessä sekä niin työhönsä kiintyneenä, ettei hän ollenkaan huomaa häntä. Sophie pysähtyy ja antaa äidilleen merkin. Émilellä on taltta toisessa kädessä ja toisessa puuvasaran pää, johon hän juuri on tekemässä reikää. Sitten hän sahaa poikki laudan ja panee poikkisahaamansa laudanpätkän höylälankkujen väliin sitä sileäksi höylätäkseen. Tämä näky ei saata Sophieta nauramaan; se päinvastoin häntä liikuttaa ja herättää hänessä kunnioitusta. Nainen, kunnioita herraasi; hän tekee työtä sinun edestäsi, hän ansaitsee sen leivän, joka sinua ravitsee; sellainen on oikea mies.

Heidän siinä katsellessaan häntä minä huomaan

heidät ja vedän Émileä hihasta. Hän kääntyy, näkee heidät, heittää pois työkalunsa ja rientää heidän luokseen päästäen ilohuudon. Antauduttuaan ensi ilonhuumauksen valtoihin hän pyytää heitä istumaan ja jatkaa työtään. Mutta Sophie ei malta jäädä istumaan; hän nousee vilkkaana, kulkee läpi verstaan, tutkii työkaluja, koskettaa sileitä lautoja, ottaa höylänlastuja permannolta, katselee käsiämme ja sanoo sitten rakastavansa tätä ammattia, se kun on puhdas. Tuo riehakko koettaa jäljitelläkin Émileä. Valkealla ja heikolla kädellään hän lykkää laudalle höylän; höylä luistaa eteenpäin, mutta ei pysty puuhun. Luulen näkeväni lemмен jumalan liitelevän ilmassa, nauravan ja räpyttävän siipiään; luulen kuulevani hänen päästävän iloisia huutoja ja sanovan: Herkules on kostettu.

Tällävälän äiti tiedustelee mestarilta: »Paljonko annatte palkkaa noille nuorille miehille?» »Rouvaseni, annan kummallekin kaksikymmentä sou'ta¹ päivässä sekä ruuan. Mutta jos tuo nuorukainen tahtois, niin hän ansaitsisi paljon enemmän, sillä hän on seudun paras työmies.» »Kaksikymmentä sou'ta päivässä ja ruoka!» huudahtaa äiti hellästi. »Niin on, rouvani», sanoo mestari. Nyt äiti rientää Émilin luo, syleilee häntä, painaa häntä povelleen vuodattaen kyyneleitä ja voimatta sanoa muuta kuin toistaa moneen kertaan: poikani, poikani!

Juteltuaan hetken meidän kanssamme, kuitenkin häiritsemättä työtämme, sanoo äiti tyttärelleen: »Lähtekäämme, on jo myöhä, eikä meidän sovi an-

¹ Yksi sou = 5 penniä.

taa itseämme odottaa.» Sitten hän lähestyy Émileä, näpäyttää häntä poskelle sanoen: »Kas niin, kelpo työmies, etkö tahdo tulla meidän kanssamme?» Émile vastaa hänelle kovin surullisella äänellä: »Olen tehnyt sopimuksen mestarin kanssa, kysykää häneltä.» Mestarilta kysytään, tahtoisiko hän päästää meidät menemään. Hän vastaa, ettei voi. »Minulla on kiireisiä töitä», sanoo hän, »ja niiden tulee olla valmiit ylihuomenna. Luottaen näihin herroihin, olen päättänyt pois tarjoutuneita työmiehiä. Jos nämäkin lähtevät luotani, en enää tiedä, mistä saan toisia, enkä silloin voi saada työtä valmiiksi luvatuksi päiväksi.» Äiti ei tähän virka mitään; hän odottaa, että Émile puhuisi. Mutta hän painaa päänsä alas ja vaikenee. »Hyvä herra», sanoo äiti hänelle, hieman oudoksuen tätä äänettömyyttä, »eikö teillä ole mitään tähän saannottavaa?» Émile katsoo hellästi hänen tyttärensä ja sanoo ainoastaan nämä sanat: »Näettehän, että minun täytyy jäädä.» Tämän jälkeen naiset poistuvat jättäen meidät siihen. Émile saattaa heitä ovelle asti, seuraa heitä sitten katseillaan niin kauas kuin voi. huokailee, ja palaa työhönsä mitään puhumutta.

Matkalla äiti, joka on hieman loukkaantunut, puhuu tyttärelleen tästä omituisesta menettelystä. »Kuinka», hän sanoo, »oliko ehkä niin vaikeata antaa mestarille korvausta ilman että he itse jäivät työhön, ja eikö tuo niin tuhlaileva nuori mies, joka ilman pakkoa sirottelee rahojaan, enää raskitse niitä käyttäen sopivissa tilaisuuksissa?» »Oi, hyvä äiti», virkkaa Sophie, »suokoon Jumala, ettei Émile panisi rahaan niin suurta arvoa, että käyttäisi sitä rikkoakseen antamansa lupauksen, syödäkseen rankaisematta

sanansa ja täten ollakseen syynä siihen, että toinenkin sanansa syö! Tiedänhän, että hänen olisi helppo korvata mestarille se vahinko, joka aiheutuisi hänen poistumisestaan; mutta siten hän saattaisi sielunsa rikkauden orjaksi ja tottuisi asettamaan sen velvollisuksiensa edelle ja luulemaan, että on vapaa kaikesta, kunhan vaan maksaa. Émilien katsantokanta on toinen, ja minä toivon, ettei hän sitä minun tähteni muuta. Luuletteko ettei jääminen ole maksanut mitään itsehillitsemystä? Äiti, älkää pettykö; minun tähteni hän jäi työhön, näin sen hänen silmistään.»

Silti Sophie ei ole välinpitämätön lemmen oikeiden vaatimusten suhteen. Päinvastoin hän siinä suhteessa on ankara ja vaativainen; kernaammin hän ei tahtoisi ollenkaan olla rakastettu, kuin että häntä vaan laimeasti rakastettaisiin. Hänessä on oman arvonsa ja kunnioituksen tietoisuuden herättämää ylpeyttä, ja se vaatii muilta samaa kunnioitusta, jota se itseään kohtaan tuntee. Hän ylenkatsoisi sydäntä, joka ei tuntisi hänen sydämensä koko arvoa ja joka ei rakastaisi häntä hänen hyveidensä vuoksi yhtä paljon ja enemmän kuin hänen suloutensa vuoksi; hän ylenkatsoisi sydäntä, joka ei asettaisi häntäkin edelle velvollisuuttaan ja joka ei asettaisi häntä edelle kaikkea muuta maailmassa. Hän ei ole toivonut itselleen lemmittyä, joka ei tuntisi muuta lakia kuin hänen tahtonsa; hän näet tahtoo hallita miestä, joka ei hänen kauttaan ole menettänyt miehenarvoaan. Niinpä Kirke halveksii Odysseuksen seuralaisia, jotka on noitunut halvoiksi eläimiksi, ja antautuu Odysseukselle, jota ei ole voinut noitumalla muuttaa.

Mutta lukuunottamatta tätä lo-kaamatonta ja

pyhää velvollisuutta Sophie on äärettömän tarkka kaikista omista oikeuksistaan, hän pitää ankarasti silmällä miten tunnollisesti Émile niitä kunnioittaa, kuinka innokkaasti hän täyttää hänen toivomuksensa, kuinka taitavasti hän ne arvaa, miten täsmällisesti hän saapuu määrähetkellä. Hän ei tahdo että Émile tulisi myöhemmin eikä aikaisemmin; hän tahtoo että hän olisi sääntillinen. Jos hän tulisi aikaisemmin, hän asettaisi oman tahtonsa edelle, jos hän tulisi myöhemmin, se osottaisi laiminlyömistä. Hänkö laiminlöisi Sophieta! tämä ei tapahtuisi kahta kertaa. Sophien epäoikeutettu epäily oli kerran vähällä turmella kaiken, mutta onneksi hän on oikeudellinen ja kohtuullinen ja osaa jälleen hyvittää väärän tekonsa.

Eräänä iltana meitä odotetaan Sophien kodissa: Émile on saanut käskyn tulla. Meitä tullaan vastaanottamaan, mutta meitä ei ollenkaan näy. »Mitä heille onkaan tapahtunut, mikä onnettomuus on heitä kohdannut? He eivät edes ole lähettäneet mitään sanaa.» Ilta kuluu heiltä heidän meitä odottaessaan. Sophie parka luulee meitä kuolleiksi; hän on epätoivoissaan, mitä suurimman levottomuuden vallassa ja valvoo yönsä itkien. Jo illalla on lähetetty henkilö meistä tietoja noutamaan, ja tämän henkilön on määrä palata seuraavana aamuna. Hän palaa toisen seurassa, joka on meidän lähettämämme ja joka suusanallisesti meidän puolestamme pyytää anteeksi, sanoen, että voimme hyvin. Seuraavassa tuokiossa me itse saavumme paikalle. Silloin kohtaous äkkiä muuttuu. Sophie pyyhkii kyöneleensä, tai jos hän vielä niitä vuodattaa, ne ovat vihankyöneleitä. Hänen ylpeälle sydämelleen

ei tuota tyydytystä se varmuus, että olemme elossa. Émile siis elää ja on turhaan antanut itseään odottaa.

Heti tultuamme Sophie tahtoo vetäytyä huoneeseensa. Mutta vanhemmat vaativat, että hän jää meidän seuraamme; hänen täytyy totella. Mutta hän muuttaa heti paikalla menettelyä ja teeskentelee levollisuutta ja tyytyväisyyttä, joka toisi in epäilemättä olisi tehnyt todellisen vaikutuksen. Isä tulee luoksemme ja sanoo: »Olette tuottaneet ystävilleen levottomuutta; täällä on niitä, jotka eivät sitä teille hevin anna anteeksi.» »Kuka sitten? isäni?» kysyy Sophie hymyillen niin ystävällisesti kuin suinkin saattaa. »Mitä se sinua liikuttaa», vastaa isä, »kunhan se vaan et ole sinä.» Sophie ei vastaa vaan luo katseensa alas käsityöhönsä. Äiti vastaanottaa meidät kylmän ja pakollisen näköisenä. Émile on hämillään eikä uskalla puhutella Sophieta. Tämä puhuttelee häntä ensiksi, kysyy häneltä miten hän voi, pyytää häntä istumaan ja osaa niin hyvin näytellä, että nuori mies, joka ei vielä ymmärrä rajujen mielenliikutusten ääntä, antaa tämän kylmäverisyyden viedä itsensä harhaan ja on vähällä itse loukkaantua.

Poistaakseni hänen erehdyksensä minä yritän tarttua Sophien käteen ja suudella sitä, kuten minun välistä on tapana. Mutta hän vetää kätensä pois rajusti ja sanoo: »Hyvä herra», niin omituisella äänenpainolla, että ehdoton liike heti paljastaa Émilelle hänen tunteensa.

Huomattuaan ilmaisseensa tunteensa Sophie ei enää pakota itseään teeskentelyyn. Hänen näennäinen kylmäverisyytensä muuttuu ivalliseksi ylenkatseeksi. Hän vastaa kaikkeen, mitä hänelle sanotaan,

yksitoikkoisen lyhyesti ja hitaasti sekä epävarmasti, ikäänkuin peläten, että hänen äänensä ilmaisisi liiaksi närkästystä. Émile on puolikuollut kauhusta ja katselee häntä surevan näköisenä ja koettaa saada Sophien katsomaan häneen, jotta hän hänen katseistaan voisi lukea, mitä hän oikein ajattelee. Sophie ärtyy hänen luottamuksestaan vielä enemmän ja luo häneen katseen, joka vie häneltä halun anoa toista. Émile on vallan suunniltaan ja vapisee eikä onneksi rohkene häntä puhutella eikä katsoa; sillä vaikka hän viattomanakin olisi voinut kestää Sophien vihaa, ei jälkimäinen koskaan olisi antanut hänelle anteeksi.

Nyt minä huomaan, että on minun vuoroni ja että on aika selittää asia; menen siis Sophien luo. Tartun jälleen hänen käteensä, jota hän nyt ei vedä pois, sillä hän on vähällä pyörtyä. Sanon hänelle lempeästi: »Rakas Sophie, me olemme onnettomia, mutta te olette järkevä ja oikeamielinen; te ette voi meitä tuomita meitä kuulematta. Kuulkaa siis, mitä meillä on sanottavaa.» Hän ei vastaa mitään, ja minä puhun seuraavasti:

»Läksimme matkaan eilen kello neljä. Meidän oli määrä saapua kello seitsemän, ja lähdemme aina aikaisemmin, kuin mikä olisi välttämätöntä, voidaksemme tiellä levätä kun lähestymme taloanne. Olimme jo kulkeneet kolme neljännestä matkasta, kun surkeat valitushuudot kaikuivat korvaamme. Ne läksivät erästä vähän matkan päässä olevasta notkosta. Rienämme huutojen suuntaan ja huomaamme miesparan, joka, palatessaan hieman juopuneena ratsain kaupungista, oli pudonnut niin raskaasti hevosen selästä, että oli taittanut jalkansa. Huudamme apua; ei kukaan

vastaa. Koetamme asettaa haavottuneen takaisin hevosen selkään, mutta se ei meille onnistu. Pienimmästäkin liikkeestä tuo onneton kärsii kauheita tuskia. Nyt ei meillä ole muu neuvona kuin köyttää hevonen kiinni syrjäisen metsikön puuhun, muodostaa käsivarsistamme parit, ja nostaa niille haavottunut. Sitten kannamme häntä niin varovasti kuin suinkin, seuraten hänen osottamaansa tietä, joka johtaa hänen kotiinsa. Matka oli pitkä ja meidän täytyi moneen kertaan levätä. Saavumme viimein perille uupunaina väsymyksestä. Meidät kohtaa katkera yllätys, kun huomaamme tuntevamme hänen talonsa ja että tuo poloinen on sama mies, joka niin sydämelisästi vastaanotti meidät sinä päivänä, jolloin ensi kerran tulimme näille seuduille. Siinä mielen kiihtymyksessä ollen, joka oli meidät kaikki vallannut, emme tähän hetkeen saakka olleet toisiamme tunteneet.»

•Tällä miehellä oli vaan kaksi pientä lasta. Hänen vaimonsa, joka juuri makasi synnytyavuoteessa, pelästyi siihen määrään nähdessään hänen tässä tilassa palaavan, että hän tunsu haikeata kipua ja muutamaman tunnin kuluttua synnytti lapsensa. Mitä tehdä tällaisessa tapauksessa syrjäisessä mökissä, jossa ei voinut toivoa mitään apua? Émile silloin läksi noutamaan metsikköön jättämäämme hevosta, nousi sinne saavuttuaan sen selkään ja ratsasti täyttä laukkaa hakemaan haavalääkäreitä kaupungista. Hän antoi tälle hevosen, ja kun hän ei kyllin pian löytänyt sairaanhoitajataria, hän palasi jalan erään palvelijan seurassa, lähetettyään toisen palvelijan teidän luoksenne. Tällävälän minä olin suuressa pulassa, kuten saattaa arvata, minun kun oli yhtäikaa hoitaminen jal-

kansa taittanutta miestä ja lapsivuoteessa makaavaa vaimoa. Hain kokoon talosta kaiken, mitä suinkin luulin voivani käyttää auttaakseni molempia.»

»En enää mainitse teille yksityiskohtia seikkailumme lopusta; siitähän ei tässä ole kysymys. Kello oli kaksi aamulla, ennenkuin kumpikaan meistä sai hetkeäkään lepoaikaa. Viimein, ennen päivänkoittoa saavuimme tässä lähellä olevaan majataloomme, jossa odotimme teidän heräämistänne kertoaksemme teille seikkailumme.»

Vaikenen mitään lisäämättä. Mutta ennenkuin kukaan sanoo sanaakaan, Émile lähestyy lemmittyään, kohottaa ääntänsä ja sanoo hänelle jantevämmin kuin mitä olin odottanut: »Sophie, sinusta riippuu kohtaloni, sinä sen hyvin tiedät. Voit saattaa minut menehtymään suruun; mutta älä luule, että voit saada minut unhottamaan inhimillisyyden oikeuksia. Ne ovat minulle pyhemmät kuin sinun oikeutesi; niistä en koskaan luovu sinun tähtesi.»

Tämän kuultuaan Sophie ei vastaa, vaan nousee, panee käsivartensa hänen kaulaansa ja suutelee häntä poskelle. Sitten hän ojentaa kättään verrattoman sulavasti ja sanoo: »Émile, ota tämä käsi, se on sinun. Ole, milloin vaan tahdot, puolisoni ja herrani. Olen koettava ansaita tätä kunniaa.»

Tuskin on Sophie häntä suudellut, kun isä ihas-tuneena taputtaa käsiään huutaen: vielä kerta, vielä kerta! Eikä Sophie anna toistamiseen itseään keho-tella, vaan painaa heti kaksi suudelmaa Émilen toi-toiselle poskelle. Mutta melkein samassa tuokiossa hän pelästyy kaikkea mitä juuri on tehnyt, pakenee

aitinsä syliin ja peittää äidin povelle häpeästä punottavat kasvonsa.

Jätän kuvaamatta yleisen ilon; onhan luonnollista, että kaikki sitä tuntevat. Päivällisen jälkeen Sophie kysyy olisiko kovin pitkä matka mennä katsomaan poloisia sairaita. Sophieta haluttaa sinne mennä, ja tämä on hyvä teko; lähdetään matkaan. Sairaat loikovat kumpikin vuoteessaan. Émile näet oli hankkinut toisen vuoteen. Heidän ympärillään on henkilöitä, jotka heitä hoitavat. Émile oli tästä pitänyt huolen. Mutta lisäksi molemmat potilaat ovat niin köyhissä oloissa, että kärsivät yhtä paljon puutteestaan kuin sairaudestaan. Sophie saa vaimoparalta esiliinan ja sijoittaa hänet mukavammin vuoteeseensa; samoin hän sitten tekee sairaalle miehellekin. Hänen hellä ja pehmeä kätensä osaa löytää kaiken, mikä voi koskea sairasten ruumiiseen ja asettelee pehmeämmin heidän kivistäviä jäseniään. He tuntevat saavansa huojennusta, kun hän vaan heitä lähestyy, luulisi hänen arvaavan kaiken, mikä voi tuottaa heille kipua. Tämä niin hieno neitonen ei inhoa epäsiisteyttä eikä huonoa ilmaa, ja osaa poistaa molemmat, häiritsemättä ketään ja tuottamatta sairaille vaivaa. Hän, joka aina muuten on niin siveän kaino, joskus ylpeäkin, hän, joka ei mistään hinnasta olisi sormenpäälläänkään koskenut miehen vuoteeseen, kääntelee ja muuttelee haavottunutta siitä ollenkaan välittämättä ja panee hänet mukavampaan asentoon, niin että hän siinä voi pysyä kaemmin. Armeliaisuuden into on hyvinkin siveyden arvoinen. Kaiken, minkä hän tekee, hän suorittaa niin kevyesti ja taitavasti, että miesparka tuntee huojennusta, tuskin huomaamatta, että häneen

on koskettu. Vaimo ja mies siunaavat yhdessä tuota rakastettavaa neitosta, joka heitä säälii ja lohduttaa. Hän on taivaan enkeli, jonka Jumala on heille lähettänyt; ainakin hän on yhtä lempeä ja hyvä. Émile on heltynyt ja katselee häntä vaieten. Mies, rakasta nais-toveriasi; Jumala on antanut hänet sinulle sinua lohduttamaan vaivoissasi, huojentamaan kärsimyksiäsi, siinä todellinen nainen!

Vastasyntynyt kastetaan. Molemmat rakastavat ovat kummeina, ja heidän sisällään liikkuu palava toivomus antaa toisille tilaisuus samanlaiseen palvelukseen. He halajavat tuota toivottua hetkeä, he luulevat sen jo olevan sangen lähellä. Kaikki Sophien arvelut ovat haihtuneet, mutta nyt vasta minun arveluni alkavat. Rakastavat eivät vielä ole niin pitkällä kuin ajattelevat; kaiken tulee tapahtua säännöllisessä järjestyksessä.

Eräänä aamuna, jolloin he eivät ole nähneet toisiaan kahteen päivään, minä astun Émilen huoneeseen kirje kädessä ja sanon hänelle katsoen häntä lujasti silmiin: »Mitä tekisit, jos sinulle kerrottaisiin, että Sophie on kuollut?» Hän huutaa ääneensä, nousee väännellen käsiään ja katsoo minuun vaieten ja menehtynein katsein. »Vastaahan toki», minä sanon yhtä tyyneenä. Silloin hän ärtyneenä kylmäverisyydestäni lähestyy minua silmät palaen vihasta ja pyhähtyen melkein uhkaavassa asennossa. »Mitäkö tekisin . . . sitä en tiedä; sen ainakin tiedän, etten eläessäni tahtoisin jälleen nähdä sitä, joka olisi minulle tämän sanoman kertonut.» »Rauhoitu», sanon hymyillen; »hän elää ja voi hyvin, hän ajattelee sinua ja

odottaa meitä tänä iltana. Mutta menkäämme ensin kävelemään ja jutelkaamme.»

Se intohimo, joka hänet on vallannut, ei enää salli hänen, kuten ennen, antautua puhtaasti järkipäisiin keskusteluihin. Itse tuon intohimou avulla tulee herättää hänen mielenkiintoaan, jotta hän tarkkaksi neuvojani. Tätä on tarkoittanut tuo kauhea johdantoni; nyt olen varma siitä, että hän on minua kuunteleva.

»Meidän tulee olla onnellisia, rakas Émile; se se on jokaisen tuntevan olennon päämäärä; se on ensimmäinen luonnon meihin istuttama halu, se on ainoa, joka ei meitä koskaan hylkää. Mutta missä on onni? Ken sen tietää? Jokainen sitä etsii, eikä kukaan sitä löydä. Kulutamme elämämme sitä etsiesämme, ja kuolemme, ilman että olemme sitä saavuttaneet. Nuori ystäväni, kun syntymäsi jälkeen otin sinut syliini ja kun huusin ylintä Olentoa sen sitoumuksen todistajaksi, jonka rohkenin ottaa täyttääkseni, ja kun pyhitin oman elämäni sinun onnellesi, niin tiesinkö itse mihin sitouduin? En; sen ainoastaan tiesin, että saattamalla sinut onnelliseksi, itse varmasti tulisin onnelliseksi. Tehdessäni sinun hyväksesi nämä hyödylliset ponnistukset, tiesin että ne edistäisivät yhteistä onneamme.»

»Niin kauan kuin emme tiedä, mitä meidän tulee tehdä, viisaus on siinä, että olemme toimimatta. Tämä on perusohje, jota ihminen kaikkein enimmin tarvitsee ja samalla se, jota hän kaikkein vähimmin osaa seurata. Se, joka etsii onnea tietämättä missä se on, on alttiina vaaralle sitä paeta ja siitä poistua jokaista eteen sattuvaa harhatietä pitkin. Mutta eipä

joka mies osaa olla levollisena ja toimimatta. Ollen täynnä levotonta intoa onnea etsiäksemme, erehdymme kernaammin etsinnässämme kuin suostuisimme kokonaan sen etsinnästä herkeämään. Ja jos kerran olemme poistuneet siltä oikealta näkökannalta, jonka nojalla meidän olisi pitänyt sitä tuntea, emme enää voi tätä näkökantaa palauttaa.»

»Joskohta olin saman tietämättömyyden valloissa, koetin välttää mainittua erehdyttä. Sitoutuessani sinusta huolta pitämään päätin olla astumatta ainoatakaan turhaa askelta ja sinuakin siitä estää. Pysyin luonnon tiellä odottaen, että se minulle näyttäisi onnen tien. Kävi selville, että nämä molemmat tiet lankesivat yhteen ja että siis tietämättäni olinkin seurannut onnen tietä.»

»Ole sinä todistajani ja tuomarini; en koskaan ole sinulta tätä tointa kieltävä. Alkuvuosi ei koskaan ole uhrattu seuraaville vuosille; olet nauttinut kaikkea sitä hyvää, minkä luonto on sinulle antanut. Niistä kärsimyksistä, jotka se on pannut niskoillesi ja joita en ole voinut sinusta torjua, olet tuntenut ainoastaan sellaisia, jotka ovat olleet omansa karkaisemaan sinua muilta kärsimyksiltä. Ainoastaan välttääksesi suurempaa kärsimystä olet pienempää saanut kestää. Et ole kokenut vihaa etkä orjuutta. Olet ollut vapaa ja tyytyväinen ja sentähden olet pysynyt oikeamielisenä ja hyvänä. Sillä kärsimykset ja pahe ovat toisistaan erottamattomat; ihminen näet ei koskaan muulloin tule häijyksi kuin silloin, kun hän on onneton. Oi jospa lapsuutesi muisto pysyisi vanhuuteesi asti. Tuntien hyvän sydämesi en pelkää.

että sydämesi koskaan muistelisi sitä aikaa siunaa-matta sitä kättä, joka tuota ikääsi ohjasi.»

»Astuttuasi järkevyyden ikään olen turvannut sinut ihmisten mielipiteiltä; sydämesi auettua tunteille, olen suojannut sinua intohimojen vallalta. Jos olisin voinut saada tuon sisäisen levottomuutesi jatkumaan kuuloosi asti, olisi työni ollut varmasti taattua, ja sinä olisit alati niin onnellinen kuin ihminen saattaa olla. Mutta, rakas Émile, turhaan olen kastellut sieluasi Styks virran vedessä, en kuitenkaan ole voinut saattaa sitä täydelleen haavottomammaksi. Eteesi kohoaa uusi vihollinen, jota et vielä ole oppinut voittamaan, ja jonka vallasta en enää voi sinua vapauttaa. Tämä vihollinen olet sinä itse. Luonto ja kohtalo olivat jättäneet sinut vapaaksi. Sinä saatoit kestää puutetta ja ruumiillista tuskaa; mutta sielun tuskat olivat sinulle tuntemattomat. Et ollut riippuvainen mistään muusta kuin inhimillisten olojen suhteista. Nyt olet riippu-vainen kaikista sinussa heränneistä ja kehittyneistä pyyteistäsi. Opittuasi haluamaan olet saattanut itsesi halujesi orjaksi. Kuinka monet tuskat saattavatkaan raadella sieluasi, ilman että mitään sinussa muuttuu, ilman että mikään sinua loukkaa, ilman että mikään sinuu olemustasi koskettelee! Kuinka monta kärsi-mystä voitkaan tuntea, olematta sairas! Kuinka usein saatat kokea kuolontuskaa, siltä kuolematta! Valhe, erehdys, epäily voi saattaa sinut epätoivoon.»

»Olet teatterissa kuullut miten sankarit, äärettö-mien tuskien valtaamina, ovat täyttäneet näyttämön mielettömillä huudoillaan, olet nähnyt heidän osotta-van naisellista surua, itkevän lasten tavoin ja täten niittävän yleisön suosionosotuksia. Muistelepa miten

paheksuit noita valitushuutoja, tuota voivotusta, se kun lähti miehistä, joilta sopi odottaa ainoastaan järkähtämättömyyttä ja lujuuutta. Kuinka', sanoit täynnä paheksumista, 'ovatko nuo sellaisia esimerkkiä, jotka tarjotaan meidän seurattaviksemme, ne esikuvat, jotka annetaan meidän jäljiteltäväksemme! Pelätäänkö, ettei ihminen olisi tarpeeksi pieni, tarpeeksi onneton ja heikko, ellei vielä hänen heikkoudelleen suitsuteta hyveen petteävää uhrisavua?' — Nuori ystäväni, ole vastedes lempeämpi näyttämöä kohtaan; nyt on itsensä tullut näyttämösankari!»

»Sinä osaat kärsiä ja kuolla; osaat kestää välttämättömyyden lakia kärsimällä ruumiillista tuskaa, mutta et vielä ole alistanut sydämesi pyyteitä lakieu alaisiksi, ja kuitenkin elämämme häiriytyminen johtuu paljon enemmän sydämemme pyyteistä kuin todellisista tarpeistamme. Halumme ovat ylen laajat, voimamme taaskin tuiki riittämättömät. Toivomuksineen ihminen kiintyy tuhansiin seikkoihin; itsestään hän ei ole vankasti kiintynyt mihinkään, ei edes elämään. Kuta enemmän hänen pyyteensä lisääntyvät, sitä enemmän myös hänen kärsimyksensä kasvavat. Kaikki täällä maan päällä on katoavaista; kaiken sen, mitä rakastamme, olemme kerran menettävät, ja kuitenkin kiinnymme siihen, ikäänkuin sitä kestäisi iäti. Mikä kauhu sinussa heräsi kun vaan oletit, että Sophie oli kuollut! Luuletko siis, että hän voisi elää alati? Eikö kukaan kuole hänen iässään? Hänen täytyy kerta kuolla, lapseni, ja kenties ennen sinua. Kuka tietää, onko hän tällä hetkellä elävien joukossa? Luonto oli kahlehtinut sinut riippuvaiseksi ainoastaan yhdestä kuolosta; sinä itse teet itsesi toisestakin

kuolemasta riippuvaksi; nyt olet siis joutunut siihen tilaan, että kahdesti tulet kuolemaan.»

»Kuinka surkuteltava oletkaan, kun täten olet joutunut hillittömien intohimojesi orjaksi. Aina kaihoa, aina jotakin, jota menetät, aina levottomuutta! Et voi nauttia edes siitä, mikä sinulle vielä on jäljelle jäänyt. Pelko, että voit menettää kaikki, on estävä sinua mitään omistamasta. Kun olet suostunut yksinomaan noudattamaan intohimojesi ääntä, et voi niitä koskaan tyydyttää. Olet aina etsivä lepoa, ja se on aina pakeneva edestäsi. Tulet onnettomaksi ja sitten tulet häijyksi; kuinka tätä voisikaan välttää, kun sinulla ei ole muuta lakia kuin hillittömät halusi? Jos et voi kestää ulkoapäin sinussa pakollisesti aiheutunutta kieltäymystä, miten kykenisit tahallasi alistumaan kieltämykseen? Miten voit uhrata sydämesi pyyteet velvollisuudellesi ja vastustaa tunteitasi kuunnellaksesi järjen ääntä? Sinä, joka et tahtois enää nähdä sitä, joka toisi sinulle sanoman lemmitysy kuolosta, miten voisit kärsiä sen henkilön näkyä, joka riistäisi hänet sinulta elävänä, sen, joka uskaltaisi sinulle sanoa: hän on sinulta kuollut, hyve erottaa sinut hänestä? Jos sinun joka tapauksessa on välttämätöntä elää Sophien kanssa, olkoonpa hän mennyt naimisiin tai ei, olitpa sinä vapaa tai ei, rakasti hän sinua tai ei, myönnettiinpä häntä sinulle vai ei, — vähät sinä kaikesta tästä välität: sinä tahdot hänet saavuttaa, tahdot hänet omistaa mistä hinnasta tahansa. Sanoppa minulle siis, mitä rikosta on lopulta kammoksuva se, joka ei noudata muita lakeja kuin sydämensä pyrkimyksiä ja joka ei voi vastustaa mitään mitä haluaa.»

»Lapseni, ei ole onnea ilman rohkeutta eikä hyvettä ilman taistelua. Käsité hyve johtuu voimakkuuden käsitteestä; henkinen voima on kaiken hyveen perusta. Hyvettä tavataan ainoastaan olennoissa, joilla huolimatta luonnollisesta heikkoudestaan kuitenkin on tahdonlujuutta. Tässä piilee oikeamielisen ihmisen ansio. Vaikka sanomme Jumalaa hyväksi, emme sano häntä hyveiseksi, hänen kun ei tarvitse tehdä mitään ponnistuksia, tehdäkseen hyvää. Selittäkseni sinulle sanaa *hyve*, jota niin usein on väärinkäytetty, olen odottanut kunnes kykenisit minua ymmärtämään. Niin kauan kuin hyveen harjottaminen ei vaadi mitään ponnistuksia, ei tarvitse sitä tuntea. Tämä tarve esiintyy intohimojen herätessä; sinussa se jo on ilmaantunut.»

»Kasvattamalla sinua kaikessa luonnon yksinkertaisuudessa en ole saarnannut sinulle tuskallisia velvollisuuksia, vaan olen suojellut sinua niiltä pabeilta, jotka juuri saattavat velvollisuudet tuskallisiksi. Olen saattanut sinulle valheen vähemmän vihatuksi kuin hyödyttömäksi ja olen vähemmän opettanut siua antamaan kullekin sen, mikä hänelle kuuluu, kuin pitämään huolta siitä, mikä sinulle kuuluu. Olen saattanut sinut pikemmin hyväksi kuin hyveiseksi. Mutta se, joka ainoastaan on hyvä, pysyy sinä ainoastaan niin kauan kuin se hänelle on mieluista. Hyvyys raukeaa ja haihtuu inhimillisten intohimojen rajusta puuskauksesta. Ihminen, joka ainoastaan on hyvä, osottaa tätä hyvyttä yksinomaan itseään kohtaan.»

»Millainen siis on hyveinen ihminen? Hän on henkilö, joka osaa voittaa sydämensä pyyteet. Sillä silloin hän noudattaa järkeänsä ja omaatuntoansa, hän

täyttää velvollisuutensa ja pysyy oikealla tiellä, jolta ei mikään voi saada häntä poikkeamaan. Tähänasti sinä olet ollut ainoastaan näennäisesti vapaa. Sinulla oli ainoastaan sellaisen orjan epävarma vapaus, jolle ei vielä ole annettu mitään käskyä. Ollos nyt todella vapaa; opi olemaan oma herrasi, hallitse omaa sydäntäsi, Émile! Silloin olet oleva hyveinen.»

»Täten sinulla siis on uusi opinjakso suoritettavana, ja tämä toinen opinjakso on vaivalloisempi kuin ensimmäinen. Sillä luonto vapauttaa meidät niistä kärsimyksistä, jotka se luo meidän hartioillemme, tai ainakin opettaa meitä niitä kestäämään. Mutta se ei ollenkaan puutu niihin, jotka johtuvat meistä itsestämme. Se jättää meidät omiin hoteisiimme. Se antaa meidän intohimojemme uhreina kukistua turhien tuskien taakan alle ja vielä lisäksi kerskata niistä kyynelystä, joiden takia meidän olisi pitänyt häpeästä punastua.»

»Nyt sinut valtaa ensimmäinen intohimosi. Se on kenties ainoa, joka on sinun arvoisesi. Jos osaat sitä miehen tavoin hillitä, se on kenties oleva viimeinenkin intohimosi. Olet silloin polkeva kaikki muut intohimot ja yksinomaan totteleva hyveen ääntä.»

»Tämä intohimosi ei ole rikollinen, sen varsin hyvin tiedän; se on yhtä puhdas kuin ne sielut, jotka sitä tuntevat. Siveys sen synnytti ja viattomuus on sitä ravinnut. Oi, te onnelliset rakastavat! Hyveen tuottama viehäytys puolestaan vaun lisää teissä lemмен viehkeyttä. Ja ne suloiset siteet, jotka teitä odottavat, ovat yhtä paljon järkevyytenne kuin kiintymyksenne tulos. Mutta sanoppa minulle, sinä suora mies: onko

tämä niin puhdas intohimo silti vähemmin sinua kahlehtinut? Oletko silti vähemmin joutunut sen orjaksi, ja jos se huomispäivänä lakkaisi olemasta viaton, tukahuttaisitko sen jo huomenna? Nyt on se hetki tullut, jolloin sinun on koetteleminen voimiasi; silloin ei tätä aikaa enää ole, kun niitä tulee käyttää. Nämä vaaralliset kokeilut on suorittaminen kaukana itse vaaran lähteestä. Vihollisen näkyvissä ei suinkaan suoriteta valmistuksia ja harjoituksia taisteluun; sitä varten valmistaudutaan jo ennen sotaa, ja taisteluun ryhdytään vasta täysin valmistautuneina.»

»On suuri erehdys jakaa intohimot luvallisiin ja luvattomiin, jotta voisi antautua edellisten valtaan ja pidättäytyä jälkimäisistä. Kaikki intohimot ovat hyviä, kun kykenee niitä hallitsemaan, kaikki intohimot taas ovat pahoja, jos jättäytyy niiden orjaksi. Luonto kieltää meitä ulotuttamasta pyyteitämme voimapiiriämme kauemmaksi; järki kieltää meitä tavoittelemasta sellaista, jota emme voi saavuttaa. Omatunto taas ei kiellä meitä olemasta kiusausten alaisina, vaan kieltää antamasta kiusausten itseämme voittaa. Meidän tahdostamme ei riipu, onko meillä intohimoja vai olemmeko niitä vailla, mutta tahdostamme on riippuvaa hillitsemmekö niitä vai emmekö. Kaikki ne tunteet, joita hillitsemme, ovat oikeutettuja, kaikki ne tunteet taas, jotka meitä hallitsevat, ovat rikollisia. Mies, joka rakastaa toisen vaimoa, ei ole rikollinen, jos hän alistaa tämän onnettoman intohimonsa velvollisuuden lain alaiseksi. Mutta jos hän rakastaa omaa vaimoansa niin kiihkeästi, että tälle rakkaudelle uhraa kaiken, hän on syyllinen.»

»Älä odota minulta pitkiä siveysopillisia ohjeita,

sillä minulla on vaan yksi sinulle annettavana, ja se käsittää kaikki muut. Ollos mies ja pidätä sydäntäsi ihmisasemasi rajojen sisällä. Tutki ja opi tuntemaan nämä rajat, kuinka ahtaat ne lienevätkin, sillä niin kauan kuin niiden sisällä pysyy, ei ole onneton. Onneton ihminen on silloin, kun mielettömien halujensa valtaamana pitää mahdollisena mahdotonta, hän on onneton, kun unhoittaa ihmisasemansa muodostaakseen itselleen kuvitellun aseman, josta kuitenkin aina vajoaa takaisin todellisuuteen. Ainoa minkä menettäminen on meille vaikeata, on kaikki sellainen, jonka omistamiseen luulemme itsellämme olevan oikeuden. Ilmeinen mahdottomuus toivomaamme saavuttaa vierottaa meidät siitä; pyyteet, jotka ovat vailla kaikkea täyttymyksen toivoa, eivät mieltämme ahdista. Kerjäläistä ei vaivaa halu päästä kuninkaaksi. Kuningas pyrkii Jumalan arvoon vasta silloin, kun hän ei enää pidä itseään ihmisenä.»

»Ylpeyden aiheuttamat harhaluulot tuottavat meille suurimpia kärsimyksiämme; mutta inhimillisen kurjuuden tarkastaminen saattaa sitävastoin aina viisaan ihmisen maltilliseksi. Hän pysyy alallaan eikä levottomana pyri siitä pois; hän ei turhaan tuhlaa voimiaan nauttiakseen sellaisesta, jota ei kuitenkaan kykene pysyväisesti omistamaan. Ja koska hän käyttää hyvin kaikki voimansa todella omistamastaan hyvin nauttiakseen, hän on itse teossa voimakkaampi ja rikkaampi kuin me, juuri sen nojalla, että hän haluaa vähempää kuin me muut. Voinko minä, ollen kuolevainen ja katoavainen olento, täällä maan päällä solmia iäisiä siteitä, täältä kun kaikki vaihtuu ja katoaa ja minäkin huomispäivänä voin muuttaa pois? Oi

Émile, poikani, jos sinut menettäisin, niin mitä minulle jäisi itsestäni? Ja kuitenkin minun täytyy tottua siihen ajatukseen, että voin sinut menettää; sillä kukapa tietää milloin sinut minulta temmataan pois!»

»Jos siis tahdot elää onnellisena ja järkevänä, niin älä kiinnitä sydäntäsi muuhun kauneuteen, kuin sellaiseen, joka on häviämätön. Asemasi rajoittakoon halujasi ja velvollisuutesi käykööt sydämesi pyyteiden edellä. Ulotuta välttämättömyyden laki moraalisiiin seikkoihin; totuta itsesi tyytymään siihen, että osaat olla vailla sellaista, mikä sinulta voidaan riistää. Opi luopumaan kaikesta, kun hyve niin käskee, opi asettumaan yläpuolelle tapahtumia, irrottamaan sydäntäsi, ilman että ne voivat sitä raadella; opi olemaan rohkea vastoinkäymisissä, jotta et koskaan olisi onneton; opi järkähtämättömästi täyttämään velvollisuutesi, jotta et koskaan olisi rikollinen. Silloin olet oleva onnellinen huolimatta kohtalosta ja järkevä huolimatta intohimoistasi. Silloin katoavaistenkin olioiden omistamisesta olet löytävä ylenpaltista mielihyvää, jota ei mikään kykene häiritsemään. Sinä olet omistava ne, ilman että sinä itse olet niiden hallussa, ja sinä olet huomaava, että ihminen, jonka käsistä kaikki soluu pois, nauttii ainoastaan sellaisesta, josta raskitsee luopua. Sinulla tosin silloin ei ole oleva kuvitellun nautinnon tuottamaa mielihyvää, mutta eipä sinulla myöskään ole oleva tuollaisen nautinnon tuottamia suruja. Olet voittava paljon tämän vaihdon kautta, sillä nuo surut ovat lukuisat ja todelliset, jotavastoin nautinto on harvoin esiintyvä ja turha. Kun olet voittanut niin monta harhaan menevää mielipidettä, olet vielä voittava senkin, joka antaa elämälle niin

suuren arvon. Olet viettävä omaa elämäsi, vailla levottomuutta, ja olet päättävä sen kauhutta: olet siitä luopuva niinkuin kaikesta muusta. Muut kauhistuksen valtaamina luulevat kuollessaan lakkaavansa ole-masta; sinä taas, joka tunnet tämän elämän mitättö-myuden, katsot oikean elämän silloin vasta alkavan. Kuolema on häijyn ihmisen elämän loppu, mutta oi-keamielisen elämän alku.»

Émile kuuntelee minua levottomuuden sekaisella tarkkaavaisuudella. Hän pelkää, että tätä johdantoa on seuraava joku surullinen johtopäätös. Hän aavis-taa, että minä, huomauttamalla hänelle miten tärkeätä on harjottaa sielun voimia, tahdon saattaa hänet tä-män harjotuksen alaiseksi; ja kuten haavottunut, joka vapisee nähdessään kirurgin lähestyvän, hän jo luulee tuntevansa kipua tuottavan, mutta terveellisen käden koskettelevan haavaansa ja estävän häntä turmioon joutumasta.

Epätietoisena, levottomana ja kärsimättömänä kuulemaan mihin minä tahdon päästä, hän ei vastaa, vaan tekee minulle pelokkaana kysymyksen: »Mitä mi-nun tulee tehdä?» Näin hän sanoo melkein vavisten ja rohkenematta kohottaa katseitaan. »Mitäkö tulee tehdä», minä vastaan lujasti, »tulee jättää Sophie.» »Mitä sa-nottekaan?» hän huutaa kiihvastuneena, »jättää Sophie! Hylätä hänet, pettää hänet, olla petturi, konna, vala-patto!...» »Mitä!» minä virkan keskeyttäen häntä; »minultako Émile pelkää oppivansa mokomia nimiä?» »En», hän jatkaa yhtä rajusti; »ette te eikä kukaan muu voi minua siihen pakottaa. Vasten tahtoanne-kin olen osaava työhne hedelmiä ylläpitää ja olen osaava olla noita nimiä ansaitsematta.»

Tätä ensimmäistä raivonpurkausta olen odottanut: annan sen mennä ohi joutumatta itse mielenkiihkon valtaan. Ellei minulla itselläni olisi sitä malttia, jota hänelle saarnaan, turhaan näkisin vaivaa. Émile tuntee minut liian hyvin, voidakseen luulla, että minä häneltä saattaisin vaatia mitään, mikä on pahaa; ja hän hyvin tietää, että olisi paha jättää Sophie, siinä merkityksessä kuin hän tämän sanan käsittää. Hän odottaa siis että minä täydellisesti selitän asiani. Silloin minä jatkan puhettani.

»Luuletko, rakas Émile, että yksikään ihminen, olkoon sitten missä asemassa tahansa, voisi olla onnellisempi kuin mitä sinä olet ollut jo kolmen kuukauden ajan? Jos luulet, niin haihduta tämä harhaluulosi. Ennenkuin olet kokenut elämän nautintoa, olet täydelleen tuntenut sen onnea. Ei ole olemassa mitään sen korkeampaa kuin mitä sinä olet tuntenut. Aistillinen nautinto on ohimenevää. Sydämen olemainen tila sen kautta aina häiriytyy. Olet enemmän nauttinut toivojesi muodossa, kuin mitä koskaan tulet todellisuudessa nauttimaan. Mielikuvitus, joka kaunistaa sitä, mitä haluamme, hylkää sen, kun sen omistamme. Lukuunottamatta yhtä ainoata olentoa, joka on olemassa itsensä kautta, ei mikään muu ole kaunista kuin olemattomuus. Jos nykyistä tilaasi voisi ainaisesti jatkua, olisit sinä löytänyt ylimmän onnen. Mutta kaikki mikä on inhimillistä, on katoavaista. Kaikki elämässä on päättyvää ja ohimenevää, ja vaikka sitä tilaa, joka saattaa meidät onnellisiksi, kestäisi alati, niin tottuminen siitä nauttimaan lopulta heikentäisi tätä nauttimista. Ellei tapahdukaan mitään ul-

konaista muutosta, niin sydän kuitenkin muuttuu. Joko onni meidät hylkää tai me hylkäämme onnen.»

»Aika, jonka kulkua et mitannut, kului hurmaustilasi kestäessä. Nyt kesä on lopussa, talvi lähestyy. Vaikka voisimmekin tänä kylmänä vuoden aikana jatkaa jalkamatkojamme, eivät muut siihen suostuisi. Vasten tahtoammekin meidän täytyy muuttaa elintapaamme; tätä nykyistä emme voi jatkaa. Näen sinun kärsimättömistä silmistäsi, ettei tämä vaikeus sinua ollenkaan huolestuta. Sophien tunnustus ja sinun omat pyyteesi neuvovat sinulle helpon keinoon välttää lumikinoksia ja matkaa hänen luokseen. Keinosi on epäilemättä mukava; mutta kevään tultua lumi sulaa, jotavastoin avio pysyy; täytyy kiintyä siihen joka vuodenajaksi.»

»Tahdot naida Sophien etkä vielä ole tuntenut häntä viittä kuukautta! Tahdot naida hänet siksi, että hän sinua miellyttää, etkä siksi, että hän sinulle sopii. Mutta et ota huomioon, että rakkaus varsin usein erehtyy soveliaiden ominaisuuksien suhteen, ja usein ne, jotka alussa ovat toisiaan rakastaneet, lopulta rupeavat toisiaan vihaamaan. Sophie on hyveinen, sen tiedän; mutta riittääkö tämä? Riittääkö pelkkä hyveisyys saattamaan aviopuolisot toisilleen sopusuhtaisiksi? Minäpä en epäilekään Sophien hyveisyyttä, vaan hänen luonnettaan. Näyttääkö naisen luonne yhdessä päivässä? Tiedätkö kuinka monessa eri tilassa on täytynyt nähdä naista, perinpohjin tunteakseen hänen mielenlaatuaan? Takaako neljän kuukauden kiintymys sinulle koko elämänaikaa? Ehkäpä parin kuukauden poissaolo saattaa hänet unhottamaan sinut; ehkäpä joku toinen mies vaan odot-

taa sinun poistumistasi karkottaakseen sinut hänen sydämestään. Ehkä palatessasi huomaat hänen olevan yhtä välinpitämättömän kuin hän tähän asti on ollut harrastunteinen. Tunteet eivät riipu periaatteista; Sophie saattaa pysyä hyvin kunniallisena, mutta lakata sinua rakastamasta. Olen taipuvainen uskomaan, että hän on oleva vakava ja uskollinen; mutta kuka sinulle takaa hänen puolestaan, ja kuka hänelle takaa sinun puolestasi, niin kauan kuin tunteenne eivät ole kestäneet koettelemusta? Odotatteko tätä koettelemusta siksi, kunnes se käy tarpeettomaksi? Odotatteko oppiaksenne toisenne tuntemaan siihen asti, kun ette enää voi erota?»

»Sophie ei vielä ole täyttänyt kahdeksaatoista vuotta, sinä olet tuskin kahdenkymmenen kahden vuoden ikäinen; tämä ikä on kyllä lemмен ikä, mutta ei vielä avion ikä. Mikä perheenisä ja -äiti! Voidaksenne kasvattaa lapsia, tulee teidän ainakin itse olla lakanneet olemasta lapsia. Tiedätkö kuinka monelta nuorelta naiselta aikaisen synnytyksen aiheuttama rasitus on heikontanut ruumiin, turmellut terveyden ja lyhentänyt ikää? Tiedätkö kuinka moni lapsi on tullut kivulloseksi ja heikoksi, kun se ei ole saanut ravintoa tarpeeksi kehitetystä äidin ruumiista? Kun äiti ja lapsi kasvavat samalla kertaa, ja kun ne aineet, jotka ovat välttämättömät kummankin ruumiilliselle kehitykselle, täten jakaantuvat, ei kumpikaan saa sitä, minkä luonto niille on määrännyt. Onhan silloin mahdotonta, etteivät molemmat siitä kärsisi. Ellen tunne hyvin huonosti Émileä, niin hän on kernaammin haaluava itselleen voimakasta vaimoa ja vahvoja lapsia

kuin tyydyttää kärsimättömyyttään heidän elämänsä ja terveytensä kustannuksella.»

»Puhukaamme sinusta. Kun ajattelet astua puolison ja isän säätyyn, oletko tarkoin punninnut siihen yhtyviä velvollisuuksia? Kun sinusta tulee perheen pää, tulee sinusta samalla valtion jäsen, ja tiedätkö mitä merkitsee valtion jäsenenä oleminen? Tiedätkö mitä hallitus, lait ja isänmaa merkitsevät? Tiedätkö mistä hinnasta sinun on sallittu elää, ja kenen puolesta sinun tulee kuolla? Luulet jo kaiken oppineesi, etkä vielä tiedä mitään. Ennenkuin valitset itsellesi paikan yhteiskunnassa, tulee sinun oppia sitä tuntemaan ja tietämään, mikä asema sinulle siinä sopii.»

»Émile, täytyy jättää Sophie; en sano: hylätä. Jos tätä jälkimäistä näet kykenisit tekemään, Sophie olisi ylen onnellinen, jos ei koskaan olisi mennyt naimisiin kanssasi. Sinun tulee jättää hänet, palataksesi häntä ansaitsevana. Älä ole niin turhamielinen, että luulet nyt jo hänet ansaitsevasi. Ylen paljo on sinulla vielä tehtävää! Ryhdy täyttämään tätä jaloa tehtävää: opi kestäämään eroa hänestä. Opi ansaitsemaan uskollisuuden palkkaa, jotta palatessasi sinulla olisi joku ansio hänen suhteensa, ja jotta voisit pyytää hänen kättänsä palkintona etkä armona.»

Nuori mies, joka ei vielä ole harjaantunut taistelemaan itsensä kanssa, joka ei vielä ole tottunut haluamaan toista ja tavoittelemaan toista, ei myönnä; hän vastustaa ja väittelee. »Miksipä hän kieltäytyisi siitä onnesta, joka häntä odottaa? Eikö se olisi sen käden halveksimista, joka on tarjonnut itsensä hänelle, jos hidastelee siihen tarttuakseen? Mitä hyödyttää poistua hänen luotaan kokeakseen, mitä hänen tulee

tietää? Ja jos tämä olisikin välttämätöntä, niu miksi ei Émile jättäisi Sophielle katkomattomien siteiden muodossa varmoja takeita paluustaan? Kunhan hän vaan ensin olisi Sophien puoliso, hän olisi valmis minua seuraamaan; olkoot he ensin avion siteillä yhdistyneet, ja hän on pelotta eroava hänestä... Yhdistää teidät teitä erottaakseen — rakas Émile, mikä ristiriitaisuus! On kaunista, jos rakastava voi elää erillä lemmitystään, mutta aviomiehen ei koskaan pakkotta tule jättää vaimoaan. Poistaakseni sinun arvelusi pidän välttämättömänä että eronne on väkinäinen. Sinun tulee voida sanoa Sophielle, että eroat hänestä vasten tahtoasi. Ollos siis tyytyväinen, ja koska et tottele järkeäsi, niin tunnusta toinen tahtosi ohjaaja. Ethän ole unhottanut minkä sopimuksen olet tehnyt minun kanssani. Émile, sinun täytyy ajaksi erota Sophiesta, minä niin tahdon.»

Tämän kuultuaan hän luo katseensa maahan, vaikenee, miettii hetken; sitten hän luottamuksella katsoo minuun ja sanoo: milloin lähemme? Viikon kuluttua, sanon hänelle; täytyy valmistaa Sophieta vastaanottamaan tätä tietoa. Naiset ovat heikompia, heitä tulee varovammin kohdella, ja koska tämä ero ei ole hänelle mikään velvollisuus, kuten sinulle, on hänen lupa kestää sitä vähemmin rohkeasti.

Minua tosin suuresti haluttaisi aina eronhetkeen asti jatkaa tätä nuorten lemmen päiväkirjaa. Mutta huomaa, että jo kauan olen pannut lukijoiden kärsivällisyyden koetukselle. Kerron siis lyhyesti pääseikan, päästäkseni loppuun. — Onkohan Émile lemmittynsä jalkojen juuressa oleva yhtä lujapäätöksinen kuin hän juuri on ollut ystävänsä edessä? Minä puo-

lestani sen uskon; sillä hän on itse rakkautensa vakavuudesta saava tämän lujouden. Hän olisi enemmän hämillään Sophien edessä, jos hänen olisi helpompi hänet jättää; silloin hän lähtisi hänen luotaan syyllisenä, ja tällaisen osan näyttelemine on aina vastenmielinen rehelliselle sydämelle. Mutta kuta vaikeampi tämä uhraus hänelle on, sitä suuriarvoisempi hän on sen silmissä, joka saattaa hänelle tuon uhrauksen tuskalliseksi. Hän ei pelkää, että Sophie erehtyy sen vaikuttimen suhteen, joka aiheuttaa hänen menettelynsä. Émile näyttää sanovan Sophielle joka katseellaan: Oi Sophie, lue sydämeni sisimmät tunteet ja ole minulle uskollinen; lemmittysi ei ole hyvettä vailla.

Ylpeä Sophie puolestaan koettaa arvokkaasti kestää tuota odottamatonta iskua. Hän ponnistelee näyttääkseen välinpitämättömältä. Mutta kun hänellä ei ole, kuten Émilellä, taistelun ja voiton tuottamaa kunniaa saavutettavissa, hänen lujutensa on horjuva. Vasten tahtoaankin hän itkee ja huokaa, ja se pelko, että Émile voi hänet unhottaa, katkeroittaa eron tuottamaa surua. Mutta hän ei itke lemmittynsä edessä eikä hänelle näytä kauhuntunteitaan. Ennemmin hän tukehtuisi, kuin päästäisi hänen läsnäollessaan huokaustakaan ilmoille. Minä olen se, joka kuulee hänen valituksensa ja näkee hänen kyyneleensä, minut hän koettaa saada uskotukseen. Naiset ovat taitavia teeskentelemään. Kuta enemmän Sophie salaa napisee minun tyranniuttani vastaan, sitä tarkkaavaisempi hän on minua imartelemaan; sillä hän tuntee, että hänen kohtalonsa on minun käsissäni.

Minä häntä lohdutan ja rauhoitan, takaan, että

hänen sulhasensa, tai oikeammin tuleva puolisonsa on oleva hänelle uskollinen. Jos Sophie vaan voi hänelle olla yhtä uskollinen, vannon että hän kahden vuoden kuluttua on oleva hänen puolisonsa. Sophie kunnioittaa minua tarpeeksi, voidakseen luulla minun tahtovan häntä pettää. Minä olen kummankin takaajana. Heidän sydämensä ja hyveensä, minun rehellisyyteni, heidän vanhempiensa luottamus — kaikki tämä heitä rauhoittaa. Mutta mitä mahtaa järki heikkoudelle? He eroavat toisistaan sillä tavoin kuin eivät enää koskaan saisi jälleen nähdä toisiaan.

Silloin Sophie muistelee Eukhariksen kaihoa ja kuvittelee todella olevansa hänen asemassaan. Älkäämme heidän eronsa aikana antako tällaisen haaveellisen rakkaussuhteen syntyä. »Sophie», sanon hänelle eräänä päivänä, »vaihtakaa Émilin kanssa kirjoja. Antakaa hänelle »Télémaque» kirjanne, jotta hän oppisi tulemaan sen sankarin kaltaiseksi, ja antakoon hän teille Spectatorin,¹ jota te mielellänne luette. Tutkikaa siitä kunniallisten naisten velvollisuuksia ja ajatelkaa, että nämä velvollisuudet kahden vuoden kuluttua ovat teidän.» Tämä vaihto miellyttää kumpaakin ja lisää heidän luottamustaan. Viimein tulee tuo surullinen päivä: heidän täytyy erota.

Sophien kunnan isä, jonka kanssa olen sopinut kaikesta tästä, syleilee minua minun heittäessäni hänelle jäähyväiset. Sitten hän vie minut syrjään ja sanoo minulle vakavasti ja painokkaasti: »Olen suostunut kaikkeen tehdäkseni teille mieliksi, sillä tiesin,

---

¹ Englantilaisten kirjailijain Addisonin ja Steele'n julkaisema aikakauskirja. Suoment. huom.

että olin tekemisissä kunnan miehen kanssa. Minulla on vaan sananen teille sanottavana: Muistakaa, että oppilaanne on vahvistanut aviosopimuksensa tyttärensä huulilla.»

Mikä ero molempien rakastavien käytöksessä! Émile on raju, tulinen, levoton, suunniltaan; hän pauhaa ja vuodattaa kyyneltulvia isän, äidin, tyttären käsille, syleilee nyyhkyttäen kaikkia talon ihmisiä ja toistaa moneen kertaan samoja seikkoja, tehden sen niin sekavasti, että se missä muussa tilaisuudessa tahansa herättäisi naurua. Sophie on synkkä, kalpea, silmä on himmeä, katse kolkko; hän pysyy levollisena, ei sano mitään, ei itke, ei katsele ketään, ei edes Émileä. Turhaan tämä tarttuu hänen käsiinsä ja painaa häntä käsivarsiinsa. Sophie pysyy liikkumattomana ja tunteettomana hänen kyynelilleen, hänen hyväilyilleen, kaikelle, minkä hän tekee; Sophien mielestä Émile jo on lähtenyt pois. Tämä neitosen käytös on paljoa liikuttavampi kuin hänen lempijänsä tuskalliset valitukset ja meluavat tuskanpurkaukset. Émile sen näkee, hän sen tuntee, ja on siitä masentunut. Vaivoin saan hänet viedyksi talosta pois. Jos vielä hetkeksi jättäisin hänet sinne, hän ei enää tahoisikaan lähteä. Minä olen kovin tyytyväinen siihen, että hän vie mukanaan tämän surullisen kuvan. Jos hän joskus joutuisi kiusaukseen unhottaa, mitä hän on velkaa Sophielle, niin ei tarvitse muuta kuin muistuttaa hänelle millainen Sophie oli eronhetkellä, ja silloin hänellä todella pitäisi olla hyvin turmeltu sydän, ellei minun onnistuisi häntä palauttaa hänen luokseen.

Matkoista.

Kysytään onko hyvä, että nuoret miehet matkustavat, ja paljon väitellään tästä asiasta. Jos tälle kysymykselle annettaisiin hieman toinen muoto, jos nimittäin kysyttäisiin onko hyvä, että nuoret miehet ovat matkustaneet, niin ei kenties väiteltäisi niin paljoa.

Kirjojen väärinkäyttäminen tappaa tieteen. Luullaan, että tiedetään se, mikä on luettu, ja täten luullaan päästyn vapaaksi oppimisesta. Liika lukeminen synnyttää usein vaan kopeilevaa tiedottomuutta. Ei yhtenäkkään vuosisatana, jolloin on viljelty kirjallista sivistystä, ole luettu niin paljon kuin tällä meidän vuosisadallamme, eikä myöskään koskaan olla oltu vähemmin oppineita. Ei ole ainoatakaan Euroopan maata, jossa painatettaisiin niin paljo historiallisia teoksia ja matkakertomuksia kuin Ranskassa, eikä myöskään yhtään maata, jossa vähemmin tuunettaisiin muiden kansojen hengenominaisuuksia. Niin monet kirjat saattavat meidät laiminlyömään maailman kirjaa, ja jos sitä vähin luemmekin, niin kukin pysyttelee omassa luvussaan. Jos en tuntisikaan puhetapaa »Saattaako olla persialainen», arvaisin, kuullessani sitä mainittavan, että se on syntynyt maassa, jossa kansalliset ennakkoluulot enimmin ovat vallalla ja että se on lähtenyt siitä sukupuolesta, joka noita ennakkoluuloja enimmin levittelee.

Parisilainen luulee tuntevansa ihmisiä eikä tunne muita kuin ranskalaisia; synnyinkaupungissaan, joka aina on täynnä muukalaisia, hän pitää jokaista muukalaista erinomaisena ilmiönä, jolla ei ole mitään

vastinetta koko maailmassa. On täytynyt läheltä nähdä tämän suuren kaupungin porvareita, on täytynyt elää heidän parissaan, voidakseen uskoa että he suuren älykkäisyytensä ja sukkeluutensa ohella ovat niin typeriä. Varsin kummallista tässä on se, että jokainen heistä on ehkä lukenut kymmenen kertaa kuvauksen siitä maasta, jonka asukas herättää hänessä niin suurta ihmettelyä.

Siinä on jo liikaa, kun meidän samalla kertaa tulee selvittää itsellemme sekä kirjailijain että meidän omat ennakkoluulomme päästäksemme totuuteen. Olen kaiken ikäni lukenut matkakertomuksia, enkä ole koskaan tavannut kahta, jotka olisivat minulle antaneet saman käsityksen samasta kansasta. Verrattuani sitä vähää, minkä itse olen voinut havaita, siihen mitä olen lukenut, olen jättänyt sikseen kaikki matkakertomukset ja olen pahotellut sitä aikaa, jonka olen hukkannut niiden lukemiseen, ollen varma siitä, että kaikessa, mikä koskee huomion tekemistä, ei pidä lukea, vaan itse havaita. Tämä väitteeni pitäisi paikkansa, vaikka kaikki matkakertomusten kirjoittajat olisivat rehellisiä, vaikka he kertoisivat ainoastaan sitä, minkä ovat nähneet ja minkä uskovat, ja vaikka verhoisivat totuutta ainoastaan niillä väärillä väreillä, joihin se heidän silmissään pukeutuu. Mutta sitä pätevämpi on väitteeni, kun täytyy etsiä totuutta heidän valheidensa ja epäluotettavaisuutensa takaa.

Jättäkäämme siis kirjat, joita tässä suhteessa ylistellään erinomaisina apukeinoina, niiden käytettäväksi, joiden henkiset kyvyt niistä saavat tyydytystä. Ne ovat yhtä hyviä kuin Raimund Lulluksen taito, joka opettaa lavertelemaan sellaista, mitä ei ollenkaan

tunne. Ne voivat korkeintaan kehittää viisitoistavuotiaita filosofeja, jotka pitävät esitelmiä iltamissa ja opettaa jollekin seuralle Paul Lucaksen¹ ja Tavernierin¹ tiedonantojen nojalla Egyptin ja Intian tapoja.

Minä pidän kieltämättömänä tosiseikkana, että se, joka on nähnyt yhden ainoan kansan, ei tunne ihmisiä yleensä, vaan ainoastaan ne henkilöt, joiden kanssa on elänyt. Tässä siis vielä toinen muoto asettaa yllä mainittu matkoja koskeva kysymys. Riittääkö, että hyvin kasvatettu henkilö tuntee ainoastaan maamiehensä, vai onko hänelle tärkeätä tuntea ihmisiä yleensä? Tämän johdosta ei tarvitse enää syntyä väittelyä eikä olla epäilystä. Tästä huomaa kuinka vaikean kysymyksen ratkaisu joskus suuresti riippuu siitä muodosta, jossa se tehdään.

Mutta tuleeko tutkiakseen ihmisiä samoilla yli maanpinnan? Tuleeko mennä Japaniin havaitsemaan eurooppalaisia? Pitääkö, tunteakseen ihmissuvun, tuntea kaikki yksilöt? Ei; on näet ihmisiä, jotka ovat niin suuresti toistensa kaltaisia, ettei maksa vaivaa heitä tutkia erikseen. Ken on nähnyt kymmenen ranskalaista, on nähnyt heidät kaikki. Joskohta ei voi sanoa samaa englantilaisista ja muutamista muista kansoista, on kuitenkin varmaa, että kullakin kansalla on oma omituinen luonteensa, joka saadaan selville induktionin kautta, ei havaitsemalla yhtä ainoata sen jäsentä, vaan useampia. Se, joka on toisiinsa verrannut kymmentä eri kansaa, tuntee ihmiset, kuten

¹ Molemmat kuuluisia ranskalaisia tutkimusmatkailijoita 17:nnellä vuosisadalla.

se, joka on nähnyt kymmenen ranskalaista, tuntee heidät kaikki.

Ei riitä, jos tahtoo oppia, että samoilee maasta maahan. Tulee osata matkustaa. Sillä, joka tahtoo havaita, tulee olla silmät, ja hänen tulee osata kääntää ne siihen esineeseen, jota tahtoo oppia tuntemaan. On paljo sellaisia ihmisiä, jotka matkoista oppivat vielä vähemmin kuin kirjoista. Heillä näet ei ole ajattelemisen taitoa; lukiessaan he saavat johtoa ainakin tekijän älyllä, mutta matkustaessaan he eivät itsestään kykene mitään näkemään. Toiset taas eivät opi sentähden, etteivät tahdo oppia. Heidän matkansa aihe on niin erilainen, että oppiminen heiltä kokonaan jää syrjään. On suuri sattuma, jos he tarkalleen tulevat huomanneiksi sellaista, mikä ei heitä huvita. Kaikista maailman kansoista ranskalaiset matkustelevat enimmin; mutta koska he niin suuresti ihailevat omia tapojaan, he sekoittavat kaiken mikä eroaa noista tavoista. Ranskalaisia on joka maapallon sopukassa. Ei missään maassa tapaa enemmän ihmisiä, jotka ovat matkustaneet, kuin Ranskassa. Mutta siitä huolimatta se Euroopan kansoista, joka enimmin näkee muita kansoja, tuntee niitä kaikkein vähimmin. Englantilainen matkustelee myöskin, mutta toisella tavalla; näyttää siltä, kuin näiden kahden kansan kaikessa pitäisi olla toisistaan erilaiset. Englantilaiset ylimykset matkustavat, ranskalaiset ylimykset eivät matkusta; Ranskan aatelittomat matkustelevat, Englannin aatelittomat eivät matkustele. Tämä ero tuottaa mielestäni kunniaa jälkimäisille. Ranskalaisten matkoilla on melkein aina joku etua tarkoittava aihe; mutta englantilaiset eivät lähde kokoamaan rahoja muilta

kansoilta, paitsi silloin kun jo varakkaina kauppiaina liikkuvat ulkomailla. Kun he matkustelevat, he täysin käsin sirottelevat rahojaan eivätkä suinkaan kokoja niitä lisää. He ovat liian ylpeitä elääkseen ulkomailla säästäväisesti. Tästä johtuu, että he ulkomailla oppivat enemmän kuin ranskalaiset, joilla on vallan toinen tarkoituserä matkustamisellaan. Englantilaisilla on kuitenkin heilläkin kansalliset ennakkoluulonsa; jopa heillä niitä on enemmän kuin keillään muulla; mutta nämä ennakkoluulot perustuvat vähemmän tietämättömyyteen kuin jonkunmoiseen kiihkoon. Englantilaisella on ylpeyden ennakkoluuloja, ranskalaisella turhamielisyyden ennakkoluuloja.

Samoin kuin vähimmin sivistyneet kansat tavallisesti ovat järkevimpiä, niin ne kansat, jotka matkustavat vähimmin, osaavat paraiten hyötyä matkustaan. He kun eivät ole niin edistyneet meidän turhanpäiväisissä tutkimuksissamme, heitä myös vähemmän vaivaa meidän turha uteliaisuutemme, joten he kääntävät koko huomionsa sellaiseen, mikä on todella hyödyllistä. Tunnen ainoastaan yhden kansan, nimittäin espanjalaiset, jotka täten matkustavat. Ranskalainen juoksentelee ulkomailla ollessaan kaikkien taiteilijoiden luona, englantilainen antaa piirustaa itselleen jonkun muinaisen taide-esineen ja saksalainen vie muistoalbuminsa jokaisen oppineen luo, jotta hän siihen jotakin kirjoittaisi. Espanjalainen sitävästoin hiljaisuudessa tutkii hallitusta, tapoja, poliisilaitosta, ja hän näistä neljästä kansallisuudesta on ainoa, joka palatessaan tuo näkemästään jonkun maalleen hyödyllisen kokemuksen mukanaan.

Muinaiskansat matkustivat vähän, lukivat vähän,

kirjoittivat harvoja kirjoja, ja kuitenkin heidän meille säilyneistä kirjoistaan näkee, että he paremmin tekivät huomioita kuin mitä me teemme aikalaisistamme. Ellemme kiinnitä huomiota Homeroksen teoksiin, joka on ainoa runoilija, jonka teokset siirtävät meidät suorastaan siihen maahan, jota hän meille kuvaa, niin emme voi kieltää Herodotokselta sitä kunniaa, että hän on historiassaan kuvannut tapoja, vaikka tämän on tapahtunut enemmän kertomusten kuin mietteiden muodossa, paremmin kuin kaikki meidän historioitsijamme, joiten kirjat ovat täyteen sulletut kuvauksia ja luonteenpiirteitä. Tacitus on paremmin kuvannut aikansa germaaneja kuin kukaan kirjailija nykyajan saksalaisia. Kieltämättä ne, jotka ovat perehtyneet vanhanajan historiaan, tuntevat paremmin kreikkalaisia, kartagolaisia, roomalaisia, gallialaisia ja persialaisia kuin mitä yksikään meidän aikamme kansoista tuntee naapurikansojaan.

On myös tunnustaminen, että kansojen alkuperäiset luontaiset ominaisuudet päivä päivältä yhä enemmän katoavat, joten niitä on vaikeampi ymmärtää. Mikäli eri rodut sekaantuvat ja kansat sulautuvat toisiinsa, näkee noiden kansallisten erilaisuuksien vähitellen häviävän, jotka muinoin ensi katseella pistivät silmään. Ennen muinoin, jolloin kukin kansa pysyi itseensä sulkeutuneena, oli vähemmän kulkuyhteyttä, vähemmän matkoja, vähemmän yhteisiä tai vastakkaisia etuja, vähemmän poliittisia ja yhteiskunnallisia yhdyssiteitä eri kansojen välillä. Silloin ei tiedetty mitään noista kuninkaallisista kiihotuksista, joita sanotaan sopimuksenhieronnaksi, silloin ei ollut tavallisia lähettiläitä eikä alituisia residenttejä.

Laajoja merimatkoja tehtiin harvoin, samoin kaupparetket ulotettiin harvoin kaukaisille seuduille, ja se vähäinen kauppa, jota yleensä harjotettiin, oli itse ruhtinaan huostassa, joka hoidatti sitä muukalaisilla, tai myöskin sitä harjottivat halveksitut henkilöt, jotka olivat vallan vailla vaikutusvaltaa ja jotka siis eivät ollenkaan kyenneet läbentämään eri kansallisuuksia toisiinsa. Nykyään on sata kertaa enemmän yhteyttä Euroopan ja Aasian välillä, kuin mitä ennen muinoin oli Gallian ja Espanjan välillä. Yksistään Euroopan eri valtiot olivat toisistaan enemmän erillään kuin koko maapallon valtakunnat tätä nykyä.

Lisäksi on ottaminen huomion, että muinaisajan kansat enimmäkseen pitivät itseään alkuasukkaina eli omasta maastaan polveutuvinä, he kun olivat tarpeeksi kauan pitäneet sitä hallussaan, unhattaakseen ne kaukaiset vuosisadat, jolloin heidän esi-isänsä olivat heidän maahansa asettuneet ja ehtiäkseen saada ajalta ja ilmanalalta pysyviä vaikutuksia. Meillä taas roomalaisten maahantulo ja barbaarien siirtymiset ovat sekoittaneet kaiken ja hävittäneet kaiken alkuperäisyyden. Nykyajan ranskalaiset eivät enää ole noita kauniita ihmisiä, jotka olivat luodut taideteosten malleiksi. Roomalaistenkin ulkomuoto, kuten myös heidän luonteensa, on muuttunut. Persialaiset, jotka ovat tataarien maan alkuasukkaita, menettävät menettämistään alkuperäistä rumuuttaan tserkessiläisen veren vaikutuksesta. Eurooppalaiset eivät enää ole gallialaisia, germaaneja, iberiläisiä eivätkä allobrogeja; he ovat kaikki vaan eri lailla ulkomuodoltaan ja vielä enemmän tavoiltaan huonontuneita skyyttilaisia.

Tämän vuoksi vanhat erot rotujen välillä ja ilman ja maanlaadun erikoisluonne saattoivat selvemmin tuntuvaksi eri kansojen luonnonlaadun, ulkomuodon, tavat, luonteet, kuin mitä on laita meidän aikoinamme jolloin Euroopan epävakaisuus ei salli yhdenkään luonnollisen syyn tehdä pysyvää vaikutustaan. Niinpä esim. metsiä kaadetaan, suot kuivataan, maata viljellään yhdenmukaisemmin, joskin huomomin, joten ei edes ulkonaiseen maanlaatuun ja muotoon painu eri maissa eri leimaa.

Sen, joka ottaa huomioon nämä näkökohdat, ei luullakseni tee mieli varsin hätäisesti ivata Herodotosta, Ktesiasta ja Pliniusta siitä, että he ovat kuvanneet eri maiden asukkaita alkuperäisin piirtein sekä niiden selvien erilaisuuksien valossa, joita me emme enää heissä huomaa. Täytyisipä jälleen nähdä samat ihmiset, voidakseen heissä huomata noiden kirjailijoiden esittämät piirteet; eikä mikään seikka olisi saanut heitä muuttaa, jotta he olisivat pysyneet samoina. Jos voisimme asettaa havaintomme esineeksi yhdellä haavaa kaikki ihmiset, jotka ovat eläneet, niin onko epäilemistäkään että huomaisimme eri vuosisatojen ihmisissä enemmän eroa kuin mitä nykyään huomaamme olevan eri kansallisuuksien välillä?

Samalla kun huomioiden tekeminen käy vaikeammaksi, niitä tehdään huolimattomammin ja huomomin. Tämä on toinen syy huonoon menestykseen ihmiskunnan luonnonhistorian tutkimisessa. Se opetus, joka saadaan matkoista, liittyy siihen tarkoitukseen, joka on aiheuttanut ne. Jos tämä tarkoituserä on määrätyn filosofisen järjestelmän rakentaminen, ei matkustaja koskaan näe mitään muuta

kuin sitä, mitä tahtoo nähdä. Jos tämä tarkoitus taas on edun saavuttaminen, se kokonaan valtaa matkustajan tarkkaavaisuuden. Kauppa ja taiteet, jotka sekoittavat ja sulattavat yhteen eri kansoja, estävät myös ihmisiä toisiaan tutkimasta. Kun he tietävät, mitä hyötyä heillä voi olla toisistaan, niin mitäpä muuta heidän enää tarvitsisi tietää!

Ihmiselle on hyödyllistä tuntea kaikki ne paikat, joissa voi elää, jotta hän voisi valita sen paikan, missä voi mukavimmin elää. Jos kukin tulisi toimeen yksin, ei hänen tarvitsisi tuntea muuta maata kuin sen, joka voi häntä elättää. Villi-ihminen, joka ei tarvitse kenenkään apua ja joka ei himoiten tavoittele mitään maailmassa, ei tunne eikä halua tuntea mitään muuta kuin omaa maatansa. Jos hänen toimeentullakseen on pakko laajentaa toiminta-alaansa, niin hän pakenee ihmisten asumia seutuja; hän pyrkii ainoastaan tekemisiin eläinten kanssa ja tarvitsee ainoastaan niitä ravinnokseen. Mutta meidän kaikkien, joille yhteiskuntaelämä on välttämätön ja jotka emme enää voi olla tuhoamatta kanssa-ihmisiämme, on periu tärkeätä käydä niissä maissa, joissa ihmisiä asuu tiheimmässä. Senvuoksi kaikki rientävät Roomaan, Pariisiin, Lontooseen. Suurissa pääkaupungeissa ihmisveren hinta on aina halvin. Täten opitaan tuntemaan ainoastaan suuret kansat, ja nämä ovat aina kaikki toistensa kaltaisia.

Mutta onhan meillä oppineita, sanonee joku, jotka matkustavat oppiansa kartuttaakseen; — tämä on kuitenkin erehdys. Oppineetkin, kuten kaikki muut, matkustavat edun vuoksi. Platon ja Pythagoraan kaltaisia miehiä ei enää ole, tai jos sellaisia on,

he asuvat hyvin kaukana meistä. Meidän oppineet matkustavat yksinomaan hallituksen käskystä. Heidät lähetetään kiireisesti matkaan, maksetaan heidän matkakulunkinsa ja annetaan heille palkkio siitä, että menevät ottamaan selkoa jostakin esineestä, joka varmaankaan ei ole moraalista laatua. He ovat velkapaat uhraamaan kaiken aikansa tälle yhdelle tutkimusesineelle, sillä he ovat liian rehellisiä kantamaan palkkiota sitä ansaitsematta. Jos jossakin maassa jotkut uteliaat henkilöt matkustavat omalla kustannuksellaan, ei tämä koskaan tapahdu siinä tarkoituksessa, että tutkisivat ihmisiä, vaan siinä, että päinvastoin heille näyttäisivät mitä itse tietävät. Heidän silmämääränään ei ole tietojen kartuttaminen, vaan koreileminen omilla tiedoilla. Mitenkä he matkoillaan oppisivatkaan ravistamaan itsestään yleisen mielipiteen taakkaa. Matkustavathan he ainoastaan palvelukseen tuota mielipidettä.

On suuri ero, matkustaako nähdäkseen maita vai kansoja. Edellinen on aina uteliaiden silmämääränä, jälkimäinen on heille pelkkä sivuseikka. Filosofin tulee menetellä päinvastoin. Lapsi havaitsee olioita, se kun ei vielä kykene ihmisistä havaintoja tekemään. Miehen tulee alkaa vertaistensa havaitsemisesta; sitten hän havaitsee olioita, jos hänellä siihen on aikaa.

On siis järjetöntä arvella matkoja hyödyttömiksi sentähden, että yleensä matkustetaan nurinkurisesti. Mutta vaikka tunnustetaankin matkojen hyöty, seuraako siitä, että ne kaikille ovat hyödyllisiä? Ei suinkaan. Päinvastoin niistä on aniharvoille hyötyä. Niistä on hyötyä ainoastaan niille ihmisille, jotka

ovat niin lujaluontoiset, että kuuntelevat harhaan vieviä opetuksia niistä itse viehättymättä ja että näkevät paheen esimerkkiä, antamatta sen heitä viekotella. Matkat ovat omansa kehittämään luonnetta sen huippuun ja saattavat ihmisen lopullisesti hyväksi tai pahaksi. Se joka on palannut laajalta matkalta maailmalta, on palatessaan sellainen, kuin hän on oleva koko ikänsä; tuollaisilta matkoilta palaa enemmän pahoja kuin hyviä, kun näet niille lähtee enemmän sellaisia, jotka ovat taipuvammat pahaan kuin hyvään. Nuoret miehet, jotka ovat saaneet huonon kasvatuksen ja ohjauksen, omaksuvat matkoillaan niiden kansojen kaikki paheet, joiden parissa ovat eläneet, eivätkä omaksu ainoatakaan heidän hyveistään, jotka ilmenevät noiden paheiden rinnalla. Mutta ne, joilla on hyvä synnynnäinen luonnonlaatu, ne, joiden luonnetta on hyvin viljelty ja joiden todellinen tarkoitus matkallaan on oppiminen ja kehittyminen, palaavat kaikki parempina ja viisaampina kuin mitä olivat matkalle lähtiessään. Täten on minun Émileni matkustava; täten myös oli matkustanut se nuori mies, joka oli paremman vuosisadan arvoinen, jonka avuja Eurooppa ihmetellen ihaili, joka kukoistavassa iässä kuoli maansa puolesta, joka kuitenkin olisi ansainnut jäädä eloon ja jonka hautaa kaunistivat yksistään hänen hyveensä, jääden odottamaan sitä kunniaa, että vieras sille sirottaisi kukkia.¹

---

¹ Petitain arvelee, että tämä nuori mies oli ylen lahjakas Gisorsin kreivi, joka Crefeldin taistelussa v. 1758 haavotui ja kohta sen jälkeen kuoli yleistä surua herättäen.

Kaikki, mikä järjellisesti tehdään, on tehtävä sääntöjen mukaisesti. Niinpä ne matkat, jotka tarkoittavat kasvatuksen täydentämistä, ovat nekin säännöllisesti järjestettävät. Ken matkustaa ainoastaan matkustaakseen, samoilee ja harhailee päämäärättä. Ken matkustaa oppiakseen, tavoittelee hänkin liian epämääräistä maalia: se opinhankkiminen, jolla ei ole varmaa päämäärää, ei hyödytä mitään. Minä tahtoisin antaa matkalle aikovalle nuorelle miehelle selvän oppimistehtävän, ja jos tämä tehtävä hyvin valittaisiin, se saattaisi kasvatuksen laadun varmemmaksi. Tämä kaikki johtuu vaan siitä metodista, jota olen koettanut noudattaa.

Kun siis Émile on oppinut tuntemaan aineelliset suhteensa muihin olentoihin ja moraaliset suhteensa muihin ihmisiin, tulee hänen vielä ottaa selville, mitkä ovat hänen yhteiskunnalliset suhteensa kansalaisiinsa. Tätä varten hänen ensin tulee tutkia hallituksen luonnetta yleensä, sitten hallituksen eri muotoja ja sitten sitä erityistä hallitusmuotoa, joka on vallalla hänen synnyinmaassaan, jotta hän tietäisi, voiko hän siinä elää. Sillä oikeuden nojalla, jota ei mikään voi kumota, on jokaisen ihmisen vallassa, hänen tultuaan täysi-ikäiseksi ja omaksi valtiaakseen, myöskin luopua siitä sopimuksesta, joka liittää hänet erityiseen yhteiskuntalaitokseen, nimittäin muuttamalla pois siitä maasta, jossa tuo laitos on voimassa. Ainoastaan siitä, että hän järkevyyden iän saavutettuaan vielä asuu isänmaassaan, saattaa päättää että hän itseksensä hyväksyy esi-isiensä tekemän sopimuksen. Hän nimittäin saa oikeuden luopua isänmaastaan kuten myös isänsä perinnöstä. Koska syntymäseutukin

on luonnon antama lahja, hän saattaa tästäkin hänen osakseen tulleesta lahjasta luopua. Ankaran oikeuden nojalla jokainen ihminen on omalla vastuullaan vapaa, oli hänen syntymäseutunsa missä tahansa, ellei hän vapaaehtoisesti alistu lakien alaiseksi, saavuttaakseen oikeuden nauttia niiden suojelusta.

Olen siis sanova Émilelle jotenkin näin: »Tä-hän asti sinä olet elänyt minun ohjauksessani sinä kun et ole kyennyt itse itseäsi ohjaamaan. Mutta nyt sinä lähestyt sitä ikää, jolloin lait myöntävät sinulle oikeuden vapaasti käyttää omaisuuttasi, täten saattaen sinut oman persoonasi valtiaaksi. Nyt tulet olemaan yksin yhteiskunnassa, olen riippuvainen kaikesta, jopa perinnöstäsi. Olet aikeissa naida. Tämä on hyvin kiitettävä aie, onpa se eräs miehen velvollisuuksia. Mutta ennenkuin astut aviosäätyyn, tulee sinun tietää mikä mies sinä tahdot olla, mitä aiot elämässäsi harrastaa ja mihin toimenpiteisiin aiot ryhtyä tehdäksesi varmaksi toimeentulon niin hyvin itsellesi kuin perheellesi. Sillä vaikka näiden harrastustemme ei pidä olla päähuolinamme, ei niitä silti saa laiminlyödä. Tahdotko tulla riippuvaiseksi ihmisistä, nimittäin tuohon tilaan, jota halveksit? Tahdotko vahvistaa taloudellisen tilasi sekä asemasi yhteiskunnallisten suhteiden avulla, jotka alati saattavat sinut toisten tahdosta riippuvaksi ja jotka pakottavat sinut, vapautuaksesi veijarien vallasta, itsesi rupeamaan veijariksi?»

Sitten selvitän hänelle kaikki mahdolliset keinot kartuttaa omaisuuttaan, joko kaupan, valtion virkojen tai pankkiliikkeen alalla. Olen lisäksi osottava hänelle, että jokaiseen näistä aloista liittyy vaaroja ja

että jokainen niistä saattaa hänet epävarmaan ja riipuvaiseen asemaan ja pakottaa hänet järjestämään tansa, tunteensa ja käytöksensä toisten ihmisten ennakkuulojen mukaan.

»On olemassa», sanon hänelle vielä, »toinen keino käyttää aikaansa ja persoonaansa, nimittäin astua sotapalvelukseen, joka tapahtuu siten, että värväytyy vähäisestä palkasta ammattiin, jonka tehtävänä on lähteä tappamaan henkilöitä, jotka eivät ole tehneet meille mitään pahaa. Tätä ammattia ihmiset pitävät suuressa arvossa ja he kunnioittavat suuresti niitä henkilöitä, jotka eivät muuhun ammattiin kykene. Lisäksi tämä ammatti, kaukana siitä, että vapauttaisi sinut muita apukeinoja käyttämästä, päinvastoin saattaa ne sinulle kahta välttämättömämmiksi; sillä tämän säädyn kunnia vaatii, että saatetaan vararikkoon ne, jotka siihen astuvat. Tosin eivät kaikki joudu vararikkoon. Näyttääpä päinvastoin tulevan vallan huomaamatta muodiksi, että sotilassäädystä rikastutaan, kuten muissakin säädöissä. Mutta jos rupeaisin sinulle selittämään, miten ne menettelevät, jotka tässä suhteessa onnistuvat, epäilen, että sinua haluttaisi noudattaa heidän esimerkkiään.»

»Olet vielä saavuttava sen kokemuksen, ettei tässä ammatissa vaadita rohkeutta ja urhoollisuutta muussa kuin korkeintaan naisten valloittamisessa, vaan että päinvastoin kaikkein matelevin, halpamielisin ja orjamaisin aina saavuttaa enimmin kunniaa. Ja jos kaikesta huolimatta päätät hyvin täyttää tämän ammatin, niin sinua halveksitaan, vihataan, sinut ehkä karkotetaan, ainakin tulet taantumaan virka-asteilasi ja toverisi karkaavat sinusta edelle, jos sinä näet

olet täyttänyt vaivalloista tehtävääsi ampumahaudoissa kun he sitävastoin huolellisesti ovat hoitaneet pu-
keumistaan.»

On runsaasti aihetta epäillä, etteivät mitkään näistä ammateista tule miellyttämään Émileä. »Kuinka!» on hän sanova minulle, »olenko minä ehkä unhottanut lapsuudenleikkini? Olenko menettänyt vahvat käsivarteni? Ovatko voimani tyhjentyneet? Enkö enää osaa tehdä työtä? Mitä minä huolin kaikista teidän kauneista viroistanne ja kaikista ihmisten nurinkurisista mielipiteistä? Minä en tunne muuta kunniaa kuin hyväntekeväenä ja oikeamielisenä oleminen; minä en tunne muuta onnea kuin elää riippumattomana sen kanssa, jota rakastaa, hankkien itselleen joka päivä työllään ruokahalua ja terveyttä. Nuo pulmalliset arvelut, joista minulle puhuitte, eivät minua ollenkaan huolestuta. Ainoa omaisuuteni on oleva pieni maa-kartano, jossakin maailman syrjäisessä sopessa. Olen elävä vaikka kuinka kitsaasti saadakseni sen tuotteet kannattamaan, ja sitten olen elävä vapaana huolista. Kunhan minulla vaan on Sophie ja viljelysmaani, olen oleva rikas.»

»Aivan oikein, ystäväni, viisaalle miehelle riittää, jotta hän voisi olla onnellinen, että hänellä on vaimo ja viljelysmaata. Mutta nämä aarteet, vaikka ovatkin vaatimatonta laatua, eivät ole niin yleisiä kuin näyt luulevan. Tosin se niistä, joka on harvinaisempi, on sinulle löydetty; puhukaamme toisesta.»

»Haluat siis omaa viljelysmaata, rakas Émile! Miltä seuduin olet aikonut sen itsellesi valita? Missä maapallon sopukassa voitkaan sanoa: Tässä olen oma herrani ja sen maapalstan herra, joka on minulle

kuuluva. On tunnettua, missä seuduin on helppo rikastua, mutta kuka tietää, missä voi elää ilman rikkauksia? Kuka tietää missä voi elää riippumattomana ja vapaana, ilman että tarvitsee tehdä kellekään pahaa ja pelätä, että muut meille pahaa tekisivät? Luuletko että se maa, jossa sopii alati pysyä rehellisenä miehenä, on niin helposti löydettävissä? Jos yleensä on olemassa jotakin laillisesti oikeutettua ja varmaa keinoa tulla toimeen ilman juonia, vastuksia ja riippuvaisuutta, niin epäilemättä tämä keino on eläminen omien kätten työllä, viljelemällä omaa maatansa. Mutta missä on se valtakunta, jossa voisi sanoa: Se maa, jota perkaan, on minun omani? Ennenkuin valitset itsellesi tällaisen maapalstan, niin hanki itsellesi varmuutta siitä, että siinä asuen löydät sitä lepoa ja rauhaa, jota etsit. Sinulla näet on pelättävänä, että väkivaltaisen ankara hallitus, vainoava uskonnonmuoto tai turmeltuneet tavat tulevat sinua sinne häiritsemään. Asetu turviin ylenmääräisiltä veroilta, jotka nielisivät vaivojesi hedelmät, ja loppumattomilta käräjäjutuilta, jotka kuluttaisivat varasi. Menettele niin, ettei sinun, noudattaessasi oikeutta, tarvitsisi liehakoita ylhäisten virkamiesten, näiden sijaisten, tuomarien, pappien ja mahtavien naapurien, sanalla sanoen kaikenlaisten veijarien edessä, jotka aina ovat valmiit sinua kiusaamaan, ellet tee heille mieliksi. Koeta ennen kaikkea turvata itsesi ylhäisten ja rikkaiden vainolta; ajattele, että heidän alueensa joka taholla voivat koskea rajoineen Nabotin viinimäkeen. Jos onnettomuutesi säättää, että joku ylhäinen valtion virkamies ostaa tai rakennuttaa talon lähellä sinun maasi, niin voitko olla varma siitä, ettei hän jollakin

verukkeella ole anastava perintöäsi laajentaakseen aluettaan tai ettet ehkä jo huomispäivänä näe koko maapalstaasi anastettavan leveään maantien rakentamista varten? Jos sinun onnistuu säilyttää niin paljon vaikutusvaltaa, että vältät kaikki nämä vastukset ja ikävyydet, tulee sinun myös osata säilyttää rikkautesi; niiden säilyttäminen ei suinkaan ole mikään helpompi asia. Varallisuus ja vaikutusvalta tukevat kumpikin toistansa; toinen pysyy aina ainoastaan vaivoin yllä ilman toista.»

»Minulla on suurempi kokemus kuin sinulla, rakas Émile, ja näen siis paremmin mitä vaikeuksia yhtyy tuumasi toteuttamiseen. Se on siitä huolimatta kaunis ja kunniallinen, ja sen täytyminen todella saattaisi sinut onnelliseksi; koettakaamme siis toteuttaa se. Minulla on muuan ehdotus. Käyttäkäämme ne kaksi vuotta, joiden kuluttua vasta aiot palata kotiin, valitaksemme jostakin Euroopasta turvapaikan, missä sinä voisit elää onnellisena perheesi kanssa, turvissa kaikilta niiltä vaaroilta, joista olen puhunut. Jos tässä onnistumme, sinä olet löytänyt todellisen onnen, jota muut turhaan etsivät, etkä sinä ole katuva uhraamaasi aikaa. Ellemme onnistu, olet ainakin vapautunut harhaluulosta, ja olet alistuva kantamaan välttämätöntä onnettomuutta ja olet taipuya välttämättömyyden lakiin.»

En tiedä älyvätkö kaikki lukijani kuinka pitkälle tämä näin suunnittelemamme yritys on meidän vievä. Tiedän ainakin varmaan, että, ellei Émile palatessaan tässä tarkoituksessa alotetuilta ja suoritetuilta matkoilta, ole perehtynyt kaikkiin kysymyksiin, jotka koskevat hallitusta, yleisiä tapoja, ja kaikenlaisia

valtiollisia periaatteita, niin täytyy häneltä suuressa määrin puuttua älyä ja minulta arvostelukykyä.

Valtio-oikeus on vasta luotava, ja pelätä täytyy, ettei sitä koskaan tulla luomaan. Grotius, kaikkein tällä alalla työskentelevien oppineiden mestari, on hänkin vaan lapsi, ja mikä pahempi on, epäluotettava lapsi. Kun kuulen Grotiusta ylistettävän pilviin asti ja Hobbes'ia peitettävän parjauksilla, huomaan kuinka vähän järkevyyttä on näiden kahden tekijän lukijoilla. Itse teossa näet heidän periaatteensa ovat samanlaiset, ainoastaan heidän esitysmuotonsa on erilainen. Myöskin kummankin metodi on erilainen. Hobbes nojaa sofismeihin ja Grotius runoilijoihin. Kaikessa muussa he ovat toistensa kaltaiset.

Ainoa meidän ajan miehistä, joka olisi kyennyt luomaan tätä suurta ja hyödytöntä tiedettä, olisi ollut kuuluisa Montesquieu. Mutta hän ei pitänyt silmämääränään käsitellä valtiollisen oikeuden periaatteita; hän tyytyi käsittelemään jo voimassa olevien hallitusten säästöistä oikeutta; eikä mikään maailmassa ole erilaisempaa kuin nämä kaksi tutkimusalaa.

Mutta sen, joka tahtoo tervejärkisesti arvostella hallitusmuotoja sellaisina kuin ne todellisuudessa esiintyvät, tulee yhdistää nuo molemmat tutkimuslajit. Täytyy näet tietää miten jonkun seikan pitäisi olla, jotta voisi hyvin arvostella millainen se on. Suurin vaikeus, jos tahtoo valaista näitä tärkeitä kysymyksiä ja innostaa yksityishenkilöä niitä pohtimaan on siinä, voiko vastata näihin kahteen kysymykseen: »Missä määrin ne minua liikuttavat?» ja »mitä minä voin tehdä niitä ratkaistakseni?» Olen saattanut Émilien kykeneväksi vastaamaan molempiin.

Toinen vaikeus johtuu lapsuuden ennakkoluuloista, niistä mielipiteistä, joita nuoriin on istutettu ja ennen kaikkea tekijäin puolueellisuudesta, jotka aina puhuvat totuudesta, josta itse teossa eivät ollenkaan välitä, vaan jotka yksinomaan ajattelevat omaa etuaan, mistä taas eivät ollenkaan puhu! Koska nyt kansa ei jakele yliopiston opettajanpaikkoja, ei eläkkeitä eikä akatemian jäsenyyttä, niin tästä saattaa päättää missä määrin noiden paikkojen ja etujen saajat puolustavat ja perustelevat kansan oikeuksia! Minä olen menetellyt niin, ettei tämä vaikeus ollenkaan ilmaannu Émilelle. Tuskin hän tietää, mitä hallitusmuoto merkitsee. Ainoa, mikä hänelle tässä suhteessa on tärkeä, on löytää paras hallitusmuoto. Hän ei ollenkaan ajattele kirjojen kirjoittamista. Ja jos hän joskus tulee kirjoittaneeksi kirjan, ei se tapahdu siinä tarkoituksessa, että hän liehakoitsisi maan mahtavien edessä, vaan että saisi inhimillisyyden oikeudet tunnustetuiksi.

Ou jäljellä vielä kolmas vaikeus, joka onkin vaan näennäinen eikä vaikea syrjäyttää ja jota en tahdo poistaa enkä edes esittää: Minulle riittää, ettei se lamauta intoani; olen näet varma siitä, että tämänkaltaisissa tutkisteluissa älynlahjat ovat vähemmän tärkeät kuin rakkaus oikeuteen ja tosi kunnioitus totuutta kohtaan. Jos siis hallitusmuotoja koskevia kysymyksiä voi tasapuolisesti käsitellä, niin on mielestäni siihen nyt tarjoutunut tilaisuutta, jos koskaan.

Ennenkuin rupeaa asioita punnitsemaan, tulee muodostaa itselleen säännöt punniskelutavalleen. Tulee muodostaa itselleen mittakaava, jonka nojalla punnitsee havaintojaan. Meidän valtio-oikeudelliset peri-

aatteemme tarjoavat sellaisen mittakaavan. Ja havaintojemme esineet ovat kunkiu maan valtiolliset lait.

Alkeemme tulevat olemaan selvät, yksinkertaiset ja ammennetut itse olioiden luonnosta. Meidän pohdittavaksemme on tarjoutuva kysymyksiä, joita emme hyväksy periaatteiksi, ennenkuin ne ovat saavuttaneet riittävästi pätevän ratkaisun.

Kun esim. siirrymme tarkastamaan luonnontilaa, tutkimme syntyvätkö ihmiset orjiua vai vapaina, riippuvaisina vai riippumattomina; yhtyvätkö he toisiinsa vapaaehtoisesti vai pakosta ja saattaako se valta, joka heidät toisiinsa liittää, muodostaa pysyvän oikeuden, jonka nojalla tämä aikaisemmin vaikuttanut valta on velvoittava silloinkin, kun jo toinen valta sen on syrjäyttänyt, siten, että Nimrodin ajoista alkaen, joka, kuten sanotaan oli ensimmäinen kuningas, joka pani valtansa alaiseksi muita kansoja, jokaisen vallan, mikä on kukistanut Nimrodin vallan, tulisi käydä oikeudettomasta ja väkivaltaisesta, ja ettei siis olisi muita lailisia kuninkaita kuin Nimrodin jälkeläiset tai oikeudenperijät. Vai pitääkö olla se vakaumus, että kun tuo ensimmäinen valta on lakannut vaikuttamasta, sitä seurannut valta vuorostaan on velvottava, kukistaen edellisen pätevyuden, niin että sitä tarvitsee todella ainoastaan mikäli on pakko ja että siitä on vapaa, niin pian kuin kykenee sitä vastustamaan. Tämä oikeus ei mielestäni juuri lisäisi vallan arvoa eikä olisi muuta kuin sanaleikkiä.

Tulemme tutkimaan, eikö voi sanoa, että jokainen tauti on Jumalan aiheuttama, ja onko siis rikos turvautua lääkäriin.

Tutkimme vielä velvottaako omatunto antamaan

kukkaron rosvolle, joka vaatii sitä meiltä maantiellä silloinkin, kun voisimme sen häneltä salata. Onhan näet se pistooli, jonka hän ojentaa meitä kohti, valta sekini.

Tutkimme vielä tietääkö tuo tässä kohdin käytetty sana valta laillista valtaa ja onko se siis niiden lakien alainen, jotka ovat sen synnyttäneet.

Olettakaamme, että hylkäämme tämän vallan-oikeuden ja että katsomme luonnonoikeutta tai isän-auktoriteettia yhteiskunnan alkuperukseksi, niin olemme punnitsevat tämän auktoriteetin pätevyyttä, missä määrin se perustuu luontoon, ja onko sillä muuta perustusta kuin lapsen hyöty, sen heikkous ja se rakkaus, jota isä tuntee sitä kohtaan. Tarkastamme, eikö lapsi, kun sen heikkoudentila on ohi ja sen järki on varttunut, ole ainoa luonnollinen tuomari ratkaisemaan, mikä sopii sen menestymiselle, eikö se sanalla sanoen silloin ole oma herransa ja riippumaton jokaisesta muusta ihmisestä, isästäänkin; onhan vielä varmempaa, että poika rakastaa itseään kuin että isä rakastaa poikaansa.

Tutkistelemme onko lasten velvollisuus isän kuoltua totella vanhinta joukossaan tai jotakin toista henkilöä, joka ei ole heihin kiintynyt isän tavoin, ja onko sukupolvesta sukupolveen aina oleva vaan yksi ainoa päämies, jota koko perheen tulee totella. Tässä tapauksessa tulisi ottaa selville, miten auktoriteetti koskaan voisi jakautua ja millä oikeudella koko maailmassa on useampia kuin yksi hallitsija, joka hallitsisi ihmissukua.

Jos oletamme että ihmiset ovat liittyneet kansoiksi vapaan valinnan nojalla, niin tulee meidän

erottaa oikeus tosiseikoista; ja jos nyt ihmiset täten ovat alistuneet veljiensä, setiensä ja sukulaistensa tahtoon, ilman pakkoa, vallan vapaasta tahdosta, niin tarjoutuu se kysymys, eikö tällainen ihmisten yhteys aina ole luettava vapaaseen ja vapaaehtoiseen yhteiskuntaliittoon kuuluvaksi.

Sitten siirrymme orjuuden oikeuksiin ja tutkimme voiko ihminen lain mukaisesti myydä itsensä toiselle, vallan rajoituksitta, välipuheetta ja minkäänlaisista ehdoista, s. o. voiko hän luopua omasta persoonastaan, elämästään, järjestään, *minästään*, kaikesta toiminnan siveellisyydestä, voiko hän sanalla sanoa lakata olemasta ennen kuolemaansa, huolimatta luonnostaan, joka välittömästi velvottaa häntä itsensäilytykseen, ja huolimatta hänen omastatunnostaan ja järjestään, jotka määräävät, mitä hänen tulee tehdä ja mistä hänen tulee pidättäytyä.

Jos taas orjuudessa on jotakin välipuhetta, jotakin rajoitusta olemassa, punnitsemme eikö orjaksi antautuminen tässä tapauksessa muutu todelliseksi sopimukseksi, jonka mukaan kummallakaan sopimuksen tekijällä ei ole esimiestä,¹ joten kumpikin on oma tuomarinsa sopimuksen ehtoihin nähden, ollen siis kumpikin vapaat rikkomaan tuon sopimuksen, niin pian kuin katsoo oikeuksiaan loukatuksi.

Jos ei orja siis rajoituksetta voi antautua herransa vallan alaiseksi, niin miten kansa rajoituksetta voi alistua hallitsijansa valtaan? Ja jos orjalla on

---

¹ Jos heillä olisi yhteinen esimies, ei tämä olisi muuta kuin heidän hallitsijansa, eikä orjuuden oikeus, perustuen esivalta-oikeuteen, muodostaisi sen perusta.

oikeus tuomita, noudattaako isäntä sopimuksen ehtoja, niin kuinka ei kansalla olisi oikeutta arvostella, noudattaako hallitsija sopimuksen ehtoja?

Koska meidän näin on pakko palata lähtökoh- taamme ja tarkastaa sitä merkitystä, joka on ryhmä- sanalla »kansa», niin tarkastamme, eikö kansan muo- dostuminen edellytä sopimusta, ainakin äänetöntä, ja aikaisempaa kuin se sopimus, jota me oletamme.

Koska kansa, jo ennenkuin se valitsee itselleen kuninkaan, on kansa, niin mikä sen olisi kansaksi tehnyt muu kuin yhteiskuntasopimus? Tämä on siis kai- ken yhteiskuntaelämän perusta ja tämän toimenpiteen luonnosta on etsittävä sen muodostaman yhteiskun- nan olennaiset muodot.

Tutkimme mikä on tämän sopimuksen sisälllys ja eikö sitä voisi määritellä jotenkin tähän tapaan: *Jokai- nen meistä asettaa omaisuutensa, persoonansa, henkensä ja kaiken valtansa riippuvaksi yhteistahdon ylimmästä ohjauksesta ja me pidämme kaikki jokaista tämän yh- teyden jäsentä kokonaisuuden erottamattomana osana.*

Edellytettyämme tätä, tahdomme, määritelläk- senme niitä käsitteitä, joita tarvitsemme, huomauttaa, että tämä yhtymis-toimenpide kunkin sopimuksenteki- jän sijaan asettaa moraalisen ryhmä-elimistön, jonka muodostavat yhtä monet jäsenet kuin tuolla koko- naisryhmällä on ääniä. Tätä yhteisolentoa sanotaan tavallisesti valtakunnaksi, ja sen jäsenet sanovat sitä *valtioksi*, kun se on passiivinen eli vaikutuksenalai- nen, *esivallaksi*, kun se on aktiivinen eli toimiva ja *vallaksi*, kun sitä verrataan muihin. Mitä itse jäse- niin tulee, he saavat ryhmänä nimen *kansa*, yksityi- sinä jäsenenä nimen *kansalaiset*, ollen yhteiskunnan

jäseniä tai ylimmän vallan jakajia, ja nimen *alamaiset*, ollen riippuvaisia tästä ylimmästä vallasta.

Teemme sen huomion, että tämä yhteiskunta-yhteydeksi liittyminen käsittää molemminpuolisen sopimuksen valtion ja sen jäsenten välillä, ja että jokainen yksilö, ikäänkuin tehden sopimuksen itsensä kanssa, on kaksinkertaisen sitoumuksen alainen, nimittäin esivallan jäsenenä yksityisjäseniä kohtaan ja valtion jäsenenä hallitsijaa kohtaan.

Panemme vielä merkille, että koska ei kukaan ole velvollinen täyttämään sopimuksia, jotka on tehnyt yksinomaan itsensä kanssa, julkinen päätös joka voi velvottaa kaikkia alamaisia olemaan kuuliaisia esivallalle, ei voi koskaan saattaa valtiota velvotuksi itseään kohtaan, kun näet on huomioon ottaminen kummankin sopimuksentekijän eri suhteet. Tästä näkee, ettei ole eikä voi olla muuta varsinaista perustuslakia kuin yhteiskuntasopimus. Tämä ei kuitenkaan tiedä sitä, ettei valtakunta erityisissä suhteissa voisi tehdä sopimuksia muiden valtakuntien kanssa; sillä ulkomaihin nähden valtakunta silloin on pelkkä yksilö.

Koska ei kummallakaan sopimuksentekijällä, nimittäin ei valtiolla eikä sen jäsenillä, ole ketään ylintä riidanratkaisijaa, tutkimme, onko heistä kumpikin oikeutettu rikkomaan sopimuksen, milloin vaan haluaa, s. o. puolestaan siitä luopumaan, niin pian kuin hän luulee oikeuksiaan loukatun.

Valaistaksemme tätä kysymystä huomautamme, että esivalta yhteiskuntasopimuksen mukaan voi toimia ainoastaan yhteis- ja yleistahdon mukaisesti, joten sen toimet eivät myöskään saa kohdistua muuhun

kuin yleisiin ja yhteisiin tarkoituseriin; tästä seuraa ettei esivalta voi loukata yksityiskansalaisen oikeuksia, loukkaamatta kaikkien oikeuksia, mikä on mahdollonta, se kun silloin tahtoisi vahingottaa itseään. Sentähden yhteiskuntasopimus ei koskaan tarvitse muita takeita kuin yleisvaltaa; oikeuksien loukkaaminen ei koskaan voi lähteä muista kuin yksityiskansalaisista; eivätkä nämä siltä ole vapaat sitoumuksesta, vaan heitä päinvastoin rangaistaan siitä, että ovat sen rikkoneet.

Voidaksemme hyvin ratkaista kaikki tämäntapaaiset kysymykset meidän tulee aina muistaa, että yhteiskuntasopimus on yksityistä ja ominaista laatua, koska näet kansa vaan tekee sopimuksen itsensä kanssa, s. o. kansa ryhmänä ja esivaltana, yksityisjäsenten eli alamaisten kanssa. Tämä suhde aiheuttaa koko keinotekoisien valtiollisen toiminnan ja on yksin omansa saattamaan laillisiksi, järjettäviksi ja vaarattomiksi sitoumuksia, jotka muuten olisivat järjettömiä, tyrannillisia ja mitä suurimpien väärinkäytösten alaisia.

Koska yksityiset kansalaiset ovat alamaisia ainoastaan esivallalle ja koska esivallan mahti ei ole muuta kuin yleistä, niin käsitämme miten kukin ihminen totelllessaan esivaltaa itse teossa tottelee itseään ja miten yhteiskuntasopimuksen turvissa elävät ihmiset ovat vapaammat kuin luonnontilassa elävät.

Sittenkuin olemme itse ihmisiin nähden verranneet toisiinsa luonnontilan vapautta ja yhteiskunnallista vapautta, niin vertaamme omaisuuteen nähden omistusoikeutta esivaltiuteen ja yksityisomaisuutta valtion omaisuuteen. Jos esivallan auktoriteetti perus-

tuu omistusoikeuteen, niin tulee esivallan kaikkein enimmin kunnioittaa juuri tätä oikeutta. Sen tulee sille olla loukkaamaton ja pyhä, niin kauan kuin se pysyy yksityisenä ja yksilöllisenä oikeutena; niin pian kuin se on katsottava yhteiseksi kaikille kansalaisille, se on yleistahdon alainen, ja tämä tahto saattaa kumota sen. Täten siis esivallalla ei ole mitään oikeutta koskea yksityisen eikä useampien omaisuuteen; mutta se saattaa lainmukaisesti anastaa kaikkien omaisuuden, kuten esim. tehtiin Spartassa Lykurgoksen aikana. Sitävastoin Solonin toimeenpanema velkojen vapautus oli laiton teko.

Koska ei mikään muu velvota alamaisia kuin yleistähtö, otamme selville miten tämä tahto ilmenee, mistä merkeistä se varmasti tunnetaan, mitä laki merkitsee ja mitkä ovat lain olennaiset tunnusmerkit. Tämä kysymys on vallan uusi: lain määrittäminen on vielä tekemättä.

Sinä hetkenä, kun kansa rupeaa yksityisinä tarkastamaan yhtä tai useampia jäseniään, se hajaantuu. Kokonaisuuden ja osan välille muodostuu suhde, joka jakaa sen kahteen eri olentoon, joista toinen on tuo osa ja toinen tuota osaa vailla oleva kokonaisuus. Mutta jotakin osaa vailla oleva kokonaisuus ei ole mikään kokonaisuus; niin kauan kuin tällainen suhde vallitsee, ei siis enää ole kokonaisuutta, vaan kaksi epäsuhtaista osaa.

Kun päinvastoin koko kansa tekee päätöksiä koko kansan suhteen, se pitää silmällä ainoastaan itseään. Ja se suhde, joka silloin syntyy on kokonaisuuden suhde kokonaisuuteen, toiselta näkökannalta katsottuna ja ilman että kokonaisuus jakautuu. Sil-

loin on se esine, jonka suhteen tehdään päätös, yleinen, ja päätöksen tehnyt tahto on niinkään yleinen. Tarkastamme onko olemassa muunlaista päätöksen tekoa, jota voisi sanoa laiksi.

Jollei esivalta voi puhua muun kuin lakien muodossa ja jos lailla ei koskaan voi olla muuta kuin yleinen esine, joka suhtautuu samanarvoisesti jokaiseen valtion jäseneseen, seuraa tästä, ettei esivallalla koskaan ole valtaa tehdä minkäänlaisia päätöksiä yksityisasiosta. Mutta koska kuitenkin on tärkeätä valtion säilymiselle, että yksityisasiainkiin suhteen tehdään päätöksiä, tutkimme miten tämä voi käydä päinsä.

Esivallan teot voivat olla ainoastaan yleistahdon, lakien ilmauksia. Mutta tämän lisäksi tarvitaan vielä ratkaisevia toimenpiteitä, vallan tai hallinnon toimenpiteitä näiden samojen lakien täytäntöönpanoa varten, ja nämä toimenpiteet kohdistuvat aina yksityisasioihin. Niinpä se toimenpide, jonka muodossa esivalta määrää, että on valittava joku päämies tai johtaja, on laki, ja se toimenpide, jonka avulla tämä päämies lakia täyttämällä valitaan, on pelkkä hallinnollinen toimenpide.

Tässä ilmenee siis vielä kolmas näkökanta, jonka mukaau voi katsoa yhteydeksi ryhmittyneen kansan syntyneen: nimittäin, kansa virkamiehinä, eli niiden lakien toimeenpanijoina, jotka se esivaltana on säättänyt.¹

¹ Nämä kysymykset ja näkökohdat on suurimmaksi osaksi otteina noudettu teoksestani »Yhteiskuntasopimus» (Contrat social), joka itse on osa suurempaa teosta, mitä olen ryhtynyt kirjoittamaan arvostelematta voimiani ja minkä val-

Tutkimme voiko kansa luopua esivaltaoikeudesta, myöntääkseen sen yhdelle tai useammalle ihmiselle. Sillä koska vaalitoiminta ei ole laki ja koska kansa sitä harjottaessaan ei ole esivaltana, ei saata käsittää, miten se siis voisi myöntää toiselle oikeutta jota sillä ei ole.

Koska esivallan olennainen toiminta ilmenee yleistahdossa, ei myöskään saata käsittää miten yksityistahto aina voisi olla sopusoinnussa yleistahdon kanssa. Päinvastoin tulee olettaa, että se usein on oleva sille vastainen; sillä yksityisetu tavoittelee aina etevämmyyttä, yleisetu taas yhdenveroisuutta. Ja jos keskinäinen sopusointu olisikin mahdollinen, niin yksistään se seikka, ettei tuo sopusointu olisi välttämätön eikä rikkomaton, riittäisi ehkäisemään esivallan oikeutta syntymästä.

Tulemme tutkimaan ovatko kansan päämiehet, minkänimisinä heidät valittaneenkin, rikkomatta yhteiskuntasopimusta muuta kuin kansan virkamiehiä, joille se määrää tehtäväksi lakien toimeenpanon. Vielä otamme selville, eivätkö nämä johtavat henkilöt ole velkapäät tekemään tiliä virkatoimistaan ja eivätkö he itse ole niiden lakien alaiset, joiden noudattamista heidän tulee valvoa.

Ellei kansa siis voi luopua esivaltaoikeudesta, voiko se ainakin joksikin aikaa luovuttaa sen? Ellei se voi valita itselleen hallitsijaa, niin voiko se valita itselleen edustajia? Tämä kysymys on tärkeä ja ansaitsee pohtimista.

---

miiksi kirjoittamisen aikoja sitten olen hylännyt. Sen lyhyen tutkistelun, jonka siitä olen erottanut ja josta tässä annan yleiskatsauksen, tulen erkseen julkaisemaan.

Ellei kansalla voi olla esivaltaa eikä edustajia, tutkimme miten se itse voi säätää lakinsa; tuleeko sillä olla paljo lakeja ja tuleeko sen usein niitä muuttaa ja onko edullista, että suuri kansa on oma lain-säättäjänsä;

oliko Rooman kansa suuri kansa;

onko hyvä, että on olemassa suuria kansoja.

Edellä mainituista huomautuksista seuraa, että valtiossa on väliasteinen valta alamaisten ja esivallan välillä; ja tämän vallan, joka on yhden tai useampien jäsenten muodostama, on hoitaminen julkista hallintoa, toimeenpaneminen lait ja ylläpitäminen yhteiskunnallista ja valtiollista vapautta.

Tämän vallan jäseniä sanotaan *virkamiehiksi* tai *kuninkainiksi*, s. o. hallinnon pitäjiksi. Jos tämän vallan edustajia tarkastetaan erityishenkilöinä, heitä sanotaan *ruhtinaiksi*, ja toimintansa puolesta *hallitukseksi*.

Jos otamme huomioon koko valtiomahdin toiminnan suhtautuvana itseensä, s. o. kokonaisuuden suhteen kokonaisuuteen eli esivallan suhteen valtioon, niin voimme verrata tätä suhdetta jatkuvan verrannon äärimäisiin lukuihin, jonka keskussuureena on hallitus. Hallitus vastaanottaa esivallalta ne määräykset, jotka se antaa kansalle; ja kun kaikki tasan punnitaan, on hallituksen aikaansaannos ja valta samalla tasalla kuin kansalaisten aikaansaannos ja valta, nämä kun ovat toiselta puolen alamaisia ja toiselta esivaltana. Ei saata muuttaa yhdenkään tämän verrannon jäsenen arvoa hajottamatta samalla verrantoa. Jos esivalta tahtoo hallita tai jos ruhtinas tahtoo säätää lakeja tai jos alamainen kieltäytyy tottelemasta, niin

säännöllisiä oloja seuraa epäjärjestys, valtio hajoaa ja vajoaa hirmuvallaksi tai anarkiaksi.

Olettakaamme, että valtioon kuuluu kymmenen tuhatta kansalaista. Esivaltaa ei saata ajatella muuten kuin ryhmänä, yhteytenä; mutta kullakin yksityisellä kansalaisella on alamaishenkinen yksilöllinen ja riippumaton olemassaolonsa. Silloin siis esivalta suhtautuu alamaiseen kuten kymmenen tuhatta yhteen, s. o. kullakin valtion jäsenellä on ainoastaan yksi kymmentuhannes osa esivallan valtaa, vaikka hän itse on kokonaan sen alainen. Jos kansaan kuuluu sata tuhatta ihmistä, ei alamaisten tila muutu, mutta jokainen heistä on lakien koko vallan alainen, kun sitä vastoin hänen äänensä on vähentynyt satatuhannes osaksi ja voi kymmenen kertaa vähemmän vaikuttaa lakien säätämiseen. Alamaishenkinen suhde siis aina pysyy samana, mutta esivallan suhde kasvaa suhteellisesti kansalaisten lukuun nähden. Tästä seuraa, että kuta enemmän valtio kasvaa, sitä enemmän vapaus vähenee.

Kuta vähemmän siis yksityistahdot ovat sopu- soinnussa yleistahdon kanssa, s. o. tavat lakien kanssa, sitä enemmän tulee ehkäisevän vallan kasvaa. Toiselta puolen taas, kuta suurempi valtio on, sitä enemmän yleistä valtaa se myöntää vallanpitäjille, sitä enemmän heillä on kiusauksia ja keinoja valtaansa väärin käyttää. Kuta enemmän siis hallituksella on valtaa pitää kansaa aisoissa, sitä suurempi valta pitää esivallalla puolestaan olla hillitäkseen hallitusta.

Tästä kaksinaisesta suhteesta seuraa, että esivallan, hallituksen ja kansan välinen jatkuva ver- ranto ei ole mikään mielivaltaisen käsite, vaan joh-

donmukainen seuraus valtion laadusta. Siitä seuraa vielä että, koska toinen äärimäisistä jäsenistä, nimitäin kansa, on arvoltaan muuttumaton, joka kerta kun kaksistettu suhde lisääntyy tai vähenee, yksinkertainen suhde puolestaan lisääntyy tai vähenee, mikä ei voi muuten tapahtua kuin että keskusluku yhtä usein muuttuu. Tästä voimme tehdä sen johtopäätöksen, ettei ole olemassa vaan yhdenlainen ja ainoa hallitusmuoto, vaan että täytyy olla yhtä monta eri hallitusmuotoa, kuin on erisuuruisia valtioita.

Jos jonkun kansan tavat sitä vähemmin ovat sopusoinnussa lakien kanssa, kuta lukuisampi kansa on, niin tutkimme eikö tästä jotenkin selvästi seuraa, että hallitus on sitä heikompi, kuta enemmän jäseniä siinä on.

Selvittääksemme tämän mielipiteen erotamme jokaisen virkamiehen persoonassa kolme olennaisesti erilaista tahtoa. Ensiksi: yksilön oman tahdon, joka tähtää yksinomaan hallitsijan etuun; tahdon, jota voi sanoa joukko-tahdoksi ja joka on yleinen hallitukseen nähden ja yksityinen valtioon nähden, jonka osa hallitus on; kolmanneksi: kansan tahdon eli esivallan tahdon, joka on yleinen sekä valtioon nähden, katsottuna kokonaisuudeksi, että hallitukseen nähden, katsottuna kokonaisuuden osaksi. Täydellisen lainsäädännön alalla yksityis- ja yksilöllistahdon tulee olla melkein mitätön, hallitukselle ominaisen joukko-tahdon suuresti voimakkaampi, ja siis yleisen ja esivalta-tahdon kaikkien muiden tahtojen ojennusnuora. Luonnonjärjestyksen mukaan päinvastoin näiden eri tahtojen toiminta vilkastuu kuta enemmän ne keskittyvät. Yleistahto on aina heikoin; joukko-tahto

on toisessa sijassa, ja yksityistahto kaikista muista etusijassa. Täten siis jokainen ensiksi on oma itsensä, sitten virkamies ja sitten vasta kansalainen. Tämä asteikko on vallan vastainen sille, jota yhteiskuntajärjestys vaatii.

Edellytetyämme tämän oletamme että hallitus olisi yhden ainoan henkilön käsissä. Silloin yksityistahto ja joukko-tahto olisivat täydelleen yhtyneet, ja jälkimäisellä tässä tapauksessa olisi suurin määrä voimakkuutta, mikä sillä voi olla. Koska tästä määrästä riippuu vallan käyttäminen, ja koska hallituksen ehdoton valta, ollen aina sama kuin kansan valta, ei vaihtele, niin siitä seuraa, että toiminnaltaan tehoisin on se hallitus, joka on yhden ainoan henkilön käsissä.

Jos päinvastoin oletamme hallituksen yhtyvän ylimpään valtaan, nimittäin, että hallitsija on esivalta ja kansalaiset virkamiehiä, silloin joukko-tahdolla, joka on täydelleen sekaantunut yleistahtoon, ei ole enempää vaikuttavuutta kuin tällä ja se myöntää yksityistahdolle koko sen vallan. Täten siis hallitus, joskohta sillä yhä vielä tällöinkin on sama ehdoton valta, kuitenkin on mitä vähimmässä määrin toimivana.

Nämä johtopäätökset ovat kieltämättömiä, ja vielä toiset mietteet ovat omansa niitä vahvistamaan. Saattaa siis esim. huomata, että virkamiehet joukko-yhteydessään harjottavat paljon laajempaa toimintaa kuin kansalainen omassa piirissään, ja sentähden yksityistahdolla edellisessä on paljon enemmän vaikutusvaltaa. Sillä jokaisella virkamiehellä on melkein aina joku erityinen hallinnollinen tehtävä, kun sitä-

vastoin kukin kansalainen, erityisyksilönä, ei ole osallinen mistään esivaltaistehtävästä. Muuten valtion laajetessa sen todellinen valta kasvaa, vaikka se ei kasva suhteellisesti laajuuteensa. Mutta kun valtio pysyy samana, ei hallitus saavuta suurempaa valtaa, vaikka virkamiehistö kasvaa, sillä onhan hallitus valtion vallanpitäjä, ja onhan tämä valta aina samanlainen. Sentähden hallituksen toiminta tämän suuriluokuisuuden tähden vähenee, ilman että sen valta voisi lisääntyä.

Huomattuamme, että hallitus heikkenee mikäli virkamiesten luku kasvaa, niin tulee siis kansan lisääntyessä kurissapitävän vallan enetä. Tästä teemme sen johtopäätöksen, että virkamiesten suhteen hallitukseen tulee olla päinvastainen kuin alamaisten suhteen hallitsijaan, s. o. kuta enemmän valtio kasvaa, sitä suuremmassa määrin hallituksen tulee keskittyä, siten, että esimiesten luku vähenee suhteellisesti kansan lisääntymiseen.

Antaaksemme näille eri muodoille määrätyt nimet, huomautamme ensiksi, että hallitsija voi uskoa hallituksen koko kansalle tai ainakin suurimmalle osalle kansaa siten, että on olemassa enemmän kansalaisia, jotka ovat virkamiehiä, kuin on yksinkertaisia yksityisihmisiä. Tällaiselle hallitusmuodolle annetaan nimi kansanvalta.

Hallitsija voi myöskin uskoa hallituksen ainoastaan muutamien käsiin, niin että on enemmän yksinkertaisia kansalaisia kuin virkamiehiä, ja tällaista hallitusmuotoa sanotaan ylimysvallaksi.

Viimein hallitsija saattaa uskoa koko hallituksen

yhden ainoan virkamiehen käsiin. Tämä kolmas muoto on yleisin, ja sitä sanotaan yksin- tai kuningasvallaksi.

Huomautamme, että kaikki nämä hallitusmuodot, varsinkin kaksi edellistä, saattavat alaltaan laajeta tai supistua ja että niiden ääriajat saattavat laajeta hyvinkin avaroiksi. Kansanvalta näet voi käsittää koko kansan tai supistua ainoastaan puoleen. Ylimysvalta vuorostaan saattaa puolesta kansan lukumäärästä rajattomasti supistua ja lopulta tyytyä mitä pienimpään lukumäärään. Kuningasvaltakin joskus sallii jakoa, joko isän ja pojan tai kahden veljen välillä tai vielä toisinkin. Spartassa oli aina kaksi kuningasta, ja Rooman valtakunnassa nähtiin samanlaisuudesta kahdeksan keisaria, ilman että valtakunta siltä oli jaettu. On olemassa yksi kohta, jossa jokainen hallitusmuoto sekaantuu seuraavaan hallitusmuotoon. Ja huolimatta mainitusta kolmesta ominaisesta hallitusmuodosta saattaa hallitus itse teossa pukeutua yhtä moneen muotoon kuin valtiossa on kansalaisia.

Lisäksi jokainen näistä hallitusmuodoista erityisessä suhteessa saattaa jakautua eri alaosiin, joista toista hallitaan toisella, toista toisella tavalla, ja näistä kolmen päämuodon eri yhdistelmistä saattaa syntyä koko joukko sekamuotoja, joista kukin saattaa monistua yksinkertaisten muotojen kautta.

Kaikkina aikoina on paljon väitelty siitä, mikä on paras hallitusmuoto, eikä ole otettu huomioon, että jokainen hallitusmuoto erityisissä tapauksissa on paras, toisissa taas huonoin. Koska nyt eri valtioissa

virkamiesten lukumäärän¹ suhteen tulee olla päinvas-
tainen kansalaisten lukumäärälle, niin me puolestamme
teemme sen johtopäätöksen, että kansanvaltainen hal-
litus yleensä sopii pienille, ylimysvaltainen hallitus
keskinkertaisen suurille ja yksinvalta suurille val-
tioille.

Näiden tutkistelujen johdolla saavutamme tiedon
siitä, mitkä ovat kansalaisten velvollisuudet ja oikeu-
det ja voiko niitä toisistaan erottaa. Lisäksi saamme
selville, mikä isänmaa on, mikä on sille olennaista
ja mistä kukin saattaa tuntea, onko hänellä isänmaa
vai ei.

Täten tarkastettuumme jokaista yhteiskuntamu-
toa erikseen tulemme niitä vertaamaan toisiinsa hu-
mataksemme niiden eri keskinäiset suhteet. Näemme,
miten toiset ovat suuria, toiset pieniä, toiset voimak-
kaita, toiset heikkoja; miten toiset hätyyttävät, louk-
kaavat ja hävittelevät toisia ja miten ne tässä alitui-
sessa vuorovaikutuksessaan aiheuttavat enemmän on-
nettomuutta ja riistävät hengen useammalta ihmiseltä,
kuin jos ne kaikki olisivat säilyttäneet alkuperäisen
vapautensa. Tulemme tutkimaan, eikö yhteiskunta-
laitoksessa ole tehty liian paljon tai liian vähän;
lisäksi, eivätkö eri yksilöt, jotka ovat riippuvaiset
laeista ja ihmisistä, kun sitävästoin yhteiskuntaliitot
elävät keskinäisessä luonnollisessa riippuvaisuudessa,
joutuu alttiiksi näiden kahden eri tilan vaikutuksille,
omaamatta niiden tuottamia etuja, ja eikö kenties

---

¹ Huomattakoon, että tässä puhun ainoastaan ylimmistä
virkamiehistä eli kansan esimiehistä, sillä muuthan vaan ovat
jossakin määrin heidän sijaisiaan tai edustajiaan.

olisi parempi, ettei maailmassa olisi mitään yhteiskuntalaitosta, kuin että siinä niitä on useampia, ja eikö juuri tämä sekatila, joka häälyy kahtaalle, turvaamatta kumpaakaan, ole se *per quem neutrum licet, nec tanquam in bello paratum esse, nec tanquam in pace securum?*¹ Eikö juuri tuo osittainen ja epätäydellinen yhtyminen aiheuta tyranniutta ja sotaa? Ja eivätkö tyrannius ja sota ole ihmiskunnan suurimpia vitsauksia?

Tutkimme vielä niitä parannuskeinoja, joita on keksitty näiden epäkohtien poistamiseksi, kuten liittokuntia, jotka, jättäen kullekin valtiolle sisäisen hallintonsa ohjat, asestavat sen jokaista ulkonaista väärää hyökkäystä vastaan. Tutkimme miten voi perustaa hyvän liittokunnan, mikä voi tehdä sen pysyväksi ja mitenkä laajalle voi ulottuttaa liittokunnan oikeuden vahingoittamatta esivallan oikeutta.

Apotti Saint-Pierre oli ehdottanut, että kaikki Euroopan valtiot muodostaisivat liittokunnan ylläpitääkseen keskenään alituista rauhaa. Olisikohan todella mahdollista perustaa sellainen liittokunta? Ja jos oletamme sen jo perustetuksi, niinkö tokkohan se voisi olla pysyvää laatua?² Nämä tutkistelut johtavat meidät suorastaan kaikkiin yleisoikeutta koskeviin

---

¹ Suomeksi: joka ei salli olla kuten sodassa varustetuna eikä kuten rauhan aikana turvassa. Seneca: De tranqu. animi, cap I. Suoment. huom.

² Sen jälkeen kuin olen tämän kirjoittanut, on tuon ehdotuksen suunnitelmassa esitetty ne syyt, jotka puhuvat tuollaisen liittokunnan puolesta. Vastustavat syyt, ainakin ne, joita minä olen pitänyt pätevinä, on mainittu siinä kirjoitelmieni kokoelmassa, joka on liitetty tuohon suunnitelmaan.

kysymyksiin, jotka ovat omansa lopullisesti valaise-
maan valtio-oikeutta.

Lopuksi tarkastamme mitkä ovat sota-oikeuden
varsinaiset perusteet ja tutkimme miksi Grotius ja
muut ovat esittäneet ainoastaan vääriä perusteita.

Minua ei ihmetyttäisi, jos keskellä kaikkia tut-
kistelujamme Émile, jolla on oikea arvostelukyky,
keskeyttäisi minut sanoen: »Luulisi, että kyhäämme
kokoon rakennuksemme puusta emmekä ihmisistä,
niin sääntillisesti sovitamme joka osasen paikoilleen!»
»Tämä on totta, ystäväni, mutta ajattelehan, ettei oi-
keus taivu ihmisten intohimojen mukaan ja että
meidäu ensinäinen tehtävämme oli asettaa valtio-
oikeuden oikeat perusteet. Nyt, kun perustamme on
laskettu, voit tarkastaa mitä ihmiset sille ovat raken-
taneet, ja saatpa nähdä kauniita asioita!»

Nyt annan hänen lukea »Télémaque» kirjan ja
hengissä seurata tätä sankaria hänen retkelleen Siir-
rymme onnelliseen Salentumiin ja hyvän Idomeneuk-
sen luo, joka onnettomuuksistaan viisastui. Jatkaes-
samme tietämme kohtaamme monta Protesilausta,
mutta emme ainoatakaan Filoklesta. Adrastos, dau-
nialaisten kuningas, lienee hänkin löydettävissä.
Mutta antakaamme lukijoiden mielikuvituksessaan
seurata matkojamme tai tehdä ne meidän asemes-
tamme »Télémaque» kirja kädessä, älkäämmekä heille
tarjotko ikävyyttävää tehtävää, jota tekijäkin vält-
tää tai johon ryhtyy ainoastaan vastenmielisesti.

Muuten, koska Émile ei ole kuningas enkä
minä jumala, emme ollenkaan ole huolissamme siitä,
ettemme voi jäljitellä Telemakhosta ja Mentoria teke-
mällä ihmisille sellaista hyvää kuin he. Eipä näet

kukaan paremmin kuin me oivalla pysyä asemassaan, eikä kukaan vähemmin kuin me pyri lentämään korkeammalle kuin minne siivet kantavat. Tiedämme, että sama tehtävä on annettu kaikille ihmisille ja että jokainen, joka koko sydäimestään rakastaa hyvää, ja joka sitä voimiensa mukaan harjottaa, on sen toteuttanut. Tiedämme, että Telemakhos ja Mentor ovat mielikuvituksen luomia. Émile ei matkustele joutilaana, ja hän tekee enemmän hyvää kuin jos olisi ruhtinas. Vaikka olisimme kuninkaita, emme tekisi enempää hyvää. Jos olisimme kuninkaita ja samalla hyväntekeviä, aiheuttaisimme tietämättämme tuhansia todellisia kärsimyksiä yhtä ainoata näennäistä hyvää tekoa toteuttaessamme. Jos olisimme kuninkaita ja viisaita, olisi ensimmäinen hyvä työ, jonka tahtoisimme tehdä, se, että luopuisimme kuninkuudestamme ja palaisimme siihen säätyyn, jossa nyt elämme.

Olen maininnut mikä saattaa matkat ihmisille hyödyttömiksi. Seikka, joka saattaa ne vielä hyödyttömämmiksi nuorisolle on se tapa, jolla annetaan heidän noita matkoja tehdä. Kasvattajat, jotka ovat halukkaammat huvittelemaan itseään kuin hankkimaan oppilaalleen kehittävää opetusta, vievät oppilastaan kaupungista kaupunkiin, linnasta linnaan, piiristä piiriin. Tai jos kasvattajat ovat oppineita tai kirjailijoita, panevat he oppilaansa kuluttamaan aikansa kirjastoissa, muinaiskalujen tutkijain luona, muinaisten muistomerkkien esille kaivamiseen tai vanhojen kaiverrettujen kirjoitusten kopioimiseen. Joka maassa he kiinnittävät huomionsa johonkin toiseen vuosisataan; tämä on samaa kuin jos tutkisivat toisen maan oloja. Kun he sitten suurilla kuluilla

ovat kulkeneet halki Euroopan, oltuaan joko kevytmielisyyden tai ikävän uhreina, he palaavat ilman että ovat oppineet mitään, mikä voi heitä hyödyttää.

Kaikki pääkaupungit ovat toistensa kaltaiset, kaikki tavat niissä sekaantuvat; niihin ei pidä mennä kansoja tutkimaan. Pariisi ja Lontoo ovat minun silmissäni sama kaupunki. Niiden asukkailla tosin on muutamia erilaisia ennakkoluuloja, mutta kummallakin niitä on yhtä paljon, ja kaikki heidän käytännölliset periaatteensa ovat samat. Tiedetään minkälaisen ihmisten tulee kokoontua hoveihin. Tiedetään millaisia tapoja liian tiheä ihmispaljous ja varallisuuden epätasaisuus välttämättömästi kaikkialla matkaansaa. Heti kun minulle puhutaan kaupungista, jossa on kaksisataa tuhatta sielua, tiedän edeltäpäin, miten siinä eletään. Sitä, minkä voisin tietää lisää näistä paikkakunnista, ei maksa vaivaa lähteä oppimaan.

Kaukaisissa maakunnissa, missä on vähemmän liikettä ja kauppaa, missä ulkomaalaiset matkustavat vähemmän, joiden asukkaat vähemmän muuttavat asuntoa ja joiden varallisuus ja asema vähemmän vaihtelee, tulee tutkia kansan luonnetta ja tapoja. Tutustukaa ohimennen pääkaupunkiin, mutta siirtykää siitä kauas tutkimaan itse maata. Oikeat ranskalaiset eivät asu Parisissa, vaan Tourainessa; englantilaiset ovat suuremmissa määrin englantilaisia Merciasissa kuin Lontoossa, ja espanjalaiset enemmän espanjalaisia Galiciassa kuin Madridissa. Ainoastaan näin etäisissä osissa maata kansassa ilmenee sen oikea luonne ja se osottautuu sellaiseksi, kuin se vapaana sekoituksesta on. Siellä hallituksen hyvät ja huonot vaikutukset

paremmin tulevat näkyviin, samoin kuin pitemmän säteen päässä olevan kaaren mittaus on tarkempi.

Tapojen välttämätön suhde hallitukseen on niin hyvin esitetty teoksessa »Lakien henki» (l'Esprit des loix)¹, ettei saata näiden suhteiden tutkimista varten suosittaa mitään parempaa kuin tätä teosta. Yleensä on olemassa kaksi helppoa ja yksinkertaista sääntöä, joiden johdolla saattaa arvostella hallitusten suhteellista kelvollisuutta. Toinen niistä on väkiluku. Jokaisessa maassa, missä väkiluku vähenee, valtio lähestyy perikatoaan, ja siinä maassa, jossa asukasluku enimmin kasvaa, olkoonpa se sitten vaikka kaikkein köyhin, on ehdottomasti kaikkein paras hallitus.

Mutta jotta näin olisi laita, tulee väkilukuisuuden olla luonnollinen seuraus hallituksesta ja tavoista. Sillä jos se aiheutuisi siirtokunnista tai muista teenäisistä ja ohimenevistä keinoista, niin juuri nämä apukeinot todistaisivat epäkohdan olemassaoloa. Kun Augustus sääsi lakeja naimattomuutta vastaan, niin nämä lait jo todistivat Rooman vallan rappiotilaa. Hallituksen oivallisuuden tulee itsestään johtaa kansalaisia avioliittoja solmimaan, mutta lait eivät saa heitä siihen pakottaa. Tässä ei voi ottaa lukuun sitä, mikä tehdään pakosta, sillä sellaista lakia, joka vastustaa olevia oloja, saattaa kiertää ja se muuttuu täten tehottomaksi, vaan meidän tulee tutkia sitä, mitä tehdään tapojen vaikutuksesta ja hallituksen luonnollista suuntaa noudattamalla; ainoastaan näistä vaikutteista johtuvat pysyvät tulokset. Tuon kelpo apotti

---

¹ Montesquieu'n kirjoittama teos.

de Saint-Pierren poliittiset mielipiteet olivat sellaiset, että hän aina haki pientä parannuskeinoa kullekin yksityiselle epäkohdalle, sen sijaan että olisi etsinyt niiden kaikkien yhteisen lähteen ja että olisi käsittänyt niitä voitavan poistaa ainoastaan kaikki yhdellä haavaa. Ei ole tehokasta parannella erikseen kutakin mätähaavaa, joka näyttäytyy sairaan ruumiissa, vaan tulee puhdistaa koko veri, joka ne kaikki synnyttää. Kerrotaan, että Englannissa jaetaan palkintoja maanviljelyksen kohottamista varten; tämä riittää minulle todistamaan, ettei maanviljelys siellä enää kauan ole oleva kukoistavalla kannalla.

Toisen todisteen hallituksen ja lakien suhteellisesta kelvollisuudesta tarjoaa niinkään asukasluku, mutta toisella tavoin, nimittäin ei sen runsaus, vaan sen sijoittuminen. Kaksi valtiota, jotka ovat yhtä suuret ja joilla on sama asukasluku, saattavat mahtavuuteensa nähden olla hyvin erilaiset; ja voimakkaampi niistä on aina se, jonka asukkaat ovat tasaisemmin jakautuneet yli koko valtakunnan alueen. Se niistä, jolla ei ole yhtä suuria kaupunkeja kuin toisella, ja joka siis on vähemmin loistokas, on aina voittava sodassa toisen. Suuret kaupungit näet uuvuttavat valtion ja aiheuttavat sen heikkouden. Niiden tuottama rikkaus on vaan näennäinen ja pettävä; tosin on paljon rahoja, mutta vähän todellista varallisuutta. Väitetään, että Parisin kaupunki on Ranskan kuninkaalle kokonaisen maakunnan arvoisen; minä puolestani luulen, että se hänelle maksaa useamman maakunnan, että maakunnat useammassa kuin yhdessä suhteessa ylläpitävät Parisia ja että suurin osa maakuntien tuloista tulvii tähän kaupun-

kiin, jääden siihen, koskaan joutumatta kansan ja kuninkaan huostaan. On käsittämätöntä, ettei kukaan tällä vuosisadalla, jolloin laskutaito on niin kehittynyt, saata huomata, että Ranska olisi paljon mahdavampi, jos Parisi häviäisi. Ei siinä kyllin, ettei epätasaisesti jakautunut asutus ole edullinen valtiolle, se on lisäksi vahingollisempi kuin itse asukasluvun väheneminen, jälkimäinen kun näet tuloksena tuottaa nollan, kun sitävastoin epäsuhtaisesti jakautunut asutus matkaansaa negatiivisen tuloksen. Kun kuulen ranskalaisen ja englantilaisen, vallan ylpeinä pääkaupunkiensa suuruudesta, keskenään väittelevän kummassa, Pariisissa vai Lontoossa, on enemmän asukkaita, niin tämä minusta on samaa kuin jos väittelisivät siitä, kummalla näistä kahdesta kansasta on huonompi hallitus.

Tutkikaa kansaa ulkopuolella sen kaupunkeja, ainoastaan siten opitte sitä tuntemaan. Ei hyödytä mitään nähdä hallituksen näennäistä muotoa, jota koristavat hallinnon ulkonainen komeus ja virkamiesten kuluneet puhetavat, ellei samalla tutki tuon hallituksen luonnetta, mikäli se vaikuttaa kansaan, ja ellei tee tätä joka hallinnon asteella. Koska muodon erilaisuus pohjaltaan jakautuneena käsittää eri asteet, oppii tuntemaan tämän erilaisuuden ainoastaan perehtymällä kaikkiin noihin eri asteisiin. Niinpä toisessa maassa oppii tuntemaan hallituksen hengen alempien virkamiesten menettelystä; toisessa maassa taas on tärkeätä nähdä miten kansan eduskunnan jäsenet valitaan, voidakseen päättää onko totta, että kansa on vapaa. Missä maassa tahansa on mahdollista tuntea hallitusta, jos ainoastaan on nähnyt kau-

pungit, sillä kansan henki ei koskaan ole sama kaupungeissa kuin maalla. Maaseutu onkin maan olennainen osa, ja maaseudun asukkaat muodostavat varsinaisen kansan.

Tämä tapa tutkia eri kansoja syrjäisissä maakunnissa ja heidän alkuperäisten lahjojensa yksinkertaisuudessa vie yleiseen kokemukseen, joka on sangen edullinen minun mielilauseelleni ja hyvin lohduttava ihmissydämelle. Tämä kokemus on se, että kaikki kansat tällä tavoin tarkastettuina näyttävät olevan paljon suurempiarvoiset. Kuta enemmän he lähestyvät luontoa, sitä enemmän hyvyys on vallalla heidän luonteessaan. Ainoastaan sulkeutumalla kaupunkeihin ja joutumalla sivistyksen vaikutuksen alaisiksi he turmeltuvat ja muuttavat muutamat vikansa, jotka johtuvat enemmän sivistyksen puutteesta kuin häilyydestä, paheiksi, mitkä puusta katsoen ovat miellyttäviä, mutta itse teossa ovat varsin turmiollisia.

Tämä kokemus opettaa, että siihen matkustustapaan, jota minä ehdotan, yhtyy uusi etu. Koska nuoret henkilöt oleskelevat ainoastaan vähän aikaa suurissa kaupungeissa, joissa vallitsee kauhea turmelus, niin ovat he vähemmän alttiina sille, ja he säilyttävät, seurustellen yksinkertaisempien ihmisten kanssa ja pienemmissä piireissä, varmemman arvostelukyvyn, terveemmän maun ja kunniallisemmat tavat. Mutta muuten ei Émilen suhteen tarvitse pelätä tuota tarttumaa; hänellä näet on kaikki mikä tarvitaan sen välttämiseksi. Kaikista varokeinoista, joihin tätä varten olen ryhtynyt, pidän suuriarvoisena rakkaudentunnetta, joka hänellä on sydämessään.

Eipä enää tiedetä mitä todellinen rakkaus voi

vaikuttaa nuorten henkilöiden pyyteisiin, koska heidän kasvattajansa eivät sitä tunne sen enempää ja sentähden vierottavat kasvattinsa siitä. Kuitenkin tulee nuoren miehen osata rakastaa, muuten hän viettää irstasta elämää. On tosin helppoa tässä suhteessa pettyä ulkokuoren suhteen. Minulle mainitaan tuhansia nuoria miehiä, jotka tuntematta rakkautta elävät hyvin siveästi. Mutta mainittakoon minulle yksikin aikamies, todellinen varttunut mies, joka voisi väittää viettäneensä kokonaan siveän nuoruudenajan ja joka todella on uskottava. Kaikkien hyveiden ja velvollisuuksien suhteen koetetaan vaan ylläpitää ulkonaista todennäköisyyttä. Minä taas etsin todellisesti olevaista ja olisin pahan erehdyksen pauloissa, jos sitä voisi saavuttaa muilla keinoin kuin minun ehdottamillani.

Ajatus herättää Émilin sydämessä lemmentunteita ennenkuin hän lähtee matkoille, ei ole minusta lähtenyt. Seuraava tapaus on sen minussa aiheuttanut.

Olin kerran Venetsiassa tervehtimässä erään nuoren englantilaisen kasvattajaa. Oli talvi ja me istuimme kaminitulon ääressä. Silloin tuo kasvattaja saa kirjeitä postista. Hän lukee ne ja lukee sitten yhden niistä ääneen oppilaalleen. Se oli kirjoitettu englanniksi; minä en siitä ymmärtänyt mitään. Mutta kirjettä luettaessa näin miten nuori mies repi rikki hyvin sievät pitsikalvosimensa ja miten hän viskasi ne tuleen niin hiljaa kuin suinkin, jotta ei sitä olisi huomattu. Tämä oikullisuus minua hämmästytti ja katsoin häntä silmiin odottaen niissä näkeväni mielenliikutusta. Mutta joskohta intohimojen ulkonaiset merkit ovat jotenkin samat kaikilla ihmisillä, on tässä

suhteessa eri kansoilla eroavaisuuksia, joiden suhteen helposti voi erehtyä. Eri kansoilla on eri ilmeet kasvoissa, samoin kuin heillä on eri kielensäkin. Odotan kirjeen lukemisen loppua; sitten osotan kasvattajalle hänen oppilaansa paljaita ranteita, joita hän kuitenkin peitti niin hyvin kuin suinkin saattoi, ja sanoin: mitähän tuo merkitsee?

Kasvattaja huomasi mikä oli tapahtunut, purskahti nauruun, syleili oppilastaan tyytyväisen näköisenä, ja oppilaansa suostumuksella hän antoi minulle toivomani selityksen.

»Ne kalvosimet», sanoi hän, »jotka herra John juuri on repinyt rikki, ovat erään tämän kaupungin naisen hänelle äsken antama lahja. Nyt on teidän tarpeellinen tietää, että herra John kotimaassaan on kihloissa nuoren neitosen kanssa, jota hän suuresti rakastaa ja joka todella ansaitsee, että häntä suuresti rakastetaan. Tämä kirje on tuon hänen morsiamensa äidin kirjoittama, ja minä käänän teille siitä paikan, joka aiheutti näkemänne hävitystyön.»

»Luci ei ollenkaan hellitä niitä kalvosimia, joita valmistaa herra Johnille. Neiti Betty Roldham tuli eilen viettämään iltapäivää hänen parissaan ja tahtoi kaikin mokomin olla avullisena Lucin työssä. Kun sain kuulla, että Luci tänään oli noussut tavallista aikaisemmin, tahdoin tietää mitä hän teki, ja näin hänen purkavan kaiken sen, minkä neiti Betti eilen oli tehnyt. Hän ei tahdo, että hänen lahjaansa olisi ainoatakaan rihmaa, joka olisi toisen käden punoma.»

Herra John meni hetkisen kuluttua toiseen huoneeseen toisia kalvosimia noutamaan, ja minä sanoin hänen kasvattajalleen: »Teillä on oppilas, jolla on oivallinen luonne. Mutta puhukaapa minulle totta. Eikö neiti Lucin äidin kirje ole keinotekoinen? Eikö se ole teidän keksimänne juoni sitä naista kohtaan, joka on lahjoittanut oppilaanne repimät kalvosimet?» »Ei suinkaan», sanoi hän, »asia on aivan tosi; minä en ole saattanut huolenpitoani niin keinotekoiseksi; se on ollut yksinkertainen ja täynnä intoa, ja Jumala on siunannut työni.»

Tämän nuoren englantilaisen luonteenpiirre ei ole haihtunut muististani. Täytyihän sen tehdä vaikutuksensa sellaiseen haaveilijaan kuin minä.

Mutta onpa aika lopettaa. Saattakaamme herra John jälleen neiti Lucin luo, s. o. Émile Sophiensa luo. Émile on hänelle tuova aivan yhtä hellän sydämen kuin lähtiessään, mutta valistuneemman hengen, ja maahansa on hän palaava suurempaa hyötyä tuottavana, sillä hän on oppinut tuntemaan eri hallitukset kaikkien heidän paheidensa puolesta ja eri kansat kaikilta heidän hyveiltään. Olenpa pitänyt huolta siitä, että Émile kussakin maassa on liittynyt johonkin ansiokkaaseen mieheen kestiystävyyden siteillä muinaiskansojen tapaan, ja olen oleva varsin tyytyväinen, jos hän ylläpitää näitä tuttavuuksia ahkeran kirjeenvaihdon muodossa. Lukuunottamatta sitä, että saattaa olla hyödyllistä ja että aina on hauskaa vaihtaa ajatuksia kaukaisissa maissa asuvien henkilöiden kanssa, tarjoaa tällainen kirjeenvaihto oivallisen varokeinon kansallisten ennakkoluulojen valtaa vastaan, ne kun koko elämänajan meitä ahdistavat ja

lopulta panevat meidät pauloihinsa. Ei mikään ole enemmän omansa riistämään noilta ennakkoluuloilta niiden valtaa kuin tuollainen epätsekäs ajatusten vaihto järkevien henkilöiden kanssa, joita kunnioitamme ja joilla ei ole noita meidän ennakkoluulojamme, vaan jotka niitä haihduttavat omilla ennakkoluuloillaan, antaen meille lakkaamatta tilaisuuden asettamaan niitä toisilleen vastakohtiksi ja siten vapautumaan niistä kaikista. On suuri ero vaihtaako ajatuksia ulkomaalaisten kanssa heidän ollessaan meidän maassamme vai sitten, kun he ovat palanneet omaan maahansa. Edellisessä tapauksessa he ovat aina hienotunteiset sitä maata kohtaan, jossa oleskelevat, ja tämä hienotunteisuus saattaa heidät peittelemään oikeata ajatustaan siitä tai saattaa ainakin heidän ajatuksensa siitä suosiollisemmaksi, niin kauan kuin siinä oleskelevat. Palattuaan kotimaahansa heidän ajatuksensa suosiollisuus vähenee, ja siitä seuraa, että heidän arvostelunsa on oikea. Näkisin kernaasti, että ulkomaalainen, jonka mielipidettä kotimaani suhteen kysyn, olisi käynyt maassani; mutta hänen mielipidettään kysyisin vasta silloin, kun hän olisi palannut omaan maahansa.

Kulutettuaamme melkein kaksi vuotta matkustelemalla muutamissa Euroopan suurissa valtakunnissa mutta paljoa useammissa pikkuvaltakunnissa, opituaamme kaksi tai kolme pääkieltä ja sitten kuin olemme nähneet sen, mikä on todella mieltäkiinnittävää luonnonhistorian, hallituksen, taiteiden ja

ihmistuntemuksen alalla, niin Émile kärsimättömyyden riuduttamana huomauttaa minulle, että matkustelemisemme loppu on edessä. Silloin sanon hänelle: No hyvä, ystäväni, muistanet kaiketi mikä on ollut matkojemme päätarkoitus; olet nähnyt paljon ja tehnyt huomioita. Mikä nyt siis on huomioidesi lopullinen tulos? Minkä päätöksen aiot tehdä? Jos metodini on oikea, hän on vastaava minulle jotenkin seuraavaan tapaan:

»Minkäkö päätöksen aion tehdä? Sen päätöksen, että pysyn sellaisena, joksi te olette minut tehnyt ja etten vapaaehtoisesti lisää mitään muita kahleita niihin, jotka luonto ja lait minulle asettavat. Kuta enemmän tutkin ihmisten tekoja heidän laitoksissaan, sitä selvemmin huomaan, että he, kuta enemmän ponnistelevat tullakseen vapaiksi, sitä enemmän orjuuttavat itsensä ja että he hukkaavat vapautensaikin turhaan ponnistellessaan sitä turvataksaan. Jotia heidän ei olisi pakko väistyä olioiden tulvan edestä, he sitovat itsensä tuhansiin velvotuksiin. Kun he sitten tahtovat astua vaan askeleenkin, he eivät voi, ja ovat ihmeissään siitä, että kaikki heitä pidättää. Minusta tuntuu siltä kuin tullakseen vapaaksi ei olisi tekeminen mitään; riittää ettei tahdo lakata olemasta vapaa. Te, opettajani, olette tehnyt minut vapaaksi, opettamalla minua mukautumaan välttämättömyyteen. Kohotkoon se eteeni milloin hyvänsä; olen vastustamatta antava sen temmata itseni mukaansa, minä en kiinny mihinkään, mikä voisi minua pidättää. Olen matkoillamme koettanut löytää jotakin syrjäistä paikkaa, missä voisin olla ehdottomasti oma itseni. Mutta missä maailman kulmassa voisikaan ihmisten

parissa eläen olla riippumaton heidän intohimoistaan? Kun kaikkea tätä tarkoin punnitsin, huomasin että itse tämä toivomukseni oli ristiriitainen. Sillä vaikka en kiintyisi mihinkään muuhun, niin olisin ainakin kiintynyt siihen turpeeseen, jolle asettuisin asumaan. Elämäni olisi liittynyt tähän maaperään, samoin kuin metsänneitojen elämä oli liittynyt puihin. Olen saanut sen vakaumuksen, että, koska hallitseminen ja vapaus ovat kaksi yhteensopimatonta käsitettä, en voisi olla mökin valtias lakkaamatta olemasta oma valtiaani.»

Hoc erat in votis modus agri non ita magnus.¹

»Muistan, että minun omaisuuteni oli ponniskelumme esineenä. Te todistitte minulle hyvin vakuuttavasti etten samalla voisi säilyttää omaisuuttani ja vapauttani. Mutta kun tahdoitte, että minun samalla piti olla vapaa ja ilman tarpeita, vaaditte kahta seikkaa, joita ei voi toisiinsa yhdistää, sillä en saata vapautua ihmisten riippuvaisuudesta muuten kuin astumalla luonnon riippuvaisuuteen. Miten olen siis menettelevä sen omaisuuden suhteen, jonka vanhempani ovat jättäneet minulle perinnöksi? Kaikkein ensiksi olen tekevä itseni siitä riippumattomaksi. Olen irrottava kaikki ne siteet, jotka minua siihen kiinnittävät. Jos se minulle jätetään, on se huostasani; jos se minulta riistetään, ei minua siltä syöstä turmioon. En ole vaivaava itseäni koettamalla sitä pysytellä, vaan olen pysyvä järkähtämättä alallani. Olin rikas tai köyhä, pysyn joka tapauksessa vapaana. En ole oleva vapaa ainoastaan jossakin erityisessä

¹ Horatius, Sat, II, 6. Suomeksi: Tämä on ollut toivomuksenani saada pienehkö peltoala. Suoment. huom.

maassa tai erityisellä seudulla, olen vapaa kaikkialla maan päällä. Minusta ovat kaikki yleisen mielipiteen kahleet katkotut, minä en tunne muita kuin välttämättömyyden kahleita. Olen syntymästäni alkaen oppinut niitä kantamaan ja olen niitä kantava kuolooni asti, sillä olen ihminen. Ja miksi en voisi niitä kantaa, kun olen vapaa, koska niitä täytyisi kantaa orjanakin, jopa päällepäätteeksi orjankin kahleita?»

»Mitä merkitsee asemani maan päällä! Mitä merkitsee se, missä oleskelen! Kaikkialla, missä on ihmisiä, olen veljieni luona; kaikkialla, missä heitä ei ole, olen yksin. Niin kauan kuin voin pysyä riippumattomana ja rikkaana, on minulla varoja, joilla voin elää, ja olenkin elävä. Jos menetän omaisuuteni, olen luopuva siitä surematta; onhan minulla käsivarret tehdäkseni työtä, ja olen elävä kätteni työstä. Jos käsivarteni kieltävät minulta palveluksensa, olen elävä, jos joku minut elättää, mutta olen kuoleva, jos minut hylätään. Olenpa kuoleva, vaikka ei minua hylättäisikään, sillä kuolema ei ole mikään köyhyyden aiheuttama paha, vaan on luonnonlaki. Tulkoon kuolo milloin hyvänsä, niin olen uhmaten sitä kohtaava; se ei koskaan ole yllättävä minua keskellä valmistuksia elämää varten, eikä koskaan ole tekevä tyhjäksi edellistä elämäni.»

»Tämä, isäni, on tekemäni päätös. Jos olisin vailla intohimoja, olisin, niin ihminen kuin olenkin, riippumaton kuin Jumala, koska minun, tahtoessani ainoastaan olevaista, ei koskaan tarvitsisi taistella kohtaloa vastaan. Minulla ei ainakaan ole muuta kuin yhdet kahleet, ja ne ovat ainoat, joita koskaan tulen

kantamaan, ja tämä on ylpeyteni. Tulkaa siis, antakaa minulle Sophie, ja minä olen vapaa.»

»Rakas Émile, olen hyvin iloinen kuullessani sinun puhuvan miehen tavoin ja huomattessani, että sinulla on sydämessäsi miehen tunteet. Tuo ylenmääräinen epäitsekkyys on mielestäni varsin hyväksyttävä sinun ikäisessäsi. Se on vähenevä kun saat lapsia, ja silloin olet oleva juuri sellainen kuin hyvän perheenisän ja viisaan miehen tulee olla. Ja ennenkuin lähdit matkoillesi tiesin minkä vaikutuksen ne sinuun olivat tekevät. Tiesin, että sinä, läheltä tarkastettuasi meidän laitoksiamme, olisit kaukana siitä, että niille omistaisit sitä luottamusta, jota ne eivät ansaitse. Turhaan pyrimme vapautteen lakien suojassa. Lakien! Missähän niitä oikeastaan on ja missä niitä noudatetaan? Olethan kaikkialla huomannut niiden varjossa vallitsevan pelkän yksityisedun ja ihmisten intohimojen. Mutta luonnon ja järjestyksen iäiset lait ovat olemassa. Ne korvaavat viisaalle säädetyin lain. Omatunto ja järki ovat kirjoittaneet ne hänen sydämeensä. Noihin lakeihin hänen tulee alistua ollakseen vapaa, eikä kukaan muu ole orja kuin se, joka tekee pahaa, sillä hän sen tekee aina vasten tahtoaan. Vapaus ei piile missään hallitusmuodossa, se piilee vapaan ihmisen sydämessä, joka kantaa sitä kaikkialla mukanaan. Häijy ihminen vie kaikkialle orjuutensa. Toinen heistä olisi orja Genèveässä ja toinen vapaa Parisissa.»

»Jos puhuisin sinulle kansalaisen velvollisuuksista, kysyisit minulta kenties, missä on isänmaasi, ja luulisit saattaneesi minut hämilleni. Erehtyisit kuitenkin, rakas Émile, koska sillä, jolla ei ole isänmaata,

ainakin on maa. Onhan aina olemassa jonkunmoinen hallitus ja lain harhakuvia, joiden suojassa olet elänyt turvissa. Vähät siitä, vaikka ei yhteiskuntasopimusta ole noudatettu. Kunhan vaan yksityisetu on sitä puolustanut niin kuin yleistahto olisi sitä puolustanut, jos julkinen väkivaltaisuus on sitä turvannut yksityiseltä väkivaltaisuudelta, jos se paha, jota kansalainen on nähnyt tehtävän, on saattanut häntä rakastamaan hyvää ja jos yhteiskuntalaitoksemme ovat saattaneet häntä huomaamaan ja vihaamaan niihin yhtyneitä vääryyksiä. Oi Émile! Missä on se kunnonmies, joka ei olisi mitään velkaa maallensa? Olkoon hän kuka tahansa, niin on hänen kiittäminen sitä ihmisen arvokkaimmasta hyvästä, nimittäin tekojensa siveellisyydestä ja hyveenrakkaudesta. Jos hän olisi syntynyt korven sydämessä, olisi hän tosin elänyt onnellisempana ja vapaampana mutta kun hänellä ei olisi ollut mitään voitettavana seuratakseen taipumuksiaan, olisi hän ollut hyvä, ilman että hänen hyvyttään voisi hänelle lukea ansioksi, eikä hän siis olisi ollut hyveellinen, ja nyt hän osaa olla hyveinen huolimatta intohimoistaan. Pelkkä järjestyksen näennäisyys saattaa itse järjestystä tuntemaan ja rakastamaan. Yleishyvä, joka muille on pelkkänä verukkeena, on hänelle todellinen toiminnan vaikutin. Hän oppii hillitsemään ja voittamaan itsensä ja uhraamaan oman etunsa yhteisedulle. Ei ole totta, ettei hänellä olisi mitään hyötyä laeista, ne näet antavat hänelle rohkeutta olla oikeamielinen häijyjenkin parissa. Ei ole totta, etteivät ne olisi saattaneet häntä vapaaksi, sillä ovathan ne opettaneet häntä hillitsemään itseään.»

»Älä siis sano: vähät siitä missä asustan. Sinulle näet on tärkeätä asustaa siellä, missä voit täyttää kaikki velvollisuutesi, ja eräs näistä velvollisuuksista on kiintymys synnyinseutuusi. Maanmiehesi suojelivat sinua ollessasi lapsi; mieheksi vartuttuasi sinun tulee siis heitä rakastaa. Sinun tulee elää heidän parissaan tai ainakin sellaisessa paikassa, missä voit heitä hyödyttää mikäli voimasi yleensä sallivat ja josta voivat sinut noutaa, jos sinua joskus tarvitsevat. Onpa olemassa sellaisiakin tapauksia, jolloin mies voi hyödyttää kausalaisiaan enemmän ulkomailla ollen kuin kotimaassa. Silloin hänen tulee kuunnella ainoastaan intonsa ääntä ja nurkumatta kestää maahpakolaisuuttaan; sillä tämä maahpakolaisuuskin on hänen velvollisuuksiaan. Mutta sinä, hyvä Émile, jonka niskoille ei mikään laske näitä tuskallisia uhrauksentaakkoja, sinä, joka et ole valinnut tuota epäkiitollista tehtävää sanoa ihmisille totuutta, mennös elämään heidän pariinsa, ylläpidä ystävyyttä heidän kanssaan miellyttävän kanssakäymisen muodossa, ole heidän hyväntekijänsä, heidän esikuvansa. Sinun antamasi esimerkki on heitä hyödyttävä enemmän kuin kaikki meidän kirjamme, ja se hyvä, minkä näkevät sinun tekevän, on liikuttava heitä enemmän kuin kaikki meidän turhat puheemme.»

»En siltä kehota sinua asettumaan suuriin kaupunkiin. Päinvastoin eräs niitä esimerkkejä, jotka hyvien tulee antaa muille, on patriarkaallinen ja maalaiselämä, tuo alkuperäinen, rauhallisin ja luonnollisin elinmuoto, joka on kaikkien miellyttävin sille, jonka sydän on turmeltumaton. Onnellinen on se maa, nuori ystäväni, missä ei tarvitse mennä etsimään rau-

haa erämaahan! Mutta missä on tämä maa? Hyväntekevä mies saattaa varsin puutteellisesti tyydyttää pyrintöjään kaupungeissa, joissa hän voi osottaa intoaan melkein vaan juonittelijoiden ja veijarien suhteen. Se, että kaupunkeihin otetaan vastaan tyhjännöittäjiä, jotka tulevat sinne etsimään onneansa, lopullisesti saattaa maan tyhjäksi asujaimista, ja kuitenkin tenkin olisi maaseutu jälleen saatettava asutuksi kaupunkien kustannuksella. Kaikki ne ihmiset, jotka vetäytyvät pois suuresta yhteiskunnasta, tuottavat hyötyä juuri senkautta, että vetäytyvät pois, koska kaikki yhteiskunnan paheet johtuvat siitä, että sen asukkaat ovat liian tiheään sullottuina. He tuottavat hyötyä vielä sitenkin, että voivat erämaihin palauttaa elämää, viljelystä ja rakkauden ihmisen alkuperäiseen tilaan. Hellyn ajatellessani kuinka paljon hyviä tekoja Émile ja Sophie yksinkertaisesta tyyssijastaan voivat levittää ympärilleen, kuinka paljon he voivat vilkastuttaa maaseutua ja jälleen elvyttää onnetoman maalaisväestön sammunutta intoa. Luulen jo näkeväni miten kansa lisääntyy, maa muuttuu hedelmälliseksi, maa saapi uuden korupuvun, miten lisääntyvä kansanpaljous ja yltäkylläisyys muuttavat työnteon juh-laksi, ja luulen kuulevani ilohuutojen ja siunausten kohoavan keskeltä maalaisleikkejä tuon rakastettavan pariskunnan ympärillä, joka niitä elähyttää. Pidetään kultakautta mielikuvituksen harhaluomana, ja sellainen se on aina oleva sen mielestä, jonka sydän ja aisti ovat turmeltuneet. Eipä sitä edes kaihota, koska tämä kaiho aina on turha. Mitä tulisi siis tehdä, jotta se jälleen heräisi? Yksi ainoa seikka, joka kuitenkin on mahdollon: sitä pitäisi rakastaa.»

»Se näyttääkin jo jälleen virkoavan Sophien asunnon ympärillä. Teidän molempien tarvitsee ai-noastaan päättää se, minkä hänen arvoisat vanhem-pansa ovat alkaneet. Mutta, rakas Émile, älköön niin suloinen elämä saattako sinua kammoksumaan vai-valloisia velvollisuuksia, jos sellaisia sinulle esiin-tyy. Muista, että roomalaiset siirtyivät auran luota konsulinyirastoon. Jos ruhtinas tai valtio kutsuu sinut isänmaan palvelukseen, niin jätä kaikki ja mene täyttämään kunniakasta kansalaistehtävääsi sillä pai-kalla, joka sinulle osotetaan. Jos tämä tehtävä on sinulle rasittava, niin on olemassa kunniallinen ja varma keino siitä vapautua, nimittäin että täytät sen niin ankaran tunnollisesti, ettei sitä kauan uskota sinun huostaasi. Muuten ei sinun tarvitse pahasti pelätä sellaista vaikeata tehtävää; niin kauan kuin on elossa tämän vuosisadan miehiä, ei sinua tulla et-simään valtion palvelemista varten.»

Minun ei ole sallittu kuvata Émilen paluuta So-phien luo ja heidän lempensä päätöstä tai oikeammin sen aviollisen rakkauden alkua, joka heidät yhdistää toisiinsa, rakkauden, joka perustuu kunnioitukseen ja kestää yhtä kauan kuin elämä ja joka vielä li-säksi perustuu hyveisiin, jotka eivät haihdu kauneu-den mukana, ja luonteiden sopusuhtaisuuteen, mikä saattaa yhdessäolon miellyttäväksi ja vanhuuteen asti jatkaa ensimmäisen avioajan viehätystä. Kaikki nämä yksityisseikat voisivat kyllä huvittaa, mutta ne ei-vät hyödyttäisi ja tähänasti olen esittänyt vaan sel-laisia huvittavia yksityisseikkoja, joiden olen luullut samalla tarjoavan hyötyä. Pitäisikö minun luopua tästä menettelytavasta tehtäväni lopulla? Ei suin-

kaan; lisäksi tunnen, että kynäni on väsähtänyt. Ollen liian heikko toimeenpanemaan näin laajoja tehtäviä, luopuisin tästäkin, ellei se olisi jo näin pitkälle edistynyt. Jotta se ei jäisi päättämättä, on parasta että lopetan.

Vihdoin näen valkenevan Émilien ihanimman päivän, joka samalla on minun onnellisin päiväni; näen huolenpitori saavan palkkansa ja alan nauttia sen tuottamista hedelmistä. Tuo kelpo pari liittyy toinen toiseensa katkaisemattomin sitein, heidän huulensa lausuvat ja heidän sydämensä vahvistavat valat, jotka eivät ole turhia: nyt he ovat aviopuolisoja. Astuessaan ulos kirkosta he antavat muiden johtaa heitä; he eivät tiedä missä ovat, minne menevät, mitä heidän ympärillään tehdään. He eivät kuule, he vastaavat sekavia sanoja, heidän himmentyneet silmänsä eivät enää näe mitään. Oi, mikä hurmaus! Oi inhimillistä heikkoutta! Onnen tunne musertaa ihmisen; hän ei ole kyllin vahva sitä kestääkseen.

Ani harvat osaavat häöpäivänä sopivalla tavalla puhutella nuorta pariskuntaa. Toisten ylen vakava säädyllisyys on minusta yhtä epäluonteva kuin toisten kevyt loruileminen. Minä puolestani pitäisin soveliaana, että annettaisiin nuorten aviopuolisoiden sulkeutua itseensä ja antautua mielenliikutuksen valtoihin, joka ei ole vailla viehätystä, sen sijaan, että niin sydämettämiä käännetään heidän huomionsa toisaalle joko ikävyyttämällä heitä väärällä säädyllisyydellä tai häiritsemällä heitä epäonnistuneilla sukkeluuksilla, jotka, jos toiste voisivatkin heitä huvittaa, aivan varmaan tuona päivänä ovat heille varsin vastenmieliset.

Näen, ettei kumpikaan nuorista ystäväistäni, ollen suloisen hurmauksen valloissa, kuuntele ainoatakaan niistä puheista, joita heille pidetään. Minä, joka tahdon, että oikein nauttisimme jokaisesta elämämme päivästä, en suinkaan soisi, että he menettäisivät näin ihanaa päivää. Päinvastoin tahdon, että he täysin tuntisivat sen ihanuutta, että se heidät täysin hurmaisi. Vien heidät pois tuon tungettelevan joukon keskeltä, joka heitä kiusaa; vien heidät kävelemään syrjäiteille ja palautan heidät heihin itseensä puhumalla heistä. En tahdo puhua yksistään heidän korvilleen, vaan myös heidän sydämilleen. Ja tiedän varsin hyvin, mikä on se ainoa seikka, jota he tuona päivänä voivat ajatella.

»Lapseni», sanon heille, tarttuen kummankin käteen, »siitä on kolme vuotta kun näin syntyvän sen voimakkaan ja puhtaan liekin, joka tänään aiheuttaa onnenne. Se on lakkaamatta kasvanut; huomaan teidän silmistänne, että se nyt on rajuimmillaan, nyt se ei enää voi muuta kuin ruveta heikkenemään.» Lukijat saatatte varsin hyvin kuvitella Émilen kiivastumista, hänen vakuutuksiaan ja Sophien ylenkatseellista ilmettä, kun hän irrottaa kädensä minun kädestäni, sekä niitä helliä lupauksia, jotka heidän katseistaan välkkyvät ja jotka vakuuttavat, että he tulevat ihailemaan toisiaan viimeiseen henkäykseensä asti. En heitä vastusta, vaan jatkan:

»Olen usein ajatellut, että jos voisi saada lemmenonnen jatkumaan koko avion ajan, niin muutaisi maailman paratiisiksi. Mutta tähänasti ei tällaista vielä ole nähty. Mutta ellei tuollainen onnen jatkuminen ole vallan mahdoton, olette te molemmat

sen arvoiset, että tarjoatte esimerkin, jota ette ole keltään muulta oppineet ja jota aniharvat aviopuoliosot osaavat noudattaa. Tahdotteko, lapseni, että minitsen teille keinon, jonka avulla luulen tätä seikkaa voitavan toteuttaa, ja jota luulen ainoaksi?»

He katselevat toinen toistaan hymyillen ja ilkkuvat minun yksinkertaisuuttani. Émile ei näytä ollenkaan välittävän minun keinostani, hän kun luulee Sophiella olevan paremman keinon, joka hänelle puolestaan täysin riittää. Sophie on samaa mieltä ja näyttää aivan yhtä luottavaiselta. Mutta huolimatta hänen ivallisesta ilmeestään luulen huomaavani hie-man uteliaisuutta. Tutkistelen Émileä: hänen hehkuvat katseensa ahmivat hänen puolisonsa suloa; tämä on ainoa seikka, joka hänen mieltänsä kiinnittää; eikä hän ollenkaan välitä minun puheestani. Minä hymyilen vuorostani ajatellen: herätäupä pian tarkkaavaisuutesi.

Näiden salaisten sieluntilojen melkein huomaamaton ero viittaa hyvin luonteenomaiseen eroon, joka vallitsee molempien eri sukupuolien välillä ja joka kokonaan on vastainen yleisille ennakkoluuloille. Se ilmenee siinä, että miehet yleensä ovat vähemmän uskollisia kuin naiset ja että he pikemmin kyllästyvät onnelliseen rakkauteen kuin naiset. Nainen aavistaa jo kaukaa miehen epävakavuutta ja on siitä levoton; tämä seikka myös saattaa naisen mustasukkaiseemmaksi. Kun miehen tunteet alkavat laimentua ja kun vaimon on pakko, pidättääkseen häntä, omistaa hänelle kaikki ne huolenpidot ja huomaavaisuudet, jotka hän ennen hänelle omisti häntä miellyttääkseen, niin vaimo itkee ja nöyrytyy vuorostaan, mutta tämä har-

voin saavuttaa saman menestyksen kuin ennen. Kiintymys ja huomaavaisuus voittavat sydämiä, mutta ne eivät niitä jälleen valloita. Palaan aviorakkauden kylmenemistä vastaan ehdottamaani varokeinon.

»Se on yksinkertainen ja helppo», jatkan. »Se on siinä, että aviopuolisot yhä edelleen ovat rakastavia.» »Totta tosiaan», sanoo Émile nauraen salaisuuttani, »eipä tuo keino olo oleva meille tukala.»

»Tukalampi sinulle, joka tuota väität, kuin mitä kenties ajatteletkaan. Sallikaa minun, pyydän, lähemmin selvitellä tätä asiaa.»

»Ne siteet, jotka nivotaan liian kireälle, murtuvat. Näin on aviositeidenkin laita, jos ne tahdotaan solmia vahvemmiksi kuin mitä niiden tulee olla. Se uskollisuus, johon avioliitto velvottaa molemmat puolisot on pyhän kaikista oikeuksista, mutta se valta jonka se myöntää kummallekin toiseen nähden, on liikaa. Pakko ja rakkaus sopivat huonosti yhteen, eikä lemmeniloa voida väkisin saavuttaa. Älä punastu, Sophie, äläkä ajattele pakoon lähtemistä. Herra minua estäköön tahtomasta loukata kainouttasi; mutta tässä on kysymys koko elämäsi kohtalosta. Näin suuren tarkoituksen vuoksi voit kärsiä puolison ja isän välillä liikkuvaa keskustelua, jota et muuten voisi sietää.»

»Kyllästyminen ei aiheuta niin suuressa määrin omistus kuin riippuvaisuus, ja siitä johtuu että kiintymys rakastajattareen kestää paljon kauemmin kuin kiintymys puolisoon. Miten onkaan voitu saattaa velvollisuudeksi mitä hellimmät hyväilyt ja oikeudeksi viehkeimmät lemmen osotukset? Ainoastaan molemminpuolinen halu perustaa oikeuden, luonto ei

muuta oikeutta tunne. Laki saattaa rajoittaa tätä oikeutta, mutta se ei voi sitä kukistaa. Lemmenhurmaus on niin suloinen itsessään; tuleeko sen ikävästä pakollisuudesta ammentaa sitä voimaa, jota se muka ei voisi saada omasta viehätyksestään! Näin ei suinkaan pidä olla, lapseni; aviossa sydämet ovat sidotut, mutta ruumiillisuus ei ole orjuutettu. Te olette velkapääät olemaan toisillenne uskolliset, mutta ette ole velvolliset toisillenne osottamaan kohteliasta huomaavaisuutta ja älttiutta. Kumpikin teistä on toisen oma; mutta kummankaan ei pidä olla toisen oma muuta kuin siinä määrin kuin itse tahtoo.»

»Jos siis on totta, rakas Émile, että tahdot pyösyä vaimosi rakastajana ja että hän aina tahtoo olla sinun valtijattaresi ja samalla oma valtijattarensa, niin ollos onnellinen, mutta samalla kunnioitettava rakastaja. Vastaanota kaikki rakkaudelta, vaatinatta mitään velvollisuutena, älköötäkään pienimmätäkään suosiot koskaan olko oikeuksiasi, vaan armonosotteita. Tiedän, että kainous karttaa ilmeisiä tunnustuksia ja vaatii, että se on voitettava. Mutta saattaakohan rakastaja, jos hänellä on hienotunteisuutta ja jos hän todella rakastaa, erehtyä salaisen tahdon suhteen? Tokko hän jää epätietoiseksi siitä, minkä sydän ja silmät myöntävät, vaikka suu teeskentelee sitä kieltävänsä? Olkoon kummallakin, joka aina on oman persoonansa ja hyväilyjensä valtias, oikeus jaella niitä toiselle ainoastaan mielensä mukaan. Muistakaa aina, ettei edes avioliitossa nautinto ole oikeutettu muulloin kuin silloin kuin halu on molemmille yhteinen. Älkää pelätkö, lapseni, että tämä laki teidät erottaisi toisistanne; se on päinvastoin saattava teidät

molemmat halukkaammiksi toisianne miellyttämään ja on ehkäisevä kyllästymistä. Kun pysytte toisilenne uskollisina, on luonto ja rakkaus lähentävä teidät tarpeeksi toisiinne.»

Kuullessaan näitä ja tämän kaltaisia puheita Émile suuttuu ja vastustelee minua jyrkästi. Sophie on häpeissään, pitää viuhkaansa silmiensä edessä, eikä sano mitään. Tyytymättömämpä näistä molemmista ei kenties kuitenkaan ole se, joka enemmän valittaa. Minä vaan en hellitä, vaan jatkan armottomasti. Saatan Émilen punastumaan hienotunteisuuden puutteensa johdosta ja takaan, että Sophie puolestaan on suostuva sopimukseen. Kehotan häntä lausumaan tästä mielipiteensä, ja on luonnollista, ettei hän syytä minua valheellisuudesta. Émile kysellee levottomin katsein mitä hänen nuoren puolisonsa silmät ilmaisevat. Huolimatta niiden ilmaismasta hämmennystilasta hän näkee niissä kuvastuvan levotonta intohimoisuutta, joka rauhoittaa hänet hänen avomielisyytensä suhteen. Émile heittäytyy hänen jalkojensa juureen, suutelee kiihkeästi hänen ojentamaansa kättä ja vannoo, että hän, lukuunottamatta annettua uskollisuudenlupausta, luopuu jokaisesta muusta oikeudesta häneen nähden. »Ollos», sanoo hän hänelle, »rakas puoliso, nautintojeni valtiatar, samoin kuin olet elämäni ja kohtaloni valtiatar. Vaikkapa ankaruutesi riistäisi minulta hengen, niin luovutan sinulle rakkaimmat oikeuteni. En tahdo vastaanottaa mitään suosiollisuudeltasi; tahdon saada kaiken suorastaan sydämeltäsi.»

Hyvä Émile, rauhoitu! Sophie on itse liian ja-

lomiellinen, antaakseen sinun kuolla jalomielisyytesi uhrina.

Illalla, erotessani heistä, sanon heille niin vakavalla äänellä kuin suinkin: »Muistakaa molemmat, että olette vapaat ja ettei teihin nähden voi olla kysymystä aviovelvollisuuksien täyttämisestä. Uskokaa minua älkääkää antako väärin luulojen viedä itseänne harhaan. Émile, tahdotko tulla kanssani?» Sophie suostuu tähän. Émile on raivoissaan ja tahtoi minua lyödä. »Entä te Sophie, mitä te sanotte? Tuleeko minun viedä hänet luotanne?» Tuo naisparka valhettelee ja myöntyy punastuen. Mikä viehättävä ja suloinen valhe, joka on arvokkaampi kuin itse totuus!

Seuraavana päivänä . . . saavutetun onnellisuuden kuva ei enää tuota ihmisille iloa; paheen tuotama turmelus on yhtä suuressa määrin pilannut heidän makunsa kuin sydämensä. He eivät enää kykene tuntemaan mikä on liikuttavaa eivätkä näkemään mikä on rakastettavaa. Te, jotka kuvataksenne lemmenhurmausta ette voi kuvitella muuta kuin onnellisia rakastavia, jotka venyvät hekuman helmassa, oi kuinka kuvauksenne ovat epätäydelliset! Te käsitätte ainoastaan raaemman puolen; lemmenhurmauksen viehkein tenho on teille tuntematon. Kukapa teistä ei olisi nähnyt kahden vastanaineen, jotka mitä suotuisimmassa oloissa ovat solmineet liittonsa, astuvan ulos morsiuhuoneesta ja kantavan raukeissa ja siiveissä katseissaan niiden suloisten nautintojen hurmausta, joita ovat kokeneet, sekä lisäksi viattomuuden aiheuttamaa varmuutta sekä sitä järkähtämätöntä tietoisuutta, että ovat viettävät yhdessä lopun elä-

määnsä! Siinä viehättävin näky, joka saattaa tarjoutua ihmiselle; siinä todellinen lemmenhurmauksen kuva! Olette nähneet sen moneen monituiseseen kertaan, sitä tuntematta; kovettuneet sydämenne eivät enää kykene rakastamaan. Sophie onnellisena ja levollisena viettää päivänsä hellän äitinsä sylissä; se on hyvin miellyttävä lepo, sittenkuin on yönsä levännyt puolison sylissä.

Sitä seuraavana päivänä huomaan jo jonkunmoisen olojen muutoksen. Émile näyttää hieman tyytymättömältä; mutta tämän teennäisen mielialan alla huomaan hänessä niin hellää alttiutta jopa niin nöyrää alistumista, etten hänen tilastaan pelkää mitään ikäviä seurauksia. Sophie taas on iloisempi kuin edellisenä iltana; näen tyytyväisyyden säteilevän hänen silmissään. Émilen seurassa hän on hurmaava. Tuntuu siltä kuin Sophie vallan hänen pyyteitään kiihottaisi, mikä vaan lisää hänen kärsimättömyyttään.

Joskohta tämä muutos on jotenkin huomaamaton, ei se minulta jää havaitsematta. Tulen levottomaksi ja kysyn Émileltä kahden kesken syytä siihen; hän kertoo minulle, että hänen suureksi mielipahakseen ja huolimatta kehotuksistaan, on täytynyt nukkua edellinen yö eri vuoteessa. Tuo jäntevä valtiatar on kiirehtinyt käyttämään hyväkseen oikeuttaan. Heidän välillään syntyy selityksiä. Émile purkautuu katkeriin valituksiin, Sophie taas on leikkisä. Mutta kun hän lopulta huomaa, että Émile todenteolla on suuttuva, luo hän häneen katseen, joka on täynnä lempeyttä ja rakkautta, ja puristaen kättäni hän lausuu tämän ainoan sanan, mutta tekee sen sydämeen tunkevilla äänellä: tuo kiittämätön! Émile on niin

ymmällään, ettei hän saata käsittää tämän sanan merkitystä. Mutta minä sen käsitan, käsken Émilien poistua ja puhun nyt kahden kesken Sophien kanssa.

»Ymmärrän kyllä», sanon hänelle, »mikä on aiheuttanut tämän päähänpistosi. Eipä saata olla suurempaa hienotunteisuutta, mutta eipä myöskään saata sitä sopimattomammin osottaa kuin mitä sinä nyt olet tehnyt. Rauhoitu, rakas Sophie. Sillä olen antanut sinulle miehen; älä siis epäröi häntä miehenä kohdella. Hän on lahjoittanut sinulle turmelemattoman nuoruutensa, hän ei sitä ole kellekään muulle jaellut ja on kauan säilyttävä sitä sinulle.»

»Tahdonpa sinulle, rakas lapsi, selvitellä ne mielipiteeni, jotka sinulle esitin toissapäivänä keskustellessamme. Ehkä luulit minun neuvovan hillitsemään nautintoanne ainoastaan senvuoksi, että niitä kestäisi kauemmin. Oi Sophie! tarkoitukseni oli toinen ja se oli enemmän huolenpitoni arvoinen. Tullessaan puolisoaksesi Émile on samalla tullut valtiaaksesi; sinun velvollisuutesi on totella, niin on luonto säätänyt. Mutta kun vaimo on sinun kaltaisesi, Sophie, on kuitenkin hyvä, että hän ohjaa miestään; tämäkin on luonnonlaki. Ja antaakseni sinulle yhtä suuren vaikutusvallan hänen sydämeensä, kuin minkä hänen sukupuolensa hänelle antaa sinun persoonasi nähden, olen saattanut sinut hänen aistillisen nautintonsa määrääjäksi. Tämä on tuottava sinulle tuskallista itsekieltämystä, mutta olet hillitsevä häntä, jos voit hillitä itsesi. Ja se, mikä on tapahtunut, todistaa minulle, ettei tämä vaikea taito käy yli voimiesi. Olet kauan hallitseva rakkauden avulla, jos suosiosi on harvoin tapahtuva ja arvokas, jos

osaat saada hänet tunnustamaan sen arvon. Jos tahdot nähdä miehesi alati jalkojesi juuressa, niin pidä häntä alati jonkun matkan päässä persoonastasi. Mutta olkoon ankaruutesi sävyisä, älköönkä se olko oikullinen. Osottaudu pidättyväksi, mutta älä siltä itsepäiseksi. Varo, ettei hän rupea epäilemään rakkauttasi, kun harvoin antaudut hänen rakkautensa alaiseksi. Herätä hänessä rakkaudentunteita suosiollasi ja saata hänet kunnioittamaan kieltäymystäsi; menettele siten, että hän kunnioittaa vaimonsa siveyttä, ilman että hänellä on syytä valittaa hänen kylmäkiskoisuuttaan.»

»Siten, lapseni, on hän sinuun luottava ja on kuunteleva neuvojasi, on kysyvä mielipidettäsi omissa asioissaan, mitään ratkaisematta ilman että on neuvotellut kanssasi. Siten voit palauttaa hänet järkiinsä, jos hän hairautuu, lempeällä kehottelulla jälleen johtaa hänet oikealle tielle, siten voit osottautua rakastettavaksi, häntä hyödyttääksesi, käyttää keikailua hyveen palveluksessa ja rakkautta järjen eduksi.»

»Älä kuitenkaan luule, että edes tämäkään taito aina voisi sinua hyödyttää. Mihin varokeinoin ryhtynemmekin, niin nautinto kuluttaa mielihyvääntunteen, ennen kaikkea se kuluttaa rakkauden. Mutta kun rakkautta on kestänyt kauan, niin miellyttävä tottumus täyttää sen jättämän tyhjyyden, ja luottamuksen viehkeys astuu intohimon hurmauksen sijaan. Lapset solmivat vanhempiensa välille yhtä suloiset ja usein vahvemmatkin siteet kuin itse rakkaus. Kun lakkaat olemasta Émilin lemmitty, olet oleva hänen vaimonsa ja ystävättärensä; olet oleva hänen lastensa äiti. Silloin tulee sinun entisen pi-

dättäymisesi asemesta antaa välillänne vallita mitä läheisimmän tuttavallisuuden; silloin on luopuminen eri vuoteista, kieltäytymisestä, oikuista. Sinun tulee siihen määrin muuttua hänen toiseksi puolekseen, ettei hän enää voi tulla toimeen ilman sinua, ja että hän, heti kun sinut hylkää, tuntee olevansa kaukana poissa itsestään. Sinä, joka niin hyvin saatoit kotoisen elämän sulouden vallitsemaan synnyinkodissasi, tee se samoin vallitsevaksi teidänkin elämässänne. Jokainen mies, joka viihtyy kodissaan, rakastaa vaimoaan. Muista, että olet onnellinen aviovaimo, jos miehesi tuntee itsensä onnelliseksi kotonaan.»

»Mitä nykyhetkeen tulee, niin älä ole niin ankara lemmityllesi. Hän on ansainnut suurempaa ystävällisyyttä ja loukkautuisi varovaisuudestasi. Älä säästä hänen terveyttään ylenmäärin hänen onnensa kustannuksella, ja nauti myös sinä onnestasi. Ei pidä odottaa kyllästymistä, mutta ei myöskään tukahuttaa halua. Ei pidä kieltäytyä kieltämyksen vuoksi, vaan sentähden että se, minkä myöntää, saisi suoremman arvon.»

Kun täten olen palauttanut sovun heidän välilleen, sanon Sophien läsnäollessa hänen nuorelle puolisolleen: »Sitä iestä, jonka on ottanut hartioilleen, tulee kantaa. Saata itsesi ansaitsemaan sitä, että se sinulle tehdään kevyeksi. Ennen kaikkea tulee sinun uhrata sulottarille, äläkä luule, että juropäisyydellä teet itsesi rakastettavammaksi. Eihän ole vaikeata palauttaa rauhaa, ja kukin voi helposti huomata, millä tavoin se on palautettavissa.» Rauhan sopimus vahvistetaan suudelmalla; senjälkeen sanon oppilaalleni: »Rakas Émile, ihminen tarvitsee koko

ikänsä neuvoja ja ohjausta. Olen koettanut parastani tähänasti täyttääkseni tämän velvollisuuden teitä kohtaan. Tähän päättyy minun pitkä tehtäväni; nyt alkaa toisen tehtävä. Luovun tänään siitä ohjausvalasta, jonka olet minulle uskonut; tuossa on tuleva ohjaajasi.»

Vähitellen ensimmäinen hurmaus tyyntyy ja he saavat rauhassa nauttia uuden tilansa tarjoamaa viehätystä. Oi te onnelliset rakastavat, te kelpo puoliset! Jotta voisi osottaa heidän hyveilleen niille tulevaa kunniaa ja kuvata heidän onneansa, pitäisi kirjoittaa heidän elämänsä historia. Monasti, kun tarkastan sitä työtä, jonka heihin nähden olen toteuttanut, tunnen itseni ihastuksen valtaamaksi, joka panee sydämeni sykkimään! Monasti puristan heidän yhdistyneitä käsiään, siunaten kaitselmusta ja päästäen hehkuvia huokauksia. Kuinka monta suudelmaa painan noille yhteen liittyneille käsille! Kuinka usein he tuntevatkaan, että ilokyyneleeni niitä kostuttavat! He puolestaan heltyvät tuntien samaa iloa kuin minä. Heidän kunnianarvoiset vanhempansa nauttivat vielä kerran nuoruudesta, nähdessään lastensa nuoruuden; he alkavat, niin sanoakseni, uudelleen elää lapsissaan tai oikeammin sanoen, he tuntevat ensi kerran elämän arvon. He kiroavat entisiä rikkauksiaan, jotka estivät heitä, heidän ollessa samassa iässä, nauttimasta yhtä suloista onnea. Jos yleensä maan päällä on onnea, niin se on löydettävissä siitä tyyssijasta, jossa me elämme.

Muutaman kuukauden kuluttua Émile eräänä aamuna astuu huoneeseeni ja sanoo minulle minua syleillen: »Opettajani, onnitelkaa lastanne; hän toivoo

pian saavansa nauttia isäniloja: Oi kuinka suurta huolta ja intoa meiltä silloin vaaditaan ja kuinka suuresti silloin kaipaamme neuvojanne. Jumala minua estäköön antamasta teille kasvatettavaksi poikaa, kun jo olette kasvattanut hänen isänsä! Jumala estäköön toista kuin minua täyttämästä niin pyhää ja mieluista velvollisuutta, vaikkapa minun onnistuisikin valita yhtä onnellisesti, kuin mitä minun suhteeni on valittu. Mutta pysykää edelleen nuorten opettajien opettajana. Neuvokaa meitä, ohjatkaa meitä; me olemme olevat ohjauksellenne alttiit. Koko elinikäni olen tarvitseva teidän apuanne. Tarvitsen sitä enemmän kuin koskaan nyt, kun miehen-tehtäväni alkavat. Te olette täyttäneet tehtävänne. Ohjatkaa minua, että voisin noudattaa teidän esimerkkiänne, ja levätkää, sillä onhan teidän jo aika levätä.»
